



**T. C.**  
**HARRAN ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI**  
**(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**HALİFE b. HAYYÂT VE KİTÂBÜ'T-TABAKÂT ADLI**  
**ESERİNDE GEÇEN HANIMLAR**

**Tuba GÜLSATAR YAŞAR**

**Danışman**  
**Dr. Öğr. Üyesi Ömer SABUNCU**

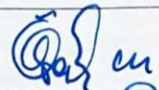
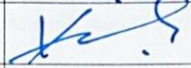

**ŞANLIURFA - 2019**

## TEZ ONAY SAYFASI

T. C.  
HARRAN ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı 165226006 numaralı Tuba GÜLSATAR YAŞAR'ın hazırladığı "Halife b. Hayyât ve *Kitâbü't-tabakât* Adlı Eserinde Geçen Hanımlar" konulu **yüksek lisans tezi** ile ilgili tez savunması, 11/06/ 2019 tarihinde, saat 14.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

11/06/ 2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Ömer SABUNCU	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Kasım ŞULUL	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi İbrahim BARCA	Kabul	

Bu tezin İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

19.07/2019

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN  
Müdür



**Not:** a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek  Almıştır  Almamıştır.



HARRAN ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

**ÖĞRENCİ BİLGİLERİ**

Adı-Soyadı : Tuba GÜLSATAR YAŞAR  
Öğrenci Numarası : 165226006  
Enstitü Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları  
Programı : Yüksek Lisans  
Başlık (Türkçe) : Halife b. Hayyât ve *Kitâbü't-tabakât* Adlı Eserinde Geçen Hanımlar

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 183 sayfalık kısmına ilişkin, 29/04/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 25'tir. Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

07/05/2019

Tuba GÜLSATAR YAŞAR

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 07/05/2019

Dr. Öğr. Üyesi Ömer SABUNCU

## ÖZET

### HALİFE b. HAYYÂT VE KİTÂBÜ'T-TABAKÂT ADLI ESERİNDE GEÇEN HANIMLAR

GÜLSATAR YAŞAR, Tuba

Yüksek Lisans Tezi

İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ömer SABUNCU

Mayıs, 2019, 183 sayfa

Bu tezde, Halîfe b. Hayyât'ın hayatı ve eseri *Kitâbü't-tabakât*'ta yer alan hanım sahâbîler hakkında araştırma yapılmıştır. Halîfe'nin bu eserinde kendilerine yer verdiği hanım sahâbîler tespit edilmeye çalışılarak, hayatları ve Resûlullah'tan (s.a.s.) yaptıkları rivayetler aktarılmaya çalışılmıştır.

Tez, üç bölüm şeklinde oluşturularak, birinci bölümde Halîfe b. Hayyât'ın hayatı, ilmi kişiliği, talebeleri, yararlandığı kaynaklar ve tarih yazıcılığı ele alınmıştır. İkinci bölümde Halîfe'nin *Kitâbü't-tabakât*'ı metodik olarak incelenerek eser hakkında detaylı bilgi verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü ve son bölüm olan tezin ana kısmında ise, Halîfe'nin *Tabakât*'ında yer alan hanım sahâbîler detaylı bir şekilde incelenmiş ve haklarında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Önemli tabakât yazarları içerisinde yer alan Halîfe b. Hayyât, alanında meşhûr bir tabakât ve tarih yazıcısı olarak bilinir. Basra'da doğmuştur. Hem iyi bir tarihçi hem de iyi bir hadisçidir. Tarih ve ensâb alanlarında eserler yazdığı tespit edilmiş olup, *Kitâbü't-tabakât* ve *Târih* adlı meşhûr eserleri günümüze ulaşmış, alanında da önemli bir kaynak niteliği oluşturmuştur. Onun bu kıymetli eseri *Tabakât*'ı alanına dair yazılmış olanlar içerisinde ilklerden sayılmış ve tabakât alanında bir yöntem oluşmasına kaynaklık etmiştir.

İslâm'ın gerek Mekke gerek Medîne döneminde farklı pozisyonlarda bulunan birçok hanım sahâbî görülmektedir. Tezde, araştırmalara konu olan Halîfe b. Hayyât'ın *Kitâbü't-tabakât* adlı eserindeki hanım sahâbîlerin hayatlarına ve yine

onların neseplerine dair haklarında detaylı bilgiler elde edilerek, hayatları aktarılmıştır. Kabile esasına göre sıralaması verilen bu hanımlar adları, nesepleri, ailesi, evliliği, çocukları, İslâm'a katkıları ve rivayetleri yanında daha birçok yönüyle ele alınmıştır. Bu incelemeler yapılırken hanımların mensup olduğu kabilelerin adları ve bu kabileye mensup olan kaç hanım olduğu belirlenmiştir. Bu hanımlar mensup oldukları kabilelerin alt başlığı şeklinde Halîfe'nin eserdeki ele alış sırasına göre sıralanmıştır. Eserde yer alan hanım sahâbîler kimi yerde künyeleriyle kimi yerde ise isimleriyle zikredilerek tekrarlanmıştır. Bunun yanında sadece adı zikredilerek nesebi hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan hanım sahâbîler de mevcuttur. Resûlullah'ın (s.a.s.) yanında bizzat bulunan veya onun olduğu bir mekânda yer alan hanımların ağzından yapılan hadis rivayetlerine de yer verilmiştir. Genel hatlarıyla bakıldığında eserde zikredilen hanımların tamamının sahâbîlerden olduğu, tâbiîn veya tebeü't-tâbiînden kimsenin yer almadığı tespit edilmiştir.

Özellikle hanım sahâbîlere dair yapılan çalışmaların azlığı, bizi böyle bir çalışmaya sevk etmiştir. Araştırmalar neticesinde elde edilen hanım sahâbîlere dair bulgular bu alandaki çalışmaların daha fazla artırılarak, hakkında pek fazla bilgi bulunmayan bu kıymetli hanımların ortaya çıkarılması gerektiği ihtiyacını da gözler önüne sermiştir.

**Anahtar Kelimeler:** İslâm tarihi, Halîfe b. Hayyât, Kitâbü't-tabakât, Tabakât, Hanım Sahâbîler.

## ABSTRACT

### HALÎFE B. HAYYÂT AND THE WOMEN MENTIONED IN KÎTÂBÜ'T- TABAKÂT

GÜLSATAR YAŞAR, Tuba

Master's Thesis

Department of Islamic History and Arts

Advisor: Asst. Prof. Dr. Ömer SABUNCU

May, 2019, 183 pages

In this thesis, we have researched about the life of Halîfe b. Hayyât and the women who were mentioned in his work *Kitâbü't-tabakât*. In this study, it has been tried to narrate the lives of women companions and their narratives from Muhammad by trying to determine the women companions who were given a place in *Kitâbü't-tabakât*.

The thesis has been composed of three parts. In the first part, it has been examined about the life of Halîfe b. Hayyât, his scientific side, his students, the sources which he benefit from and his historiography. In the second part, *Kitâbü't-tabakât* has been analyzed methodically and it has been studied to give information about the work in detail. In the third and last part of this thesis and the main part, women companions who were given a place in *Kitâbü't-tabakât*, has been examined in detail and it has been tried to give information about these women companions.

Halîfe b. Hayyât, who is one of the most valuable biographers, is known as famous biographer and historiograoher in his field. He was born in Basra. He is a good historian and traditioner. It has been ascertained that he gave works in the field of History and Anthrophology. His famous works named *Kitâbü't-tabakât* and *Târîh* reaches today and they are important source of their fields. It is accepted that his valuable work, *Tabakât*, is the one of the first biographic works that

were written in this field and it has been a source of the method in the biography field.

There were many women companions who were in different position both at the age of Mecca and Medina in Islam. In this thesis, it has been narrated the lives of women companions who were given a place in *Kitâbü't-tabakât* by Halîfe b. Hayyât which is the main topic of this research by getting detailed information about their lineage and their lives. It is examined that these women who were sorted by their tribes, their names, their races, their family, their marriages, their children, and contributions to Islam and their narrates have been searched in many aspects. While these researches have been doing, it has been stated the names of tribes which each women belongs to and the number of women in each tribe. These women were arrayed by the subtitle of their tribes which they belonged to, as Halîfe b. Hayyât had done in his work. The women, who took part in *Tabakât*, have been mentioned sometimes with their personal records or their names. Besides that, there have been women companions who have just name and there isn't any information about their races. It has also included the hadith narratives which have been transferred from the women companions who were besides Muhammad personally or were at the same place with Muhammad. In general terms, it is ascertained that the all of women who have been involved in this thesis were companions and they weren't tâbiîn or tebeü't-tâbiîn.

The rarity of researches about especially women companions has prompted doing this study. As a result of these studies, it is necessary to increase the researches at the fields of women companions and give importance to these valuable women who haven't been known too much about them.

**Key words:** Islamic History, Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, *Tabakât*, Women Companions

**HALÎFE b. HAYYÂT VE KİTÂBÜ’T-TABAKÂT ADLI ESERİNDE GEÇEN  
HANIMLAR**

**İÇİNDEKİLER**

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET .....	III
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER .....	VII
KISALTMALAR .....	XIII
GİRİŞ .....	1
1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı .....	1
2. Araştırmanın Metodu ve Kapsamı .....	2

**BİRİNCİ BÖLÜM**

**HALÎFE b. HAYYÂT’IN HAYATI ve İLMÎ KİŞİLİĞİ**

1.1. HAYATI .....	5
1.2. YAŞADIĞI DÖNEM.....	7
1.3. EĞİTİM HAYATI .....	8
1.4. TALEBELERİ.....	9
1.5. İLMÎ ŞAHSİYETİ .....	10
1.6. ESERLERİ .....	12
1.7. HALÎFE b. HAYYÂT’IN TARİH YAZICILIĞI .....	17

**İKİNCİ BÖLÜM**

**HALÎFE b. HAYYÂT’IN KİTÂBÜ’T-TABAKÂT ADLI ESERİ**

2.1. ÖNEMİ.....	20
2.2. HALÎFE’DEN KİTÂBÜ’T-TABAKÂT’I RİVAYET EDENLER .....	21
2.3. YARARLANILAN NÜSHA .....	23
2.4. KİTÂBÜ’T-TABAKÂT’IN İÇERİĞİ .....	25
2.4.1. Neseplere Göre Sıralama.....	26
2.4.2. Tabakât’a Göre Sıralama.....	28
2.4.3. Şehirlere Göre Sıralama .....	31
2.5. KİTÂBÜ’T-TABAKÂT’TA HALÎFE b. HAYYÂT’IN DAYANDIĞI KAYNAKLAR .....	33
2.5.1. Ebü’l-Yekzân en-Nisâbe (ö. 190/805) .....	34
2.5.1.1. İlmî Birikimi ve Yazdığı Eserler.....	35
2.5.1.2. Eserlerinin İçeriği.....	35
2.5.2. Hişâm b. Muhammed b. Sâib el-Kelbî (ö. 204/819 [?]).....	37
2.5.3. Muhammed b. İshâk (ö. 151/768).....	40
2.5.4. Ebû Ubeyde Ma’mer b. Müsennâ (ö. 209/824 [?]) .....	42
2.5.5. Ali b. Muhammed el-Medâîni (ö. 225/840).....	44
2.5.6. Ümeyye b. Hâlid Ebû Hedbe el-Kaysî.....	45
2.5.7. Hâtim b. Müslîm .....	45
2.5.8. Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî (ö. 207/823) .....	46
2.5.9. Kabilelerin Nesepleri .....	47



2.5.10. Diğer Kaynaklar .....	48
-------------------------------	----

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### HALİFE b. HAYYÂT'IN KİTÂBÜ'T-TABAKÂT'INDA GEÇEN HANIMLAR

3.1. KUREYŞ'TEN HÂŞİMOĞULLARI KABİLESİ'NE MENSUP OLANLAR .....	50
3.1.1. Fâtıma bint Muhammed ez-Zehrâ .....	50
3.1.2. Ümmü Hânî .....	52
3.1.3. Dürre bint Ebû Leheb .....	54
3.1.4. Ümmü Ebîha .....	55
3.1.5. Safiyye bint Abdülmuttalib .....	56
3.1.6. Âtike bint Abdülmuttalib .....	57
3.1.7. Dubâ'a bint Zübeyr .....	58
3.1.8. Ümmü Hakîm bint Zübeyr .....	60
3.1.9. Meymûne .....	60
3.1.10. Meymûne bint Sa'd .....	61
3.1.11. Ümmü Eymen .....	62
3.1.12. Selmâ (Ümmü Râfi') .....	64
3.1.13. Emetullah .....	65
3.2. ABDÜŞEMS b. ABDİMENAF OĞULLARINDAN OLANLAR .....	66
3.2.1. Ümmü Habîbe Remle bint Ebî Süfyân .....	66
3.2.2. Ümmü Hâlid Eme bint Hâlid .....	67
3.2.3. Ümmü Gülsûm bint Ukbe .....	69
3.2.4. Ümmü Gülsûm .....	70
3.3. ABDÜŞEMS KABİLESİ İLE ANLAŞMALI OLANLAR .....	71
3.3.1. Zeyneb bint Cahş .....	71
3.3.2. Hamne bint Cahş .....	75
3.4. ESED b. ABDÜLUZZAOĞULLARINDAN OLANLAR .....	77
3.4.1. Busre bint Safvan .....	77
3.4.2. Fâtıma bint Ebî Hubeş .....	78
3.5. ZÜHRE b. KİLÂBOĞULLARINDAN OLANLAR .....	78
3.5.1. Ümmü Abd .....	78
3.6. TEYM KABİLESİ'NDEN OLANLAR .....	79
3.6.1. Âişe bint Ebû Bekir .....	79
3.6.2. Esmâ bint Ebû Bekir .....	82
3.6.3. Büreyde .....	85
3.6.4. Ümeyme bint Rakîka .....	85
3.7. MAHZÛMOĞULLARINDAN OLANLAR .....	87
3.7.1. Ümmü Seleme bint Ebû Ümeyme .....	87
3.7.2. Hâris b. Ebî Kurza .....	89
3.8. ADİY b. K'AB OĞULLARINDAN OLANLAR .....	90
3.8.1. Hafsa bint Ömer .....	90
3.8.2. Şifâ bint Abdillâh .....	92
3.8.3. Ümmü'l-Münzîr bint Kays .....	94
3.9. CUMAH b. AMROĞULLARINDAN OLANLAR .....	94
3.10. SEHM b. AMROĞULLARINDAN OLANLAR .....	94
3.10.1. Rayte bint Münebbih .....	94

3.11. ÂMİR b. LÜEYOĞULLARINDAN OLANLAR.....	95
3.11.1. Sevde bint Zem‘a .....	95
3.11.2. Ümmü Şerîk .....	97
3.11.3. Ümmü Muhammed b. Hâtıb .....	98
3.12. MÂLİK b. NADROĞULLARINDAN OLANLAR .....	98
3.12.1. Fâtıma bint Kays .....	98
3.13. ĞANM b. MÂLİKOĞULLARINDAN OLANLAR .....	100
3.13.1. Ümmü Rûmân bint Âmir .....	100
3.13.2. Rûmeysel bint Hâris .....	101
3.13.3. Ümmü Süleymân bint Ebü‘l-Hakem.....	101
3.14. ESED b. HÜZEYMEOĞULLARINDAN OLANLAR .....	102
3.14.1. Zeyneb bint Cahş.....	102
3.14.2. Hamne bint Cahş .....	102
3.14.3. Ümmü Kays bint Muhassîn.....	102
3.14.4. Cüdâme bint Vehb.....	104
3.14.5. Ümmü Ma‘kil.....	104
3.15. TEMİM b. MÜRREOĞULLARINDAN OLANLAR .....	105
3.15.1. Hamne bint Abdullah .....	105
3.16. KAYS ‘AYLAN b. MÛDAROĞULLARINDAN OLANLAR .....	106
3.16.1. Ümmü Müslîm .....	106
3.16.2. Ümmü Rûbab .....	106
3.16.3. Zeyneb es-Sekafiyye .....	106
3.16.4. Rukayye .....	107
3.16.5. Leylâ bint Kânîf .....	107
3.16.6. Halîme bint Ebî Züeyyib.....	108
3.16.7. Sema.....	109
3.16.8. Fâtıma bint Yemân.....	110
3.16.9. Ümmü İshâk el-Ganeviyye .....	110
3.16.10. Serra bint Nebhan.....	111
3.17. E‘SAR b. SA‘D KABİLESİ‘NDEN OLANLAR .....	111
3.17.1. Ümmü (?) .....	112
3.18. BENÎ HİLÂL b. ÂMİROĞULLARINDAN OLANLAR .....	112
3.18.1. Ümmü Fazl.....	112
3.18.2. Meymûne bint Hâris.....	114
3.18.3. Behîse .....	117
3.18.4. Selâme bint Hurr .....	118
3.18.5. Yüseyre .....	118
3.18.6. Ümmü Süleym bint Âmir.....	119
3.19. REBÎ‘A b. NEZZÂROĞULLARINDAN OLANLAR .....	119
3.19.1. Cühdeme .....	119
3.20. ENSÂR‘DAN OLANLAR.....	120
3.20.1. Esmâ bint Yezîd .....	120
3.20.2. Ümmü ‘Uleyye.....	122
3.20.3. Rubeyyi‘ bint Muavviz .....	122
3.20.4. Ferî‘a bint Mâlik .....	124
3.20.5. Ümmü Süleym bint Milhân.....	124
3.20.6. Ümmü Harâm bint Milhân.....	127
3.20.7. Ümmü Bücâd .....	129

3.20.8. Ümmü Umâre bint K‘ab .....	129
3.20.9. Ümmü Hümâm.....	131
3.20.10. Ümmü Mübeşşir bint Berâe .....	131
3.20.11. Nesîbe.....	132
3.20.12. Havle bint Kays.....	132
3.20.13. Havle bint Hakîm .....	133
3.20.14. Üneyse bint Hubeyb .....	133
3.20.15. Amre bint Revâha .....	134
3.20.16. Havva bint Yezîd.....	136
3.20.17. Esmâ bint Yezîd .....	137
3.20.18. Kebşe bint Sâbit .....	137
3.20.19. Ümmü Âlâ bint Hâris .....	137
3.20.20. Havle bint Sa‘lebe .....	137
3.20.21. Nesîbe bint K‘ab .....	139
3.20.22. Rumeyse bint Hâris .....	140
3.20.23. Ümmü Sevbe.....	140
3.20.24. Ümmü Ferve .....	140
3.20.25. Ümmü Târık.....	140
3.20.26. Kayle bint Mahreme.....	141
3.20.27. Ümmü Ma‘bed bint Hâlid .....	142
3.20.28. Ümmü Âmir bint Yezîd .....	142
3.20.29. Abdüleşheloğullarından Bir Kadın .....	143
3.20.30. Ensâr’dan Bir Kadın.....	143
3.20.31. Sâhile.....	143
3.21. HUZÂ‘A OĞULLARINDAN OLANLAR .....	144
3.21.1. Ümmü Kurz.....	144
3.21.2. Fâtıma.....	145
3.21.3. Cüveyriye bint Hâris .....	145
3.21.4. Azze.....	147
3.22. ESLEM b. EFSAOĞULLARINDAN OLANLAR.....	147
3.22.1. Sübey‘a bint Hâris.....	147
3.22.2. Ümmü Bilâl bint Hilâl.....	148
3.22.3. Ümmü Süfyân .....	148
3.23. EZD b. ĞAVSOĞULLARINDAN OLANLAR.....	149
3.23.1. Ümmü Cündeb .....	149
3.24. HAS‘AMOĞULLARINDAN OLANLAR.....	150
3.24.1. Esmâ bint Umeys .....	150
3.25. BÜCEYLEOĞULLARINDAN OLANLAR .....	152
3.25.1. Ümmü Husayn .....	152
3.26. CÜHEYNE b. ZEYDOĞULLARINDAN OLANLAR.....	152
3.26.1. Ümmü Safiyye .....	152
3.26.2. Kuteyle .....	152
3.27. BÜHZE b. ZEYDOĞULLARINDAN OLANLAR.....	153
3.27.1. Ümmü Mâlik .....	153
3.27.2. Kureyre.....	153
3.27.3. Kıyle bint Mesrûh .....	153
3.27.4. Safiyye bint Huyey.....	154
3.27.5. Habîbe bint Ebî Ticârât .....	156

3.28. NESEBİ BİLİNMEYENLER .....	156
3.28.1. Ümmü Habîb .....	156
3.28.2. Fâtıma.....	156
3.28.3. Bilâl'in Hanımı .....	157
3.28.4. Biat Edenlerden Bir Kadın .....	157
3.28.5. Abdüleşheloğullarından Bir Kadın .....	157
3.28.6. Abdullah b. Ali'nin Ninesi.....	157
3.28.7. Husayn b. Muhassîn'in Halası .....	158
3.28.8. Ümmü Abdurrahman b. Târik.....	158
3.28.9. Biat Edenlerden Bir Kadın .....	158
3.28.10. Havle bint Sâmir .....	158
3.28.11. Ümmü Sünbül .....	159
3.28.12. Huleyde bint Ka'neb .....	160
3.28.13. Bukayre .....	160
3.28.14. Ümmü Verka.....	160
3.28.15. Sevda.....	161
3.28.16. İsmi Okunamayan Hanım .....	161
3.28.17. Ümmü'l-Kirâm.....	162
3.28.18. Zeyneb bint Nebî.....	162
SONUÇ .....	163
KAYNAKÇA.....	165

## KISALTMALAR

b.	İbn: Oğlu
bint	Kızı
Bs.	Baskı
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	Editör
H., h.	Hicrî
Hız.	Hazret
m.	Miladî
nşr.	Neşreden
ö.	Ölüm tarihi
(r.a.)	Radiyallahü anhu
(s.a.s.)	Sallallâhu ‘Aleyhi ve Sellem
Thk., thk.	Tahkîk eden
t.y.	Basım tarihi yok
y.y.	Basım yeri yok
y.y.	Yüzyıl
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı

## GİRİŞ

### 1. Araştırmanın Konusu, Önemi ve Amacı

Bu tezin konusu, Halîfe b. Hayyât ve *Kitabü't-tabakât* adlı eserinde geçen hanım sahâbîlerin incelenmesidir. Bu bağlamda Halîfe b. Hayyât'ın hayatı kısa bir şekilde ele alınmış, teze konu olan hanım sahâbîler belirlenip, hayatları hakkındaki bilgiler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tabakât tarzı kitaplar, İslâm tarihi eserleri içerisinde alanında tanınmış şahsiyetlerin biyografilerini konu edinen telif türüdür. Halîfe b. Hayyât hem bir tabakât yazarı hem de bir tarihçidir. Onun *Kitabü't-tabakât* adlı eseri, bu tabakât geleneğinin bir ürünü ve aynı zamanda ilklerindedir. O sebeple alanında yazılmış olan önemli eserler içerisinde yer almaktadır. Hem bu alandaki ilklerden olması hem de kendisinden sonra yazılan tabakât tarzı eserlere kaynaklık etmesi yönüyle önemli bir eser olduğu görülmektedir. Halîfe b. Hayyât'ın *Kitabü't-tabakât* adlı eserindeki hanım sahâbîlerin yer aldığı kısmın tümüyle daha önceki çalışmalar içerisinde yer almamış olması ve bunun yanında bu hanım sahâbîlerin sayısı bakımından oldukça zengin olması eserin bir tez formatında incelenmesinin gerekli olduğu kanaatini oluşturmuştur.

Bu tezde, öncelikle eserin müellifi olan Halîfe'nin hayatının kısaca ele alınması, akabinde *Kitabü't-tabakat*'ın içeriği ve metodu hakkında kısa bilgi verilerek, eserde yer alan hanım sahâbîlerin hayatlarının detaylı bir şekilde özellikle Resûlullah'tan (s.a.s.) yaptığı rivayetler de göz önünde bulundurulmak suretiyle incelenmesi amaçlanmıştır. Tez, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivayetlerde bulunan bu hanımların bilinmeyen yönleriyle tanıtılmasının yanında, İslâm'a katkılarının da aktarılması için farklı kaynaklarda bu hanımlara dair yer alan başka rivayetlere de yer verilerek oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu sebeple hanım sahâbîlerin sadece nesep ve aile bilgisi değil, bunun yanında katıldıkları gazveler ve hatta Resûlullah (s.a.s.) ile beraber yaşadıkları olaylara da yer verilmiştir. Mekke döneminin daha ilk yıllarından İslâm'a bu kadar çok katkıları olan bu kıymetli sahâbî hanımların Resûlullah (s.a.s.) ile olan akrabalıkları da incelenmiş olup Resûlullah'ın (s.a.s.) gerek eşi olarak gerek hizmetlisi olarak ya da hiçbir akrabalık bağı bulunmamasına

rağmen her zaman yakınında bulunan hanımların da hayatlarına dair veriler aktarılmıştır.

## 2. Araştırmanın Metodu ve Kapsamı

Tez üç bölüm şeklinde ele alınıp, birinci bölümde Halîfe b. Hayyât'ın hayatı, ilmi kişiliği, talebeleri, eserleri, tarih yazıcılığı; ikinci bölümde *Kitâbü't-tabakât* adlı eserinin içerik bilgisi ve metodu, son ve üçüncü bölümde ise hanım sahâbîlere yer verilmiştir. Araştırma yapılırken tümevarım ve kaynak taraması yöntemi kullanılmıştır. İslâm tarihi, siyer, medeniyet tarihi, biyografik kaynaklar, tarih, mu'cem, tabakât, buldan, ensâb kitaplarından temel kaynak olarak faydalanılmıştır. Ardından konuyla ilgili günümüzde yazılmış makale ve araştırmalardan yararlanılmıştır.

Araştırmada adı verilen hanımlar, temel Arapça kaynaklarda taranmış, bulunan Arapça veriler tercüme edilip fişlenmiştir. Akabinde bu hanımlara dair Türkçe kaynaklar üzerinde tarama yapılarak onlara dair bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Kabile sayısı tespit edilip Halîfe'nin *Tabakât*'ındaki kabile sıralamasına göre tezde bu kabileler sıralanmıştır. Hanım sahâbîler de yine mensup oldukları kabilelerin alt başlığı şeklinde *Tabakât*'taki sırasına göre ele alınmıştır. Bu hanım sahâbîlerin sayılarının toplamda 129 olduğu tespit edilmiş, bunların bir kısmının tekrarlandığı da ayrıca belirlenmiştir. Örneğin Zeynep bint Cahş ve Hamne bint Cahş iki kez, Nesîbe bint K'ab ise bir kez adı bir kez de künyesiyle zikredilmiştir. Bunun yanında farklı isimlerle zikredilmiş ancak aslında aynı kişi olduğu düşünülen şahısların da mevcut olduğu belirlenmiş ve adının geçtiği yerde bu duruma değinilmiştir. Ayrıca tez ele alınırken özellikle bir şahsın yaşadığı olayın başka bir şahıs da yaşamış gibi tekrarlanması durumu tespit edilip, bu gibi benzerliklerin yapıldığı noktalarda da olayı yaşadığı düşünülen diğer kişi veya kişilere de atıfta bulunulmuştur. Hanım sahâbîler ele alınırken onların Câhiliye dönemindeki durumlarından da bahsedilmiştir. Bunun yanında zikredilen hanımların İslâm öncesi ve sonrası yaşantılarına dair veriler de yansıtılmaya çalışılmıştır. Tüm bunların dışında Resûlullah (s.a.s.) tarafından adı değiştirilen hanımlar da mevcut olup, adının geçtiği

yerde bu duruma işaret edilmiştir. Bu hanımların adlarının hem değiştirilmeden önceki şekliyle hem de değiştirilmiş şekliyle ele alınmasına dikkat edilmiştir.

Bu incelemeler yapılırken tabakât alanında oluşturulmuş önemli kaynak eserlerden faydalanarak daha geniş bilgiye ulaşılmak istenmiştir. Bu amaçla başta Halîfe'nin *Tabakât*'ı olmak üzere birçok kaynaktan faydalanmaya gayret gösterilmiştir. Tıpkı Halîfe gibi nesepler konusunda detaylı bilgilendirme yapan, tabakalandırmayı yaparken İslâm'a ilk girişlerini birinci esas olarak ele alan, Tabakât alanında önemli ve ilk kaynaklardan sayılan İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *Tabakâtü'l-kübra* adlı eserinden istifade edilmiştir. Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) *Ensâbü'l-eşrâf*'ı da kullanılan kaynaklardandır. Bunun yanında İbn Abdülber'in (ö. 463/1071) *el-İsti'ab*'ı gibi alfabetik bir sıralama yapmış olan eserlerden de faydalanılmıştır. İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) *Sifatü's-safve*'si, İbn Nukta'nın (ö. 629/1231) *Tekmiletü'l-ikmâl*'i, İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) *Üsdü'l-ğâbe*'si, Nevevî'nin (ö. 676/1277) *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lügat*'ı, Mizzî'nin (ö. 742/1341) *Tehzîbü'l-kemâl*'i, İbn Hacer el-Askalâni'nin (ö. 852/1449) *el-İsâbe*'si ve *Tehzîbü't-tehzîb*'i kullanılan temel kaynaklar arasındadır. Araştırma boyunca bu kaynaklarda yer alan farklı bilgilere ulaşılmaya gayret edilmiştir. Kaynaklardaki veriler üzerinde yer yer değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bunun yanında günümüz makalelerinden ve *DİA*'daki konuyla alakalı madde başlıklarından da yararlanılmıştır.

İncelemeler yapılırken karşılaşılan en büyük sıkıntı ise, oluşan rutubetten dolayı eserin asıl nüshasında yıpranmaların meydana gelmesi sebebiyle eserdeki bazı isimlerin okunamaması ve zikredilen şahısların isim benzerliklerinin olmasından ötürü karıştırılması ihtimalidir. Bazı şahısların nesebine eserde yer verilmemesi de işi oldukça zorlaştırmış ve o kişi hakkında bilgi edinmek mümkün olmamıştır. Bunun yanında bazı şahıslara dair kaynaklarda çok sınırlı bilgi yer almış olup, sadece nesebine ulaşılmıştır. Bu duruma, bu alandaki akademik ve bilimsel çalışmaların az olması sebep olmuştur, denilebilir. Bu değerlendirmeler yapılırken şüpheli görülen içeriklerden uzak durulmuş ve kaynaklarda yer alan veriler eleştiri, değerlendirme ve başka bilgilerle karşılaştırma yapılarak doğru sonuçlara ulaşılmaya hedeflenmiştir. Biyografik alana dair bir çalışma sunmaya çalışıldığından, bu alanda araştırma yapmanın zorluklarıyla da karşılaşmıştır.



Araştırmada hanım sahâbilerin hayatları ile ilgili bilgi ve ifadeler bir bilim çalışması içerisinde kalınarak genelde yargılayıcı değil açıklayıcı olarak verilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bilgilerin, titizlikle ve tekrara kaçmadan aktarılmasına özen gösterilerek çalışmanın akıcılığının sağlanması önemsenmiştir. Netice itibariyle adları tespit edilen bu hanım sahâbiler, akademik bir üslupla ele alınmaya çalışılmış ve biyografik bir araştırma olarak sunulmuştur.



## BİRİNCİ BÖLÜM

### HALİFE b. HAYYÂT'IN HAYATI ve İLMÎ KİŞİLİĞİ

#### 1.1. HAYATI

Halife b. Hayyât'ın Basra'da doğduğu bilinmektedir.<sup>1</sup> Zehebî (ö. 748/1348) Halife b. Hayyât'ın hal tercemesini zikreden ilk müelliftir. Doğum tarihi bilinmemekle beraber Zehebî'nin verdiği bilgilere bakılacak olursa, hicrî 160 yılında doğduğu kabul edilebilir.<sup>2</sup> Tam künyesi ise Ebû Amr Halife b. Hayyât b. Ebû Hübeyre<sup>3</sup> Halife b. Hayyât eş-Şeybânî el-Basrî<sup>4</sup> el-'Ufûrî el-Leysî'dir.<sup>5</sup> Lakabı Şebâb'tır.<sup>6</sup> Bu lakabın kendisine neden verildiği bilinmemektedir. Kaynaklarda ailesinin 'Ufûr adı verilen bir boyayı alıp sattığı<sup>7</sup> veya bu adla tanınan bir Arap kabilesinden olduğu için 'Ufûrî' nisbesiyle tanındığı da kaydedilmektedir.<sup>8</sup> Temîmî<sup>9</sup> ve Bâhilî nisbeleriyle de anılmıştır.<sup>10</sup> Basra şehrinde yaşamıştır.<sup>11</sup>

Halife b. Hayyât'ın ailesi ilimle meşgul olmuş bir ailedir. Babası Hayyât b. Halife'nin ilmî hayatı hakkındaki bilgiler sınırlı olmakla birlikte sika bir râvi olduğu

<sup>1</sup> Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut, Salih es-Semer, 1. Bs. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1402/1982), 11: 473; Ebû Amr Halife b. Hayyât b. Halife eş-Şeybânî el-Basrî, *et-Târîh*, thk. Süheyl Zekkar, (Dımaşk: Darü'l-fıkr, 1412/1992), 5; Mustafa Fayda, "Halife b. Hayyât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 301.

<sup>2</sup> Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 11: 473.

<sup>3</sup> Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs İbn Ebû Hatim er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dil*, (Beyrut: Dârü'l-Ümem, 1371/1952), 3: 405; Ömer Sabuncu - Mahmut Sabuncu, "Halife b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (15 Aralık 2018): 1327.

<sup>4</sup> Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Mîzânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed Bicavi, (Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1382/1963), 1: 665; Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, 5; Fayda, "Halife b. Hayyât", 15: 301.

<sup>5</sup> Ebû Amr Halife b. Hayyât b. Halife eş-Şeybânî el-Basrî Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, 1. Bs (Bağdat: Matba'atü'l-âni, 1387/1967), 1: 13 (Nâşirin Mukaddimesi); Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, 5; Sabuncu - Sabuncu, "Halife b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1327.

<sup>6</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 13 (Nâşirin Mukaddimesi); Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, 5; Fayda, "Halife b. Hayyât", 15: 301.

<sup>7</sup> Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr Sem'ânî, *el-Ensâb* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1400/1980), 8: 467; Fayda, "Halife b. Hayyât", 15: 301.

<sup>8</sup> Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, 5; Fayda, "Halife b. Hayyât", 15: 301.

<sup>9</sup> Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, 6; Fayda, "Halife b. Hayyât", 15: 301. Sabuncu - Sabuncu, "Halife b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1327.

<sup>10</sup> Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, 5; Fayda, "Halife b. Hayyât", 15: 301.

<sup>11</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 13 (Nâşirin Mukaddimesi); Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, 6.

ifade edilmiştir.<sup>12</sup> Halîfe b. Hayyât'ın dedesi Ebû Hübeyre Halîfe b. Hayyât (ö. 160/775) Ehl-i Hadis'tendi. Dedesi Ebû Hübeyre Halîfe b. Hayyât hadis ilmiyle uğraşmış ve sika bir râvi olarak adlandırılmıştır.<sup>13</sup>

Kur'ân, Hadis, Tarih ve Ensab ilimlerindeki büyük şeyhlerden ilim tahsil etmiştir. Kur'ân ve kıraat alanında Ebû Amr b. Alâ (ö. 154/771) ve Verkâ b. Amr'dan tahsil yapmışken, hadis alanında ise Yezîd b. Zürey' (ö. 182/798), Ğander, Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814), Ebû Dâvud et-Tayâlisi (ö. 204/819), Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813-14) ve kendi dönemindeki bazı büyük muhaddislerden hadis rivayetinde bulunmuştur. Tarih alanında da kendi döneminin büyük tarihçilerinden olan Ali b. Muhammed el-Medâinî (ö. 228/843) ve Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'dan (ö. 209/824 [?]) ilim öğrenmiştir. Ensab alanında da o zamanın en meşhur nesepçilerinden Hişâm b. Kelbî (ö. 204/819 [?]) ve Ebü'l-Yekzân Süheym b. Hafs'dan ilim tahsil etmiştir.<sup>14</sup> Bahsedilen ilim alanlarında kendi zamanında meşhur olmuş bu âlimlerinden, en güzel ifade şekillerini öğrenerek, kendini bu ilimlerde derinleştirdiği söylenebilir. Onun şeyhleri tanıldıktan sonra istifade ettiği kaynakların da açıklanması gayet mümkün görünmektedir.

Halîfe, fakih ve muhaddis tâbiî Amr b. Şuayb (ö. 118/736)<sup>15</sup> ve hadis hafızı tâbiî Humejd et-Tavîl'den (ö. 143/760) hadis rivayet etmiştir.<sup>16</sup> Kendisinden ise, hâfız Amr b. Mansûr,<sup>17</sup> Muhaddis ve fakih Vekî' b. Cerrâh (ö. 197/812)<sup>18</sup> ve *el-Müsned* adlı eserin sahibi Basralı hadis hâfızı Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî (ö. 204/819) gibi önemli muhaddisler hadis almıştır.<sup>19</sup>

Halîfe b. Hayyât'ın vefat tarihi konusunda ihtilaf edilmiştir. Zehebî (ö. 748/1348) onun seksen yaşlarında öldüğünü söylemiştir. İbn Asâkir (ö. 571/1176),

<sup>12</sup> Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 6; Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301. Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1327.

<sup>13</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1327.

<sup>14</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 13 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>15</sup> Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm Cu'fî Buhârî, *Kitâbü't-târîhu'l-kebîr*, (Haydarabad: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1362/1943) 3: 191.

<sup>16</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1328.

<sup>17</sup> Vefat tarihine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Zehebî, Amr b. Mansûr'un kuvvetli bir hafızaya sahip olduğunu ve Nesâî'nin kendisinden birçok hadis rivayet ettiğini söylemektedir. Zehebî, *Siyer*, 11: 473; Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1328.

<sup>18</sup> Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 3: 191.

<sup>19</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1328.

Zehebî,<sup>20</sup> İbn Kesîr (ö. 774/1373) ve İbn Hacer (ö. 852/1449) 240, İbn Zebr (ö. 379/989) ve Bağdatlı İsmâil Paşa<sup>21</sup> ise onun 246 yılında öldüğünü söylemiştir.<sup>22</sup> İbn Hallikân'a (ö. 681/1282) göre ise vefat tarihi 230 yılının Ramazan ayıdır.<sup>23</sup>

Halîfe b. Hayyât birçok kaynağa göre 240 (854-55) yılında, Basra şehrinde vefat etmiştir. 230 (845) veya 246 (860) yıllarında öldüğü de söylenmiştir. Ancak *et-Târîh* adlı kitabında 232 (846-47) yılında gerçekleşen olaylara kadar gelip, onlardan bahsetmesi, *Tabakâtü'r-ruvât*'ında da 236 (850-51) yılında ölen kişileri aktarması onun 240'ta (854-55) vefat ettiğini göstermektedir.<sup>24</sup>

## 1.2. YAŞADIĞI DÖNEM

Halîfe b. Hayyât, hicrî II. yüzyılda Basra'da yaşamıştır. Basra şehri, Hz. Ömer'in döneminde, onun emriyle Utbe b. Gazvân (ö. 17/638) tarafından 14 (635) yılında askerî amaçlarla kurulmuş ve Hz. Osmân'ın şehid edilişi (35/656), Cemel Vak'ası (36/656), İbnü'l-Eş'as Olayı (ö. 81/714) gibi önemli olaylarda adı çokça zikredilmiş bir şehirdir. Tüm bunların yanında ilmî yönüyle de birçok âlimin gelip de bizzat istifade ettiği bir şehir konumundadır.<sup>25</sup>

Halîfe b. Hayyât'ın o bölgede yaşadığı zamanlarda Abbâsîler bu şehirde hâkimiyet sürmüşlerdir. Halîfe b. Hayyât'ın hayatı, Me'mûn (813-833) ve Mu'tasım'ın hükümdarlığı (833-842) dönemlerine denk gelmektedir. Bu iki halifenin dönemi de Mu'tezile'nin savunduğu özellikle Halku'l-Kur'ân<sup>26</sup> düşüncesinin etkisi altında geçmiştir. Halîfe b. Hayyât'ın bu konuda nasıl bir tutuma sahip olduğu ve bu Mihne döneminde sorgulanıp, sorgulanmadığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak kaynaklarda yer alan şu rivayet, Halîfe'nin Mu'tezile'ye

<sup>20</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 665.

<sup>21</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1328.

<sup>22</sup> Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 10.

<sup>23</sup> Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân*, thk. İhsan Abbas, (Beyrut: Daru Sadr, 1398/1978), 2: 244.

<sup>24</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301; Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1328.

<sup>25</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1328.

<sup>26</sup> Kur'ân'ın yaratılmış olup olmadığı konusunda yapılmış olan tartışmalar anlamına gelen kelâmî bir terimdir. Yusuf Şevki Yavuz, "Halku'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 371.

karşı durduğunu göstermektedir: Ahmed b. Riyâh isminde biri kadı olarak Basra'ya atanınca, bazı Mu'tezilîler ile münazara yapması emredilir.<sup>27</sup> Bundan dolayı Basra'nın önemli ilim adamlarının içinde yer alan Halîfe b. Hayyât, Hüseyin b. Muhammed ez-Zâri' ve Ebû Rabî ez-Zehrânî ile beraber bu münazaraya gider. Sonrasında neler olduğu kaynaklarda aktarılmamış olsa da burdan Halîfe b. Hayyât'ın Mu'tezile'ye muhalif olduğu sonucu çıkarılabilir. Böyle bir münazaraya Halîfe'nin de davet edilmesi ilim erbabından sayıldığını gösterir.<sup>28</sup>

Ekrem Ziyâ el-Ömerî, bu bilgilere dayanarak Halîfe b. Hayyât'ın toplumda hiç tanınmayıp, bilinmeyen ve münzevi bir şekilde hayatını sürdüren biri olmadığını bunun aksine toplumda ve ilim dünyasında yer alan, sorunlara duyarlı bir âlim olduğunu söylemektedir.<sup>29</sup> Sonuç olarak bakıldığında Halîfe b. Hayyât'ın yaşadığı dönemin özellikle de Mihne dönemine denk gelmesi siyâsî açıdan da çalkantılı ve yoğun geçen bir dönem olarak değerlendirilebilir.<sup>30</sup>

### 1.3. EĞİTİM HAYATI

Halîfe b. Hayyât'ın, bir ilim yolculuğuna çıkmadığı<sup>31</sup> ya da çok az bu seyahatleri gerçekleştirdiği söylenmiştir.<sup>32</sup> Bu durumun yaşanmasında elbette ki Basralı olmasının da payı vardır. Çünkü o dönemde Basra, hem önemli bir ilim hem de âlimlerin sürekli olarak uğradığı canlı bir merkez idi.<sup>33</sup> Halîfe b. Hayyât, hem ailesinden hem de Basra şehrindeki diğer âlimlerden öncelikle kıraat olmak üzere Kur'ân'a dair olan ilimleri, hadis, ensâb ve ahbâr ilmini öğrenmiştir.<sup>34</sup>

Hatîb el-Bağdâdî'ye (ö. 463/1071) ait olan *Târîhu Bağdâd* adlı eserde isminin hiç zikredilmemesinden anlaşılacağı üzere Bağdat'a hiç gitmemiştir. Ebû Amr b. Âlâ ve Verkâ b. Amr'dan Kur'ân-ı Kerîm'e ait kıraatini rivayet etmiştir. Kendisinden ise

<sup>27</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1328.

<sup>28</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1329.

<sup>29</sup> Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 12.

<sup>30</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1329.

<sup>31</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301; Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1329.

<sup>32</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301.

<sup>33</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1329.

<sup>34</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301; Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1329.

bu kıraat ilmine ait bilgileri Mugîre b. Sadaka ve Ahmed b. İbrâhim b. Osman el-Verrâk rivayet etmişlerdir.<sup>35</sup>

Zehebî'ye göre Halîfe'nin hocaları; babası Hayyât b. Halîfe, Yezîd b. Zürey',<sup>36</sup> Süfyân b. Uyeyne, İsmâil b. Uleyye (ö. 193/809), Abdurrahmân b. Mehdî (ö. 198/813-14), Yahyâ b. Saîd el-Kattân'dır. (ö. 198/813)<sup>37</sup> Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Mu'temir b. Süleymân da (ö. 187/803) bu âlimler arasındadır.<sup>38</sup>

Halîfe b. Hayyât'ın *et-Târîh*'inde adını zikrettiği ve kendilerinden tarih alanında rivayetlerde bulunduğu diğer hocaları ise, Vehb b. Cerîr, ondan Cemel Olayı ve Basra'da vuku bulan Hâricî Olaylarını nakletmiştir, Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ, Ali b. Muhammed, Hişâm el-Kelbî, Ebû Ma'ser, el-Velîd b. Hişâm, Ebû'l-Yekzân, Abdullah b. Lehîa'dır (ö. 174/790).<sup>39</sup>

Kendisinden hadis alanına dair rivayetlerde bulunan muhaddisler ise; Buhârî (ö. 256/870), Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî (ö. 307/919), İbn Ebû Âsım (ö. 287/900), Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö. 290/903), Bakî b. Mahled (ö. 276/889), Zekeriyyâ es-Sâcî, Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî (ö. 255/869) ve Abdân el-Cevâlikî el-Ahvâzî'dir.<sup>40</sup>

#### 1.4. TALEBELERİ

Halîfe b. Hayyât'ın öğrencilerine bakıldığında onlar arasında Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ve Abdân el-Ahvâzî görülmektedir.<sup>41</sup> Zehebî'nin verdiği bilgiye bakıldığında "Hadisleri bize Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî'nin *Müsned*'inde gelir." dediği görülmektedir. Bunun yanında kendisinden hadis alanına dair rivayette bulunan muhaddisler içerisinde Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mûsâ b. Ziyâd el-Ahvâzî, Ya'kûb b. Şeybe (ö. 262/875), Ebû Bekr b. Ebû Âsım,

<sup>35</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301.

<sup>36</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1329.

<sup>37</sup> Zehebî, *Siyer*, 11: 473; Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301; Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1329.

<sup>38</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301.

<sup>39</sup> Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 11; Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1329.

<sup>40</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301.

<sup>41</sup> Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 665.

Ebü'l-Abbâs el-Hasen b. Süfyân en-Nesevî (ö. 303/916) ve Ebû Abdurrahmân Bakî b. Mahled de bulunmaktadır. Bakî b. Mahled, Halîfe'nin *et-Tarih*'inin râvisidir. Bakî b. Mahled *et-Tabakât*'ı da Halîfe'den almıştır. Fakat *et-Tabakât* adlı eseri günümüze Bakî b. Mahled'in kanalıyla gelmemiştir. *Tabakât*'ı Mûsâ b. Zekeriyâ b. Yahyâ et-Tüsterî (ö. 307/920) Halîfe'den rivayet etmiştir. Bunun yanında *Tarih*'i de rivayet etmiş fakat o rivayeti günümüze ulaşmamıştır.<sup>42</sup>

## 1.5. İLMÎ ŞAHSİYETİ

Halîfe b. Hayyat'ın tarihçi diye vasıflandırılmasının yanında hadisçi diye de vasıflandırıldığı görülmektedir. Bu nedenle, onun ilmî kişiliğinde tarihçi ve hadisçi oluşunun etkili olduğunun söylenmesi mümkündür.

Cerh ve ta'dîl âlimlerinin, Halîfe b. Hayyât hakkında herhangi bir ta'dîl ifadelerinin bulunmadığı bilinmekle beraber Halîfe'yi eleştirdikleri yönler de bulunmaktadır. İbn Hibbân (ö. 354/965), Halîfe'nin tarih ve nesep bilgisinden bahsettiği gibi onun rivayette mütkın olduğunu da söyler. İbn Adî (ö. 365/976), Halîfe için sadûk ve müstakîmü'l-hadîs ifadelerini kullanır. Onun hadis ilminde çok önemli bir yeri olduğunu kaydeder.<sup>43</sup>

Halîfe b. Hayyât, ilmî birikimi olmasına rağmen birçok eleştiriye de maruz kalmıştır. Bu eleştirilere örnek verecek olursak, İbn Ebû Hâtim'in (ö. 327/938), babasından Halîfe b. Hayyât'ın durumuyla alakalı yaptığı rivayete bakmamız gerekir. İbn Ebû Hâtim babasına Halîfe'yi sormuş ancak babası "Halîfe'den rivayet etmem, çünkü o hadis rivayetinde güçlü biri değildir. Onun *Müsned*'inden<sup>44</sup> üç hadis yazıp

<sup>42</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1329.

<sup>43</sup> "Bu kaynakların öncesinde bir cerh ve ta'dîl âliminin onun tevsikine dair bir ifade kullandığını tespit edemedik. Zehebî'nin Hafız diye bahsettiği bir âlim hakkında bu kadar muhtasar ta'dîl lafızlarının kullanılmasının sebepleri ayrıca araştırılmalıdır. İlk bakışta Halîfe b. Hayyât'ın tarihçiliği sebebiyle böyle bir durumun söz konusu olduğu düşünülebilir. Zira her ne kadar ilk tarihçiler muhaddis olsalar da onların tarihi rivayetlerdeki tesahülleri muhaddisler tarafından hoş karşılanmamıştır. Ancak Halîfe b. Hayyât'ın eleştirildiği noktalarda tarihçiliğine herhangi bir vurgunun olmaması bu ihtimali zayıflatmaktadır." Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1330.

<sup>44</sup> "Bu ifadedeki "müsned" tabirinden kastın Halîfe'ye ait bir hadis kitabı olup olmadığına dair net bir bilgi yoktur. Çünkü bu kitabın Ebü'l-Velîd ile geçen olayı anlatan rivayet dışında bahsi geçmemektedir." Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1330. Bunun yanında *Kitâbü't-tabakât*'ın Ekrem Ziyâ el-Ömerî tarafından yapılan 1386/1967 Bağdat neşrinde,

Ebü'l-Velîd'e getirdim. O, bu rivayetlerin kendisinin olmadığını söyledi. Ona, bunları Şebâb el-'Uşfurî'nin kitabından aldım dediğimde sakinleşti ve bir şey demedi." şeklinde cevap vermiştir.<sup>45</sup>

Başka bir rivayete göre de Halîfe, Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî'ye bir mektup getirmiş ve Alî b. Medîni'nin (ö. 234/848-49) Yahyâ b. Maîn'den (ö. 233/848) rivayet etmemesini söylemiştir. Bunun üzerine Ebü'l-Velîd kızar ve "nasıl olur da ondan rivayeti bırakırım!" der. Bu durumu değerlendiren İbn Adî ise, bu rivayeti nakleden Kudeymî'ye dikkat çekerek, onun Halife b. Hayyât ile kıyaslanamayacağını Halife'nin rivayet ettiği hadis râvilerinde çok daha tedbirli ve dikkatli biri olduğunu belirtmiş ve bu rivayetin sıhhati bakımından şüphelerini söylemiştir.<sup>46</sup>

Zehebî'ye göre hadis âlimlerinin bir kısmının Halife b. Hayyât için hadis rivayetlerinde gevşek olduğu şeklindeki söylemleri doğru değildir. O, Halife'yi sika kabul etmiştir. Halife b. Hayyât'ın günümüze ulaşmış olan *Tabakât* ve *Târihü'l-kebîr* adlı eserlerini neşre hazırlayan Ekrem Ziyâ el-Ömerî<sup>47</sup> Halife'nin Buhârî gibi önemli bir muhaddis tarafından da sika kabul edildiğini söylemekte,<sup>48</sup> *et-Târihü'l-kebîr* adlı eserde de Halife için lehte veya aleyhde herhangi bir ifade kullanılmadığını söylemektedir. Bunun yanında İbn Hacer el-Askalânî, Buhârî'nin Halife'den yaptığı nakillerde bu nakilleri başka bir senedle teyit ettiğini ya da onun nakillerini muallak olarak ele alıp, aktardığını dile getirmektedir. Bu durumu Ekrem Ziyâ el-Ömerî araştırmış ve Buhârî'nin *el-Câmiü's-sahîh* adlı eserinde Halife'den birbirinden farklı on sekiz rivayetin bulunduğunu, bu rivayetlerden on beş tanesinin İbn Hacer'in tesbitlerine de uygun düştüğünü, üç rivayetin iki tanesinin ise, Buhârî'nin Halife'yi sika bir râvi olarak kabul ettiğini gösterebilecek rivayetler olmadığını, ancak başka

---

Müsned'i Halife b. Hayyât'ın eserleri arasında zikretmiştir. Ayrıca bu eserin yazılı fihristler içerisinde zikredilmediğine de mukaddimesinde yer vermiştir.

<sup>45</sup> İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3: 405. ("Kitabın aynı sayfasında bu rivayete dipnot düşen muhakkik şunları söyler: Ebü'l-Velîd'in kızgınlığının geçmesi, onun Halife'yi yalanlamadığı manasına gelir. Muhtemeldir ki Halife, Ebü'l-Velîd'in aslından birçok hadis almıştır. Bu kendisine getirilen üç hadis ise onun ezberlemediği hadislerdendir. Hadisler okunca kendisinden rivayet edilmesine kızmış, ancak bu hadisleri, Halife'nin kendisinden rivayet ettiği aktarılmca Ebü'l-Velîd, bu hadislerin aslında olup ezberlemediği hadislerden olduğu kanaatine varmıştır. Ebû Hâtim'in "gayru kaviy" ifadesi de bu sebeple söylenmiş olmalıdır." Sabuncu - Sabuncu, "Halife b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1330.

<sup>46</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halife b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1331.

<sup>47</sup> Fayda, "Halife b. Hayyât", 15: 301.

<sup>48</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 14 (Nâşirin Mukaddimesi); Fayda, "Halife b. Hayyât", 15: 301.



bir yerde de Buhârî'nin akâid konusuyla alakalı bir hadisi doğrudan doğruya Halîfe'den alarak eserinde yer verdiğini tesbit etmiş ve Buhârî'nin onu en sika ilk sıradaki râviler arasında olmasa da sika bir râvi olarak kabul ettiğini söylemiştir.<sup>49</sup>

Halîfe, Basra'daki âlim ve muhaddisler içerisinde önemli bir konuma sahip olduğundan ilim öğrenmek için Basra'ya gelen birçok kişi onun yanına uğrayıp, kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Basralı bazı Mu'tezilîlerin 223 (838) yılında bölgede önemli bir konuma sahip bir kısım âlimleriyle beraber Halîfe'yi de kadı Ahmed b. Riyâh'a şikâyet etmiş olmaları onun i'tizâl hareketine karşı da bir duruş sergileyen muhaddisler arasında yer aldığını göstermektedir. Aynı zamanda Basra'nın önemli ve önde gelen şahsiyetlerinden biri olduğunu da ortaya koymaktadır.<sup>50</sup>

Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medînî (ö. 234/848-49), İbn Adî el-Cürcânî, Muhammed b. Hibbân el-Büstî (ö. 354/965) ve Hafız ez-Zehebî, Halîfe b. Hayyât'ı sika olarak zikretmişlerdir.<sup>51</sup>

## 1.6. ESERLERİ

Halîfe b. Hayyât'a ait olduğu söylenen eserler şunlardır: *Kitâbü't-tabakât*, *Kitâbü't-târîh*, *Kitâbü't-tabakâti'l-kurra*, *Kitâbü tarihi'z-zemnâ ve'l-'urcân ve'l-merdâ ve'l-'umyân*, *Kitâbü eczai'l-kur'ân* ve *a'sârih ve esba'ih ve âyâtih*. Bunların yanında müsned tarzında bir eseri olduğu da ifade edilmiştir.<sup>52</sup> Bu kitaplardan *Kitâbü't-tabakât* ve *Kitâbü't-târîh* günümüze ulaşmıştır. Bunlar dışında kendisine atfedilen son dört kitabından ise yazılı olan fihrisler hiç bahsetmemiştir. Kitapların isimlerinden bahsedenler de bugün bu kitapların varlığını koruduğuna dair herhangi bir bilgi günümüze nakletmemişlerdir.<sup>53</sup>

Halîfe'nin *Kitâbü't-tabakât* adlı eserinin en eski nüshası, öğrencileri arasından onu rivayet eden kişinin hattıyla bugün Dımaşk Zâhiriyye

<sup>49</sup> Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 8, 9.

<sup>50</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301.

<sup>51</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 14 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>52</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 13 (Nâşirin Mukaddimesi). Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1332.

<sup>53</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 13, 14 (Nâşirin Mukaddimesi).

Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu eserin tamamının ya da bir kısmının İsfahan'ın büyük âlimlerine okunduğu rivayet edilmiştir.<sup>54</sup>

***Kitâbü't-tabakât (Tabakâtü'r-ruvât)***: Halîfe'ye ait olan ve tanınan en önemli eseridir. İçerisinde ašap, tâbiîn ve tebeü't-tâbiînden oluşan 3229'u erkek, 129'u hanım sahabî olmak üzere toplamda 3358 râviye ait hal tercümesi bulunmaktadır. Günümüze ulaşan en eski tabakat kitapları arasında yer alır.<sup>55</sup> Eserin içerisinde râvilere ait hal tercümelerinden bir kısmı tekrar etmektedir. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın iki, Zübeyr b. Avvâm'ın üç, Abdullah b. Ebü'l-Ced'â'nın dört, Ammâr b. Yâsir'in beş ayrı yerde zikredilmesi buna örnektir. Özellikle sahabîlerde yapılan bu tekrarlar, onların Medine şehri dışındaki hangi şehirlere gittiklerinin belirlenmesi yönünden önem arz etmektedir.<sup>56</sup> Halîfe bu eserini nesep, tabaka ve şehir esasına göre tasnif etmiş, öncelikle Medine'den başlamış, sonra hemen sırayla Kûfe, Basra, sonra tekrar Medine, Mekke, Tâif, Yemen, Yemâme, Mısır, Mağrib-Endülüs, Şâmât (Suriye), Avâsım, Cezîre, Musul, Horasan, Rey, Medâin, Vâsıt, Bağdat bölgelerindeki râvilerden bahsetmiştir. Eserin sonunda ise, Resûlullah'tan (s.a.s.) hadis rivayetinde bulunan hanım sahabîlere yer vermiştir. Halîfe, onunla aynı dönemde yaşamış olan İbn Sa'd'ın (ö. 230/844) *et-Tabakâtü'l-kübrâ*'sındaki usulünden farklı olarak sahabîleri tabakalara ayırmadan, Hz. Ömer'in divan teşkilâtındaki usulü gibi öncelikle Resûlullah'ın (s.a.s.) kabilesi olan Hâşimoğulları'ndan başlamış ve ilk olarak Kureyş'in kollarını sonra bu kabilelerin mevâlîsini, hemen ardından ise ensârı ve bölgedeki diğer Arap kabilelerini nesepçilerin uyguladığı usule göre sıralamıştır. Çocuk olan sahabîler ile tâbiîn ve tebeü't-tâbiîn nesillerini ise öncelikli olarak aşere-i mübeşşereden ileri gelen sahabîlerle görüşenler şeklindeki esasa dayanarak çeşitli tabakalara ayırmış bu şekilde tasnif etmiştir.<sup>57</sup> Meselâ Medine'yi dokuz, Kûfe'yi on bir, Basra'yı ise on iki tabakaya ayırmıştır. Halîfe, eseri *Tabakât*'ta yer verdiği sahabîlerin nesebini baba ve anne cihetine göre ayrı ayrı ele alır; daha sonraki nesillerde ise özellikle de tebeü't-tâbiînde kabileye ait nisbeyi azaltarak daha çok o

<sup>54</sup> Ebû Nasr Alî b. Hibetillâh b. Alî el-İclî İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl fî ref'i ('ârîzi) 'l-irtiyâb 'ani 'l-mü'telif ve 'l-muhtelif fi 'l-esmâ' ve 'l-künâ ve 'l-ensâb*, 1. Bs (Beyrut: Dâr'ül-kitab el-âlemiyye, 1411/1990), 1: 14.

<sup>55</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301; Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1332.

<sup>56</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301.

<sup>57</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301; Sabuncu - Sabuncu, "Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1332.

sahâbilerin mesleklerine veya yaşadıkları şehirlere olan nisbelerini ele alır. Eserde yer verdiği kimselerin yaşadıkları şehirlerin beraberinde yaptıkları seyahatlerini, katıldıkları gazve ve seriyyelerle fetihlerini, vefat yıllarını, idarî görevlerini ve hadis aldıkları şeyhlerini de zikreder.<sup>58</sup>

*Kitâbü't-tabakât*, Bakî b. Mahled ve Mûsâ b. Zekeriyâ et-Tüsterî yoluyla ayrı ayrı rivayet edilmiştir. Günümüze ise sadece Mûsâ b. Zekeriyâ'nın rivayeti ulaşmıştır.<sup>59</sup> Halife b. Hayyât eseri *Tabakât*'ın başında kendilerinden istifade ettiği âlimlerin isimlerini aktarmış, eserin içerisinde ise neredeyse hiç sened zikretmemiştir. İhtilâflı konularla alakalı yapılmış rivayetlerin sorumluluğunu almak istemediği yerlerde ise nadiren de olsa sened vererek rivayeti zikretmiştir. Nesep konusunda özellikle Ebû'l-Yekzân Sühaym b. Hafs el-Hüzelî ve Hişâm b. Muhammed el-Kelbî'den istifade etmiş, bunun yanında ensâb, tarih ve ahbârla alakalı bilgilerde ise İbn İshâk (ö. 151/768), Vâkîdî (ö. 207/823), Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ ve Ali b. Muhammed el-Medâinî'den faydalanmıştır.

Halife, eserine Resûlullah'ın (s.a.s.) anne ve babasının nesebiyle başlamış, sonra akabinde kısaca Adnânîler'e ve Kahtânîler'e yer vermiştir. Halife b. Hayyât, İbn Sa'd'dan farklı olarak onun eserinde yer verdiği Hemedan, Bahreyn, Sugûr, Kum, Enbâr, Eyle şehirlerinden eserinde bahsetmemiş, bunun yanında İbn Sa'd'ın yer vermediği Musul ile Mağrib şehirlerine ise genişçe yer vermiştir. Buhârî *et-Târîhü'l-kebîr*'inde Halife'nin *Kitâbü't-tabakât* adlı eserinden çokça nakil yapmıştır. Bunun yanında birçok muhaddis de ondan nakiller yapmıştır. Bu eseri rivayet edenlerden biri olan Bakî b. Mahled onu Endülüs'e götürmüş ve orada tanıtmıştır. Yazma nüshası Dımaşk Zâhiriyye Kütüphanesi'nde bulunur. Eser, Ekrem Ziyâ el-Ömerî (Bağdat 1387/1967; Riyad 1402/1982) ve Süheyl Zekkâr (I-II, Dımaşk 1966-1967) tarafından yayımlanmıştır.<sup>60</sup> Thomas Koszinowski de doktora çalışması olarak bir mukaddime ile birlikte bu eseri neşre hazırlamıştır.<sup>61</sup>

***Kitâbü't-tarih:*** Eser, Bakî b. Mahled kanalıyla rivayet edilmiş olup, İslâm dünyasında bulunan tarih kitapları arasında kronolojik esasa göre yazılmış olan ve günümüze ulaşan ilk örnektir. Eser, tarihlendirmenin öneminden bahsederek, bunu

<sup>58</sup> Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, 13, 14.

<sup>59</sup> Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, 14; Fayda, "Halife b. Hayyât", 15: 301.

<sup>60</sup> Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, 14.

<sup>61</sup> Fayda, "Halife b. Hayyât", 15: 302.

destekleyen bazı âyet ve hadislerle ve bunun yanında insanların kullandıkları takvimler ile Hz. Ömer döneminde hicretin tarih ve takvim başlangıcı olarak kabul edilmesine yönelik yapılmış rivayetlerle başlamakta ve hemen ardından Resûlullah'ın (s.a.s.) doğum tarihine, Mekke ve Medine'deki yaşam sürelerine ait haberlere yer vermektedir. Sonrasında ise, hicretin birinci yılından (m. 622) başlayarak 232 (846-47) yılına kadar meydana gelen olayları, savaşları, ölümleri, hac mevsimlerinde kimlerin emîr-i hac olduğunu, halifelerin çeşitli eyaletlerde, özellikle Medine, Mekke, Basra ve Kûfe şehirlerindeki vali ve kadılarını, kâtip ve mühürdarları, ayrıca şurta, beytül-mâl ve berîd işlerinde kimlerin görevlendirildiğini aktarmaktadır. *et-Târîh*, muhtemelen kronolojik esasa dayanmasından dolayı Resûlullah'ın (s.a.s.) hicretten önceki Mekke dönemine hiç yer vermemiştir. Vefeyâtı zikrederken birçok muhaddis ve din âlimine ilaveten önemli idarecilerden de söz etmiş, böylece siyasî, idarî, askerî ve kazaî tarihin yanında ilim ve kültür tarihine de değinerek bu alanda önemli bilgiler kaydetmiştir. Savaşlara ve fetihlere devlet içerisinde vuku bulan olaylara göre daha fazla ve genişçe yer vermiş ve Emevîler dönemini ayrıntılı bir şekilde aktarmasına rağmen kendisinin de yaşadığı Abbâsîler dönemini ise özet olarak anlatmıştır. Halîfe, eserinde İslâm fetihlerine ait olan haberleri iki yolla rivayet etmiş, bunların ilkinde fethedilen memleketlerin yerli râvilerini, diğerinde ise resmî rivayet diye adlandırılan Medîne ehlinin rivayetlerine yer vermiştir.<sup>62</sup>

Halîfe, *Tabakât*'ında ele aldığı metodun aksine *et-Târîh* adlı eserinde rivayetleri sened ile aktarır. Hadis rivayetinde senedin önemini bildiğinden tarih alanında senedin daha gevşek kullanılabilmesi anlayışını benimsemiş, bu sebeple hadis rivayetinde münkatı' ve mürsel senedlerin yanında cerh ve ta'dile tâbi tutulmuş bazı kişilerin rivayetlerini de almaktan geri durmamış, bunu sakıncalı görmemiş, İbnü'l-Kelbî ve Vâkîdî gibi müelliflerin rivayetlerini de nakletmiştir. Özellikle siyer konularında örneğin Hz. Osman dönemindeki iç isyan ve Hz. Ali dönemindeki Cemel ve Sıffin savaşları gibi önemli olaylarda sened zikretmiş, bunun yanında savaşlarda şehid olanları ve halifeler ile çeşitli görevlerde bulunan kişileri zikrederken neredeyse hiç sened vermemiştir.<sup>63</sup>

<sup>62</sup> Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 16; Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 302.

<sup>63</sup> Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 16; Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 302.

Eserin yazma nüshası Rabat Evkaf Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Ekrem Ziyâ el-Ömerî (Bağdat 1386/1967; I-II, Necef 1967; Beyrut 1977; Medine 1403/1983; Riyad 1405/1985) ve Süheyl Zekkâr (I-II, Dımaşk 1967-1968) tarafından yayımlanmıştır.<sup>64</sup> Bu eserin tahkiki bitmiş ancak ondan sadece bir cüz oluşturulabilmiştir.<sup>65</sup>

***Kitâbü't-tabakâti'l-kurra:*** Süheyl Zekkâr, İbnü'n-Nedîm'e ait olan el-Fihrist'te Halîfe'nin beş eserinin bulunduğunu aktarmasına rağmen yanlış olarak dört kitabının olduğunu yazmış ve *Kitâbü't-tabakât* ile *Kitâbü't-tabakâti'l-kurrâ*'nın tek bir eser olduğunu ileri sürmüştür.<sup>66</sup>

Yazılı olan fihristler, tespit edilebildiği kadarıyla bu eserden sadece ismen bahsetmiş, onlarda eserin varlığına ve içeriğine dair herhangi bir bilgi kaydedilmemiştir.<sup>67</sup>

***Kitâbü tarihi'z-zemnâ ve'l-'urcân ve'l-merdâ ve'l-'umyân:*** Halîfe'ye atfedilen bu eser kaynaklarda sadece ismen zikredilmiş, içeriği hakkında herhangi bir bilgi yer almamıştır.<sup>68</sup>

***Kitâbü eczai'l-Kur'ân ve a'sûrih ve esba'ih ve âyâtih:*** Eserden sadece ismen bahsedilmiş ve içeriği hakkında herhangi bir kayıt oluşturulmamıştır. Bu eserin varlığı konusunda da pek bilgi mevcut değildir.<sup>69</sup>

***Müsned:*** İbnü'n-Nedîm Halîfe'nin eserleri içerisinde bu eserden bahsetmemiştir. Ancak onun bahsetmediği bu eseri Ebû Hâtim er-Râzî ile Bağdatlı İsmâil Paşa *el-Müsned fi'l-hadîs* adıyla aktarmışlardır.<sup>70</sup>

<sup>64</sup> Halîfe b. Hayyât, *et-Târih*, 16; Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 302.

<sup>65</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 14 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>66</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 302.

<sup>67</sup> Halîfe b. Hayyât, *et-Târih*, 14.

<sup>68</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 13 (Nâşirin Mukaddimesi) .

<sup>69</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 13 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>70</sup> İbn Ebû Hatim er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3: 405; M. Fuad Sezgin, "*Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*", 1. Bs. (İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi, 1956), 98; Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 302.

## 1.7. HALİFE b. HAYYÂT'IN TARİH YAZICILIĞI

Halîfe b. Hayyât, İslâm tarih yazıcılığı alanında önemli bir âlim olmuştur. Onun bu alana getirdiği en önemli yenilik, “kronoloji” olarak adlandırılan tarih metodunu kullanmasıdır. Kronoloji metodunun en önemli yönü olayları, meydana geliş sırasına göre tarihî akışa uygun olarak aktarma kolaylığı sağlamasıdır. İslâm tarih yazıcılığında da bu metodu ilk olarak kullananın Halîfe b. Hayyât olduğu söylenebilir.<sup>71</sup>

Halîfe b. Hayyât kronolojiyi “yıl esaslı” bir dönemlendirme yaparak kullanmıştır. Bu usul, yaşadığı dönemde kullanılan ve başkalarını da etkileyen ilk usuldür.<sup>72</sup> Halîfe b. Hayyât'ın kronoloji usulünü anlamak için kitabındaki rivayetler, ilk olarak İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Siretü'n-nebeviyye*'si ve Vâkıdî'nin *Kitabü'l-megâzî*'si ile mukayese edilerek, akabinde ise kendi çağdaşı olan İbn Habîb'in *Muhabber*'indeki usul ile kıyaslanacaktır.

İbn Hişâm'ın *Sire*'si, baştan sona Resûlullah'ın (s.a.s.) doğumundan vefatına kadar geçen olayları ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır. Bu nedenle Halîfe ile kıyaslandığında göze çarpan ilk fark, kitapta yer verilen konular olmaktadır. *Sire*'de İbn Hişâm, Resûlullah'ın (s.a.s.) Medine'ye hicret etmesinden önce meydana gelen Akabe Biatları'nı elindeki tüm rivayetlerle ayrıntılı bir şekilde anlatmış, Halîfe b. Hayyât ise Akabe Biatları'na dair bilgilere yer vermeden Resûlullah'ın (s.a.s.) doğumunun ne zaman olduğuna dair bilgilere yer vermiş ve hemen sonra da bu senede meydana gelen olayları başlıklar şeklinde aktarmıştır.<sup>73</sup> Bunun yanında Halîfe'yi İbn Hişâm'dan ayıran önemli yönlerden biri de olayları senelere göre sınıflandırmasıdır. Ayrıca Halîfe, İbn Hişâm gibi ayrıntılı bilgiler vermek yerine o

<sup>71</sup> Sabuncu - Sabuncu, “Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu”, 1335.

<sup>72</sup> Halîfe b. Hayyât'tan sonra gelen tarihçiler, bu usulü kitaplarında konuları sırlama şekli ile uygulayacaklardır. Örneğin Taberî eserinde Medine'ye Hicret öncesinde olan olayları Hicret öncesi kaydı ile aktarmış ve Medine'ye Hicret'ten sonra olayları ise yıl esaslı olarak H. I. sene H. II. sene şeklinde sınıflandırmıştır. Sabuncu - Sabuncu, “Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu”, 1335.

<sup>73</sup> Sabuncu - Sabuncu, “Halîfe b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu”, 1335.

senenin meydana gelen önemli olaylarına ait rivayetleri verir. Bunun yanında o, nesep bilgisi yönünden kendini kanıtlar nitelikte isim listelerini de uzunca verir.<sup>74</sup>

Vâkıdî'nin *Kitabü'l-megâzî*'si ile kıyaslama yapıldığında ise, onun eserinde Resûlullah'ın (s.a.s.) Medine döneminde meydana gelen askerî faaliyetlerini temele aldığı görülmektedir. Vâkıdî'nin meydana gelen olayları anlatım şekli, o olayların meydana geliş sırasına göredir. Vâkıdî, Halife'nin yaptığı gibi yıl esaslı bir dönemlendirme yapmamış, Resûlullah (s.a.s.) döneminde vuku bulan olayları meydana geliş sırasına göre aktarmaktadır. Bu bilgiye göre, Vâkıdî Bedir Savaşı'ndan bahsederken savaşın tüm bilgilerini ayrıntılarıyla aktarır. Halife ise eserinde Bedir Savaşı'nın meydana geliş zamanına dair rivayetlere yer verdikten sonra Bedir'e katılan sahâbîlerin isimlerini aktarır. Halife, diğer âlimlerin aktarımlarından farklı olarak olayları yıl esasına dayalı olarak ayrıntılı bir şekilde değil, olayların ne zaman meydana geldiğini ve o olaya dair önemli bilgileri aktarmaktadır.

Halife ile aynı çağda yaşamış olan İbn Habîb'in eserine bakıldığında, ilk olarak İbn Habîb'in eserinde Peygamberler hakkında kısa bilgiler verdikten sonra Resûlullah (s.a.s.) döneminden bahsettiği görülmektedir. İbn Habîb'in eseri kültür tarihine yoğunlaşmıştır. Halife'nin İbn Habîb'den ayrıldığı ilk nokta bu husustur. İkinci olarak ise, konuları anlatırken kullandıkları biçim farkıdır. İbn Habîb, Resûlullah'ın (s.a.s.) doğumu ile alakalı aktarılan rivayetlerde, O'nun hangi yılda doğduğunu aktarır, babasının ne zaman öldüğünü ve annesinin soy bilgisini verir, daha sonra ise Ebû Tâlib'in yanında kalışını, Şam yolculuğunu, Hz. Hatice ile evliliği ve bi'seti gibi önemli konulardan bahsederek, sonra tekrar Resûlullah'ın (s.a.s.) doğumunun hangi tarihte olduğunu Fil Vak'ası üzerinden anlatır. Onun bu sıralaması olayların sıralanması açısından kafa karışıklığına sebep olmaktadır. Halife de ise Resûlullah'ın (s.a.s.) doğumu ile alakalı verilen bilgiler onun ne zaman doğduğu, doğduğu ay ve yılının tespiti<sup>75</sup> ile sınırlı kalmış, ek olarak ise Mekke ve Medine'de

---

<sup>74</sup> Halife H. II. senenin olaylarını anlatırken seriyyelerden bahseder. Seriyyelerin komutanları ve ne zaman yapıldığına dair bilgiler verir. İbn Hişam'dan farklı olarak kısaca değinir. Sabuncu - Sabuncu, "Halife b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1336.

<sup>75</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halife b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1336.

ne kadar süre kaldığı aktarılmıştır.<sup>76</sup> Halife, kronolojik olarak olayları hiçbir kafa karışıklığına sebep vermeden meydana geliş sırasına göre aktarırken, İbn Habîb tek bir başlık altında Resûlullah'ın (s.a.s.) ninelerinden bahsettikten sonra kızlarından, dört Halife ve Emevîlerin damatlarından bahsetmektedir. İbn Habîb'in bu üslûbu, onun bu eserinde yer verdiği konu içeriklerinin birbirleri ile ilişkisi de göz önünde bulundurularak aktarıldığını, göstermektedir.<sup>77</sup>



---

<sup>76</sup> Halife b. Hayyât, *et-Tarih*, 52-54; Sabuncu - Sabuncu, "Halife b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1336.

<sup>77</sup> Sabuncu - Sabuncu, "Halife b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1337.



## İKİNCİ BÖLÜM

### HALİFE b. HAYYÂT'IN KİTÂBÜ'T-TABAKÂT ADLI ESERİ

#### 2.1. ÖNEMİ

Halife b. Hayyât'ın *Kitâbü't-tabakât* adlı eseri ashap, tâbiîn ve tebeü't-tâbiînden birçok kişiyi kapsayan en güzel örneklerdendir. Eserde 3229'u erkek, 129'u kadın sahâbîlerden oluşan 3358 râvinin hal tercümesi bulunmaktadır. Günümüze ulaşan tabakât kitapları içerisinde en eski olanlarından biri olması<sup>78</sup> yönüyle birçok müellife de kaynaklık etmiştir. Halife bu eserinde yer verdiği sahâbîlerin nesebini baba ve anne yönünden ayrı ayrı vermiş; sonraki nesillerde ise özellikle de tebeü't-tâbiînden olan kimselerden bahsederken kabile nesebini azaltarak onların meslek veya yaşadıkları şehirlere göre nisbelerini kaydetmiştir. Hal tercümesine yer verdiği kişilerin yaşam sürdürdükleri şehirlerin yanında yaptıkları yolculuklarını, katıldıkları gazve ve seriyyelerle fetihlerini, idarî görevlerini, vefat yıllarını ve hadis aldıkları hocalarını belirtir.<sup>79</sup> Müellifler ricâl ve tercüme haklarında Halife b. Hayyât'ın *Kitâbü't-tabakât*'na bu sebeple çok önem vermişlerdir. Ondandır hem nesepleri hem de vefat senelerini nakletmişlerdir.<sup>80</sup>

Muhammed b. Sa'd (ö. 230/845) *Tabakâtü'l-kübra* adlı eserinde, Buhârî *Târihü'l-kebîr* adlı eserinde, Râmihürmüzî (ö. 360/971) *el-Muhaddisü'l-fasıl*, İbn Abdülber (ö. 463/1071) *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb* ve *Kasd ve'l-ümem* adlı iki kitabında, Ebû Şeyh el-Ensârî *Tabakâtü'l-muhaddisin bi-İsbehan ve vâridîn aleyha* adlı kitabında, Ebû Nuaym İsfahânî *Hilyetü'l-evliya* ve *Zikrû Ahbâri'l-İsbehan* adlı iki eserinde, Sehmî *Târih'i Cürcan* ve İbn Mâkûlâ (ö. 475/1082'den sonra) *el-İkmâl* kitabında, İbn Asâkir (ö. 620/1223) *Târih-ü kebîr* kitabında, İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233) *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe* adlı kitabında, Nevevî (ö. 676/1277) *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lügat* kitabında, İbn Kesîr *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Zehebî

<sup>78</sup> Fayda, "Halife b. Hayyât", 15: 301; Sabuncu - Sabuncu, "Halife b. Hayyât'ın Tarih Yazıcılığı Metodu", 1332.

<sup>79</sup> Fayda, "Halife b. Hayyât", 15: 301.

<sup>80</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 330; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, t.y., 1: 1431.

*Tezkiretü'l-huffaz*, *Târihu'l-İslâm* ve *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* adlı eserlerinde, Makdîsî el-Cemâli *el-Kemâl fi ma'rifeti'r-ricâl* kitabında, Askalânî (ö. 852/1449) *Tehzîbü't-tehzib* ve *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe* adlı eserlerinde Halîfe b. Hayyât'tan nakiller yapmıştır.<sup>81</sup>

Ricâl tabakâtı konusunda Halîfe b. Hayyât'ın önemli bir yeri olduğunu ve birçok müellife de kaynaklık ettiği görülmektedir. Bunlar dışında Halîfe b. Hayyât'tan başka birçok müellif daha rivayette bulunmuştur. Ancak bu nakillerden oluşan telifleri kaybolmuştur.<sup>82</sup>

## 2.2. HALİFE'DEN KİTÂBÜ'T-TABAKÂT'I RİVAYET EDENLER

Halîfe'den *Tabakât*'ı, Bakî b. Mahled el-Kurtûbi (ö. 276/889),<sup>83</sup> Ebû Hafs Amr b. Ahmed b. İshak el-Ahvazî, Ebû İmran Mûsâ b. Zekeriyâ et-Tüsterî rivayet etmiştir.<sup>84</sup> *Kitâbü't-tabakât*, Bakî b. Mahled ve Mûsâ b. Zekeriyâ et-Tüsterî kanalıyla ayrı ayrı rivayet edilmiş, günümüze yalnız Mûsâ b. Zekeriyâ'nın rivayeti ulaşmıştır.<sup>85</sup>

Bakî b. Mahled, İspanya'ya (Endülüs) Halîfe'nin *Tabakât*'ını ilk götüren kişidir. Halîfe b. Hayyât'ın *Târîh* kitabını da ilk götüren odur. Fakat *Tabakât*'la alakalı rivayeti kaybolmuş, canlı kaynaklar ondan nakil yapmamıştır. Bu sebeple bu kaynaklar şu an mevcut değildir. Buradan anlaşılıyor ki Halîfe'nin *Tabakât*'ına dair yapılmış olan rivayetler Endülüs ile sınırlı kalmıştır.

Ebû Hafs el-Ahvazî hakkında bir tercüme rastlanılmamıştır. Ancak İbn Asâkir'in aktardığı bazı isnatlardan anlaşılıyor ki İsfahânlı bazı âlimler Halîfe'den

<sup>81</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1431.

<sup>82</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 64 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>83</sup> Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 13.

<sup>84</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 65 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>85</sup> Fayda, "Halîfe b. Hayyât", 15: 301.

*Tabakât*'ı rivayet etmişlerdir. Muhammed b. Ahmed b. İshak el-Ahvazî<sup>86</sup> ve Ebû Husayn b. İshak el-İsfahânî bunlardandır.<sup>87</sup>

*Tabakât*'tan günümüze ulaşan nüshanın senedinden anlaşılıyor ki; Ebû Bekr b. el-Mukrî de ondan rivayet etmiştir. *Tabakât*'ın birinci sayfasının birinci yüzünün üst kısmında şöyle bir ifade yer almaktadır: “Bize Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim b. Âsım b. el-Mukrî ve bize Ebû Hafs Amr b. Ahmed b. İshak el-Ahvazî hicrî 305 yılında Recep ayında rivayet etti”. Zikredilen nüshanın senedi de açıkça gösteriyor ki onu Halîfe'den rivayet eden, Ebû Hafs el-Ahvazî'dir.<sup>88</sup> Fakat tespit edildiğine göre bu nüshanın aktarılan tüm cüzlerinin sayfalarının başında “Halîfe b. Hayyât'tan Ebû İmran Mûsâ b. Zekeriyâ b. Yahyâ et-Tüsterî rivayet etmiştir” şeklinde bir ifade yazıyor. Bu da oradaki nüshanın Halîfe b. Hayyât'tan, Ebû İmran Mûsâ b. Zekeriyâ b. Yahyâ et-Tüsterî tarafından nakledildiğine delildir.

Öyleyse şöyle bir soru sormamız doğaldır: Bu nüshanın rivayetleri Ebû Hafs Amr b. Ahmed b. İshak el-Ahvazî'den mi yoksa Ebû İmran Mûsâ b. Zekeriyâ b. Yahyâ et-Tüsterî'den mi gelmiştir?

Ebû Hafs Amr b. Ahmed b. İshak el-Ahvazî'den nakledilen herhangi bir eser tercümesi yapılmamıştır. Ancak Halîfe'den canlı olarak rivayet aldığına dair İbni Asâkir'den gelen isnadlar vardır. Bu isnadlar da bu nakli te'kid etmektedir.

Ebû İmran Mûsâ b. Zekeriyâ b. Yahyâ et-Tüsterî için ise Zehebî'den başka bilinen bir nakil yapılmamıştır. Zehebî onun ‘Usfûr ve benzeri yerlerin gençlerinden rivayetler naklettiğini zikreder. O, Taberânî (ö. 360/971) ve İbn Tâhir ez-Zühelî'nin ve birçok Tüster ülemasının da şeyhidir. Dârekutnî (ö. 385/995) “O metrûktür” diyerek onu zayıf görmüştür.<sup>89</sup>

Zikredilen iki âlimin de birbirinden bu nüshayı rivayet etmeleri mümkün görünmemektedir. O halde şöyle bir çıkarımda bulunulabilir: Her ikisinin de rivayetleri incelendiğinde iki âlimin de nakillerinin birbiriyle uyumlu olduğu görülmektedir. İki âlimin de rivayetlerine îtimâd tamdır. Çünkü iki rivayet de

<sup>86</sup> Ebû'l-Kâsım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetullah İbn Asakir, “*Târîhu medîneti Dimaşk*”, thk. Selâhaddin el-Müneccid, (Dimaşk: Matbuatü'l-Mecmai'l-İlmiyyi'l-Arabi, 1374/1954), 10: 166, 186, 353, 395, 427, 459, 494.

<sup>87</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 65 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>88</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 66 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>89</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 66 (Nâşirin Mukaddimesi).

yazılmış ve günümüze kadar gelmiştir. Aynı nüshayı Ebû Bekr el-Mukrî, Ebû Hafs Amr b. Ahmed b. İshak el-Ahvazî'den h. 305 senesinde duymuştur.<sup>90</sup> Bunun yanında Taberânî de “Bize onu Ebû İmran Mûsâ b. Zekerıyyâ b. Yahyâ et-Tüsterî okudu” demiştir. Bu rivayetleri de Taberânî tarikiyle Ebû Şeyh İbn Hayyân el-Ensârî, Tüsterî'den nakletmiştir. O da Tüsterî'nin öğrencisidir. Fakat İbn Hayyân (ö. 469/1076), ‘*Tabakâtü'l-muhaddisîn bi-İsbehân*’ adlı eserinde Halife b. Hayyât'ın *Tabakât*'ından Ebû Hafs el-Ahvazî'nin tarikiyle nakil yapmıştır. Böylece, Ebû Şeyh İbn Hayyân el-Ensârî'nin Halife'nin *Tabakât*'ı için hem Ahvazî'nin hem de Tüsterî'nin rivayetlerine muttalî olduğu görülmektedir. Buradan şu çıkarılabilir ki; bu nüsha her iki rivayete de dayanıyor. Tercihli görüşe göre her ne kadar bu nüsha Tüsterî'den gelmiş sayılsa da kâtibin nüshanın birinci ve ikinci cüzlerinin başlarında Ahvazî'yi de zikretmesi güvenilirliğini arttırmak içindir. Dârekutnî'nin “Tüsterî metruktür” sözüne ise itibar etmek mümkün değildir. Çünkü Dârekutnî, Tüsterî ile muâsır değildir.<sup>91</sup>

### 2.3. YARARLANILAN NÜSHA

Halife'nin *Tabakât*'ının bu nüshası tahkik açısından tek bir nüshaya dayanmıştır ki; o da Şam'daki Zâhiriye Kütüphanesi'nde bulunan nüshadır. Bu nüshanın 97. sayfası parçalanmıştır. Bu sayfaya rutûbet tesir etmiş ve aynı zamanda ciltleme sırasında onun bir tarafı kopmuştur. Bu nüsha çok eski bir hat ile h. 4. y.y.'ın başlarında yazılmıştır. Büyük bir bölümü noktalıdır. Nüshayı çıkaranın adıyla ilgili açık bir bilgi bulunmasa da tahminlere göre bu nüshanın sahibi Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ezdi'dir. Bu nüsha tamdır. Beşinci bölümün sonunda ‘erkekler ve kadınlar ile ilgili tabakât tamamlandı’ şeklinde bir ifade yer alır. Bu nüshanın tam olduğunu gösteren diğer bir delil ise, başka kaynaklarda yapılan nakillerde eserin bu nüshasının içeriğine herhangi bir ekleme yapmamaları ve aynısını vermeleridir.<sup>92</sup>

<sup>90</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 66 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>91</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 67 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>92</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 68 (Nâşirin Mukaddimesi).

Bakî b. Mahled'in, Halîfe'nin *Tabakât*'ı sekiz cüzden oluşuyor, demesi Tüsterî'nin rivayetinin noksanlığına işaret etmez. Çünkü cüz sayılarının farklılığı o cüzlerin sayfa sayısına ve neşreden yazısının büyüklüğüne göre değişiklik gösterir. Bu nüsha satın alımlarla ve elden ele geçerek nakledilmiştir. İsbekân âlimlerinden birçoğu onu elde etmiştir. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim el-Himâl, Ebû Bekr Abdolvâhid b. Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Batırkâni bunlardandır.<sup>93</sup> Sonra Muhammed b. Fadl b. Muhammed el-Halavî,<sup>94</sup> Ondan sonra Ebû'l-Futûh, ondan hemen sonra İmam Ebû Necih Mahmud b. Ebi'r-ricâl b. Ebû Tayyîb onun vefatından sonra da oğluna geçmiştir. Ondan sonra Ebû Ca'fer Muhammed b. İsmail b. Esed satın almıştır. Akabinde kimin bu nüshayı mülk edindiği bilinmemektedir. Ancak elde edilen bilgiye göre Hâfız Ebû Abdullah Muhammed b. Abdolvâhid b. Ahmed el-Makdîsi onu elde etmiş, sonra da vakfetmiştir.<sup>95</sup>

Halîfe b. Hayyât'ın *Kitâbü't-tabakât*'ına dair birçok nakiller yapılmış, akabinde bu nakillerle beraber kitap yazılmıştır. *Kitâbü't-tabakât*'ta Halîfe bazı bilgileri tekrar etmiştir. Mesela Sahâbîlerin tercümelerini, Medine ehliyle zikrettikten sonra tekrar ehl-i Kûfe ile Basralılarla, Şamlılarla beraber zikretmiştir. Bundan dolayı kimi yerde aynı sahâbî tekrar tekrar anlatılmıştır.

Halîfe b. Hayyât, İbnü'l-Kelbî'den çokça nakil yapmıştır. Eserinde zikrettiği nesepler İbnü'l-Kelbî'nin '*Nesebü'l-kebîr*', Muhammed b. Sa'd'ın '*Tabakâtü'l-kübra*' adlı eseriyle ve İbn Hazm'ın '*Cemheretü ensâbü'l-arab*' adlı eserinde geçen neseplerle uyum sağlamaktadır. Aynı zamanda İbn Abdülber'in '*el-İstû'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*' adlı eserindeki neseplerle de uyum sağlamaktadır. *Kitâbü't-tabakât*'a dair Londra Biritanya Müzesi'nde (1202) ve İskuriyal Kütüphanesi'nde (1298) iki ayrı nüsha bulunmaktadır.<sup>96</sup>

<sup>93</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 68 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>94</sup> Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, "*el-Müştebeh fi'r-ricâl: esmaihim ve ensâbihim*", thk. Ali Muhammed el-Bicâvi, (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l Mısriyye, 1382/1962), 2: 259.

<sup>95</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 75 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>96</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 79 (Nâşirin Mukaddimesi).

## 2.4. KİTÂBÜ'T-TABAKÂT'IN İÇERİĞİ

Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*'ta yoğun bir neseb bilgisi vermektedir. Tercümelerinde bahsettiği kişilerin anne ve babasına ait neseplerini zikrederek, onların hangi kabileden hangi soydan geldiklerini açıklamıştır. Neseplerle alakalı kuvvetli bilgi vermesi ancak sahâbî ve tâbiîn sınıfındaki kişiler için geçerli olmuştur. *Tabakât* ilerledikçe neseplerin zikri azalmış, kişiler şehir ve yerlere nispet edilmiştir. Halîfe birinci tabakada Şam kabilelerine nispet edip ardından şehre vurgu yaparken, sonlara doğru sadece kabileden bahsetmiştir. Halîfe kişilerin neseplerini aktarmakla kalmayıp bunun yanında künyelerinden de bahsetmektedir. Kişilerin yaşadığı şehri ve göç ettiği yerleri ayrı ayrı zikretmiştir. Mesela Basra ehlinde bahsettiği kısımda yer verdiği kişilerin Basra'da evinin nerde olduğuna kadar detaylı bilgi vermiştir. Ancak bu detaylandırma sadece Basra ve Kûfe'nin Mescid ve Merası' çarşısı için yapılmıştır.<sup>97</sup>

Halîfe tercümelerinde vefat yaşlarına önem vermiş hatta ölenin cenaze namazını kıldıran kişiyi dahi zikretmiştir. Namaz kıldıranın konumuna, toplumdaki tanınmışlığına kadar detaylı bilgi vermiştir.

Halîfe, sahâbî tercümesinde bahsettiği sahâbîlerin Hz. Peygamber'den (s.a.s.) nakil yaptığı bir hadis varsa ve bu hadis sahâbîyi tanımaya yardımcı olacaksa o hadisi de o tercümelerde anlatmıştır. Halîfe burada sahâbînin tanınmasının en derin yolu olarak Resûlullah'tan (s.a.s.) yaptığı nakilleri vererek daha güvenilir bilgiler aktarmaya çalışmıştır.<sup>98</sup> Bunun yanında bahsettiği sahâbînin valilik, hâkimlik, kaza, vilayet amirliği gibi herhangi bir görevi varsa bunları da zikretmiştir. Bazı zamanlar tercümesini yaptığı kişinin şeyhlerini de anlatmıştır. Nadir olarak da olsa şeyhten rivayet eden talebeleri de aktarmıştır. Ancak bunu İbn Sa'd gibi her ayrıntıda yapmayıp, kendince gerekli gördüğü önemli durumlarda yapmıştır. Halîfe, *Tabakât*'ta cerh ve ta'dil ifadelerini kullanmamıştır. Yaptığı tercümelerde kimseyi

<sup>97</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 30 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>98</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 31 (Nâşirin Mukaddimesi).

eleştirdiği tespit edilmemiştir.<sup>99</sup> Tüm bunlara ilave olarak mevâli zikrine de önem vermiştir. Özellikle Mekke dönemindeki mevâlilere *Tabakât*'ta yer vermiştir.<sup>100</sup>

Halîfe, kendi kitabı *Tabakât*'ı tanzim ederken üç özelliğe önem vermiş bu özelliklere göre bir düzenleme yapmıştır. Bu alanlar nesep, tabaka ve şehirlere ait sınıflandırma şeklinde olmuştur.<sup>101</sup>

#### 2.4.1. Neseplere Göre Sıralama

Arap toplumunda Câhiliye Dönemi başta olmak üzere Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde de nesep bilgisi önemsenmiştir.<sup>102</sup> İslâm devleti kurulduktan sonra da neseplere verilen öneme bir yasaklama gelmemiş, Hz. Peygamber (s.a.s.) de nesep bilmenin önemli olduğunu vurgulamıştır.<sup>103</sup> Hz. Ömer, Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle rivayet etmiştir: “Nesepleri öğrenin ki, sılâ-i rahîm yapasınız. Ve bununla size helal-haram olan kadınları bilesiniz. Bunu öğrendikten sonra kendinizi engellemiş olursunuz.” Çünkü şeriatın bazı hükümleri nesep bilgisini bilmeyi gerektirir. Zira bu bilgiler ışığında evlilik, mîras, anne baba soyu gibi konularda hüküm vermek gerekir.<sup>104</sup>

Hz. Ömer, ordunun atıyeye divanını kabilelere göre tutmuş onları tescil ederken de Resûlullah'a (s.a.s.) yakınlığına göre sıralamıştır. Benî Hâşim'i diğer Kureyş kabilelerine göre daha önde zikretmiş, Kureyş'in tamamına da diğer arap kabilelerine göre daha öncelik vermiştir.<sup>105</sup> Hz. Ömer'in bu metodu zamanla ricâl ve hadis alanlarında kullanılmıştır. Ricâl alanındaki musanniflerden bu tertibi ilk olarak Halîfe b. Hayyât *Tabakât*'ta, Muhammed b. Sa'd *Tabakâtü'l-kübra*'da kullanmıştır.

Halîfe b. Hayyât, nesep konusunda tertibe çok dikkat etmiştir. Medine'deki sahâbînin tertibinde nesebi ele almıştır. Sahâbîler arasındaki faziletlere bakmaksızın

<sup>99</sup> Halîfe b. Hayyât, *et-Târih*, 296.

<sup>100</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 32 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>101</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 32 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>102</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 33 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>103</sup> Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed Hâkim Nisâbüri, “*Ma'rifetu ulûmi'l-hadîs*”, thk. Muazzam Hüseyin, (Kahire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1356/1937), 169.

<sup>104</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 33, 34 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>105</sup> Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd, “*Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr*”, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1378/1958), 3: 282-296.

nesep dizilişini yapmıştır. Bununla da sahâbîlerin râvilerini aşiret esasına göre arz edebilmiştir. Medine’de bu usûle uyarken Kûfe, Basra, Şam gibi şehirleri ele alırken bu tertibe riâyet etmemiştir. Bunu sadece sahâbî tabakâtını zikrederken değil tâbiînlerden bahsederken de uygulamıştır. Ancak Medine’deki tâbiînlerden ikinci tabakadakilerden bahsederken bunu biraz ihmal etmiş, muhâcir çocuklarını İslâm’a ilk girişlerini esas alarak diğerlerinden üstün tutmuştur. Bundan sonra da nesep tertibine tekrar dönmüştür. Halîfe, bu tertibi sadece kabilelerin silsilesi genişlesin diye benimsemeyip bu esası aynı zamanda Hz. Peygamber’in (s.a.s.) akrabalarını belirlemek açısından da önemsemiştir. Tâbiînlerin tabakasından sonra son bölümde yer alan hanımlara kadar bu tertip gizlenmiştir.<sup>106</sup>

Muhammed b. Sa’d, İslâm’a ilk önce giren ile Medine’deki sahâbîye tahsis ettiği bölümde nesebe göre tertip yapmıştır.<sup>107</sup> İslâm’a ilk girmeyi birinci esas olarak kabul etmiş, Bedir ashâbını birinci tabakada zikretmiştir. İlk önce Müslüman olmuş, Habeşistan’a hicret etmiş ya da Uhud’a katılmış, sonra Mekke fethinden önce Müslüman olanları da ikinci tabakada zikretmiştir. Üçüncü tabakada ise Mekke fethinden sonra Müslüman olanları anlatmıştır. O, tek bir tabaka içerisinde nesep esasına göre erkekleri tertip etmiştir. Örneğin, Bedir tabakasından bahsederken Benî Hâşim’den başlamış sonra Mudar, Evs ve Hazrec kabilelerini aktarmıştır. Onun İslâm’da önceliği olanlara öncelik vermesi sahâbîyi üç tabakaya ayırdığını göstermektedir.<sup>108</sup> Bundan dolayı da nesep konusunda çok derin bilgiler verememiştir. Ancak Halîfe, *Tabakât*’ında sahâbîyi bir tabaka saymıştır. Onun nesep tertibi şehirlerdeki sahâbîlere ve tâbiîn tabakasına dayanmıştır. İbn Sa’d ise, şehir esasına hiç dayanmamıştır. İbnü’l-Esîr ve Askalâni ise alfabetik bir sıralama yapmışlardır.<sup>109</sup>

Nesep konusunda Halîfe ve İbn Sa’d dışında ayrıntılı bir nesep tertibi yapıldığına dair bir işaret bulunmamaktadır. Mümkündür ki, musanniflerin büyük bir kısmı sahâbîler hakkında yaptıkları tertipte nesep esasına dayanmayı bir kenara bırakmışlardır. Çünkü bu tertip, gerçek anlamda kaynağa ulaşmayı ve onu aktarmayı zorlaştırmakta, onu özel bir konuma oturtmaktadır. Onlar bu konuda ayrıntılı bir

<sup>106</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 37, 38 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>107</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 38 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>108</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 39 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>109</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 40, 41 (Nâşirin Mukaddimesi).



fihris kullanma ihtiyacı hissetmemişlerdir. Ancak günümüz alfabetik ricâl kitapları ayrıntılı bir fihris kullanmışlardır. Bundan dolayı alfabetik ricâller yaygınlaşmıştır.

Nesep üzerine başka ricâl kitaplarında herhangi bir tertip tespit edilememiştir. Zamanla sahâbî tertibiyle alakalı kitaplar, nesep üzerine tertipten arınmıştır.<sup>110</sup> Bu da gösteriyor ki neseplere göre bir düzenleme yapmak hem çok zahmetli hem de aktarımı zorlaştırmaktadır.

#### 2.4.2. Tabakât'a Göre Sıralama

Tabakât kelimesi en yaygın kullanımla topluluk anlamında kullanılmıştır. Bahşel (ö. 292/905), h. 288 yılında tasnif ettiği '*Târihü'l-vâsıt*' adlı eserinde '*karn*' kelimesini tabaka yerine kullanmıştır. *Tabakât* kelimesi bilinmesine rağmen '*karn*' kelimesi kullanılmıştır. '*Tabaka*' kelimesi ise bir insan topluluğu anlamında kullanılmıştır.<sup>111</sup>

İbn Hibbân el-Büstî '*Sikât*' adlı kitabında ve '*Meşâhîru ülemâi'l-emsâr*' adlı eserinde râvilerin bölümünü sahâbîler, tâbiînler ve etbâüt tâbiînler şeklinde üç tabakaya ayırır. Hâkim en-Nisâbüri (ö. 405/1014) '*Târihu-nisâbur*' adlı kitabında râvileri sahâbîlere, tâbiînlere ve etbâüt-tâbiîne ayırmıştır. Etbâüt-tâbiîn anlatımının sonuna geldiğinde 'daha sonra, etbâüt-tâbiîn geliyor, sahabeden sonra üçüncü, peygamberden sonra dördüncü tabakadır' demiştir. Böylece Hâkim '*tabakat*, *karn* ve *ceyl*' kelimelerini aynı anlamda kullanmıştır.<sup>112</sup>

Tabaka kelimesinin ilk kullanımı topluluk anlamında değildir. Tabakât kitaplarında tabaka kelimesi sahâbî, tâbiîn ve etbâüt-tâbiîn'e işaret etmektedir. Bazı kullanımlarda da İslâm'a ilk girenler, hicret edenler, Resûlullah (s.a.s.) ile gidilen yerlere şahit olanlar gibi daha küçük ayrımlara gidilip, sahâbî kendi içinde tabakalara ayrılmıştır. Bu alanda yazılmış olan ilk tabakât kitaplarından Halife b. Hayyât'ın

<sup>110</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 41 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>111</sup> Franz Rosenthal, *İlmü't-tarih inde'l-müslimin*, çev. Salih Ahmed Ali, (Bağdad: Mektebetü'l-Müsenna, 1963), 229.

<sup>112</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 43 (Nâşirin Mukaddimesi).

‘*Kitâbü't-tabakât'i*’, Muhammed b. Sa‘d’ın ‘*Tabakâtü'l-kübra'sı*’, Müslim b. Haccâc’ın (ö. 261/875) ‘*Tabakât'i*’ en güzel tabakât örnekleridir.<sup>113</sup>

Halîfe b. Hayyât, bütün sahâbîleri bir tek tabaka olarak ele almış ve sahâbî olma dışında herhangi bir şart aramamıştır. İslâm’a ilk girenler ya da onların faziletleri onu farklı bir ayırım yapmaya yönlendirmemiştir. Ancak Muhammed b. Sa‘d bu ayırımı yapmıştır. Halîfe b. Hayyât, tâbiîn ve etbâü’t-tâbiîni de tabakalara ayırmamış, onlardan sonra gelenler arasında râvilerin tabakalarını zikretmiştir. Muhammed b. Sa‘d ise, Halîfe’den farklı olarak sahâbîyi üç tabakaya ayırmıştır.<sup>114</sup> Bir görüşe göre ise, beş farklı tabaka olarak ele almıştır.<sup>115</sup> Bu taksimatı yaparken önce İslâm’a girenlerden Bedr ehlini ilk tabaka olarak ele almış, ilk Müslümanlardan Uhud’a katılanlar, sonra Resûlullah (s.a.s.) ile birtakım olaylara şahid olanları ikinci tabaka olarak ele almış, fetihten önce Müslüman olanları da ikinci tabakaya dâhil etmiştir. Fetihden sonra Müslüman olanları ise üçüncü tabakaya dâhil etmiştir. Tâbiînlere gelince onların tabakaları şehirlere göre farklılık gösterse de genel olarak onları üç tabakaya bazen de dört tabakaya ayırmıştır.

Tespit edildiğine göre Halîfe b. Hayyât ve İbn Sa‘d tabaka ayırımı yaparken vefat senelerini esas almamışlardır. Bu sebeple tabakalardaki vefat seneleri hep iç içe geçmiştir. Bir tabakadaki sahâbînin vefatı diğer tabakadaki sahâbînin vefat senesine denk ya da ondan fazla olabilmektedir.<sup>116</sup> Örneğin Halîfe’nin *Tabakât*’ında dördüncü tabakadaki Basralılar’da vefat tarihleri 110-155 arasını kapsıyorken, beşinci tabaka ise 128-132 arasını kapsamıştır.

O halde bu tabakalandırma vefat senelerine göre değildir. Peki, o zaman neye göre bir sınıflandırma yapılmıştır? İbn Sa‘d bu taksimatı sahâbîlerde İslâm’a ilk girenlere göre yapmıştır. Ancak hem İbn Sa‘d’ın hem de Halîfe’nin kitabında tâbiîn ve sonraki tabakaların ayırımında, sahâbî ve tâbiînler arasındaki yüzyüze görüşmelerine itibar edilmiştir.

Halîfe b. Hayyât ve Muhammed b. Sa‘d’ın her ikisi de kitabında ‘*tabaka*’ kelimesini, birbiriyle karşılaşanlar, yaşça birbirine yakınlıkları itibariyle ve hangi

<sup>113</sup> Nisâbüri, *Ma'rifetu ulûmi'l-hadîs*, 22-25.

<sup>114</sup> Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ İbnü's-Salâh Şehrezûrî, “*Mukaddimetü İbni's-Salâh*”, 1. Bs. (Kahire: Matbaatü's-Saade, 1326/1908), 121.

<sup>115</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 44 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>116</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 44 (Nâşirin Mukaddimesi).

şeyhlerden rivayet aldıklarını dikkate alarak kullanmışlardır. Bu ifade daha önce yaşa itibar edilmemiştir sözüne ters düşmez. Çünkü sahâbînin büyükleriyle karşılaşan kişi yaşça ilerlemiş olacak ki vefatı da sahâbînin küçükleriyle karşılaşanlardan daha önce olacaktır. Bundan dolayı çoğunlukla birinci tabakanın vefatlarının bir sonraki tabakanın vefatlarından önce olduğu görülmektedir. Tabakalandırmanın başladığı dönemde tabakalara taksimin vefat yıllarının esas alınarak yapılmaması, tabakalandırmanın sabit bir zaman birliğine bağlı olarak ele alınmadığını göstermektedir.<sup>117</sup> Tabakalandırma zamanla sınırlandırılmamıştır. Bazen tabaka deyince on yılı bazen yirmi yılı kapsamıştır.<sup>118</sup>

Halîfe ve İbn Sa'd'ın *Tabakât* adlı eserlerinin tabakalara ayrılarak tertib edilmesi, muhaddisler için de bir kolaylık oluşturmuştur. Sahâbîlerin tabakalara ayrılması rivayet edilen hadislerin mürsel, munkatı, mudal, müdelles şeklinde ayrıma tabi tutulmasını da kolaylaştırmıştır.<sup>119</sup> Bu sebeple muhaddisler sahâbîyi tabakalara ayırırken daha dikkatli ve uygun yere koymuşlardır. Her müellifin tabakalandırma sayısı eşit değildir. Bu da her müellifin kendi yoluna tabi olduğunu gösterir.

Ebü Nuaym el-İsfahânî '*Hilyetü'l-evliya*' adlı eseri ile diğer kitaplarında tabakât nizâmını çok gerekli görmemiştir. Sadece sahâbîler arasında bu ayrıma dikkat etmiş, Tâbiîn ve sonrakileri tabakalara ayırmamıştır. İbnü'l-Cevzî (ö. 656/1258) bunu eleştirmiştir.<sup>120</sup>

Hicrî 8. y.y.'da tabakat nizâmına en bariz şekilde önem veren kişi Zehebî'dir. *Tezkiretü'l-huffâz, Târîhü'l-İslâm, el-Mücerred fî esmâ'i ricâli Süneni İbn Mâce* adlı eserleri buna örnektir. Zehebî zaman esasına göre bir tertib yapmamıştır. Aksine kişileri sadece aynı tabakada sıralamakla yetinmiştir. Bazı zamanlarda ise vefat senelerini esas almıştır. Ancak daha öncede söylendiği gibi onun eserlerinde de vefat seneleri bir sonraki tabakayla birbirine girmiştir.<sup>121</sup>

<sup>117</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 45 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>118</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 46 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>119</sup> İbnü's-Salâh Şehrezûrî, *Mukaddimetu İbni's-Salâh*, 123.

<sup>120</sup> Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, "*Sıfatü's-safve*", thk. Mahmûd Fâhûrî, Muhammed Revvâs Kal'acî, 2. Bs (Beyrut: Dâr'ül-Ma'rife, 1399/1979), 1: 5.

<sup>121</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 49 (Nâşirin Mukaddimesi).

### 2.4.3. Şehirlere Göre Sıralama

Kitâbü'r-ricâl arasında ilk olarak şehirlere göre tanzim yoluna giden Halîfe b. Hayyât'tır. Onun '*Tabakât'ı*', Muhammed b. Sa'd'ın '*Tabakâtü'l-kübra'sı*', Müslîm b. Haccâc'ın '*Tabakât'ı*', İbn Ebî Heyseme'nin (ö. 279/892) '*Târihü'l-kebir'i*', İbn Hibbân el-Büstî'nin (ö. 453/1061) '*Meşâhîru ülemâi'l-emsâr'ı*' bu tanzime örnektir. Bu eserler İslâm âleminin çalışmaları için geniş bir çalışma alanı oluşturmuştur. Kitaplarında kendi şehirlerinden bahsetme ilkesi, âlimlerin kendi şehirlerindeki konumuna dayanıyordu. Oralardan rivayetler yapıldıkça o şehirler değer kazanırdı. Oralardan âlimleri çok olursa, orada yapılan rivayetler canlı tutulursa, müellifler de oraya bir değer biçerse, bu onların kitaplarında genişçe yer edinirdi. Medine'nin yeri bu kitaplarda çokça yer edinirdi. Mesela Halîfe b. Hayyât'ın kitabında Medine, onun kitabının 3'te 1'ini kapsamıştır. Aynı şekilde İbn Sa'd ve İbn Hibbân'ın kitaplarında da Medine çokça yer edinmiştir.<sup>122</sup> Pekî, neden bu kadar önem verilmiştir, Medine'ye? Verilen bu önem gösteriyor ki Medine hem âlimler yönüyle hem de rivayetler yönüyle çok zengin bir beldedir. İslâm dünyasında Medine hicretin ilk iki yılında ilmi açıdan diğer ilim merkezlerine göre çok daha üste çıkmıştır. Çünkü Medine, sünnet diyarıdır. Resûlullah (s.a.s.) ve ashâbı için Medine bir ilim merkezi idi. İlim diğer yerlere buradan sahâbîler ile yayılmıştır. Medine'nin sahip olduğu ilmi ve edebi konum, başka bir bölgenin Medine'nin önüne geçmesini zorlaştırmıştır. Hatta İbnü'l-Cevzî hicrî 6. y.y.'da '*Safvatü's-safve*' adlı eserinin tertibinde başlangıç noktasının Bağdat olmasını istemiş, ancak Bağdat'ın takdiminin Mekke ve Medine'den önce olamayacağını anlayınca, önce Medine ile başlayıp sonra Mekke'yi ardından Bağdat'ı anlatmıştır.<sup>123</sup>

Hicaz'ın diğer şehirleri Medine'yle mukayese edilince rivayette daha geride kaldı. Mekke bu arada dini merkez olması ve âlimlerin hac mevsiminde orada toplanmasıyla daha üst konuma geldi. Irak, Kûfe ve Basra da bu önemli şehirlerin arasına girdi.<sup>124</sup>

<sup>122</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 51 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>123</sup> İbnü'l-Cevzî, *Sifatü's-safve*, 1: 7, 8.

<sup>124</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 52 (Nâşirin Mukaddimesi).

Bağdat'taki ilmi gelişim Halîfe'nin ve İbn Sa'd'ın ders döneminden sonra olmuştur. Bu sebeple Bağdat'a dair büyük bir bölüm onların kitaplarında bulunmamaktadır.<sup>125</sup> Hicrî ilk iki asırda Şam ve Mısır rivayetleri dışındaki Eyle, Afrikıyye ve Endülüs çok öne çıkmamıştır. Bu sebeple Halîfe ve İbn Sa'd'ın kitaplarında buraların bahsi çok azdır. Halife ve İbn Sa'd şehirleri peşpeşe sıralarken ve bir şehrin diğerine takdimini ele alırken, o bölgedeki âlimlerin çok oluşuna ve rivayetlerin canlılığına dikkat etmişlerdir. Halîfe b. Hayyât ve Muhammed b. İshâk Medine'yi ardından Kûfe'yi sonra da Basra'yı peşpeşe sıralamada ittifak etmişlerdir.

Halîfe b. Hayyât'ın Medine ehlinden bahsettikten sonra henüz Medine ahalisinin sözünü tamamlamadan sözü hemen Kûfe'ye aktardığı görülmektedir. Bunu yaparken henüz Medine ahalisinden tâbiîn ve etbâü't-tâbiîn'den bahsetmeden yapmaktadır. Medine'nin kalan tabakalarını Kûfe ehlinden bahsettikten sonra ele almıştır. Akabinde Basra'ya geçip onların tüm tabakalarını zikretmiş, onları da bitirdikten sonra Medine ehlinden tebeü't-tâbiînden kalanları aktarmıştır. Halîfe'nin bu anlatımı sahâbe tabakatını tamamlayıp sonra tâbiîn tabakasına dönmek istemesinden kaynaklanabilir. Sahâbîlerin yerleştikleri yerlere göre bir şehir taksimatı yapmıştır. Şehir sıralaması yaparken oradaki coğrafi konuma çoğu zaman riâyet etmemiştir. Hicaz'dan başlayıp Irak'a sonra tekrar Hicaz'a dönmüştür. Kûfe ve Basra'dan sonra Bağdat ve Vâsıt'tan bahsetmemiş, kitabın son bölümünde Bağdat ve Vâsıt'a yer vermiştir. O, bunu yaparken ilmi konumu esas almış olabilir. Çünkü bu şehirlerin şehir olarak gündeme gelmesi ve rivayetlerin buralarda ön plana çıkması çok sonra olmuştur.

Coğrafi konuma dikkat ederek sınıflandırma yapan İbn Sa'd'tır. O Medine'yi zikrettikten sonra Hicaz'ın diğer ilmi merkezleri olan Taîf, Yemen, Yemâme, Bahreyn'i ardarda zikretmiş ve sonra Hicaz dışındaki şehirlere geçmiştir. İbn Sa'd Kûfe ve Basra'yı aktardıktan sonra Irak'tan ayrılmamış, Vâsıt, Medâin ve Bağdat'ı da aktarmıştır. Sonra doğu merkezleri olan Horasan, Rey, Hemedan, Kum ve Enbâr'ı zikretmiştir. Sonra batıya yönelip, Şam, Cezîre, Avâsım, Seğur, Mısır, Eyle, Afrika,

---

<sup>125</sup> Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî İbn Hibbân, "Meşâhiru ulemâi'l-emsâr", thk. Maufred Fleischhammer. (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1379/1959), 194.

Endülüs'ü anlatmıştır. Böylece İbn Sa'd ilmi konuma dikkat etmenin yanında coğrafi konuma da dikkat etmiştir.<sup>126</sup>

İbn Sa'd'ın zikrettiği bazı mekânları Halîfe zikretmemiştir. Onlar Hemedan, Kum, Enbar, Bahreyn, Seğur, Eyle, Endülüs'tür. Fakat Halîfe, İbn Sa'd'ın zikretmediği bazı yerleri eseri *Tabakât*'ta zikretmiştir. Onlar ise, Musul, Ma'rib'tir.

İsmi geçen kitapların telifinden yaklaşık bir asır geçmesinden sonra Muhammed b. Hibbân el-Büstî '*Meşâhîru ülemâi'l-emsâr*' adlı eserini yazmış ve onda da şehirlere göre tertib yapmıştır. Eseri incelendiği zaman onun bu tertibini Halîfe ve İbn Sa'd gibi yapmadığı görülmektedir.<sup>127</sup> O, Medine'yi diğerlerinin tamamen üstünde tutmuştur. Medine'nin diğer şehirlere göre ön planda tutulmasını İbn Hibbân şöyle anlatmıştır: Orası vahyin nâzil olduğu yerdir. Risâletin mekâmıdır, Peygamberimiz (s.a.s.) orada muzaffer olmuş, İslâm orada yayılmıştır. Dinin ilkeleri orada ortaya çıkmış, Resûlullah'ın (s.a.s.), Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kabri oradadır. Bütün sahâbiler oraya gelmiştir.<sup>128</sup> İbn Hibbân, Medine'deki sahâbilerin oranın ehli sayılması için orayı vatan edinmiş olmasını şart koşmuştur. Bundan sonra o sahâbînin vefatının başka yerde olmasını önemsememiştir.<sup>129</sup>

Tüm bunlardan hareketle; şehirlerin takdim edilmesindeki etkenler şöyle açıklanabilir: Şehirlerin ilmi konumu oranın takdiminde ilk etkindir. İkinci olarak dini önemi ve üçüncü olarak da coğrafi konumu ele alınmıştır.

## 2.5. KİTÂBÜ'T-TABAKÂT'TA HALÎFE b. HAYYÂT'IN DAYANDIĞI KAYNAKLAR

Halîfe, kitabı *Tabakât*'ın başında dayandığı kaynakların bir sıralamasını vermiştir. Bu kısımda demiştir ki; Ebü'l-Vazi' el-Hüzeli Ümmiyye b. Hâlid Ebû Hedbe el-Kaysî ve Ebü'l-Yekzân bize aktardı. Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ, Muhammed b. Muaviye ve Hişâm b. Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî'den nakiller

<sup>126</sup> Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrahmân b. Muhammed Sehâvî, "*el-İ'lân bi't-tevbîh li-men zemme ehle't-târih*", thk. Franz Rosenthal, çev. Sâlih Ahmed Ali, (Bağdad: Mektebetü'l-Müsenna ve Müessesetü Franklin, 1383/1963), 684.

<sup>127</sup> İbn Hibbân, *Meşâhiru ulemâi'l-emsâr*, 1, 2.

<sup>128</sup> İbn Hibbân, *Meşâhiru ulemâi'l-emsâr*, 3.

<sup>129</sup> İbn Hibbân, *Meşâhiru ulemâi'l-emsâr*, 37, 43.

yaptı. Hatîm b. Müslîm Ali b. Muhammed b. Ebû Seyf şöyle nakletmiştir: Halîfe kendi *Tabakât*'ında dokuz yerde Muhammed b. Amr el-Vâkîdî'ye dayanıp, itimad etmiştir. Ancak buna rağmen onu kendi kaynakları arasında zikretmemiştir. Bunun yanında tekil rivayetler yaptığı bazı kişilerin adını da kaynakları arasında zikretmemiştir. Halîfe, bu eseri oluştururken genel olarak iki kişiye itimad etmiştir. Bunlar; Ebü'l-Yekzân Sehm b. Hafs ve Hişâm b. el-Kelbî'dir.<sup>130</sup>

### 2.5.1. Ebü'l-Yekzân en-Nisâbe (ö. 190/805)

Adı, Âmir b. Hafs'tır. Süheym lakabıyla meşhur olmuştur.<sup>131</sup> Hicrî 2. y.y.'da Basra'da yaşamıştır. Hayatıyla alakalı çok detaylı bilgi bulunmamaktadır. İbn Nedîm, Medâîni'ye dayanarak Ebü'l-Yekzân'dan nakiller yapmıştır. Ebü'l-Yekzân, Medâîni'nin şeyhlerindendir. Birçok rivayet onun Medâîni'yle görüşüp canlı nakiller yaptığına işaret etmiştir.<sup>132</sup>

Tercümelerde babasının aşırı derecede siyah olduğu ve bundan dolayı Esvedî diye lakaplandığı yer almaktadır. Çocuklarının en büyüğüne Yûda Muhammed deniliyordu. Buradan da anlaşılıyor ki, Ebü'l-Yekzân babasının tek çocuğu değildir. Onların ilki de değildir. Medâîni'nin ondan rivayet ettiğine göre Ebü'l-Yekzân şöyle demiştir: 'Annem beni 15 gün boyunca Ubeydullah diye isimlendirmiş, sonra ismini değiştirmiştir.' Medâîni, Ebü'l-Yekzân'ı önce künyesiyle, sonra ismiyle üçüncü kez de lakabıyla anlatmıştır. Ebü'l-Yekzân, Süheym b. Hafs, Âmir b. Esved, Süheym b. Esved, Ubeydullah b. Hafs veya Ebü İshak diye bahsettiği tüm hepsi Ebü'l-Yekzân'dır. Hicrî 190 yılında vefat etmiştir.<sup>133</sup>

Ebü'l-Yekzân'ın telif ettiği 5 kitabı vardır. Bunlardan iki tanesi Benî Temîm Kabilesi'nin haberlerinden, neseplerinden bahseder. Onun bu kabilenin haberlerine

<sup>130</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 15 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>131</sup> Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshak İbnü'n-Nedim, "*el-Fihrist*", (Kahire: Matbaatü'l-İstikame, 1348/1929), 94.

<sup>132</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 15 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>133</sup> İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, 94.

ve neseplerine önem vermesinin sebebi, kendisinin Benî Temim'in mevlâsı olmasındandır.<sup>134</sup>

### 2.5.1.1. İlmi Birikimi ve Yazdığı Eserler

Ebü'l-Yekzân geçmiş tarihi, nesepleri, kusur ve tesir eden şeyleri bilen ve rivayet ettiklerinde güvenilir biriydi.

Telif ettiği kitapları şöyle sıralanmıştır:

**1-Kitâbü huluki Temîmi ba'duhu ba'du**

**2-Kitâbü ahbâri'l-temîm**

**3-Kitâbü nesebi handef ve ahbâruha**

**4-Kitâbü nesebi'l-kebîr:** Bu eser İyad, Kinâne, Esed b. Huzeyme, el-Hevn b. Huzeyme, Hüzeyl b. Müdrike, Kureyş b. Tabha, Kays-ı Aylan, Rebî'a b. Nezzâr, Temîm b. Mürre kabilelerinin neseplerinin tamamını içermektedir.

**5-Kitâbü'n-nevadir.**<sup>135</sup>

### 2.5.1.2. Eserlerinin İçeriği

Ebü'l-Yekzân'ın telif ettiği kitaplardan ve nakledilen alıntılardan da anlaşılıyor ki, onun önem verdiği şey nesepler ve haberlerdir.<sup>136</sup> Onun eserlerinin bir parçasını alıp temyiz etmek pek mümkün değildir. Çünkü nesepler ve haberler yönünden hepsi birbirine karışmış ve hepsi birbirine benzemiştir. Bu eserlerde haberler neseplerden daha fazla yer edinmiştir.<sup>137</sup>

<sup>134</sup> Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zahiri İbn Hazm, "Cemheretu ensâbi'l-Arab", thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn, (Kahire: Dârü'l-Ma'ârif, 1382/1962), 228.

<sup>135</sup> İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, 94.

<sup>136</sup> İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, 94.

<sup>137</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 18 (Nâşirin Mukaddimesi).



### 2.5.1.2.1. Nesep Konusunda İçerik

Ebü'l-Yekzân'a dair yapılan alıntılardan anlaşılıyor ki; o güney taraftaki nesepi almamıştır. Kendi teliflerinde kuzey araplarının nesepini ele almıştır. Bundan dolayı Halîfe b. Hayyât kuzey araplarından bahsederken Ebü'l-Yekzân'a dayanmıştır.<sup>138</sup>

Muhammed b. Habîb,<sup>139</sup> Halîfe b. Hayyât ve Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) Ebü'l-Yekzân'a nesep konularında dayanmaları, onun işini sağlam yaptığına ve bilgisinin de güvenilirliğine delildir. Onun nesepler konusundaki geniş vukûfiyeti olmasına rağmen Belâzürî onu tenkid etmiştir.

Annelerin neseplerine çok önem vermiştir. İbnü'l-Kelbî bu alanda ona tabi olmuş ve bu neseplerde ondan çokça rivayetlerde bulunmuştur. Bu konuda Halîfe b. Hayyât da Ebü'l-Yekzân'a dayanır. Hatta o kadar çok önem vermiştir ki Halîfe verdiği bu önemle İbnü'l-Kelbî'yi geçmiştir.<sup>140</sup>

### 2.5.1.2.2. Haberler Konusunda İçerik

Ebü'l-Yekzân, Basralı olduğundan Basra'ya öncelik vermiştir. Basra ehlinin haberlerine orada vuk'u bulan hadiseler veya yakın çevredeki yerlere öncelik vermiştir.<sup>141</sup> Basra'yla alakalı olan bazı önemli olayları da aktarmıştır. Cemel Vakası, İbn Eş'as'ın saldırısı, doğu tarafının fetihleri bunlardan birkaçıdır. O, Basra'yla alakalı haberlere yer vermenin yanında Basra'ya dair önemli olan ne varsa onu da anlatmıştır. Basra'dan daha uzakta olan Medine'de meydana gelen Harre vak'asının haberlerini de anlatmıştır.<sup>142</sup>

Ebü'l-Yekzân, Halîfe ve âlimlerin vefat yıllarının kaydına önem vermiştir. Bazı zamanlarda da onların doğum yılını aktarmıştır. Bunun yanında kimi zamanda âlimlerin inanç biçimlerini, akîdelerini açıklamıştır. Sahâbîleri, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile görüşmeleri veya O'nunla (s.a.s.) karşılaştığına dair bir hadiseyi aktararak

<sup>138</sup> İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, 94.

<sup>139</sup> İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, 94.

<sup>140</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 19 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>141</sup> Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, 97, 161, 181.

<sup>142</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 20 (Nâşirin Mukaddimesi).

diğerlerinden ayırmıştır. Ebü'l-Yekzân hem Irak'ta hem de doğu bölgesinde vâli ve kadıları anlatmaya da önem vermiştir.

Rivayetleri arasında şiirleri de nakletmiştir. Kasideler yeni bir şiirden oluşuyorsa ona uzun uzadıya yer vermiştir. Bunun yanında dile de önem vermiştir. Aktardığı olayları öyle güzel bir üslupla aktarmıştır ki sanki o olayı resmetmiştir. Anlattığı olayların senedlerini de yumuşatarak aktarmıştır. Ebü'l-Yekzân çoğu zaman Emevi hükümdarlarının haberlerine, siyer ve Hûlefâ-i Râşidîn ile alakalı haberlere önem vermiştir. Yine Ümeyyeoğullarına ait haberlere yer vermiştir.<sup>143</sup>

Ebü'l-Yekzân, ilk olarak neseplerle ve haberlerle alakalı ma'lumatlarını ilk canlı kaynaklardan, kabilelerin neseplerinden ve ilk ağızdan almış ve hemen onu yazmıştır. Rivayetlerin isnadına az yer vermiştir. Şeyhleri arasında hadisçilerin büyüklerinden kimseler olmasına rağmen, Peygamberimiz'den (s.a.s.) bir tane hadis dahi rivayet etmemiştir.<sup>144</sup>

### 2.5.2. Hişâm b. Muhammed b. Sâib el-Kelbî (ö. 204/819 [?])

Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfi (ö. 204/819 [?]),<sup>145</sup> kûfelidir.<sup>146</sup> Hicrî 120 (738) senesinde Kûfe'de doğduğu bilinmektedir. Nesebi kendisinin de ait olduğu Kelb kabilesinden gelmekte olup; İbnü's-Sâib veya İbnü'l-Kelbî diye de anılır.<sup>147</sup> Nesep bilgisini babası Muhammed b. Sâib el-Kelbî'den almıştır.<sup>148</sup> Sonra Bağdat'a giderek oraya yerleşmiş ve hayatını o bölgede ikame etmiştir. Sahip olduğu geniş bilgisinden dolayı Abbâsî Halifelerinden Mehdî-billâh'ın yanında önemli bir mevkiye ve servete ulaşmıştır.<sup>149</sup> Hicrî 204'te<sup>150</sup> (819) veya 206'da (821) Kûfe'de vefat etti. Kendisinden sonrakilere 150'den fazla eserini bırakmıştır. Fakat bunların birçoğu günümüze ulaşmamıştır. Belâzürî,

<sup>143</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 21 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>144</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 22 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>145</sup> Süleyman Tülücü, "Kelbî, Hişâm b. Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 204.

<sup>146</sup> İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, 146.

<sup>147</sup> Tülücü, "Kelbî, Hişâm b. Muhammed", 25: 204.

<sup>148</sup> İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, 146.

<sup>149</sup> Tülücü, "Kelbî, Hişâm b. Muhammed", 25: 204.

<sup>150</sup> İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, 146.

Muhammed b. Habîb, Halîfe b. Hayyât, Muhammed b. Cerîr et-Taberî,<sup>151</sup> Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, İbn Düreyd (ö. 321/933), Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229), Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, İbn Sa'd, Abdülkâdir el-Bağdâdî (ö. 1093/1682), Câhiz (ö. 255/869) ve Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm (ö. 224/838) gibi âlimler ondan faydalanmıştır.<sup>152</sup> Hişâm, elde ettiği nakillerle alakalı detaylı incelemeler yapmış ve onlara bazı ilaveler yaparak telifte bulunmuştur. Bütün bu çalışmaların neticesi *Kitâbü'l-kebîr* adlı bir kitap olmuştur. Bu kitap Kahtanî ve Adnanîlerin neseplerini içerir.

Halîfe, ondan ensâb konusunda nakil yapmakla, ona ne kadar çok itimad ettiğini göstermiş olmaktadır. Adnanîlerin nesepleri konusunda da ona itimad etmiştir. Haberlere verdiği önem, neseplere verdiği öneme göre ikinci derecede kalmıştır. Bu sebeple de muâsırı olan Ebü'l-Yekzân ve nesep âlimi Müerric'den (ö. 195/810-11) geride kalmıştır.

Halîfe *Tabakât*'ında İbnü'l-Kelbî'den, Ebü'l-Yekzân'a göre daha fazla yararlanmıştı. Bunun sebebi ise; Ebü'l-Yekzân Yemen neseplerini çokça zikretmemiştir. Halîfe, İbnü'l-Kelbî'den naklettiklerine başka kaynaklardan eklentiler de yapmıştır.<sup>153</sup> Onun zikretmediği bazı nesepleri eserine eklemiştir. İçeriğin tanzimiyle alakalı olarak aralarında ihtilaflar vardır. Mesela Halîfe, halifleri ve mevâliyi, aşiret erkeklerini anlattıktan sonra anlatır. Ancak İbnü'l-Kelbî bunun tafsilatını yapmamıştır. Buradan anlaşılıyor ki Halîfe, bu konuda her ne kadar kaynakları arasında zikretmese de Müerric'e tabi olmuştur.

Ona ait eserler şu şekilde sıralanabilir:

**1. *Kitâbü'l-esnâm (Kitâbü Tenkîsi'l-esnâm)*:** Eser, câhiliye dönemindeki putlar hakkında bilgiler içermektedir. Bu alanda önemli ve tek kaynaktır. Ahmed Zeki Paşa tarafından ilk neşri yapılmıştır. (Kahire 1914, 1924, 1946, 1965) Eserin metni önemli notlarla Rosa Klinke-Rosenberger Das Götzenbuch des Ibn al-Kalbî adıyla Almanca'ya tercüme edilmiştir. Beyza Düşüngen tarafından bu tercüme

<sup>151</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 23 (Nâşirin Mukaddimesi); Tülücü, "Kelbî, Hişâm b. Muhammed", 25: 205.

<sup>152</sup> Tülücü, "Kelbî, Hişâm b. Muhammed", 25: 205.

<sup>153</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 23 (Nâşirin Mukaddimesi).

tekrar orijinal metniyle beraber ‘Putlar Kitabı’ adıyla Türkçe’ye çevrilmiştir. Bu eser başka dillere de çevrilerek, birçok araştırmaya da konu olmuştur.

**2. Cemheretü’n-neseb:** Bu eser Araplar’ın soy kütüğüne dair yazılmış bir eser olup, alanında en eski çalışma türüdür. Nesepçilerin, tarihçilerin ve tabakât âlimlerinin faydalandığı temel kaynak niteliğindedir. Günümüze bu esere ait eksik bir nüsha ulaşmış olup, Werner Caskel - Gert Strenziok Ğamharat an-nasab, das genealogische Werk des Hisâm İbn Muhammad al-Kalbî adıyla iki cilt halinde yayımlamıştır. Mahmûd Firdevs el-Azm ile Abdüsettâr Ahmed Ferrâc ve Nâcî Hasan tarafından yeniden yayımlanmıştır. Günümüzde bu esere ait iki muhtasar bulunmakta olup, biri Yâkût el-Hamevî’ye aittir.

**3. Ensâbü’l-hayl fi’l-Câhiliyye ve’l-İslâm ve ahbârühâ (Nesebü fuhûli’l-hayl fi’l-Câhiliyye ve’l-İslâm):** Ağırlıkla Câhiliye dönemindeki ünlü atlardan bahsetmekte olup, onlar için dile getirilmiş şiirler de içeren bir eserdir. Hem tarihî hem de edebî bir kitaptır. Alanında ilk eser olma özelliğine sahiptir. Carl Heinrich Becker tarafından birebir aynısı yeniden yazılarak tanıtılmış ve akabinde Giorgio Levi della Vida tarafından ‘Kitâbü Nesebi’l-hayl fi’l-Câhiliyye ve’l-İslâm ve ahbârühâ’ adıyla Ebû Abdullah İbnü’l-A‘râbî’ye ait olan ‘Kitâbü Esmâ’i hayli’l-‘Arab ve firsânihâ’ adlı eseriyle beraber neşredilmiştir. Eserin bunun dışında başka neşri de bulunmaktadır. Bunlar arasında Ahmed Zeki Paşa tarafından hazırlanan ve onun ölümünden sonra basılmış olan bir nüsha ile İbnü’l-A‘rabî’nin kitabıyla beraber Nûrî Hammûdî el-Kaysî ve Hâtim Sâlih ed-Dâmin’in meydana getirdiği iki ayrı neşri daha bulunmaktadır.<sup>154</sup>

**4. Meşâlibü’l-‘Arab (Kitâbü’l-meşâlib):** Eser Araplar’ın kusurlarını anlatmaktadır. Bugün Kahire ve Bağdat’ta birer nüshası bulunmaktadır.

**5. Ahbârü Bekr ve Tağlib:** Bugün sadece Bağdat’ta yazma bir nüshası bulunmaktadır.

**6. Nesebü Me’ad ve’l-Yemeni’l-kebîr:** Eser, M. Mahmûd Firdevs el-Azm ve Nâcî Hasan tarafından yayımlanmıştır. Bu eserin Cemhere’nin devamı niteliğinde olduğu söylenir.

<sup>154</sup> Tülücü, “Kelbî, Hişâm b. Muhammed”, 25: 205.

**7. Kasîdetü'n-nezîr:** İbn Düreyd tarafından şerhedilmiştir. Bugün Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bu kasidenin kaydedilmiş bir nüshası bulunmaktadır.

**8. Kitâbü İftirâkı vüldi Nizâr:** Bu eser İyâd b. Nizâr hakkında yazılmış bir kitaptır.

Kelbî'nin bunların dışında ona atfedilen başka eserleri daha vardır. *Ahbârü (Haberü) Mecnûn, Kitâbü'l-külâb, Kitâbü İftirâkı'l-'arab, Kitâbü's-süyûf, el-Emşâl, Fütûhu's-Şâm, Meşâlibü's-sahâbe, Kitâbü Ensâbi'l-büldân (Kitâbü Ensâbi'l-mevâdi'), Kitâbü'l-Hîre, Kitâbü Ahbâri Siffîn, Kitâbü İbtidâ'i'l-ginâ ve'l-'idân, Kitâbü'l-lübâb, Kitâbü'l-cemel, Kitâbü'l-ekâb, Kitâbü Esvâkı'l-'arab* adlı eserler ona atfedilen eserler arasında yer alır. Lakît b. Ya'mer ve Hâtim et-Tâi'ye ait divanlar Kelbî tarafından rivayet edilerek günümüze ulaştırılmıştır. Evâile dair yazılan ilk eserin de ona ait olduğu bilinmektedir.<sup>155</sup>

### 2.5.3. Muhammed b. İshâk (ö. 151/768)

Tam adı, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768)'dir. 80 (699) senesinde Medine'de doğduğu bilinmekte olup, Ebû Bekr diye künyelenmiştir. Ancak bunun doğru olmadığı söylenmektedir. İbn İshâk'ın ailesinin de ilimle uğraştığı bilinmektedir. Babası İshak, kardeşleri Ebû Bekr ve Ömer, amcaları Abdurrahman ve Mûsâ ilim erbabındandır. İbn İshâk'ın eğitimini, öncelikle babası sonra amcalarından aldığı akabinde ise diğer birçok şahıstan faydalandığı bilinmektedir.<sup>156</sup> Hadis, şiir, eyyâmü'l-Arab, siyer-megâzî ve ensâb alanlarında eğitim aldı.<sup>157</sup> Onun çoğunluğunu sahâbelerin çocuğunun oluşturduğu 100 kadar Medineli büyük ve önemli râviden hadis rivayet ettiği söylenir. Bazı sahâbîlere yetişmiş olduğu gibi Enes b. Mâlik'i de gördüğü bilinir. Önemli bir sahâbî ve muhaddis olan Saîd b. Müseyyeb'in (ö. 94/713) de bir süre öğrenciliğini yapmıştır. Yaşadığı devirde “emîrü'l-mü'minîn” diye anılmıştır. Kendisinden birçok muhaddis de hadis ve megâzîye dair rivayetlerde bulunmuştur.

<sup>155</sup> Tülücü, “Kelbî, Hişâm b. Muhammed”, 25: 205.

<sup>156</sup> Mustafa Fayda, “İbn İshâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20: 93.

<sup>157</sup> Fayda, “İbn İshâk”, 20: 93.

Buhârî'nin kaydettiğine göre O, megâzî dışında 17.000 hadis rivayet etmiş ve bu rivayetlerin İbrâhim b. Sa'd el-Ensârî'nin yanında olduğunu bildirmiştir. Zehebî ise bu sayıya itiraz ederek 17.000 sayısının abartı olup, bir hadisin farklı yollarla bize ulaşan senedleri olmasından dolayı ve yapılan tekrarlarla sayının bu kadar yüksek olduğunu aslında rakamın bu kadar değil de olsa olsa onda biri kadar ancak olabileceğini dile getirmiştir.<sup>158</sup>

İbn İshâk'ın bilinen ve kendisiyle tanındığı en önemli eseri *Kitâbü'l-Megâzî (Sîretü İbn İshâk, Kitâbü'l-mübteda ve'l-meb'as ve'l-megâzî)* adlı eseridir. Bu eser İbn İshâk henüz hayattayken büyük bir şöhret kazanmıştır. Hemen hemen altmışa yakın râvi tarafından rivayet edilmiş, sonraki nesilden on tane âlim de bu eserden birer nüsha edinmişlerdir. Tüm bunlara rağmen bu eser günümüze tam olarak ulaşmamıştır. İbn Sa'd, bu eseri *el-Megâzî*, müellifini de "*sâhibü'l-Megâzî*" diye kaynaklarında zikreder.<sup>159</sup>

Bu eser, tam olarak İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye* adlı eseriyle günümüze ulaşmıştır. Kitabın asıl orijinal nüshası ise eksik nüshalar şeklinde günümüze ulaşmış ve iki ayrı neşri yapılmıştır. Bunların ilki Muhammed Hamîdullah tarafından '*Sîretü İbn İshâk el-müsemma bi-Kitâbi'l-Mübtede' ve'l-meb'ass ve'l-megâzî*' adıyla diğeri ise Süheyl Zekkâr tarafından '*Kitâbü's-Siyer ve'l-megâzî*' adıyla neşredilmiştir. Bu iki nâşir de Dimaşk Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye ve Fas'taki Karaviyyîn ve Rabat kütüphanelerinde bulunan üç eksik yazmayı esas almıştır.<sup>160</sup>

Neseplerle alakalı İbn İshâk'a atfedilen bir esere rastlanmamaktadır. Fakat onun sîrete, sîret hâdiselerine, halîfelerin haberlerine dair sahip olduğu bilgiler, şahısların neseplerine dair bilgilere de muvâfık olduğunu göstermektedir. Halîfe *Tabakât*'ında İbn İshâk'a dayanmıştır. Ancak bu dayanma Ebü'l-Yekzân ve İbnü'l-Kelbî'ye göre daha azdır. Çünkü Ebü'l-Yekzân ve İbnü'l-Kelbî nesepler konusunda daha önceliklidir. Onların nesepler konusundaki konumları onları daha öncelikli kılmıştır.<sup>161</sup>

<sup>158</sup> Fayda, "İbn İshâk", 20: 94.

<sup>159</sup> Fayda, "İbn İshâk", 20: 95.

<sup>160</sup> Fayda, "İbn İshâk", 20: 96.

<sup>161</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 25 (Nâşirin Mukaddimesi).

#### 2.5.4. Ebû Ubeyde Ma‘mer b. Müsennâ (ö. 209/824 [?])

Halife *Tabakât*'ının başında kaynaklarını sıralarken Ebû Ubeyde'yi de zikretmiştir.<sup>162</sup> Ebû Ubeyde'nin, 110 (728) senesinde Basra'da doğduğu bilinmektedir. Kureyş Kabilesi'nin Teym koluna nisbet edilmiştir. Bunun sebebi Kureyş Kabilesi'nin âzatlilarından (mevâlî) olduğundandır. Babası için başka bir rivayette de dedesi için, yahudi olduğu bilgisi mevcuttur.<sup>163</sup> Ebû Ubeyde'den aldığı rivayetleri Muhammed b. Muâviye kanalıyla almıştır. Arapların kusurlarını araştırıp bunu kaleme yazmasıyla ve farisilerin haberlerini aktarmakla ırkçı olarak adlandırılmıştır. Halife, kitabı *Tabakât*'ta yedi yerde açıkça ondan rivayet etmiştir.<sup>164</sup> Ancak daha önce de zikrettiğimiz gibi Ebü'l-Yekzân ve İbnü'l-Kelbî'ye olan itimadı kadar ona dayanmamıştır. Ma‘mer b. Müsennâ, kendi dönemindeki Basra Mektebi'nin tanınmış ileri gelen âlimlerinden olan Ebû Zeyd el-Ensârî, Halef el-Ahmer, Asmaî ve bunun dışında İsâ b. Ömer es-Sekafî, Yûnus b. Habîb, Ebû Amr b. Alâ, Ahfeş el-Ekber adlı âlimlere öğrencilik yapıp, onlardan dersler almıştır. Kendisinden ise, Ebû Ömer el-Cermî, İbn Sellâm el-Cumahî, Ebû Übeyd Kâsım b. Sellâm, İbn Şebbe, İshak el-Mevsilî, İbnü's-Sikkît, Ali b. Mugîre el-Esrem, Ebû Osman el-Mâzinî, şair Ebû Nûvâs, Ebû Hâtim es-Sicistânî gibi önemli âlimler ilim tahsil etmişlerdir. Halife Me'mûn döneminde Basra şehrinde vefat ettiği bilinmektedir. Vefat yılıyla alakalı 207-213 (822-828) yılları arasında bir tarih olduğu da söylenir.<sup>165</sup>

Günümüze kadar gelen eserlerinin şunlar olduğu söylenir:

**1. Mecâzü'l-Kur'ân:** Kur'ân-Kerîm'e dair yapıldığı bilinen ilk tefsir olduğu söylenir. Eserin neşri Fuat Sezgin tarafından yapılmıştır.

**2. Kitâbü'l-hayl:** Eser atların bünyesi, isimleri, evsafi, onların organları ile alakalı kelime ve ifadelerin yer aldığı ve açıklandığı bir kavram sözlüğü niteliğindedir. Eserin, M. Abdülkâdir Ahmed ve Fritz Krenkow tarafından yayımlandığı bilinir.

<sup>162</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 25 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>163</sup> Süleyman Tülücü, "Ma‘mer b. Müsennâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 501.

<sup>164</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 26 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>165</sup> Tülücü, "Ma‘mer b. Müsennâ", 27: 551.

**3. *Nekâ'izu Cerîr ve'l-Ferezdak:*** Eser Emevîler devri şairlerinden olan Cerîr ve Ferezdak arasında geçen karşılıklı söylenen nazîrelerden oluşur. Eserin esasen içeriğinde hicvin oluşturduğu nakîzaları yer alır. Anthony Ashley Bevan tarafından son cildi indeks ve lugatçe olarak üç cilt halinde neşredilmiştir. Ayrıca Abdullah es-Sâvî tarafından da iki cilt halinde de neşre hazırlanmıştır.

**4. *Kitâbü'l-'akaka ve'l-berere:*** Eser içerik olarak anne-baba ve akrabaya saygı ile alakalı eski Arap şiirlerine ve anekdotlarına yer verir. Abdüsselâm M. Hârûn tarafından yayımlandığı bilinmektedir.

**5. *Tesmiyetü ezvâci'n-Nebî ve evlâdih:*** Eser, Resûlullah'ın (s.a.s.) hanımları ve çocuklarının isimlerine, şahsiyetlerine dair bilgilere yer verir. Ayrıca bu eser, Nihâd el-Mûsâ, Kemâl Yûsuf el-Hût ve Nâsır Hillâvî tarafından neşredilmiştir.

**6. *Kitâbü eyyâmi'l-'Arab kable'l-İslâm.*** Eser Âdil Câsim el-Beyâtî tarafından doktora tezi olarak ele alınıp, takdim edilmiştir. Akabinde Âdil Câsim el-Beyâtî birinci kısmını neşretmiş, daha sonra ise eserin tamamını yayımlamıştır.

**7. *Kitâbü'd-dîbâc:*** Eser, Câhiliye döneminde ve İslâmî dönemde yetişen şairlerin söylemlerinden seçmelere yer vermenin yanında, Araplar'ın neseplerine aynı zamanda dönemin halifeler tarihine dair bazı kısımları içerir. Ma'mer'in talebesi olarak bilinen İbnü'n-Nettâh onun bu eserine bir reddiye yazmıştır.

**8. *Kitâbü fe'ale ve ef'ale***

**9. *Kitâbü'd-devâhî***

**10. *Kitâbü'l-fark***

**11. *Kitâbü mekâtîli'l-fürsân:*** Esere dair fazla bilgi bulunmamakla beraber bir nüshasının British Müzesi'nde bulunduğu bilinmektedir. Ancak bu nüsha okunamayacak kadar karışık bir durumdadır.<sup>166</sup>

**12. *Kitâbü i'râbi'l-Kur'ân:*** Eserin içeriği hakkında bir bilgi yoktur. Bir nüshasının Râmpûr'da olduğu söylenmektedir.

---

<sup>166</sup> Tülücü, "Ma'mer b. Müsennâ", 27: 552.



**13. Kitâbü'l-enbâz:** Ziriklî, bu eserin bir nüshasının mevcut olduğunu söylemesine rağmen bu nüshanın hangi kütüphanede olduğunu söylememektedir.

**14. el-Muhâdarât ve'l-muhâverât:** İçeriğiyle alakalı herhangi bir bilgi bulunmamakla beraber Medine'de Ârif Hikmet Kütüphanesi'nde esere ait bir nüshasının bulunduğu söylenmektedir.<sup>167</sup>

### 2.5.5. Ali b. Muhammed el-Medâîni (ö. 225/840)

Halîfe, Medâîni'den canlı olarak nakil yapmıştır.<sup>168</sup> 135'te (752-53) yılında Basra'da doğduğu söylenmektedir. Kureşî nisbesiyle anıldığı bilinmektedir. Bunun nedeni ise, Kureyş kabilesinden olan Abdurrahman b. Semüre'nin mevlâsı olmasındandır. 153 (770) senesinden sonra Medâin şehrine gittiği söylenir. Bu sebeple kendisine Medâîni de denmiş ve daha çok bu nisbeyle tanınmıştır. İshâk el-Mevsîlî'ye öğrencilik yapmıştır. Bunun dışında yine Ebû Mihnef, Kurre b. Hâlid, Mufaddal ed-Dabbî, Hammâd b. Seleme, Avâne b. Hakem, İbn Ebû Zi'b gibi âlimlerden de dersler dinlemiştir.<sup>169</sup> Onlardan nakiller yapmıştır. Halîfe, kendi kaynakları arasında ona yer vermiş, *Tabakât* boyunca nesepçiler arasında ihtilaf bulunan 3 yerde Medâîni'den de nakiller yapmıştır. Halîfe her ne kadar onu nesepçiler arasında zikretmiş ise de; haberlere dair rivayetleri nesep rivayetinden daha fazladır.<sup>170</sup>

Medâîni, 225 (840) senesinde vefat etmiştir. Vefat tarihiyle alakalı 215 (830), 224 (Eylül 839), 228 (843), 231 (845-46) senelerinde öldüğü şeklinde rivayetler de mevcuttur.<sup>171</sup>

Medâîni'nin günümüze kadar ulaştığı bilinen eserleri şöyle sıralanabilir:

<sup>167</sup> Tülücü, "Ma'mer b. Müsennâ", 27: 552.

<sup>168</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 26 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>169</sup> Cengiz Kallek, "Medâîni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 291.

<sup>170</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 26 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>171</sup> Kallek, "Medâîni", 28: 291.

1. *et-Te'âzi*: Eserin, Bedrî Muhammed Fehd ve İbtisâm Merhûn es-Saffâr tarafından neşredildiği bilinmektedir.

2. *el-Mürdifât min Kureys*: Eser Kureyşli kadınlar arasında yer alan birden çok evlilik yapmış kadınlar ile bu kadınların boşanma hikâyelerini içermektedir. Abdüsselâm Muhammed Hârûn bu eseri yayımlamıştır.<sup>172</sup>

### 2.5.6. Ümeyye b. Hâlid Ebû Hedbe el-Kaysî

O, Ümeyye b. Hâlid b. el-Esved'tir. O'na Hâlid b. Hedbe b. Utbe el-Ezdî es-Sevbâni Ebû Abdullah el-Basrî de denir. Güvenilir hadisçiler arasında anılmıştır. Ebû Hâtim, Ebû Zür'a, Tirmizî, Aclî ve Dârekutnî onu güvenilir olarak nitelemişlerdir. Halîfe b. Hayyât, *Tabakât*'ının başlangıcında kaynakları arasında ona da yer vermiştir. Onun nesep, tarih ya da tabakâtla alakalı bir tasnif yaptığına rastlanılmamıştır.

Halîfe ona *Tabakât* boyunca iki kez işaret etmiştir. İlkinde Düceyl Gecesi'nde kaybolan âlimlerin isimlerinden bahsetmiştir. İkincisinde ise, Abdullah b. Amr'ın (ö. 65/684-85), Ebû Mûsa el-Eş'ari'nin (ö. 42/662-63) yanına Basra'ya geldiğini aktarmıştır. Halîfe'nin *Tabakât*'ta ona dayanması nesepten ziyade haber konusundadır.<sup>173</sup>

### 2.5.7. Hâtim b. Müslîm

O, Hatîm b. Ebî Sağîre'dir. Babasının ismi Müslim Ebû Yûnus el-Kuşeyrî'dir. Ona Bâhilî denir. Basralıların mevlasıdır. Güvenilir bir hadisçidir. İbn Maîn, Ebû Hatem, Nesâî (ö. 303/915), Aclî, İbn Sa'd ve İbn Hibbân onu kaynakları arasında güvenilir olarak aktarmışlardır.<sup>174</sup>

<sup>172</sup> Kallek, "Medâini", 28: 292.

<sup>173</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 27 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>174</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 27 (Nâşirin Mukaddimesi).

Halîfe *Tabakât*'ında onu kaynakları arasında zikretmiş ve ondan 'haddeseni Hâtim' lafzıyla aktarmıştır. O, Halîfe ile canlı olarak birebir görüşen âlimlerdendir. Halîfe, *Tabakât*'ında râvilerin gezileriyle alakalı şeylerde, vefat senelerinde ona tabi olmuş ve ondan nakilde bulunmuştur.<sup>175</sup>

### 2.5.8. Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî (ö. 207/823)

Tam adının, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî olduğu bilinmektedir. 130 (747) senesinde Medine'de doğduğu söylenmektedir. Ailesinin mevâlî olduğu ve dedesine nispet edildiğinden kendisine Vâkıdî dendiği ve bu şekilde tanındığı söylenir. Bunun yanında dedesinin mevlâsı olduğu, Merv bölgesinin kadısı olarak tanınan Abdullah b. Büreyde b. Husayb'ın kabilesi olan Eslem kabilesine nisbet edilerek Eslemî olarak da anılır. Bunun yanında doğduğu şehir olan Medine'ye nisbet edilerek Medenî diye de anılmıştır. Merv'den Medine'ye ilim tahsili için göç etmesi haricinde babası hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır. Annesi ise, Fars asıllı olarak bilinen Îsâ b. Ca'fer'in kızıdır.<sup>176</sup> Medine'de elli yıl yaşadığı bilinmektedir. Özellikle megâzî, İslâm tarihi ve tabakatta ilgilenmiştir. Ma'mer b. Râşid ve Muhammed b. Aclân gibi âlimlerden dersler almıştır. Mâlik b. Enes ve çevresindeki kişilerden, Üsâme b. Zeyd el-Leysî, İbn Cüreyc, İbn Şihâb ez-Zührî'nin yeğeni olan Muhammed b. Abdullah ile Muhammed b. Aclân, Mahreme b. Bükeyr el-Medenî'den de hadis aldı. Osman b. Dahhâk el-Medenî, Ma'mer b. Râşid (ö. 153/770) ve özellikle de Ebû Ma'şer es-Sindî'den (ö. 170/787) megâzîye ait bilgilerini öğrenmiştir.<sup>177</sup>

<sup>175</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 27 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>176</sup> Mustafa Fayda, "Vâkıdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 471.

<sup>177</sup> Fayda, "Vâkıdî", 42: 472.

Vâkıdî, muhaddisler tarafından ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Meçhul râvilerden münker hadisler aldığı söylenmiştir. Buna ilaveten isnadlarında senedleri ayrı ayrı zikretmenin uzun zaman alacağını düşündüğünden sıklıkla telfike<sup>178</sup> başvurmuştur. Bu sebeple de çokça cerhedilmiştir.

Vâkıdî'nin dinî ilimler ve tarih alanında birçok eser yazdığı söylenmiştir. İbnü'n-Nedîm, onun yirmi sekiz kitabı olduğunu kaydetmiştir. Bu eserlerinin sayısını kırka kadar çıkarırlar da mevcuttur.<sup>179</sup> Ancak onun eserlerinin hemen hemen hepsi günümüze ulaşmamıştır.

Kaynakları arasında Urve b. Zübeyr (ö. 94/713), Âsım b. Ömer b. Katâde (ö. 120/738), İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) gibi âlimler yer alır. Bunun dışında hocaları arasında Ebû Ma'ser es-Sindî, Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758) ve Ma'mer b. Râşid gibi megâzîye dair müstakil eserleri bulunan hocaları da bulunur. Vâkıdî eserinde İbn İshâk'a hiç dayanmayıp, ondan herhangi bir rivayet de nakletmemiştir.<sup>180</sup>

Halîfe, *Tabakât* kitabının başında yer verdiği kaynakları arasında Vâkıdî'yi zikretmemiştir. Ancak açıkça *Tabakât*'ın dokuz yerinde ondan nakiller yapmıştır. Yaptığı nakillerde Vâkıdî'yi tek olarak zikretmiş, yanında başka birini zikretmemiştir. Bazı sahâbîlerin vefat senelerinin yanında onların kaldıkları yerleri de aktarmıştır. Halîfe, *Tabakât*'ında Vâkıdî'den şifâi olarak nakil yaptığını açıkça dile getirmemiştir. Ancak “kale'l-Vâkıdî” lafzını kullanmıştır. Bunun yanında Halîfe *Târih* adlı eserinde de Vâkıdî'den birebir bir rivayette bulunmuştur.<sup>181</sup>

### 2.5.9. Kabilelerin Nesepleri

Halîfe b. Hayyât neseplerle alakalı olan bilgilerinden bir kısmını ilk kaynaklardan almıştır. Özellikle kendi kabilesine önem veren kabilelerin neseplerini

<sup>178</sup> Sözlükte “birleştirmek” mânasına gelen telfik, terim olarak farklı isnadlardan gelen ve farklı lafızlarla rivayet edilen bir hadisin isnad ve metinlerinin birleştirilmesini ifade eder. Bünyamin Erul, “Telfik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 400.

<sup>179</sup> Fayda, “Vâkıdî”, 42: 473.

<sup>180</sup> Fayda, “Vâkıdî”, 42: 475.

<sup>181</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 28 (Nâşirin Mukaddimesi).

ele almıştır. Halife, kabilelerden bir kişiyi anlatmak istediği zaman onu kendi akrabalarından ve çocuklarından sormuştur. Araştırdığı kişilere nispet ederek ‘onlar bana söyledi’ ifadesiyle buna vurgu yapmıştır. Sadece onların sözleriyle de yetinmeyip başkalarına da başvurmuş, onlardan da sormuştur. Halife’ye göre bir kabilenin tam anlamıyla araştırılabilmesi için, az kişiden bilgi almak, onlar arasındaki bağa engel olur. O sebeple birçok kimseden bilgi edinmek gerekir. Buradan Halife’nin, kaynakların içeriğiyle alakalı ilk kaynaklardan ve birinci ağızdan rivayetler almak için büyük bir çaba sarfettiği anlaşılmaktadır.<sup>182</sup>

### 2.5.10. Diğer Kaynaklar

Halife, *Tabakât* boyunca zikrettiği isnadların yanında başka şeyhlerin isimlerini de zikretmiştir. Onlardan hadis nakletmiştir. Bunlar; Muaz b. Muaz, Ebû Muhammed el-Abdî, Ebû Ahmed, Ebû Ümeyye Amr b. Münhül es-Sudûsi, Bişr b. Mufaddal (ö. 187/803 [?]), Ziyad b. Rebîh el-Yehmedî,<sup>183</sup> Süleymân b. Harb (ö. 224/839), Ali b. Said gibi âlimlerdir. Örneğin, Halife bir kez Esmâî’den hadis nakletmiş ve ‘kale’l-Esmâîyyû’ şeklinde ondan rivayetini dile getirmiştir. Halife, Esmâîyyû ile canlı olarak görüşmesine ve ondan canlı olarak almasına rağmen ‘kale esmâîyyû’ demiştir.<sup>184</sup>

---

<sup>182</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 29 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>183</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 29 (Nâşirin Mukaddimesi).

<sup>184</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 30 (Nâşirin Mukaddimesi).

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### HALİFE b. HAYYÂT'IN KİTÂBÜ'T-TABAKÂT'INDA GEÇEN HANIMLAR

Bu bölümde *Kitâbü't-tabakât*'ta yer alan hanımlar ele alınarak, bu hanımların hangilerinin sahâbî tabakasından hangilerinin tâbiîn veya etbâü't-tâbiîn'den olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edildiğine göre eserde yer alan hanımların tamamı sahâbîdir.

Bu çalışmada hanım sahâbîler; Halife b. Hayyât'ın *Kitâbü't-tabakât*'ındaki ele alış şekline göre sıralanmıştır. Halife b. Hayyât *Kitâbü't-tabakât*'ında öncelikle Mekke'deki önemli kabilelerden, aynı zamanda Resûlullah'ın da (s.a.s.) mensup olduğu Kureyş'in kollarını ele almıştır. Öncelikle Kureyş'in Haşimoğulları kolundan ve Resûlullah (s.a.s.) ile akrabalıkları bulunan hanımları aktarıp, hemen akabinde Resûlullah'ın (s.a.s.) hizmetlilerinden bahsetmiştir. Ardından ise Kureyş'in diğer kollarından olan hanımları ele almıştır. Kureyş'in kolları bittikten sonra Medine'deki kabileleri zikretmiştir. Bunun yanında bazı sahâbîler zikredildikten sonra başka bir kabile içerisinde ya aynı adla ya da aynı kişi olduğu muhtemel olan başka bir kişi olarak tekrarlanmıştır. Örneğin, Zeyneb bint Cahş ve Hamne bint Cahş Abdüşems Kabilesi ile anlaşmalı olanlar içerisinde zikredildikten sonra Esed b. Huzeyme oğulları içerisinde de zikredilerek tekrarlanmıştır. Esmâ bint Yezîd, Nesîbe bint K'ab da tekrarlanan isimlerdendir. Bunun yanında Abdüşems Kabilesinden Ümmü Gülsûm gibi isim benzerliği olup da aynı şahıs olma ihtimali taşıyan kişiler de mevcuttur.

### 3.1. KUREYŞ'TEN HÂŞİMOĞULLARI KABİLESİ'NE MENSUP OLANLAR

#### 3.1.1. Fâtıma bint Muhammed ez-Zehrâ

Tam künyesi, Ümmü'l-Haseneyn Fâtıma bint Muhammed ez-Zehrâ<sup>185</sup> b. Abdullah b. Abdülmuttalib b. Hâşim'dir.<sup>186</sup> Annesi, Hatîce bint Huveylid b. Esed b. Abdüluzza b. Kusay'dır.<sup>187</sup> Hz. Hatîce onu doğurduğunda Kureyşliler Kâbe'yi yapıyorlardı. Târih itibariyle bu doğumun Nübüvvetten beş yıl önce<sup>188</sup> olduğu rivayet edilir. Bir başka rivayete göre bi'setten bir yıl önce (m. 609) doğduğu<sup>189</sup> bilgisi de mevcuttur. O doğduğunda Hz. Peygamber (s.a.s.) 41 yaşındaydı.<sup>190</sup>

Tüm bu rivayetler göz önünde bulundurulduğunda Hz. Fâtıma'nın doğum yılıyla alakalı üç farklı neticeye varılır ki; burdan doğum yılının kesin olarak bilinmediği çıkarılabilir.

Fâtıma ve Ümmü Gülsûm, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kızlarının en küçükleridir. Onlardan hangisinin daha küçük olduğu konusunda ihtilaflar vardır. Hatta bazı âlimler Rukiyye'nin onlardan daha küçük olduğunu savunmuştur.<sup>191</sup> Ancak Rukiyye'nin onların en küçüğü olma durumu söz konusu değildir. Çünkü Resûlullah (s.a.s.) onu Ebû Leheb'in oğluyla evlendirmiş, ardından onu boşaması üzerine Hz. Osman ile evlendirmiştir. Daha sonra Rukiyye, Hz. Osman ile beraber Habeşistan'a hicret etmiştir. Büyük kızları dururken Resûlullah'ın (s.a.s.) küçük olan Rukiyye'yi evlendirmesi doğru olmaz. O sebeple her ne kadar Fâtıma, Zeynep ve Rukiyye'den küçük, Ümmü Gülsûm'den büyük şeklinde söylene de doğru olan bu değildir.<sup>192</sup>

<sup>185</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 330; M. Yaşar Kandemir, "Fâtıma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 219.

<sup>186</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 330.

<sup>187</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 19; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 330; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1395.

<sup>188</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 19.

<sup>189</sup> Kandemir, "Fâtıma", 12: 219.

<sup>190</sup> Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî İbn Abdülber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb* (Kahire, 1358/1939), 2: 112.

<sup>191</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 112; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1395.

<sup>192</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1395.

Tevâtür olan haberlere göre Zeynep Resûlullah'ın (s.a.s.) ilk kızıdır. İkincisi, Rukiyye; üçüncüsü Ümmü Gülsûm ve dördüncüsü de Fâtıma'dır.<sup>193</sup>

Fâtıma 'Ümmü Ebîha' şeklinde isimlendirilirdi.<sup>194</sup> Ümmü Ebîha, babasının annesi anlamına gelirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) Fâtıma'yı çok severdi. Muhtemeldir ki bu sebeple bu şekilde adlandırılmıştır. Aynı zamanda "beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın" anlamına gelen 'Zehrâ' diye lakaplanmıştır ve "iffetli ve namuslu kadın" anlamına gelen 'Betûl' lakabıyla da lakaplandığı bilinmektedir.<sup>195</sup> Çocukluk ve gençliğine dair kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamaktadır.

Hicretten bir müddet sonra Hz. Fâtıma da eşi Hz. Ali ve onun annesi Fâtıma bint Esed, kız kardeşi Ümmü Gülsûm, Sevde ve Hz. Ebû Bekir'in ailesiyle beraber Medine'ye hicret etmiştir.<sup>196</sup>

Rivayetlere göre Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer sırasıyla Hz. Fâtıma'yı Resûlullah'tan (s.a.s.) istemişlerdir.<sup>197</sup> Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. Ebû Bekir'e 'ne hüküm verilir onu bekle' dedi. Hz. Ebû Bekir olanı Hz. Ömer'e anlatınca, Hz. Ömer Resûlullah'ın (s.a.s.) cevabının olumsuz olduğunu söyler. Bunun üzerine Hz. Ömer onu Resûlullah'tan (s.a.s.) istemek üzere gider, ona da aynı cevap verilir. Böylece Resûlullah (s.a.s.) her ikisini de reddeder. Hz. Ali'nin ailesi Resûlullah'tan (s.a.s.) Fâtıma'yı istemesini Hz. Ali'ye söyleyince, o da gidip Fâtıma'yı Resûlullah'tan (s.a.s.) istedi. Böylece Hz. Peygamber (s.a.s.) kızı Fâtıma'yı Uhud savaşından sonra<sup>198</sup> Hz. Ali ile evlendirdi.<sup>199</sup> Hz. Ali fakir bir delikanlı olduğundan mihir olarak bir şey yapmaya pek gücü yoktu. Rivayetlere göre O, mihir olarak bir zırh ve sattığı deve ve bazı eşyalarından elde ettiği 480 dirhemi Hz. Fâtıma'ya vermiştir.<sup>200</sup> Resûlullah (s.a.s.) bunun bir rivayete göre üçte biriyle<sup>201</sup> koku diğer bir rivayete göre de üçte ikisiyle koku, üçte biriyle de eşya almasını Hz. Ali'ye söylemiştir.<sup>202</sup>

<sup>193</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 112.

<sup>194</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1395.

<sup>195</sup> Kandemir, "Fâtıma", 12: 219.

<sup>196</sup> Kandemir, "Fâtıma", 12: 219.

<sup>197</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 19; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1395.

<sup>198</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 1358, 2: 112.

<sup>199</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 19; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 112.

<sup>200</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 19; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 113.

<sup>201</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 1395.

<sup>202</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 19.



Hiz. Fâtîma'nın, Hiz. Ali ile evlenirken on beş buçuk yaşında, Hiz. Ali'nin ise yirmi bir buçuk yaşında olduğu rivayet edilir.<sup>203</sup> Denilir ki Hiz. Fâtîma, Resûlullah'ın (s.a.s.) Hiz. Âişe ile evliliğinden dört buçuk ve yahut yedi buçuk<sup>204</sup> veya dokuz buçuk ay sonra evlendi. Bu evlilikten Hasan, Hüseyin, Muhassin, Ümmü Gülsûm ve Zeynep doğdu. Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) soyu Fâtîma'dan devam etmiştir.<sup>205</sup>

Resûlullah (s.a.s.) Fâtîma'yı Ali ile evlendirdiğinde, bu evlilik haberi Fâtîma'ya ulaşınca Fâtîma ağlamaya başlar. Resûlullah (s.a.s.) onun yanına gidince “neden ağlıyorsun? Ben seni onların arasında en çok âlim olanıyla, halimlik selimlik bakımından en faziletlisiyle, Müslümanlık bakımından ise onlardan ilk Müslüman olanıyla evlendirdim” demiştir.<sup>206</sup>

Hiz. Fâtîma, Resûlullah'ın (s.a.s.) vefatından beş buçuk ay<sup>207</sup> sonra vefat etmiştir. Rivayetlere göre Hiz. Peygamber (s.a.s.) vefatından sonra yakın zamanda kendisine kavuşacağını ona müjdelemiştir. Hatta Hiz. Fâtîma bunu duyarak sevinmiş ve Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından kısa bir süre sonra da vefat etmiştir. Hiz. Ali Fâtîma vefat edinceye kadar başka bir hanımla evlenmemiştir.<sup>208</sup>

Hiz. Fâtîma'nın hayatına bakıldığı zaman ömrü boyunca Resûlullah'a (s.a.s.) yardımcı olduğu ve bunun yanında ondan nakiller yaparak da İslâm dünyasına katkıda bulunduğu görülmektedir. Hiz. Fâtîma'dan on sekiz hadis rivayet edilmiş olup tamamı Kütüb-i Sitte'de yer almakta, bunlardan ikisi hem Sahîh-i Buhârî hem de Sahîh-i Müslim'de bulunmaktadır.<sup>209</sup>

### 3.1.2. Ümmü Hânî

Adı tam olarak bilinmese de rivayetlere göre, tam künyesi, Ümmü Hânî Fâhite (Hind) bint Ebî Tâlib<sup>210</sup> Abdümenaf b. Abdülmuttalib b. Hâşim el-Kureşîye

<sup>203</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 112.

<sup>204</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1395.

<sup>205</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 112.

<sup>206</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1395.

<sup>207</sup> Kandemir, “Fâtîma”, 12: 219.

<sup>208</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 112.

<sup>209</sup> Kandemir, “Fâtîma”, 12: 220.

<sup>210</sup> M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Hânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 320.

el-Hâşimiyye'dir. Annesi Fâtıma bint Esed b. Hâşim b. Abdimenaf b. Kusay'dır.<sup>211</sup> Buradan Ümmü Hânî'nin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) amcası Ebû Tâlib'in kızı, Hz. Ali'nin ise kız kardeşi olduğu anlaşılmaktadır. Adının tespiti tam olarak yapılamamış, bir görüşte Fâhite, bir diğesinde Hind veya Fâtıma olabileceği söylenmiştir.<sup>212</sup>

Ümmü Hânî, İslâmiyet'ten önce Hübeyre b. Amr b. Âiz el-Mahzûmî ile evlenmiştir. Hübeyre'nin Ümmü Hânî ile evlenmek istediği zamanda Resûlullah (s.a.s.) da Ümmü Hânî ile evlenmek istemiş ancak Ebû Tâlib onu Hübeyre ile evlendirmiştir.<sup>213</sup> Bu evlilikten Ümmü Hânî'nin Hânî, Yûsuf, Ömer ve Ca'de adında çocukları doğmuştur. Mekke fethedilince kocası Hübeyre İslâmiyet'i kabul etmeden Necran'a kaçmış; orada ölmüştür.<sup>214</sup> Ümmü Hânî ise Mekke fethedildiği gün Müslüman olmuştur.<sup>215</sup> Fetih günü Resûlullah (s.a.s.) onun evine gitmiştir. Fetih günü iki kişiye eman vermiş biri olarak Ümmü Hânî, Resûlullah'a (s.a.s.) gelip Hz. Ali'yi kastederek "annenin oğluna bakmaz mısın, o korumaya aldığın birinin katlini istiyor" demesi üzerine, Resûlullah (s.a.s.) da "senin emin gördüğünü biz de emin kılmışızdır" diyerek onu teskin etmiştir.<sup>216</sup>

Ümmü Hânî, Resûlullah (s.a.s.) ile beraber Hayber Gazvesi'ne katılmış, Resûlullah (s.a.s.) da ona savaş ganimetinden pay vermiştir. Resûlullah (s.a.s.) onunla evlenmek istemiş, ancak o küçük çocuklarının Resûlullah'ı (s.a.s.) rahatsız edeceği düşüncesiyle bu teklifi kabul etmemiştir.<sup>217</sup> Daha sonra Ümmü Hânî; Resûlullah (s.a.s.) ile evlenmek istemiş, ancak "Seninle beraber hicret eden amcakızlarını sana helâl kıldık" (el-Ahzâb, 33/50.) âyeti kapsamında Ümmü Hânî Mekke'den hicret etmediğinden bu nikâhın olmayacağı belirtilmiştir.<sup>218</sup> Ümmü Hânî, kırk altı tane hadis rivayet etmiştir. Bu rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almıştır.<sup>219</sup>

<sup>211</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 330.

<sup>212</sup> Kandemir, "Ümmü Hânî", 42: 320.

<sup>213</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 152.

<sup>214</sup> Kandemir, "Ümmü Hânî", 42: 321.

<sup>215</sup> Ebû Ömer Cemâlüddin Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî İbn Abdülber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb* (Kahire, 1358/1939), 1: 90.

<sup>216</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 1: 90; Kandemir, "Ümmü Hânî", 42: 321.

<sup>217</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 152.

<sup>218</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 153.

<sup>219</sup> Kandemir, "Ümmü Hânî", 42: 321.

### 3.1.3. Dürre bint Ebû Leheb

Dürre bint Ebû Leheb<sup>220</sup> b. Abdülmuttalib b. Hâşim el-Kureşkiye el-Hâşimiyye, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) amcasının kızıdır.<sup>221</sup> Babası Ebû Leheb Abdüluzza b. Abdülmuttalib b. Hâris, annesi ise Ümmü Cemîl bint Harb b. Ümeyye b. Abdişems'tir.<sup>222</sup> Asıl adı Fâhite'dir.<sup>223</sup> Mekke döneminde Müslüman oldu<sup>224</sup> ve Medine'ye hicret etti. Hâris b. Nevfel b. el-Hâris b. Abdülmuttalib ile evliydi. Bu evlilikten Ukbe, Velid ve Ebû Müslîm doğdu.<sup>225</sup> Bunun yanında Ebü'l-Hasan ve Eslem adında iki çocuğunun daha olduğu da söylenir.<sup>226</sup> Kocası Hâris Bedir Gazvesi'nde kâfir olarak öldürülmüştür. Kocasının ölümünden sonra Dürre, ilk olarak Dihye b. Halîfe el-Kelbî<sup>227</sup> ile ardından ise Üsâme b. Zeyd ile evlenmiştir. Bir başka kaynağa göre de Üsâme b. Zeyd'in babası Zeyd b. Hârise ile evlenmiştir.<sup>228</sup>

Dürre, Medine'ye geldikten sonra Medineli bazı kabilelerin hanımlarından birtakım kimseler onun hakkında konuşarak "Sen Allah'ın onun hakkında, 'Ebû Leheb'in elleri kurusun kurudu da!' (et-Tebbet 111/1.) dediği Ebû Leheb'in kızısın, senin hicretin sana ne fayda verecek!" diyerek onu rahatsız ediyorlardı. Durumu Resûlullah'a (s.a.s.) anlatınca, Resûlullah (s.a.s.) cemaate öğle namazını kıldırdıktan sonra minbere çıktı ve "Ey İnsanlar! Size ne oluyor ki ehlim hakkında sizden eziyet görüyorum. Benim şefaetim kıyamet gününde akrabalarımın ulaşacaktır"<sup>229</sup> ve "Diri olanlar ölen yakınları yüzünden rahatsız edilmezler"<sup>230</sup> diyerek onları uyardı. Bir kısım kaynaklarda bu olayı yaşayanın Sübey'a bint Ebû Leheb adında Ebû Leheb'in

<sup>220</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 330.

<sup>221</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 1: 593; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1347; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvi, (Beyrut: Dâr'ül-Ceyl, 1412/1991), 7: 634.

<sup>222</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 330.

<sup>223</sup> Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Ta'cîlü'l-menfa'a bi-zevâ'idü ricâli'l-e'immeti'l-erba'a*, thk. İkrâmullah İmdal el-Hak, 1. Bs (Beyrut: Dâr'ül-Beşâir, 1416/1996), 2: 651.

<sup>224</sup> Ali Yardım, "Dürre bint Ebû Leheb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 30.

<sup>225</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 1: 593; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1347; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 634; Yardım, "Dürre bint Ebû Leheb", 10: 30.

<sup>226</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 634.

<sup>227</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 634; Yardım, "Dürre bint Ebû Leheb", 10: 30.

<sup>228</sup> Yardım, "Dürre bint Ebû Leheb", 10: 30.

<sup>229</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1347.

<sup>230</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 1: 593.

diğer bir kızı olduğu rivayeti de yer almakta olup, bunun yanında bu ismin Dürre'nin lakabı olabileceği de söylenmiştir.<sup>231</sup>

Dürre, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Şu hadisi nakletmiştir: “Hz. Peygamber'e ‘İnsanların en faziletlisi kimdir’ diye soruldu. O (s.a.s.) da ‘Allah'a en çok takva edip, onlardan iyiliği emredip, kötölüğü nehyeden ve sıla-i rahîm yapan kimselerdir.’ buyurdu.”<sup>232</sup>

Dürre, Şair olarak bilinmesinin yanında Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Hz. Âişe'den de üç hadis rivayet etmiştir.<sup>233</sup>

### 3.1.4. Ümmü Ebîha

Künyesi Ümmü Ebîha Fâtıma bint Hamza b. Abdülmuttalib<sup>234</sup> b. Hâşim el-Hâşimiyye'dir.<sup>235</sup> Annesi Selma bint Ümeys<sup>236</sup> b. Mâlik b. Nû'man b. K'ab b. Mâlik b. Kuhâfe b. Âmir b. Zeyd b. Nasr b. Vehb b. Hes'am b. Enmar b. ErâŐe b. Amr b. Ğavs diye bilinir ve “Ümmü Fazl” diye isimlendirilir.<sup>237</sup>

Bir rivayete göre Ümmü Ebîha ile Ebû Tâlib'in oğulları Ali ve Ca'fer ile Zeyd b. Hârise evlenmek istemiş ancak Resûlullah (s.a.s.) teyzesi Esmâ bint Ümeys'ten dolayı onu Ca'fer b. Ebû Tâlib ile evlendirmiştir. Kuvvetli olmayan bir görüşe göre de Resûlullah (s.a.s.) onu Ebû Seleme b. Abdü'l Esed b. Hilal b. Mahzûm ile evlendirmiştir.<sup>238</sup> Dârekutnî, Ona “Ümmü Ebîha” denildiğini ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşi olduğunu zikretmiştir.<sup>239</sup>

Selmâ bint Abdü'l-Esed, “Resûlullah'a (s.a.s.) ipekli bir elbiselik kumaş hediye edildiğini ve Resûlullah'ın (s.a.s.) Ümmü Ebîha'ya o kumaŐı Fâtımalar arasında bölmesini emrettiğini” söyledi. Ümmü Ebîha da bu kumaŐı 4 parça

<sup>231</sup> Yardım, “Dürre bint Ebû Leheb”, 10: 31.

<sup>232</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 1: 593; Yardım, “Dürre bint Ebû Leheb”, 10: 31.

<sup>233</sup> Yardım, “Dürre bint Ebû Leheb”, 10: 31.

<sup>234</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 330.

<sup>235</sup> Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvi, (Beyrut: Dâr'ül-Ceyl, 1412/1991), 8: 62.

<sup>236</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 330; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 62.

<sup>237</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 62.

<sup>238</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 330.

<sup>239</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 62.

başörtüsü yapıp, Fâtıma bint Resûlullah, Fâtıma bint Esed ve Fâtıma bint Hamza'ya vermiştir. Dördüncüsünün ise Ukayl'in hanımı Fâtıma olduğu söylenmiştir.<sup>240</sup>

### 3.1.5. Safiyye bint Abdülmuttalib

Ümmü'z-Zübeyr<sup>241</sup> Safiyye bint Abdülmuttalib b. Hâşim<sup>242</sup> b. Abdimenaf el-Kureşiyye el-Hâşimiyye'dir.<sup>243</sup> Resûlullah'ın (s.a.s.) da halası,<sup>244</sup> Hamza b. Abdülmuttalib'in hem anneden hem babadan kız kardeşidir.<sup>245</sup> Hamza'nın yanında Mukavvim ve Hacer adlarında iki kardeşi daha olduğu bilinmektedir.<sup>246</sup> Miladi 567 yılı dolaylarında Mekke'de doğduğu söylenmektedir.<sup>247</sup> O, Zübeyr b. Avvam'ın annesidir.<sup>248</sup> Annesi ise Hz. Âmine'nin amcasının kızı<sup>249</sup> Hâle bint Vüheyb b. Abdimenaf b. Zühre'dir.<sup>250</sup> Câhiliye döneminde Ebû Süfyân'ın kardeşi diye bilinen Hâris b. Harb ile evlenmiştir. Onun ölümünden sonra ise Hz. Hatice'nin kardeşi olan Avvâm b. Huveylid'le evlenmiştir. İlk yaptığı evlilikten Safî adında bir oğlu,<sup>251</sup> ikinci evlilikten ise Zübeyr ile Sâib ve Abdülkâ'be adında çocukları doğmuştur.<sup>252</sup> İlk Müslümanlar arasında adı geçmekte olup, Medine'ye hicret etmiştir. Çeşitli savaşlara katılmakla beraber Resûlullah (s.a.s.) ile birlikte Hayber Gazvesine de katılmıştır.<sup>253</sup> Bu sebeple de 'gazâyâ çıkan ilk Müslüman kadın' diye de anılmıştır.<sup>254</sup> Uhud (veya Hendek) Gazvesi devam etmekteyken Medine'de sığındıkları kaleye girmeye çalışan bir yahudiyi öldürmüştür. Bu sebeple de kâfir birini öldüren ilk Müslüman Hanım diye de zikredilmiştir.<sup>255</sup>

<sup>240</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 62.

<sup>241</sup> Aynur Uraler, "Safiyye bint Abdülmuttalib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 475.

<sup>242</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331; Uraler, "Safiyye bint Abdülmuttalib", 35: 475.

<sup>243</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1376; Uraler, "Safiyye bint Abdülmuttalib", 35: 475.

<sup>244</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1376.

<sup>245</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331.

<sup>246</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1376.

<sup>247</sup> Uraler, "Safiyye bint Abdülmuttalib", 35: 475.

<sup>248</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1376.

<sup>249</sup> Uraler, "Safiyye bint Abdülmuttalib", 35: 475.

<sup>250</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1376; Uraler, "Safiyye bint Abdülmuttalib", 35: 475.

<sup>251</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 41.

<sup>252</sup> Uraler, "Safiyye bint Abdülmuttalib", 35: 475.

<sup>253</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331.

<sup>254</sup> Uraler, "Safiyye bint Abdülmuttalib", 35: 475.

<sup>255</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 41.

Çok fazla olmamakla beraber Resûlullah'tan (s.a.s.) nakiller yapmıştır. İslâm'a katkısı olmuş ve Resûlullah'ın (s.a.s.) halası olması hasebiyle de bir fiil Müslümanlara örnek olmuştur. Medine'de vefat ettiği bilinmekte olup, cenaze namazının Hz. Ömer tarafından kaldırılmasından hemen sonra Bakî' Mezarlığı'na defnedilmiştir.<sup>256</sup>

### 3.1.6. Âtike bint Abdülmuttalib

Tam künyesi, Ümmü Abdillâh<sup>257</sup> Âtike bint Abdilmuttalib b. Hâşim<sup>258</sup> b. Abdimenaf b. Kusay<sup>259</sup> el- Kureşîyye el-Hâşimiyye'dir.<sup>260</sup> Doğumu ve ölümü hakkında pek bilgi bulunmayıp, tarihleri bilinmemektedir. Resûlullah'ın (s.a.s.) babası Abdullah'ın kız kardeşi olup, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) halasıdır.<sup>261</sup> Câhiliyye döneminde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşi Ümmü Seleme'nin babası<sup>262</sup> olarak bilinen Ebû Ümeyye b. Mugîre el-Mahzûmî ile evlenmiş; bu evlilikten de Abdullah ve Züheyr adlı oğulları ile Karîbe isimli kızı dünyaya gelmiştir.<sup>263</sup>

İslâm'a girişi konusunda ihtilaflar bulunmaktadır. İbn İshâk'a göre Safiyye dışında Resûlullah'ın (s.a.s.) halalarından kimse Müslüman olmamıştır.<sup>264</sup> Ancak bunun dışındaki birçok güvenilir âlimin yanında o Resûlullah'ı (s.a.s.) öven şiirler yazmıştır ki Medine'ye hicret ettiği de bilinmektedir. Tüm bunlar onun Müslüman olduğunu bize göstermektedir. İbn Sa'd ise onun Mekke'de Müslüman olduğunu söylemektedir.<sup>265</sup>

Âtike bint Abdülmuttalib, Bedir Gazvesi'nden önce bir rüya görmüştür. Ebû Süfyân'ın, Kureyş kervanına müslümanların baskın yapacağını haber almasından sonra Mekke ahalisine haber vermek ve yardım istemek için haberci olarak Damdam

<sup>256</sup> Uraler, "Safiyye bint Abdülmuttalib", 35: 476.

<sup>257</sup> Mustafa Fayda, "Âtike bint Abdülmuttalib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 73.

<sup>258</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 43; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 108; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1381; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 13.

<sup>259</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 43.

<sup>260</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1381.

<sup>261</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1381.

<sup>262</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 13.

<sup>263</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 43; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1381; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 13.

<sup>264</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1381; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 13.

<sup>265</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 43; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1381.

b. Amr el-Gıfârî'nin Mekke'ye gelmesinden üç gün önce, çok kötü bir rüya görmüştür. Bu rüya kendisini çok korkutmuş ve Mekkelileri de tedirgin etmiştir. Rüyasında deve sırtında bir adam hızlıca Mekke'ye gelerek Ebtah'ta, sonra Kâbe'de, daha sonra da Ebû Kubeys dağında, çevresinde toplananlara üç güne kadar savaş olacağını ve bu savaşlarda savaşıacaklarını ve vurulacakları yere gitmelerini söylüyor, sonra dağdan aldığı büyük bir kaya parçasını aşağı doğru fırlatıyor, yere çarptıkça parçalanan kaya Mekke'deki bütün evlere isabet ediyor. Sağlam tek bir ev dahi kalmıyor. Âtike, bu rüyasından çok etkilenmiş bir vaziyette kimseye söylememesini isteyerek rüyasını kardeşi Abbas'a anlattı.<sup>266</sup> Abbas bu rüyayı Velîd b. Ukbe'ye anlatınca rüya Mekke'de yayılıp, konuşulmaya başlandı. Mekkeliler bu rüya hakkında konuştuğça Ebû Cehil huzursuz oldu. Hz. Abbas'a gidip yalancılıkla suçladı.<sup>267</sup> Üç gün sonra Damdam Mekke'ye koşarak gelip kervanın başına gelen musibeti haber verdi. Böylece Âtike'nin rüyası gerçekleşmiş oldu.<sup>268</sup> Âtike'nin kardeşi olan Ebû Leheb o kadar rüyadan etkilenmiş olacak ki, İslâm düşmanı olmasına rağmen, Bedir Savaşı'na katılmamıştır.<sup>269</sup>

Bu rüya da aynı zamanda Âtike'nin Müslüman olduğunun bir diğer delili olarak ele alınabilir. O halde Müslüman olmadığına dair gelen rivayetler kuvvetli değildir, denilebilir. Bunun yanında kendisinden elimize ulaşan herhangi bir rivayet de bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra vefat ettiği bilinmektedir.<sup>270</sup>

### 3.1.7. Dubâ'a bint Zübeyr

Tam künyesi, Dubâ'a bint Zübeyr b. Abdülmuttalib b. Hâşim el-Kureşîyye el-Hâşimiyye'dir.<sup>271</sup> Resûlullah'ın (s.a.s.) amcasının kızıdır.<sup>272</sup> Mikdad b. Amr el-

<sup>266</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 43; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1381; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 13; Fayda, "Âtike bint Abdülmuttalib", 4: 73.

<sup>267</sup> Fayda, "Âtike bint Abdülmuttalib", 4: 73.

<sup>268</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 13.

<sup>269</sup> Fayda, "Âtike bint Abdülmuttalib", 4: 73.

<sup>270</sup> Fayda, "Âtike bint Abdülmuttalib", 4: 73.

<sup>271</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 46; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *Sikât*, thk. Seyyid Şerif ed-dini Ahmed (Haydarâbâd: Dâr'ül-Fikr, 1395), 3: 201; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 106; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1378; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî Zehebî, *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-kütübi's-sitte*, thk. Muhammed Gavvame-Ahmed Muhammed en-Nemi (Cidde, 1413) 2: 513; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 3.

Behrâni ile evliydi.<sup>273</sup> O, Benî Zühre ile halîf idi. Evlatlık olduğundan Mikdad b. Esved diye de isimlendirilmiştir.<sup>274</sup> Bu evlilikten Abdullah ve Kerîme doğdu. Abdullah Cemel Vak'ası'nda Hz. Âişe ile birlikteyken öldürüldü.<sup>275</sup> Annesi Âtike bint Ebî Vehb b. Amr b. Aiz b. İmran b. Mahzum'dur.<sup>276</sup>

Resûlullah'tan (s.a.s.) birçok hadis rivayet etmiştir. Bunlar arasında haccın şartlarına dair yaptığı rivayet göze çarpmaktadır. Dubâ'a Resûlullah'a (s.a.s.) gelip, hacca gitmek istediğini söyledi. 'Bunun şartları nelerdir?' diye sorunca, Resûlullah (s.a.s.) da 'Lebbeyk Allahümme Lebbeyk' sözünü söyledi, buyurdu.<sup>277</sup>

Resûlullah'tan (s.a.s.) rivayet ettiği bir diğer hadis ise, Resûlullah'ı (s.a.s.) bir hayvan kolunu yerken görmüş ve onu yiyip bitirdikten sonra namaza kalkmış olduğunu ancak o namaz için tekrar bir abdest almadığını görmüştür.<sup>278</sup> Bu rivayette bahsedilen durum o dönemde hayvan kolu yendiğinde abdest almak gerekir diye bir düşüncenin varlığından kaynaklanmaktadır. Bu rivayete bakılacak olursa Hz. Peygamber'in (s.a.s.) böyle bir uygulamasının olmadığı anlaşılmaktadır.

Dubâ'a'dan; Urve b. Zübeyr, E'raç,<sup>279</sup> Câbir, Enes,<sup>280</sup> Kerîme, İbn Müseyyib,<sup>281</sup> İbn Abbas ve Âişe hadis rivayet etmiştir.<sup>282</sup> Resûlullah'ın (s.a.s.) Dubâ'a'ya Hayber'de kırk yük ganimet verdiği söylenmiştir.<sup>283</sup> Ölümü hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

---

<sup>272</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 201; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1378; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 513; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 3.

<sup>273</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 46; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 106; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1378; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 513; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 3.

<sup>274</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 46; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 106; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 3.

<sup>275</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 46; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 106; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1378; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 3.

<sup>276</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 46; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 201; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 3.

<sup>277</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 3.

<sup>278</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 3.

<sup>279</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 106.

<sup>280</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1378.

<sup>281</sup> Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 513.

<sup>282</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1378; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 3.

<sup>283</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 46.



### 3.1.8. Ümmü Hakîm bint Zübeyr

Tam künyesi; Ümmü Hakîm bint Zübeyr b. Abdülmuttalib b. Hâşim'dir.<sup>284</sup> Ona Ümmü Hakem ya da Safiyye<sup>285</sup> bir başka görüşe göre Dubâ'a<sup>286</sup> veya Âtike<sup>287</sup> de denilmiştir. Dubâ'a'nın kız kardeşidir. Annesi aynı şekilde Âtike bint Ebi Vehb'dir.<sup>288</sup>

Dubâ'a'ya atfedilen 'Resûlullah'ın (s.a.s.) bir hayvanın kol etini yediği sonra namaza kalkıp, bu eti yemesinden dolayı herhangi bir abdest almadığı' rivayeti aynı şekilde Ümmü Hakîm için de rivayet edilmiştir.<sup>289</sup>

Zübeyr b. Abdülmuttalib'in Dubâ'a dışında başka bir kızının olmadığı, onun aynı zamanda Ümmü Hakîm olduğu söylenmiştir.<sup>290</sup> Ebû Ubeyde ise Dubâ'a ve Ümmü Hakîm'in Zübeyr'in iki ayrı kızı olduğunu söylemiştir.<sup>291</sup>

### 3.1.9. Meymûne

Resûlullah'ın (s.a.s.) azatlı câriyesidir.<sup>292</sup> Hz. Peygamber'den (s.a.s.) birçok hadis rivayetinde bulunduğu rivayet edilmektedir. Resûlullah'a (s.a.s.) veled-i zîna'yı sormuştur. O (s.a.s.) da, "onda hayır yoktur" demiştir. Bir başka rivayeti ise, "Resûlullah (s.a.s.), elbisesini yerde sürüyenin örneği, karanlık örneği gibidir, onda nur yoktur, demiştir." Ondan Beytül-Makdis'in fazileti hakkında da rivayette bulunulmuştur.<sup>293</sup> Bunun yanında, kabir azabı konusunda da Resûlullah'tan (s.a.s.) rivayeti vardır. Bunun dışında Resûlullah'ın (s.a.s.) "Kim geceden iftar etmeden orucu birleştirirse, ona devam etsin" dediğini rivayet etmiştir. Resûlullah (s.a.s.) bir

<sup>284</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 621; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 325; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1434; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 194.

<sup>285</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1434; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 194.

<sup>286</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 194.

<sup>287</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 325.

<sup>288</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 621; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331.

<sup>289</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 621; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 194.

<sup>290</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 194.

<sup>291</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331.

<sup>292</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 130.

<sup>293</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 130.

başka rivayette ise, “sadaka hakkında ne dersin sorusuna ateşe karşı bir kalkandır, peki köpeğin satışı hakkında ne dersin dediler, o da Cahili bir adettir, kabir azabı hakkında ne dersin dediler, insan kendini necasetten korumazsa o buna sebeptir” diye cevap vermiştir. Resûlullah’tan (s.a.s.) “Hırsızlık hakkında ne dersin denildiğinde, kim yerse günahına ve utancına ortak olur” dediğini aktarmıştır.<sup>294</sup>

Tüm bunlar gibi daha birçok olay ve hadiseye Meymûne’nin şahit olduğu ve bunları aktardığı görülmektedir. Kendisinin bir câriye ve aynı zamanda Resûlullah’ın (s.a.s.) yakınındaki biri olduğu kabul edildiğinde birçok olay ve hadiseye de şahitlik etmiş olması mümkün olmaktadır.

### 3.1.10. Meymûne bint Sa’d

Ona Meymûne bint Sa’d veya Meymûne bint Sa’id<sup>295</sup> de denir. Resûlullah’ın (s.a.s.) azatlı câriyesidir.<sup>296</sup> Diğer Meymûne ile karıştırılmakta ve Resûlullah’ın (s.a.s.) eşi olduğu sanılmaktadır. Ancak Hz. Peygamber’in (s.a.s.) eşi değildir.<sup>297</sup>

Resûlullah’tan (s.a.s.) birçok hadis rivayet etmiştir. Resûlullah’a (s.a.s.) Beytül’l-Makdîs hakkında sormuştur. Resûlullah (s.a.s.) da dedi ki: “Orası toplanma ve bir araya gelme yeridir. Gidin oraya, namaz kılın.”<sup>298</sup> Oradaki namaz, bin namaz gibidir. Meymûne dedi ki: oraya gitmeye gücü yetmeyen ne yapsın? Resûlullah (s.a.s.) dedi ki: Oradaki kandillerin yakılması için oraya yağ göndersin. Kim ki hediye gönderirse, orada vakit namazı kılmış gibidir.”<sup>299</sup> Bunun dışında “oruçlu kimsenin öpücüğü” ve “veled-i zîna’nın azadı”<sup>300</sup> konusunda da Resûlullah’tan (s.a.s.) rivayetleri vardır. Ancak bu rivayetlerin sened yönünden sağlam bir isnada sahip olmadığı söylenmektedir. Yine Resûlullah’tan (s.a.s.) şöyle rivayette

<sup>294</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 130.

<sup>295</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 136.

<sup>296</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 330; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 121; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1417; Ebü’l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdîrrahmân b. Yûsuf Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, thk. Beşşar Avad Mağrut (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1460/1980), 35: 313; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 136; Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, thk. Ebü’l-Eşbal Sağîr Ahmed Şağîf el-Baksetâni (Beyrut: Dâr’ül-Âsime, t.y.), 1: 1373.

<sup>297</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1417; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 136.

<sup>298</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1417; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 136.

<sup>299</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1417.

<sup>300</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 121; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 136.

bulunmuştur: “Resûlullah’a (s.a.s.) Veled-i Zîna’dan soruldu. O da dedi ki: onda hayır yoktur. İki ayakkabıyla uğraşmak bana veled-i zinayla uğraşmaktan daha sevimli gelir.” Yine Resûlullah’tan (s.a.s.) şöyle rivayet etmiştir: “O’na (s.a.s.) oruçluken eşini öpen biriyle alakalı soruldu? Dedi ki: iftar et!” Bir başka rivayette ise, “Beytü’l-Makdîs’in fazileti ve kabir azabının en şiddetlisi gıybet ve necasettir.” şeklinde rivayet etmiştir.<sup>301</sup> Başka bir rivayette de “Kim zinetini gösterirse, kıyamet gününde karanlık gibi olur. Onda nur olmaz.”<sup>302</sup> Demiştir ki: Resûlullah’ı (s.a.s.) şöyle derken duydum: “Kim geceden orucunu birleştirirse, onu tamamlasın. Kim de sabahtan niyet etmişse, birleştirmesin.”<sup>303</sup>

Ondan; Ziyad ve Osman adında Ebî Sevde’nin iki oğlu, Hilal b. Ebî Hilal, Ebû Yezîd ed-Dâbi, Âmine bint Amr b. Abdülaziz, Eyüp b. Hâlid b. Safvan, Târik b. Abdurrahman,<sup>304</sup> Ali b. Ebû Tâlib ve bunun dışında başkaları hadis rivayet etmiştir.<sup>305</sup>

Onun Resûlullah’ın (s.a.s.) azatlısı Meymûne değil de başka bir Meymûne olduğu da rivayet edilmiştir. Rivayet ettiği hadisler incelendiğinde de bir önceki sırada bahsedilen Meymûne ile aynı hadisleri rivayet ettikleri gözlenmektedir. Buradan isim benzerliğinden kaynaklı olarak aynı kişi oldukları sanılabilmekte veya aynı hadislerin her ikisine de nispet edildiği söylenebilmektedir.<sup>306</sup>

### 3.1.11. Ümmü Eymen

Ümmü Eymen Resûlullah’ın (s.a.s.) azatlı kölesi ve bakıcısıdır.<sup>307</sup> Asıl adı, Berke<sup>308</sup> bint Sa’lebe b. Amr b. Husan b. Mâlik b. Seleme b. Amr b. El-Nu‘man’dır.<sup>309</sup> Habeşî’dir.<sup>310</sup> Aynı zamanda siyâhîdir.<sup>311</sup> Önceleri Hz. Peygamber’in

<sup>301</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1417.

<sup>302</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 331; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1417.

<sup>303</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1417.

<sup>304</sup> Mizzi, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 313; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 136.

<sup>305</sup> Mizzi, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 313.

<sup>306</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1417; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 136.

<sup>307</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 226; Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 331; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 124; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 172.

<sup>308</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 226; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 124; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428.

<sup>309</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 172.

<sup>310</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428.

(s.a.s.) dedesi Abdülmuttalib'in kölesiyken, sonra miras olarak Resûlullah'ın (s.a.s.) babası Abdullah'a diğer bir rivayete göre de annesi Âmine'ye kaldı.<sup>312</sup> Daha sonra da 5 deve ile beraber Resûlullah'a (s.a.s.) miras olarak geçmiştir.<sup>313</sup> Resûlullah'ın (s.a.s.) babası onu azâd etmiştir. Onun Hz. Hatice'nin kız kardeşinin câriyesi olduğu da söylenmektedir. Hz. Hatice tarafından Resûlullah'a (s.a.s.) hediye edilmiştir. İslâm'a ilk girenlerden olup, Resûlullah'a (s.a.s.) biat etmiş ve Habeşistan ve Medine'ye hicret etmiştir.<sup>314</sup> Önceleri Ubeyd b. Zeyd el-Hazrecî el-Habeşî ile evlendi.<sup>315</sup> Bu evlilikten Eymen doğdu. Bu çocuğuna nispetle "Ümmü Eymen" diye künyelenmiştir.<sup>316</sup> Ümmü Eymen, Ümmü'z-Zabâ<sup>317</sup> veya daha sonraki evliliğinden doğan Üsame b. Zeyd'e nispetle Ümmü Üsâme<sup>318</sup> künyeleriyle anılır. Kocasını Hayber günü<sup>319</sup> bir rivayete göre de Huneyn günü<sup>320</sup> ölünce Resûlullah (s.a.s.) onu Hz. Hatice'nin âzatlısı<sup>321</sup> Zeyd b. Hârise ile evlendirdi. Bu evlilikten de Üsame b. Zeyd doğmuştur.<sup>322</sup>

Resûlullah (s.a.s.) onun için "annemden sonraki annem"<sup>323</sup> demiş, onu her zaman ziyaret etmiştir. Ümmü Eymen, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hanımı Ümmü Habîbe'nin aynı adı taşıyan câriyesi Ümmü Eymen Bereke ile karıştırılmıştır.<sup>324</sup> Künyelerinin aynı olması ve her ikisinin de Habeşli olmasından dolayı böyle bir karışıklık oluşmuştur, denilebilir.

Resûlullah'ın (s.a.s.) vefatından sonra Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer, onu ziyaret etmişlerdir. Ümmü Eymen'in ağladığını görünce, niçin ağladığını sormuşlardır, O da "Resûlullah'ın (s.a.s.) vefat edeceğini biliyordum, ben vahyin

<sup>311</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 460.

<sup>312</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1428; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 169; Bünyamin Erul, "Ümmü Eymen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 317.

<sup>313</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 226.

<sup>314</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1428.

<sup>315</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 226; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 124; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1428; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 170; Erul, "Ümmü Eymen", 42: 317.

<sup>316</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 124; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1428; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 170.

<sup>317</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 172; Erul, "Ümmü Eymen", 42: 317.

<sup>318</sup> Erul, "Ümmü Eymen", 42: 317.

<sup>319</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 170.

<sup>320</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 226.

<sup>321</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 226; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 170.

<sup>322</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 226; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 331; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 124; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1428; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 170.

<sup>323</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 226; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1428; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 170.

<sup>324</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 172; Erul, "Ümmü Eymen", 42: 317.

bizden kesilmesine ağlıyorum” demiştir.<sup>325</sup> Hz. Ömer’in vefatından sonra da ağlamış ve “İslâm bugün zayıfladı” demiştir.<sup>326</sup>

Ümmü Eymen, hicret ettiği zaman Mensarif ve Revha bölgeleri arasında duraklamıştır. O sırada oruçlu idi ve çok susamıştı. Susuzluk onu o kadar yordu ki; gökten ona bembeyaz bir su dolu kova uzatıldı, onu aldı ve doyuncaya kadar içti. Söylediğine göre bundan sonra hiç susamadı. O bilerek isteyerek sıcak havalarda oruç tutuyor, kendini susuzluğa bırakıyordu. Ancak bu olaydan sonra bir daha hiç susamamıştır. Resûlullah (s.a.s.) onun için “kim cennet ehlinde biriyle evlenmek isterse, Ümmü Eymen’le evlensin” demiştir.<sup>327</sup>

Ümmü Eymen’den gelen bir rivayet vardır ki çok ilginçtir: “Resûlullah’ın (s.a.s.) geceleri idrar yaptığı bir kap vardı. Ben sabahladığımda götürüp onu döküyordum. Ben çok susamıştım, bir yanlışlık yapıp, onu içtim. Resûlullah (s.a.s.) bana, sen yanlışlık yaptın onu içtin. Bundan sonra senin karnın ağrımaz, dedi.” Bu olay Ümmü Eymen ile karıştırılan, Ümmü Habibe’nin câriyesi Ümmü Eymen için de zikredilmiştir.<sup>328</sup>

Ümmü Eymen’in vefatı hakkında birden fazla rivayet vardır. Kimi onun Resûlullah’ın (s.a.s.) vefatından beş veya altı ay sonra,<sup>329</sup> kimi Hz. Ömer’in vefatından yirmi gün sonra,<sup>330</sup> kimi de Hz. Osman’ın hilâfetinin başlarında öldüğünü ve Bakî’ Mezarlığı’na defnedildiğini söylemiştir.<sup>331</sup>

### 3.1.12. Selmâ (Ümmü Râfi’)

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) âzatl kölesidir. Ebû Râfi’in eşidir.<sup>332</sup> Hasan, Ali, Selmâ, Mu’temir (Mugîre) ve Ubeydullah (Abdullah) adlarında altı tane çocuğu

<sup>325</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 226, 227; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1427; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 172.

<sup>326</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 226.

<sup>327</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 226; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 170.

<sup>328</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 171.

<sup>329</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428.

<sup>330</sup> Erul, “Ümmü Eymen”, 42: 317.

<sup>331</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 226.

<sup>332</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1367; Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvi, (Beyrut: Dâr’ül-Ceyl, 1412/1991), 3: 295.

doğmuştur. Bazı kaynaklarda Abdurrahman ve Zeyneb adında iki çocuğunun daha olduğu söylenir.<sup>333</sup> Hz. Peygamber'in (s.a.s.) erkek hizmetlisi sanılmıştır. Ancak bu doğru değildir. Hayatına dair pek bilgi bulunmamakta olup, sadece adı ve künyesine dair bilgi mevcuttur.<sup>334</sup>

Selmâ, Safiyye bint Abdülmuttalib'in mevlasıdır.<sup>335</sup> Bir görüşe göre de Hz. Muhammed'in (s.a.s.) annesinden ona miras olarak geçmiştir.<sup>336</sup> Resûlullah'ın (s.a.s.) oğlu İbrahim'in,<sup>337</sup> bir görüşe göre de bütün çocuklarının ebesi ve sütannesini<sup>338</sup> aynı zamanda kızı Fâtıma'nın çocuklarının da ebesi olarak bilinmektedir. Bunun yanında vefat edince Fâtıma'yı eşi Ali ve Esmâ bint Umeys ile beraber yıkamıştır. Resûlullah (s.a.s.) ile beraber Hayber'e de katılmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerine evde yardımcı olduğu da bilinmektedir.<sup>339</sup>

Rivayet edildiğine göre Ümmü Râfi' kocası namaz kılarken abdestinin bozulduğunu ve buna rağmen namaza devam ettiğini, kocasını tekrar abdest alması için uyardığında da, kocası tarafından bu sebeple dövüldüğünü söyleyerek Hz. Peygamber'e (s.a.s.) şikâyet etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) buna gülmüş ve Ebû Râfi'e, "Ümmü Râfi' ona iyiliği tavsiye et" demiştir.<sup>340</sup>

Ümmü Râfi'in ölüm tarihi bilinmemektedir. Ancak Resûlullah'ın (s.a.s.) vefatından sonra kısa bir süre daha yaşadığı anlaşılmaktadır.<sup>341</sup>

### 3.1.13. Emetullah

Emetullah, Resûlullah'ın (s.a.s.) mevlâsıdır. Annesi Ruveybe'dir. Resûlullah'tan (s.a.s.) Aşûre orucu hakkında rivayette bulunmuştur.<sup>342</sup>

<sup>333</sup> Mehmet Eren, "Ümmü Râfi'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 327.

<sup>334</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3: 295.

<sup>335</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1367.

<sup>336</sup> Eren, "Ümmü Râfi'", 42: 327.

<sup>337</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1367.

<sup>338</sup> Eren, "Ümmü Râfi'", 42: 327.

<sup>339</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1367.

<sup>340</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1367.

<sup>341</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3: 295.

<sup>342</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 132.

## 3.2. ABDÜŞEMS b. ABDİMENAF OĞULLARINDAN OLANLAR

### 3.2.1. Ümmü Habîbe Remle bint Ebî Süfyân

Tam künyesi; Ümmü Habîbe, Remle bint Ebî Süfyân Sahr b. Harb el-Kureşîyye el-Emeviyye b. Abdişems b. Abdimenaf'tır.<sup>343</sup> Kureyş kabilesinin reislerinden Ebî Süfyân'nın kızıdır. Annesi Safiyye bint Ebi'l-As b. Ümeyye'dir.<sup>344</sup> Kızı Habîbe bint Ubeydullah b. Cahş'a nispetle "Ümmü Habîbe" diye künyelenmiştir.<sup>345</sup> Asıl adı Remle'dir.<sup>346</sup> Kendisine Hind dendiği de söylenmiştir. Hatta Remle'nin kendisinin kız kardeşi olduğu görüşü de vardır.<sup>347</sup> Ancak bu doğru değildir. İslâmiyetin gelişinden on yedi yıl önce doğmuştur.<sup>348</sup>

Ümmü Habîbe, Ubeydullah b. Cahş ile evlenmiştir. O ve eşi ilk iman edenlerden olup, müslümanlar arasında yer almışlardır. Eşi Ubeydullah ile beraber bi'setin altıncı yılında (h. 616) ikinci kâfileye katılarak Habeşistan'a hicret etmişlerdir. Ümmü Habîbe hicret esnasında hamileydi. Habibe adındaki kızı Habeşistan'da dünyaya geldi. Ubeydullah b. Cahş Habeşistan'da Müslüman olarak yaşarken daha sonra irtidad ederek Hristiyan olmuştur. Ümmü Habîbe'yi de dininden dönmeye zorlayıp, anlayamadıkları için daha sonra boşanmışlardır. Ubeydullah Habeşistan'da Hristiyan olarak ölmüştür.<sup>349</sup>

Ümmü Habîbe, Habeşistan'da kızı Habîbe'yle yalnız kaldı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) onunla evlenmek istedi ve Amr b. Ümeyye'yi vekil tayin ederek, hem Necâşî Ashame'yi İslâm'a davet etmesi amacıyla hem de kendi adına Ümmü Habîbe'yi istemesi için Habeşistan'a iki mektup gönderdi. Resûlullah (s.a.s.)

<sup>343</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 131; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 126; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1431; Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Hasen b. Alî el-Kustantînî İbn Kunfûz, *Kitâbü'l-vefeyât*, thk. Adil Nüveyhid (Beyrut: Dâr'ül-İkâme el-Cedîde, 1398/1978), 1: 34; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 188; Aynur Uraler, "Ümmü Habîbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 318.

<sup>344</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 131.

<sup>345</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1431.

<sup>346</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 131; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 126; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1431; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 188.

<sup>347</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432.

<sup>348</sup> Uraler, "Ümmü Habîbe", 42: 318.

<sup>349</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 125; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432; Uraler, "Ümmü Habîbe", 42: 318.

mektubunda Necâşî'den kendisini Ümmü Habîbe ile evlendirmesini istedi.<sup>350</sup> Ümmü Habîbe, bu teklifi duyunca çok sevindi ve haberi kendisine getiren Necâşî'nin câriyesi Ebrehe'ye gümüşten iki bilezik ve parmağındaki yüzüğü verdi,<sup>351</sup> kendisine de Hâlid b. Saîd'i nikâh için vekil tayin etti.<sup>352</sup> Bir görüşe göre de Osman b. Affan'a vekâlet vermiştir. Onun annesi Hz. Osman'ın halasıdır.<sup>353</sup> Necâşî Müslümanları toplayarak Hz. Peygamber'in Ümmü Habîbe ile evlilik isteğini duyurdu. Necâşî, Resûlullah (s.a.s.) adına Ümmü Habîbe'ye mehir olarak 400 dinar ve bir gerdanlık verdi.<sup>354</sup> Nikâh gıyâbi olarak kıyıldıktan sonra Necâşî velime (düğün yemeği) vermiştir.<sup>355</sup> Ebû Süfyan ise bu evliliğe tepki vermeyip Resûlullah (s.a.s.) için, "O reddedilmeyecek biridir" demiştir.<sup>356</sup>

Daha önce de zikredilen Resûlullah'ın (s.a.s.) dadısı Ümmü Eymen, Ümmü Habîbe'nin hizmetlisi Ümmü Eymen Bereke ile karıştırılmıştır.<sup>357</sup>

Ümmü Habîbe, Resûlullah'tan (s.a.s.) birçok hadis rivayet etmiştir. Bunlardan biri şu şekildedir: "Resûlullah (s.a.s.) dedi ki: Kim öğlen namazından önce dört sünnet sonra da dört sünnet kılsa, o kimse ateşe haram kılınır."<sup>358</sup>

Ümmü Habîbe, Resûlullah'tan (s.a.s.) sonra otuz yıl daha yaşadı.<sup>359</sup> Bir görüşe göre hicrî 42<sup>360</sup> diğer bir görüşe göre de hicrî 44 yılında vefat etmiştir.<sup>361</sup>

### 3.2.2. Ümmü Hâlid Eme bint Hâlid

Tam künyesi, Ümmü Hâlid Eme<sup>362</sup> bint Hâlid b. Saîd b. As b. Ümeyye b. Abdîşems el-Kureşîyye el-Emeviyye'dir.<sup>363</sup> Adı Emet diye de geçmektedir.<sup>364</sup> Oğlu

<sup>350</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 126; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432; Uraler, "Ümmü Habîbe", 42: 318.

<sup>351</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432.

<sup>352</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 126; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432.

<sup>353</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432.

<sup>354</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 126; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432; Uraler, "Ümmü Habîbe", 42: 318.

<sup>355</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432.

<sup>356</sup> Uraler, "Ümmü Habîbe", 42: 318.

<sup>357</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 171.

<sup>358</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432.

<sup>359</sup> Uraler, "Ümmü Habîbe", 42: 319.

<sup>360</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 131.

<sup>361</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432; İbn Kunfüz, *Kitâbü'l-vefeyât*, 1: 34.



Hâlid'e nispetle Ümmü Hâlid diye künyelenmiştir. Annesi, Hümeyne bint Halef (Hâlid) el-Huzâiyye'dir.<sup>365</sup> Annesine Ümeyme ya da Ümeyne de denmiştir.<sup>366</sup> Kendisi, anne ve babası da sahâbi olmakla beraber Habeşistan'a hicret etmişlerdir.<sup>367</sup>

Zübeyr b. Avvâm ile evlenmiştir.<sup>368</sup> Bu evlilikten Hâlid, Habîbe, Sevde, Amr ve Hind adlı çocukları doğmuştur.<sup>369</sup>

Rivayetlere göre, Resûlullah'a (s.a.s.) gelen bir elbiseyi Resûlullah (s.a.s.) ona vermiştir. Bu elbisenin üzerinde siyah, sarı ve kırmızı küçük desenler vardı. Resûlullah (s.a.s.) sahâbilere, "Bu elbiseyi kime vereyim?" diye sormuş, ancak onlardan cevap alamayınca, Ümmü Hâlid'i getirmelerini istemiş ve bu elbiseyi ona giydirmiştir. Sonra Habeş dilinde, "Ümmü Hâlid! senâh, senâh (güzel, güzel)" demiştir. "Üstünde eskit, yenisini giy!" diyerek ona dua etmiştir.<sup>370</sup> Bir başka rivayette de onun üzerindeki sarı gömleği Resûlullah'ın (s.a.s.) beğenmesi üzerine "senâh, senâh (güzel, güzel)" dediği ifade edilmiştir.<sup>371</sup>

Ümmü Hâlid, bir gün Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sırtındaki nübüvvet mührüyle oynamış, babası ona engel olmak isteyince de Resûlullah (s.a.s.) ona Ümmü Hâlid'i bırakmasını söylemiştir.<sup>372</sup> Bu iki hadisi dışında kendisinden kabir azabı konusunda da rivayette bulunulmuştur.<sup>373</sup>

Vefat tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Zehebî, en son vefat eden kadın sahâbi olarak Ümmü Hâlid'i zikretmektedir. Ümmü Hâlid'in böyle uzun

<sup>362</sup> Aynur Uraler, "Ümmü Hâlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 320.

<sup>363</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 131; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 126; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1431; İbn Kunfûz, *Kitâbü'l-vefeyât*, 1: 34; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 188; Uraler, "Ümmü Habîbe", 42: 318.

<sup>364</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 25; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 127; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1436; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 200.

<sup>365</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1436.

<sup>366</sup> Uraler, "Ümmü Hâlid", 42: 320.

<sup>367</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 200.

<sup>368</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 25; Uraler, "Ümmü Hâlid", 42: 320.

<sup>369</sup> Uraler, "Ümmü Hâlid", 42: 320.

<sup>370</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1436; Uraler, "Ümmü Hâlid", 42: 320.

<sup>371</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1436; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 200.

<sup>372</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1436.

<sup>373</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332.

yaşamında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ona yaptığı duanın etkili olduğu söylenmiştir.<sup>374</sup>

### 3.2.3. Ümmü Gülsûm bint Ukbe

Tam künyesi, Ümmü Gülsûm bint Ukbe b. Ebî Muayt<sup>375</sup> Eban b. Ebî Amr Zekvan b. Ümeyye b. Abdişems b. Abdimenaf el-Kureşiyye el-Emeviyye'dir.<sup>376</sup> Velid b. Ukbe'nin kız kardeşidir.<sup>377</sup> Annesi, Erva bint Kureyz b. Rebî'a b. Hâbib b. Abdişems'tir.<sup>378</sup> Annesinin annesi ise, Ümmü Hakîm el-Beyza bint Abdülmuttalib b. Hâşim'dir.<sup>379</sup> Ümmü Gülsûm, Abdullah b. Amr'ın halasıdır.<sup>380</sup> Aynı zamanda Ümmü Gülsûm, Osman b. Affan ile anne bir kardeşir.<sup>381</sup>

Ümmü Gülsûm, Mekke'de Müslüman olduktan sonra Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra bir gece gizlice Medine'ye hicret etmiştir. Velid ile Umâre adındaki kardeşleri onu Mekke'ye geri götürmek üzere Medine'ye geldiylerse de Hz. Peygamber (s.a.s.) Hudeybiye Antlaşması'nda yer alan 'Medine'ye sığınan Mekkeliler'in geri verileceği' şeklindeki maddeye bakmaksızın Ümmü Gülsûm'ü onlara vermedi. Resûlullah (s.a.s.) onlara kadınların bu antlaşma kapsamına girmediğini söyledi ve Ümmü Gülsûm hakkında inen âyetlere dayanarak "Tüm samimiyetiyle hicret ettiği belirlenen mümin bir kadının kendilerine geri verilemeyeceğini" (Mümtehine 60/10, 11.) bildirdi.<sup>382</sup> Resûlullah'tan (s.a.s.) sonra ilk hicret eden kadın olarak bilinmektedir.<sup>383</sup>

<sup>374</sup> Uraler, "Ümmü Hâlid", 42: 320.

<sup>375</sup> Huriye Martı, "Ümmü Külsûm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 325.

<sup>376</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 230; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 134; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1459; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 291.

<sup>377</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1459; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 135.

<sup>378</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 231; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 134; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1459; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 291.

<sup>379</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332.

<sup>380</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1459.

<sup>381</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1459; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 382; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 291; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1: 1384.

<sup>382</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 230, 231; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 134; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1459; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 291.

<sup>383</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 230; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 134.

Ümmü Gülsûm, Medine'ye hicret ettikten hemen sonra Resûlullah'ın (s.a.s.) âzatlısı Zeyd b. Hârise ile evlendi. Zeyd b. Hârise'nin Mûte Savaşı'nda öldürülmesinden sonra Zübeyr b. Avvâm ile evlendi. Bu evlilikten Zeyneb adında bir kızı doğdu. Fakat bu evliliği aile içi huzursuzluk ve anlaşmazlık yüzünden bitti ve boşandılar. Kısa bir süre sonra Abdurrahman b. Avf ile evlendi. Bu evlilikten de İbrâhim ve Humeyd,<sup>384</sup> bir rivayete göre de bunlara ilave olarak İsmail ve Muhammed<sup>385</sup> doğdu. Abdurrahman b. Avf'ın vefat etmesinden (32/652) sonra da dördüncü evliliğini Amr b. Âs ile yaptı. Ancak kendisi bu evlilikten bir ay sonra vefat etti.<sup>386</sup>

Ümmü Gülsûm'ün Resûlullah'tan (s.a.s.) on hadis rivayet ettiği söylenmektedir.<sup>387</sup> “İnsanların arasını düzeltmek için birinden diğerine uygun şekilde söz söyleyerek hayırlı konuşan kişi yalancı sayılmaz” hadisini o rivayet etmiştir.<sup>388</sup> İhlas sûresinin faziletine dair rivayeti de vardır.<sup>389</sup> Ümmü Gülsûm'ün ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekte olup, Hz. Ali'nin hilâfeti döneminde (656-661) öldüğü kayıtlarda yer almaktadır.<sup>390</sup>

#### 3.2.4. Ümmü Gülsûm

Burada zikredilen Ümmü Gülsûm'ün de Osman b. Affan'ın anne bir kız kardeşi olduğu söylenmektedir. Bu zikredilen Ümmü Gülsûm için de, “Abdurrahman b. Avf oğullarından Muhammed, Humeyd, İbrahim ve İsmail'in annesidir.” denilmektedir.<sup>391</sup> Nesebine dair detaylı bir bilgi bulunmaktadır.

<sup>384</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 230, 231; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1459; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 382; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 291.

<sup>385</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 291.

<sup>386</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 231; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1459; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 382; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 291.

<sup>387</sup> Martı, “Ümmü Külsûm”, 42: 325.

<sup>388</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1459; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 382; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 291.

<sup>389</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 291.

<sup>390</sup> İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1: 1384; Martı, “Ümmü Külsûm”, 42: 325.

<sup>391</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332.

### 3.3. ABDÜŞEMS KABİLESİ İLE ANLAŞMALI OLANLAR

#### 3.3.1. Zeyneb bint Cahş

Tam künyesi, Zeyneb bint Cahş b. Riâb<sup>392</sup> b. Ya'mer b. Sabûre b. Murre b. Kesîr b. Ğanm b. Dûdan b. Esed b. Huzeyme el-Esediyye'dir.<sup>393</sup> Zeynep bint Cahş, Resûlullah'ın (s.a.s.) eşi,<sup>394</sup> Ümmü'l-mü'minîn'dir. Abdullah b. Cahş'ın kız kardeşidir.<sup>395</sup> Benî Esed oğullarının halîfi (anlaşmalısı) olduklarından onlara 'Esediyye' denilmiştir. Annesi Abdülmuttalib'in kızı, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) halası Ümeyme bint Abdülmuttalib'tir.<sup>396</sup>

İslâm'ı ilk kabul edenler arasında yer alır. Medîne'ye hicret edenler arasında yer almış ve Muhâcirlerden sayılmıştır. Medîne'ye hicret ettikten sonra Resûlullah (s.a.s.), Zeyneb'i Zeyd b. Hârise ile evlendirmek istemiştir. Zeyneb ve ailesi önce Resûlullah'ın (s.a.s.) evlilik teklifini kendisi için yaptığını düşünmüş ancak Resûlullah'ın (s.a.s.) âzatlısı ve evlâtlığı Zeyd için olduğunu söylemesi üzerine bu teklifi kabul etmek istememişlerdir.<sup>397</sup> Resûlullah'ın (s.a.s.) bu evlilikle amaçladığı şey, İslâm'da hür ve kölelerin de birbiriyle evlenebileceği ilkesini göstermek istemesidir.<sup>398</sup> Zeyneb bu evliliğe hemen onay vermek istememiştir. Bundan dolayı "Allah ve Resûlü bir konuda hüküm bildirdiği zaman ne bir mümin erkeğin ne de bir mümin kadının o konuda başka bir tercihte bulunması doğru olmaz. Allah'a ve Resûlü'ne (s.a.s.) isyan edenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır" (el-Ahzâb, 33/36.) âyeti inmiştir. Bunun üzerine Zeyneb de bu evliliğe ikna olmuştur.<sup>399</sup> Zeyd, mehir

<sup>392</sup> Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ'ü'l-müheme fi'l-enbâ'i'l-muhkeme*, thk. İzzeddin Ali es-Seyyid (Kahire, 1405/1984), 1: 22; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1357; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668; Muhammed Hamîdullah, "Zeyneb bint Cahş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (istanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 357.

<sup>393</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 108; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 144; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 1: 97.

<sup>394</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 108; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 144; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 22; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 97; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 357; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668.

<sup>395</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1357.

<sup>396</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 108; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 144; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 97; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1357; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668; Muhammed Hamîdullah, "Zeyneb bint Cahş", 44: 357.

<sup>397</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 109; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1357.

<sup>398</sup> Muhammed Hamîdullah, "Zeyneb bint Cahş", 44: 357.

<sup>399</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 109; Muhammed Hamîdullah, "Zeyneb bint Cahş", 44: 357.

olarak Zeyneb'e 10 dinar ile 60 dirhem para, 50 müd hububat ve 30 müd hurma, bir örtü, bir çarşaf ve bir kadın gömleği vermiştir.<sup>400</sup>

Zeyneb ve Zeyd b. Hârise'nin evliliği sıkıntılı bir süreç geçirmiştir. Zeyd b. Hârise daha önceden Habeşî Ümmü Eymen'le evlenmiştir. O, Üsâme b. Zeyd'in annesiydi. Zeyneb ile sonradan evlenmiştir. Zeyneb mizac olarak biraz sert ve hırçındı. Başından beri ısınmadığı bu evlilikte Zeyd b. Hârise'ye çok sıkıntı vermiştir. Nihayetinde nikâhtan bir yıl kadar sonra Zeyd, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelerek, "Yâ Resûlallah! Halanızın kızı Zeyneb çok konuşuyor ve beni sözleriyle incitiyor" dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) onu yatıştırmaya çalışarak "Allah'tan kork ve onu yanında tut" dedi. Aralarındaki ilişki düzelmeyince Zeyd, nihayetinde Zeyneb'i boşadı. Bundan sonra Allah, onu Resûlullah'a (s.a.s.) bir âyetle "... Biz onu - Zeyneb'i- sana nikâhladık ki evlâtlıkları eşleriyle ilişkilerini kestiklerinde müminlere bir güçlük olmasın ..." (el-Ahzâb-33/37-38.) nikâhladı.<sup>401</sup> Ebû Ubeyde bu evliliğin hicretin üçüncü yılında, Katâde hicretin beşinci yılında,<sup>402</sup> İbn İshâk ise Ümmü Seleme ile evlilikten sonra olduğunu söylemiştir.<sup>403</sup> İbn Sa'd'a göre Zeyneb, Hz. Peygamber'le nikâhlandığında otuz beş yaşındaydı.<sup>404</sup>

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Zeyneb'le evliliğine dair başka rivayetler de mevcuttur. Rivayete göre, Resûlullah (s.a.s.), Zeyd'le görüşmek için onun evine gitmiş ve o sırada Zeyd'i evde bulamamıştır. Resûlullah (s.a.s.) biraz beklemiştir. Bu esnada kapının üzerindeki perde rüzgârdan açılınca Resûlullah (s.a.s.) Zeyneb'i görmüştür. O da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kapıda beklemesinden utanarak telâşa kapılmış ve aceleyle, özensiz bir halde kapıya gelmiştir. Zeyneb, Resûlullah'ı (s.a.s.) içeri davet etmiş ancak o girmemiştir. "Kalpler üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunan Allah noksan sıfatlardan münezzehtir." diyerek geri dönmüştür.

Zeyd, eve geldiğinde Zeyneb olanları ona anlatmış ve Resûlullah'ın (s.a.s.) söylediğini aktarmıştır. Bu durumu gören Zeyd, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanına gitmiş ve Zeyneb'ten boşanma konusunda kararlılığını bildirmiştir. Resûlullah

<sup>400</sup> Muhammed Hamîdullah, "Zeyneb bint Cahş", 44: 357.

<sup>401</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 109; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 97; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1357; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668; Muhammed Hamîdullah, "Zeyneb bint Cahş", 44: 357.

<sup>402</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 97; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1357; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668.

<sup>403</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1357.

<sup>404</sup> Muhammed Hamîdullah, "Zeyneb bint Cahş", 44: 358.

(s.a.s.) Zeyd'i sakinleştirep, "Böyle yapma, Allah'tan kork" diye uyarılmıştır. Bundan sonra Zeyd, eşini boşamıştır. Daha sonra Resûlullah (s.a.s.), Zeyneb'le evlenmeye karar vermiş ve bunu haber vermek üzere Zeyd'i Zeyneb'in evine gönderdi. Zeyd durumu Zeyneb'e haber verince o da bu konuda bir şey diyemeyeceğini, hükmün Allah'ın olduğunu söylemiştir. Ardından Allah: "Zeyd'in boşadığı kadının iddeti bitince, onu sana nikâhladık." (el-Ahzâb, 33/37.) âyetiyle bu nikâhı kıymıştır.<sup>405</sup> Nikâh haberini Zeyneb'e ulaştırmanın Ümmü Râfi'in olduğu da söylenmektedir.<sup>406</sup> Zeyneb'in bu haberi duyunca iki ay oruç tutmaya söz verdiği rivayeti de mevcuttur.<sup>407</sup>

Resûlullah (s.a.s.) Zeyneb bint Cahş ile evlenince müşrikler ve münafıklar bununla alakalı Resûlullah'ın (s.a.s.) evlatlığının boşadığı kadınla evlendiğini dillendirerek dedikodular yapmışlardır. Bunun üzerine "Onları babalarının adlarıyla çağırın..." (el-Ahzâp, 33/5.) âyeti inmiş ve bundan sonra Zeyd b. Muhammed demeyip Zeyd b. Hârise diye çağırılmışlardır. Bu ayetin inmesiyle de evlâtlığın boşadığı kadınla evlenilebileceği hükmü ortaya çıkmış ve Câhiliye âdeti ortadan kaldırılmıştır.<sup>408</sup>

Zeyneb bint Cahş, "Sizin nikâhlarınız babalarımızın belirlediği mihirle kıyıldı, benim nikâhımı ise gökte Allah kıydı" diyerek Resûlullah'ın (s.a.s.) diğer hanımlarına karşı övünürdü.<sup>409</sup> Zeyneb'e 400 dirhem mehir tayin edildi.<sup>410</sup>

Enes b. Mâlik'in rivayetine göre, annesinin Resûlullah'ın (s.a.s.) Zeynep ile evliliğinden dolayı gönderdiği düğün yemeğinin yenmesi esnasında sahâbîlerin Resûlullah'ın (s.a.s.) evinde uzunca bir müddet kalıp, ona eziyet vermeleri sonucunda hicâb âyeti inmiştir: "Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber'in (s.a.s.) evlerine girmeyin, çağrıldığınız zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohbet için beklemeyin. Çünkü bu davranışınız Peygamber'i (s.a.s.) rahatsız etmekte, fakat o

<sup>405</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 112; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 98; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1357; Muhammed Hamîdullah, "Zeyneb bint Cahş", 44: 358.

<sup>406</sup> Muhammed Hamîdullah, "Zeyneb bint Cahş", 44: 358.

<sup>407</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 110.

<sup>408</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 112; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 97; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1357; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668.

<sup>409</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 113; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 98; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1358; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668; Muhammed Hamîdullah, "Zeyneb bint Cahş", 44: 358.

<sup>410</sup> Muhammed Hamîdullah, "Zeyneb bint Cahş", 44: 358.

sizden de çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamber'in (s.a.s.) hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmanız hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temizdir. Allah'ın Resûlüne (s.a.s.) rahatsızlık vermeniz ve kendisinden sonra hanımlarını nikâhlamanız ebediyen söz konusu olamaz. Çünkü bu Allah katında büyük bir günahdır.” (el-Ahzâb, 33/53.)<sup>411</sup> Bu âyetten de anlaşıldığı üzere Hicâb âyeti Resûlullah'ın (s.a.s.) hanımı Zeyneb'le evlendiği zaman inmiştir.

Zeyneb bint Cahş; elinde bulunan hiçbir şeyi bekletmez ve Allah yolunda herşeyi tasadduk ederdi. Resûlullah (s.a.s.) onun için “O evvah bir kadındır” demiş “evvahnın ne olduğu” sorulunca da “çokça takva sahibi” demek olduğunu buyurmuştur.<sup>412</sup>

Zeyneb, Resûlullah (s.a.s.) ile beraber Tâif Muhasarası'na katılmıştır.<sup>413</sup> Hayber'e de katılmış olup, ganimetten seksen vasek hurma ve yirmi yük buğday almıştır.<sup>414</sup> Resûlullah (s.a.s.) hac yolculuğu esnasında Zeyneb'ten develerinden birini devesi hastalanan Safiyye bint Huyey'e vermesini istemiş ancak Zeyneb'in, devesini “şu Yahudi kızına mı?” diye küçümseyerek söylemesine kızmış, üç aya yakın bir zaman Zeyneb'in yanına gitmemiştir.<sup>415</sup> Bir rivayete göre de bu sözü Hafsa söylemiştir.<sup>416</sup>

Hiz. Ömer döneminde Resûlullah'ın (s.a.s.) eşi Zeyneb'e 12.000 dirhem ata maaşı verilmiştir. O bunu almak istememiş, hepsini akrabalarına ve Müslümanlara tasadduk etmiştir. “Allah'ım bana bir daha bunu almayı nasib etme diye de dua etmiştir.”<sup>417</sup> Yine Hiz. Peygamber (s.a.s.) “Bana en çabuk ulaşacak olan eli en uzun olandır” diyerek kendisine en çabuk ulaşacak olan kişiyi müjdelemiştir.<sup>418</sup> Hiz. Âişe bu kişinin içlerinde ellerinin uzunluğunu ölçüp, deneyerek tespit ettiklerine göre Zeynep bint Cahş olduğunu söylemiştir. Hiz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra ilk vefat

---

<sup>411</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 114; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 22; Muhammed Hamîdullah, “Zeyneb bint Cahş”, 44: 358.

<sup>412</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 98; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1358; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668.

<sup>413</sup> Muhammed Hamîdullah, “Zeyneb bint Cahş”, 44: 358.

<sup>414</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 114.

<sup>415</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 98; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1358.

<sup>416</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1358.

<sup>417</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1358; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668.

<sup>418</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 98; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1358; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668.

eden hanım Zeyneb'tir.<sup>419</sup> O hicrî yirmi yılında<sup>420</sup> veya yirmi bir yılında,<sup>421</sup> bir rivayette 50 diğer bir rivayete göre ise 53 yaşında Mısır veya İskenderiyye'nin fethi senesinde vefat etmiştir.<sup>422</sup> Cenâze namazını Hz. Ömer kıldırıştır.<sup>423</sup> Bakî kabristanına defnedilmiştir. Cenâzesinin taşınması için sedye yapılan ilk kişi olduğu rivayet edilmektedir. Kabre onu Üsâme b. Zeyd, Muhammed b. Abdullah b. Cahş ve Abdullah b. Ebî Ahmed b. Cahş koymuştur.<sup>424</sup>

### 3.3.2. Hamne bint Cahş

Hamne bint Cahş b. Riâb el-Esediyye'dir.<sup>425</sup> Annesi, Abdülmuttalib'in kızı ve Resûlullah'ın (s.a.s.) halası Meymûne bint Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdimenaf,<sup>426</sup> diğer adıyla Ümeyme'dir.<sup>427</sup>

Hamne, Cahş'ın üç kızından biridir. Onlardan biri Resûlullah'ın (s.a.s.) eşi, Ümmü'l-mü'minîn Zeyneb<sup>428</sup> diğeri ise Ümmü Habîbe'dir. Bazı kaynaklarda Hamne ile Ümmü Habîbe aynı kişi olarak ele alınmış ve Hamne'nin künyesinin de Ümmü Habîbe olduğu söylenmiştir.<sup>429</sup> Ancak bu doğru değildir. Çünkü Hamne ve Ümmü Habîbe aslen kardeşirler. Bu sebeple Hamne ve Ümmü Habîbe'nin aynı kişi olması mümkün değildir.<sup>430</sup>

<sup>419</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 144; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 98; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668.

<sup>420</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 144; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 98; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1358; İbn Kunfüz, *Kitâbü'l-vefeyât*, 1: 33; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668.

<sup>421</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332.

<sup>422</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668.

<sup>423</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 144; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 98; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1358; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 668.

<sup>424</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1358.

<sup>425</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 99; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; Ebû Nasr Alî b. Hibetillâh b. Alî el-İclî İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl fî ref'i ('ârizi)'l-irtiyâb 'ani'l-mü'telif ve'l-muhtelif fi'l-esmâ' ve'l-künâ ve'l-ensâb*, 1. Bs (Beyrut: Dâr'ül-kitab el-âlemiyye, 1411/1990), 2: 514; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586.

<sup>426</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332.

<sup>427</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 99; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586.

<sup>428</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, 2: 514; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586.

<sup>429</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586; Mehmet Aykaç, "Hamne bint Cahş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 497.

<sup>430</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85.



Hamne, Medine'ye ilk hicret edenlerden olup muhâcireden sayılır. Hamne, ilk olarak Mus'ab b. Umeyr ile evlenmiştir.<sup>431</sup> Ondan bir kızı olmuştur.<sup>432</sup> Mus'ab b. Ümeyr, Uhud Savaşı'nda şehid oldu.<sup>433</sup> İslâm ordusu Uhud Savaşı'ndan döndüğünde kadınlar savaşa katılan yakınlarından haber almaya çalışıyorlardı. Bu sebeple Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gittiler. Resûlullah (s.a.s.) hepsine cevap vermeye çalıştı ve en son Hamne'ye sıra geldi. Resûlullah (s.a.s.) ona kardeşi Abdullah'ın sonra da dayısı Hamza'nın şehid edildiğini söyledi. Hamne, "Allah'ın rahmeti onlara olsun, onları bağışlasın" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.s.) kocası Mus'ab'ın da şehid edildiğini söyleyince Hamne, "Savaş, âh savaş âh!" diyerek feryat etmiştir. Resûlullah (s.a.s.) bunun üzerine, "Kadınlardan kocalarına apayrı bir bağlılık vardır, sen diğerlerine demediğini kocana söyledin" dedi. O da "Bu çocuğumun yetim kalışından" dedi.<sup>434</sup> Hamne, Uhud Savaşı'nda savaşanlara su dağıtmış ve yaralıları tedavi etmiştir.<sup>435</sup> Hamne'ye Resûlullah (s.a.s.) Hayber'de otuz vasek fey vermiştir.<sup>436</sup> Hamne, daha sonra Talha b. Ubeydullah ile evlenmiş<sup>437</sup> ve ondan Muhammed ve İmran adında iki oğlu olmuştur.<sup>438</sup>

Hamne'nin hayız dönemi dışında rahatsızlığı olduğu ve bundan dolayı çokça kan kaybettiğini rivayet etmişlerdir. Bu durumunu Resûlullah (s.a.s.) Zeyneb bint Cahş'ın evindeyken yanına giderek ona sormuştur.<sup>439</sup> Resûlullah (s.a.s.) nasıl davranması gerektiğine ilişkin hükmü bildirmiştir. Kaynaklarda bu durumu yaşayanın kız kardeşi Ümmü Habîbe olduğu<sup>440</sup> başka bir rivayette de Zeynep bint Cahş olduğu da söylenmiştir. Ancak bu doğru değildir. Bu sebeple Ümmü Habîbe ile çokça karıştırılmıştır.<sup>441</sup>

<sup>431</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586.

<sup>432</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42.

<sup>433</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586; Aykaç, "Hamne bint Cahş", 15: 497.

<sup>434</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42.

<sup>435</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586.

<sup>436</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586.

<sup>437</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42; Halife b. Hayyât, *Kitâbü'l-tabakât*, 1: 332; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, 2: 514; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586.

<sup>438</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586.

<sup>439</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 99; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586.

<sup>440</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 42; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586.

<sup>441</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586.

Hamne, rivayetlere göre İfk hadisesinde Hz. Âişe aleyhinde konuşanlar arasında yer almış, bundan dolayı ona hadd-i kazf uygulanmıştır. Neden böyle yaptığı sorulduğunda, kız kardeşi Zeyneb'e olan sevgisinden dolayı bu olaya karıştığını söylemiştir.<sup>442</sup>

Hamne, Resûlullah'tan (s.a.s.) hadis rivayet etmiş, kendisinden de oğlu İmrân hadis rivayet etmiştir.<sup>443</sup> Ölümü hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

### 3.4. ESED b. ABDÜLUZZAOĞULLARINDAN OLANLAR

#### 3.4.1. Busre bint Safvan

Tam künyesi, Ebû Amr ve Ebû Nuaym'a göre Busre bint Safvan b. Nevfel b. Esed b. Abduluzza b. Kays b. Kilâb el-Kureşîyye el-Esediyye'dir.<sup>444</sup> İbn Mende'ye göre ise, Busre bint Safvan b. Ümeyye b. Muhris b. Hamel b. Şek b. Amr b. Sa'lebe b. Hâris b. Mâlik b. Kinâne'dir.<sup>445</sup> Annesi, Sâlîme bint Ümeyye b. Hârise b. el-Evkaş es-Sülemiyye'dir.<sup>446</sup> Annesine Hâlîde de denmiştir.<sup>447</sup> Bir rivayete göre Varaka b. Nevfel'in kardeşinin kızı,<sup>448</sup> diğer bir rivayete göre de Varaka b. Nevfel'in kardeşidir.<sup>449</sup> Ukbe b. Ebî Muayt'ın da anne bir kız kardeşidir. Muğîre b. Ebi'l-As ile evlendi. Bu evlilikten Aişe ve Muâviye doğdu. Kızı Aişe daha sonra Mervan b. Hakem ile evlenmiş ve Abdülmelik b. Mervan doğmuştur.<sup>450</sup> Resûlullah'tan (s.a.s.) "Kim avret mahâlline dokunursa yeniden abdest alana kadar namaz kılmasın" hadisini nakletmiştir.<sup>451</sup> Kendisinden de Ümmü Gülsûm bint Ukbe b. Ebî Muayt,

<sup>442</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1333.

<sup>443</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85.

<sup>444</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 332; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 79; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1321; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 137; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 536.

<sup>445</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1321.

<sup>446</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 79; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1321; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 137; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 536.

<sup>447</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 333.

<sup>448</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1321; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 137; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 536.

<sup>449</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 79.

<sup>450</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 79; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1321; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 137; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 536.

<sup>451</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 333; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 79; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1321; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 137; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 536.

Mervan b. Hakem,<sup>452</sup> Said b. Müseyyeb,<sup>453</sup> Urve b. Zübeyr,<sup>454</sup> Muhammed b. Abdurrahman,<sup>455</sup> Abdurrahman b. Avf ve Abdullah b. Amr b. As hadis rivayet etmiştir.<sup>456</sup>

### 3.4.2. Fâtıma bint Ebî Hubeys

Tam künyesi, Fâtıma bint Ebî Hubeys Kays b. Muttalib b. Esed b. Abdulzza b. Kays el-Kureşiyye el-Esediyye'dir.<sup>457</sup> O, Abdullah b. Cahş b. Riab ile evlendi ve Muhammed b. Abdullah b. Cahş adında bir oğlu oldu.<sup>458</sup> Resûlullah'a (s.a.s.) gelip istihâze ile alakalı sordu, Resûlullah (s.a.s.) da ona "o bir damar çatlağıdır, hayız değil. Hayızın geldiğini farkettiğin zaman namazı bırak, baktın ki hayız bitti, gusül yap kanı yıka, namaz kıl" dedi.<sup>459</sup>

Hayatı hakkında detaylı bir bilgiye ulaşamamıştır. Kendisinden Urve b. Zübeyr hadis rivayet etmiştir.<sup>460</sup>

## 3.5. ZÜHRE b. KİLÂBOĞULLARINDAN OLANLAR

### 3.5.1. Ümmü Abd

Ümmü Abd, Abdullah b. Mes'ud'un annesidir. Künyesi Ümmü Abd'tır. Ebû Vazî'i dedi ki: O Resûlullah'ın (s.a.s.) teyzesidir. Ebü'l-Yekzân ise, onun Hüzeyl Kabilesi'nden bir kadın olduğunu söylemiştir. Annesinin, Zühre adında bir kadın

<sup>452</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1321; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 137; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 536.

<sup>453</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1321; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 536.

<sup>454</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 137; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 536.

<sup>455</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 536.

<sup>456</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 137.

<sup>457</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 245; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 333; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 112; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1394; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 61; Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, (Haydarâbâd, 1387/1968), 12: 392.

<sup>458</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 245.

<sup>459</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 245; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 112; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1394; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 61; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 392.

<sup>460</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 392.

olduğu ve Resûlullah'tan (s.a.s.) Kunut duâlarıyla alakalı rivayette bulunduğu bilinmektedir.<sup>461</sup>

### 3.6. TEYM KABİLESİ'NDEN OLANLAR

#### 3.6.1. Âişe bint Ebû Bekir

Resûlullah'ın (s.a.s.) eşi, Ümmü'l-mü'minîn'dir. Adı, Âişe bint Ebû Bekir es-Sıddîk el-Kureşîyye'dir.<sup>462</sup> Annesi, Ümmü Rûman bint Âmir b. Üveymir b. Abdişems b. İtab b. Uzeyne b. Sübey' b. Dehman b. el-Hâris b. Ğanm b. Mâlik b. Kinâne el-Kinâniyye'dir.<sup>463</sup> Babası Ebû Bekir'in adı ise, Abdullah b. Osman Ebû Kûhâfe b. Amr b. K 'ab b. Sa'd b. Teym b. Mürre'dir.<sup>464</sup>

Resûlullah'ın (s.a.s.) bi'setinden dört ya da beş yıl sonra doğduğu söylenmektedir.<sup>465</sup> Bu nedenle ailesinin İslâm'ı kabul ettiği bir ortamda büyümüştür. Medine'ye Resûlullah'ın (s.a.s.) eşi Sevde, Resûlullah'ın (s.a.s.) kızları ve kendi ailesiyle beraber hicret etmiştir.<sup>466</sup> Çocukluğuyla ilgili pek bir bilgi yoktur. Resûlullah (s.a.s.) ile hicretten iki<sup>467</sup> veya üç<sup>468</sup> yıl önce Mekke'de nikâhlanmıştır. Dört veya beş yıl önce nikâhlandığı rivayetleri varsa da, bunlar doğru değildir.<sup>469</sup> O, Resûlullah (s.a.s.) ile nikâhlandığında altı yaşında idi.<sup>470</sup> Diğer bir rivayete göre ise

<sup>461</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 333.

<sup>462</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 59; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 333; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 323; Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Buhârî el-Kelâbâzî, *el-Hidâye ve'l-irşâd fî mâ rifeti ehli's-sika ve's-sedâd*, thk. Abdullah el-Leysi, 1. Bs (Beyrut: Dâr'ül-Mağrife, 1407/1986), 2: 837; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 108; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1383; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 227; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 17; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 384; Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta' bi-ricâli'l-muvatta*, thk. Abdüvehhâb Abdüllatîf (Kahire: mektebetü'l ticariyyeti'l Kübra, 1382/1962), 1: 35; Mustafa Fayda, "Âişe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 201.

<sup>463</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 59; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 333; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 837; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 108; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1383; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 227; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 17; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 384; Fayda, "Âişe", 2: 201.

<sup>464</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 333.

<sup>465</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 17; Fayda, "Âişe", 2: 201.

<sup>466</sup> Fayda, "Âişe", 2: 201.

<sup>467</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 108; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1383.

<sup>468</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 59; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 108; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1383.

<sup>469</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1383.

<sup>470</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 108; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 59; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1383; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 227; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 17.

yedi yaşındaydı.<sup>471</sup> Resûlullah (s.a.s.) ile düğünü (zifâfı) ise, Bedir Gazvesi'nden döndükten sonra<sup>472</sup> Hicretin ikinci yılında, Şevval ayında gerçekleşmiştir. Rivayetlere göre o sırada Hz. Âişe dokuz yaşındaydı.<sup>473</sup>

Evliliğine dair yapılan bir rivayete göre, Hatîce vefat ettiğinde Osman b. Maz'un'un hanımı Havle bint Hakîm, Resûlullah'a (s.a.s.) gelip, "Ey Allah'ın Resûlü, Sen evlenmez misin?" diye sormuş, bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) da "Kiminle?" diye sorunca, Havle "İster bekâr, ister dul!" diye cevap vermiştir. Resûlullah (s.a.s.) "Bekâr kim, dul kim?" diye sorunca, Havle "Bekâr Ebû Bekir'in kızı Âişe, dul da Sevde bint Zem'a" demiştir. Aldığı cevap karşısında Resûlullah (s.a.s.) "Git o ikisini bana iste!" demiştir. Bunun üzerine Havle de gidip o ikisini istemiştir.<sup>474</sup>

Hatîce vefat edince, Resûlullah'a (s.a.s.) rüyadayken ipek bir kumaş parçasının üzerinde Âişe'nin suretinin gösterildiği ve Resûlullah'ın (s.a.s.) de "Eğer bu Allah indinde birşeyse, Allah bunu geçerli kılar" dediği rivayet edilir.<sup>475</sup> Hz. Âişe "Resûlullah (s.a.s.) ile evlendikten sonra yanına gittiğinde kendi sûretini bir ipek üzerinde gördüğünü" de rivayet etmiştir.<sup>476</sup>

Hz. Âişe, Resûlullah (s.a.s.) ile birçok sefere katılmıştır. Bunlar arasında Uhud, Hendek Gazvesi, Hudeybiye anlaşması, Hayber'in fethi sayılabilir. Tüm bunların yanında hicretin beşinci yılında katıldığı seferlerden biri olan Benî Mustalik Gazvesi onun için önem arz etmektedir. Resûlullah (s.a.s.) ile bu sefere katılmış, sefer sonrası Medine'ye dönerken ordunun konakladığı bir noktada Hz. Âişe devesinden inmiş ve ihtiyacını gidermek için ordudan uzaklaşmıştır. Dönüşte gerdanlığının düştüğünü farkedip, onu aramaya çıkmıştır. Ordu hareket etmişti. Döndüğünde kimseyi göremedi. Ordunun artçısı Safvân b. Muattal, Hz. Âişe'yi beklerken görünce onu devesine bindirip orduya ulaştırdı. Savaşa katılan münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selûl, Hz. Âişe aleyhinde konuşarak iftira ve dedikodu yaptı.

<sup>471</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 108; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1383; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 17.

<sup>472</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 227; Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 35.

<sup>473</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 59; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 837; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 108; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1383; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 227; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 17; Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 35.

<sup>474</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1383; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 17.

<sup>475</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 108; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1383.

<sup>476</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 59.

Müslümanlardan bazıları da buna ortak olunca bu durum Resûlullah'ı (s.a.s.) ve Âişe'nin ailesini çok üzdü. Bu olaydan sonra Hz. Âişe hastalanmış, babasının evinde kalmıştır. Nihayet hakkında Nûr sûresinin 11-21. âyetleri inmiş ve onun iftiraya uğradığı belirtilmiştir. Bu olay İslâm târihinde “İfk Hâdisesi” diye isimlendirilmiştir.<sup>477</sup> Cemel Vak'ası'na bizzat katılmış ve iki Müslüman ordunun karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Çok sonraları bu olayı hatırladıkça çokça gözyaşı dökmüştür.<sup>478</sup>

Hz. Âişe'nin çocuğu olmamıştır. Bu nedenle bir künyesi olmadığına üzölmüştür. Resûlullah (s.a.s.) ona Esmâ bint Ebû Bekir'in oğlu ve kendisinin yeğeni olan Abdullah b. Zübeyr'e nisbetle “Ümmü Abdullah” demiş, bu şekilde onu künyelemiştir.<sup>479</sup> Bunun yanında beyaz tenli olduğundan dolayı ona Hümeyrâ (حميراء) da denilmiştir.<sup>480</sup>

İlim açısından çok zengin bir birikime sahip olan Hz. Âişe, Resûlullah'tan (s.a.s.) birçok nakil yapmıştır. Onun faziletiyle alakalı Resûlullah (s.a.s.) “Âişe'nin diğer hanımlara göre fazileti, et suyunun diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir.” demiştir.<sup>481</sup>

Resûlullah (s.a.s.) Hz. Âişe'nin odasında vefat etmiş ve onun odasına defnedilmiştir.<sup>482</sup> Resûlullah (s.a.s.) vefât ettiğinde Hz. Âişe, on sekiz yaşında idi. Dokuz yıl Resûlullah (s.a.s.) ile evli kalmış, onun vefatıyla dul kalmıştır. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) kırk yedi yıl sonra altmış beş (veya atmış altı) yaşındayken Ramazan ayından on yedi gün geçmişti ki<sup>483</sup> hicrî 57<sup>484</sup> veya 58 Çarşamba gecesi, vitir namazını kıldıktan sonra Medine'de vefat etmiştir.<sup>485</sup> Vefâtı Muâviye'nin hilâfeti döneminde gerçekleşmiştir.<sup>486</sup> Cenazesi vefât ettiği gece kaldırılmış, cenaze namazı Ebû Hüreyre tarafından kıldırılmıştır. Cennetü'l-bakî'ye defnedilmiştir. Onu

<sup>477</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 323; Fayda, “Âişe”, 2: 201,202.

<sup>478</sup> Fayda, “Âişe”, 2: 203.

<sup>479</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 323; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1383; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 384; Fayda, “Âişe”, 2: 202.

<sup>480</sup> Fayda, “Âişe”, 2: 202.

<sup>481</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1383.

<sup>482</sup> Fayda, “Âişe”, 2: 202.

<sup>483</sup> Fayda, “Âişe”, 2: 202.

<sup>484</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 323; İbn Kunfûz, *Kitâbü'l-vefeyât*, 1: 36; Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 35.

<sup>485</sup> Fayda, “Âişe”, 2: 202.

<sup>486</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 323.

kabre yeğenleri Abdullah b. Abdurrahman, Kâsım b. Muhammed, Urve b. Zübeyr, Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman ve Abdullah b. Zübeyr koymuştur.<sup>487</sup>

Kendisinden kız kardeşi Esmâ bint Ebû Bekir, Zübeyr b. Avvam'ın oğulları Abdullah ve Urve, Mesruk, Esved, Kâsım b. Muhammed<sup>488</sup> ve diğer başka birçok kimse hadis rivayet etmiştir.

### 3.6.2. Esmâ bint Ebû Bekir

Zâtü'n-nitâkayn olarak künyelene Esmâ'nın tam künyesi, Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk Abdullah b. Osman b. Ebî Kuhâfe el-Kureşîyye et-Teymiyye'dir.<sup>489</sup> Medine'ye hicret etmezden yirmi yedi yıl önce<sup>490</sup> 595'te Mekke'de doğdu.<sup>491</sup> Annesinin adı, Kuteyle (Katle veya Kıyle) bint Abdüluzzâ b. Abd b. Nasr b. Mâlik b. Hisl b. Amr b. Lüey'dir.<sup>492</sup> Hz. Âişe'den on yaş büyük olduğu söylenmektedir.<sup>493</sup> Hz. Âişe ile o baba bir kardeştir.<sup>494</sup> İlk Müslümanlar arasında on yedi<sup>495</sup> veya on sekizinci<sup>496</sup> sırada yer alır.

Zübeyr b. Avvâm ile evlenmiştir. Zübeyr ona kötü davranmış ve bunu her fırsatta Esmâ, babası Ebû Bekir'e söylemiştir. Ancak babası sabrı tavsiye etmiştir. Nihayetinde anlaşamamış ve boşanmışlardır. Bu boşanmaya oğlu Abdullah da şahit olmuştur. Bu evlilikten Abdullah, Urve, Münzir,<sup>497</sup> Âsım, Muhâcir adında erkek;

<sup>487</sup> Fayda, "Âişe", 2: 202.

<sup>488</sup> el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 837.

<sup>489</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 333; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 23; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 847; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 74; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lügat*, thk. Mustafa Abdülkâdir Ata (Beyrut, t.y.), 1: 920; Ali Muhammed Sallâbi, *Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.) Şahsiyetuhu ve Asruhu*, 2001, 1: 316.

<sup>490</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309; Ali Yardım, "Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 402.

<sup>491</sup> Yardım, "Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk", 11: 402.

<sup>492</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 333; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 74; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 920.

<sup>493</sup> Sallâbi, *Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.)*, 1: 316.

<sup>494</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309.

<sup>495</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 74; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309.

<sup>496</sup> Yardım, "Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk", 11: 402.

<sup>497</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 920.

Âişe, Hadîcetü'l-kübrâ, Ümmü'l-Hasan adında kızları doğmuştur. Boşandıktan sonra Esmâ vefatına kadar oğlu Abdullah ile beraber yaşamıştır.<sup>498</sup>

Künyesi “Zâtü'n-nitâkayn” (iki kemer sahibi)'dir. Ona böyle denmesinin sebebi, Resûlullah (s.a.s.) ile Hz. Ebû Bekir hicret edecekleri zaman Esmâ ve Âişe onlara yol azığı hazırlamıştır. Bu azığın ağzını bağlamak için bir şey bulamayan Esmâ belindeki kuşağını ikiye bölmüş ve bununla azığın ve su kırbasının ağzını bağlamıştır. Bunu gören Resûlullah (s.a.s.) ona “Allah bu kuşağının karşılığında cennette sana iki kuşak versin.” diyerek onu “Zâtü'n-nitâkayn” (iki kuşaklı) diye adlandırmıştır. Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Hz. Ebû Bekir hicret esnasında Sevr mağarasında üç gün saklandıkları sırada onlara Esmâ geceleri yemek getiriyordu. Üçüncü gün Medine'ye hicret edecekleri sırada Esmâ getirdiği azığın ağzını bağlayamayınca kuşağını ikiye bölüp, azığın ağzını bağlamıştır. Bundan dolayı Resûlullah (s.a.s.) bu lakapla lakaplandırmıştır.<sup>499</sup>

Esmâ eşi Zübeyr ile beraber Yermük Savaşı'na (15/636) katılmıştır. Hz. Ömer döneminde, ilk kâfileler ile hicrete katılan kadınlara Hz. Ömer maaş bağlamıştır. Bunlar arasında Esmâ da yer almış, Hz. Ömer ona da 1000 dirhem atıyye (maaş) bağlamıştır.<sup>500</sup>

Haccâc ile savaştığı sırada oğlu Abdullah'a “Şerefle yaşa, izzetinle öl; ama kesinlikle esir düşme!...” şeklinde tavsiyede bulunmuştur.<sup>501</sup> Yaptığı bu tavsiyeler onun siyasetten de uzak durmadığını göstermektedir.

Câhiliye döneminde babasından boşanmış, Müslüman olmayan annesi Kuteyle onu ziyarete gelmiştir. Müslüman olmadığı için Esmâ onunla görüşmek istememiştir. Bunu Resûlullah'a (s.a.s.) sormuş, Resûlullah (s.a.s.) da ona “Sıla-i rahîm yap!” demiştir.<sup>502</sup> “Allah, din uğrunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmenizi ve onlara karşı âdil

<sup>498</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 920.

<sup>499</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 23; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 847; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 74; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 920; Sallâbi, *Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.)*, 1: 316.

<sup>500</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 920.

<sup>501</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 920; Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk”, 11: 403.

<sup>502</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309; Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk”, 11: 403.



davranmanızı yasaklamaz. Doğrusu, Allah âdil olanları sever.” (el-Mümtehine, 60/8.) meâlindeki âyet de bu durum üzerine nâzil olmuştur.<sup>503</sup>

Ebî Zübeyr, Esmâ ile Âişe'nin iki cömert kadın olduğunu, Âişe'nin eline geçeni birşeyle birleştirip, Esmâ'nın ise hiç birikmesini beklemeden eline geçeni dağıttığını söylemiştir.<sup>504</sup>

Kendisi bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde yaşaması ve birçok olaya da şahit olması yönüyle hadis ilmi açısından önem arz etmektedir. Sallâbi'ye göre Resûlullah'tan (s.a.s.) elli altı hadis rivayet etmiştir.<sup>505</sup> Zehebî ise rivayetlerinin sayısının elli sekiz olduğunu söylemektedir. Bir başka rivayette ise; bir kısmı mükerrer olmak üzere rivayetlerinden seksen üçü Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde, 157'si Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebir*'inde olmak üzere 237 rivayetinin olduğu belirtilmektedir.<sup>506</sup> Kendisinden ise, oğlu Abdullah ve Urve,<sup>507</sup> erkek torunları Abdullah b. Urve ve Abbâd b. Abdullah, kız torunu Fâtıma bint Münzir b. Zübeyr,<sup>508</sup> Abbâd b. Hamza b. Abdullah,<sup>509</sup> ayrıca sahâbîlerden Abdullah b. Abbas,<sup>510</sup> Ebû Vâkıd el-Leysî, Safiye bint Şeybe,<sup>511</sup> Muhammed b. Münkedir, Muttalib b. Hantab, Âmir b. Abdullah,<sup>512</sup> Abdullah b. Ebû Müleyke<sup>513</sup> gibi kişiler hadis rivayet etmişlerdir.

Esmâ, oğlu Abdullah'ın ölümünden on veya yirmi gün sonra <sup>514</sup> hicrî 73'te Mekke'de vefat etmiştir.<sup>515</sup> Öldüğü zaman yüz yaşına ulaşmış olduğu<sup>516</sup> hatta kadın

<sup>503</sup> Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk”, 11: 403.

<sup>504</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 920.

<sup>505</sup> Sallâbi, *Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.)*, 1: 316.

<sup>506</sup> Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk”, 11: 404.

<sup>507</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309; Sallâbi, *Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.)*, 1: 316.

<sup>508</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309.

<sup>509</sup> Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk”, 11: 404.

<sup>510</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309; Sallâbi, *Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.)*, 1: 316.

<sup>511</sup> Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk”, 11: 404.

<sup>512</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309.

<sup>513</sup> Sallâbi, *Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.)*, 1: 316.

<sup>514</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 74; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309.

<sup>515</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 23; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 74; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309; Sallâbi, *Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.)*, 1: 316.

<sup>516</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 74.

muhacirler arasında en son ölen kadın olduğu söylenmiştir.<sup>517</sup> Esmâ'nın yaşlandığı zamanlarda a'ma (kör) olduğu da söylenmiştir.<sup>518</sup>

### 3.6.3. Büreyde

Hakkında pek bilgi bulunmamakla beraber Hz. Aîşe'nin âzatlı câriyesi olarak bilinir. Resûlullah'tan (s.a.s.) “Âzat edilenin vilâyetinin kime ait olduğu” konusunda rivayette bulunmuştur. Bunun dışında da pekçok rivayeti vardır.<sup>519</sup>

### 3.6.4. Ümeyme bint Rakîka

Ümeyme bint Rakîka et-Teymiyye olarak tanınır.<sup>520</sup> Annesi, Rakîka bint Huveylid b. Esed b. Abduluzza'dır. Rakîka, Resûlullah'ın (s.a.s.) eşi Hz. Hatice'nin kız kardeşidir.<sup>521</sup> Başka bir rivayette Ümeyme'nin Hz. Hâtice'nin kız kardeşi olduğu söylense de bu doğru değildir.<sup>522</sup> Çünkü Huveylid, Hatice'nin babasının adı olduğuna göre, Ümeyme'nin annesi Rakîka, Hatice'nin kız kardeşi olmaktadır. Bu durumda Ümeyme, Hatice'nin yeğeni, Fâtıma'nın teyzesi kızı olmaktadır. Müstağfer'in rivayetinde “Rakîka Hatice'nin halasıdır.” dense de bu rivayet yalnız kalmış ve zayıf bulunmuştur.<sup>523</sup> Babası ise, Abdullah b. Becad b. Ümeyr b. Hâris b. Hârise b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. K'ab b. Lüey b. Ğâlib'tir.<sup>524</sup>

Ümeyme, “Resûlullah'ın (s.a.s.) Hatice'den olma çocuklarının teyzesidir.” diyenler<sup>525</sup> olsa da başka bir rivayette “Resûlullah'ın (s.a.s.) çocuklarının teyzesi

<sup>517</sup> Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk”, 11: 404.

<sup>518</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 74; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1309; Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk”, 11: 404.

<sup>519</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334.

<sup>520</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 25; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 77; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1317; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 130; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 510.

<sup>521</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 25; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 77; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1317; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 130; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 510.

<sup>522</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1317; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 510.

<sup>523</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 510.

<sup>524</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 25; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1317; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 130; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 510.

<sup>525</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1317.

kızıdır.” denmiştir.<sup>526</sup> Doğru olan ikincisidir. Çünkü soy bağı incelendiğinde Ümeyme'nin annesi Rakîka'nın, Hatîce'nin kız kardeşi olduğu görülecektir. Bu durumda Ümeyme, Resûlullah'ın (s.a.s.) çocuklarının teyzesi kızı olmaktadır.<sup>527</sup>

Habib b. K'ab b. Uteyr es-Sekafî ile evlenmiştir.<sup>528</sup> Bu evliliğinden Hâkime<sup>529</sup> veya Hukeyme<sup>530</sup> adında çocuğu da olmuştur.<sup>531</sup>

Ümeyme, Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle rivayet etmiştir: “Bir grup kadın içerisindeyken Peygamberimiz'e (s.a.s.) biat ettim. Resûlullah (s.a.s.) bize dedi ki: ‘Gücünüzün yettiği kadar İslâm'ın emirlerini yerine getirin.’ Ben dedim ki: Allah Resûlü (s.a.s.) bize kendi nefsimizden daha merhametlidir.”<sup>532</sup> Kadınların bey'ati konusunda da Resûlullah'tan (s.a.s.) rivayette bulunmuştur.<sup>533</sup> Bunun dışında da “Resûlullah'ın (s.a.s.) sedir ağacından bir kabı olduğunu ve buna idrarını yaptığını, yatağının altında tuttuğunu ve Berke adındaki bir kadının onu yanlışlıkla içtiğini bundan dolayı da Resûlullah'ın (s.a.s.) o kadın için ateşten bir kordan kendini koruduğunu” rivayet etmiştir.<sup>534</sup> Kendisinden ise, abisinin oğlu olan yeğeni<sup>535</sup> Muhammed b. Münkedir ve kızı Hukeyme bint Ümeyme rivayet etmişlerdir.<sup>536</sup>

---

<sup>526</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1317; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 510.

<sup>527</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 510.

<sup>528</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 130; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 510.

<sup>529</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1317.

<sup>530</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, , 7: 510.

<sup>531</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 130.

<sup>532</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1317; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 510.

<sup>533</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 510.

<sup>534</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1317.

<sup>535</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 510.

<sup>536</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 77; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1317; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 130; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 510.

## 3.7. MAHZÛMOĞULLARINDAN OLANLAR

### 3.7.1. Ümmü Seleme bint Ebû Ümeyye

Tam künyesi, Ümmü Seleme Hind bint Ebû Ümeyye Süheyl (Huzeyfe) b. Muğîre<sup>537</sup> b. Abdullah<sup>538</sup> b. Resûlullah<sup>539</sup> b. Amr b. Mahzûm<sup>540</sup> b. Yekza b. Mürre<sup>541</sup> el-Kureşîyye el-Mahzûmiyye'dir.<sup>542</sup>

Seksen dört yaşında vefat ettiği bilinmektedir. Bu bilgiden yola çıkarak bi'setten yaklaşık on üç yıl önce doğmuştur denilmektedir.<sup>543</sup> Asıl adının Remle<sup>544</sup> olduğu rivayet edilmekle beraber, adının Hind olduğu da söylenmiştir.<sup>545</sup> Ümmü Seleme'ye daha çok künyesi olan 'Ümmü Seleme' diye hitab edilmiştir. Kureyş kabilesinden Benî Mahzûm oğullarındandır.<sup>546</sup> Soyü Resûlullah (s.a.s.) ile yedinci dedeleri olan Mürre'de birleşir.<sup>547</sup> Babası Ebû Ümeyye'dir.<sup>548</sup> "Onun adı Huzeyfe<sup>549</sup> veya Süheyl'dir" denilmiştir.<sup>550</sup> Çok cömert olduğu için ve seyahat ettiği yolcuların da yiyeceklerini temin ettiğinden "Zâdü'r-rekb" (kafilenin azığı) şeklinde lakaplanmıştır.<sup>551</sup> Annesinin adı ise, Âtike bint Âmir el-Kinânîyye'dir.<sup>552</sup>

<sup>537</sup> Ebûbekir Ahmed b. İbrahim Mencûye el-isbehâni Ebûbekir el-İsbehâni İbn Mencûye, *Ricâl'ü sahîhi müslim*, thk. Abdullah el-Leysî (Beirut: Dâr'ül Maârif, 1407/1986), 2: 414; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 221; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1442; M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Seleme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 328.

<sup>538</sup> İbn Mencûye, *Ricâl'ü sahîhi müslim*, 2: 414; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 221.

<sup>539</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1442.

<sup>540</sup> İbn Mencûye, *Ricâl'ü sahîhi müslim*, 2: 414; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 221; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1442; Kandemir, "Ümmü Seleme", 42: 328.

<sup>541</sup> İbn Mencûye, *Ricâl'ü sahîhi müslim*, 2: 414.

<sup>542</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334; İbn Mencûye, *Ricâl'ü sahîhi müslim*, 2: 414; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 221; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1442; Kandemir, "Ümmü Seleme", 42: 328.

<sup>543</sup> Kandemir, "Ümmü Seleme", 42: 328.

<sup>544</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 221.

<sup>545</sup> İbn Mencûye, *Ricâl'ü sahîhi müslim*, 2: 414; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 221; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1442; Kandemir, "Ümmü Seleme", 42: 328.

<sup>546</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 221; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1442.

<sup>547</sup> Kandemir, "Ümmü Seleme", 42: 328.

<sup>548</sup> İbn Mencûye, *Ricâl'ü sahîhi müslim*, 2: 414; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 221; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1442.

<sup>549</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334.

<sup>550</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 221.

<sup>551</sup> İbn Mencûye, *Ricâl'ü sahîhi müslim*, 2: 414; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 221; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1442.

<sup>552</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 221.

Sahâbîlerden Züheyr, Abdullah, Muhâcir, Âmir, Karîbe ve Reyta onun kardeşleridir. Hâlid b. Velîd de onun amcasının oğludur.<sup>553</sup> Aynı zamanda kendisi Hâris b. Kurzâ'nın halasıdır.<sup>554</sup> Ümmü Seleme ilk evliliğini Ebû Seleme el-Mahzûmî ile yapmıştır.<sup>555</sup> Kocasını Müslüman olan on birinci, kendisi ise on ikinci kişidir.<sup>556</sup> Eşi ve kendisi Habeşistan'a hicret etmişlerdir. Daha sonra ise Medine'ye hicret etmek için çabalamışlardır. Ancak Mahzûmoğulları Kabilesi onun hicret etmesine izin vermemiştir. Kocasının ailesi Seleme'yi, "Bu çocuk da bizim oğlumuzdur, bizim ailemizin üyesidir" diyerek Ümmü Seleme'den almış ve onları ayırmışlardır. Böylece Ebû Seleme hicretinde tek başına kalmıştır. Ailesinden ayrı düştüğünden bir yıl boyunca ağlamıştır. Onun bu durumu aileleri etkilemiş Ümmü Seleme'ye oğlu ile hicret etmesine izin vermişlerdir. O ikisinin yalnız başlarına hicret ettiğini gören Osman b. Talha b. Ebî Talha Medine'ye kadar onları götürmüştür. Üstelik Osman o sırada henüz Müslüman değildi.<sup>557</sup>

Böylece Kureyş kabilesinden Medine'ye hicret eden ilk kişiler Ümmü Seleme ve kocası olmuştur. Ümmü Seleme'nin Ömer, Zeynep ve Dürre adında çocukları doğmuştur. Bu çocukları Medine'de dünyaya getirmiştir.<sup>558</sup>

Ümmü Seleme eşi Ebû Seleme'nin vefatından sonra, günlerce ağladı ve Resûlullah'a (s.a.s.) ne yapması gerektiğini sorunca, Resûlullah (s.a.s.) da kendisine kocasından daha iyi, hayırlı birini eş olarak vermesi için Allah'a dua etmesi gerektiğini söyledi. Ona önce Hz. Ebû Bekir, sonra akabinde Hz. Ömer evlenme teklif etmiş, ancak o bu teklifleri kabul etmemiştir. Daha sonra Resûlullah (s.a.s.) ona evlenme teklifi etmiştir. Ümmü Seleme bu evliliği yapmak istemişse de kendisinin biraz sıkıntılı ve yaşlı olduğundan ve çok çocuğu olduğundan kararsız kalmıştır. Resûlullah (s.a.s.) da ona kendisinin daha yaşlı olduğunu söyleyerek, onun için Allah'a dua edeceğini, çocuklarının hepsine de sahip çıkacağını söylemiştir. Bunun üzerine Ümmü Seleme bu evlenme teklifini kabul etmiştir.<sup>559</sup>

<sup>553</sup> Kandemir, "Ümmü Seleme", 42: 328.

<sup>554</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334.

<sup>555</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1442; Kandemir, "Ümmü Seleme", 42: 329.

<sup>556</sup> Kandemir, "Ümmü Seleme", 42: 329.

<sup>557</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1442.

<sup>558</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 222.

<sup>559</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1442; Kandemir, "Ümmü Seleme", 42: 329.

Resûlullah (s.a.s.) ile beraber Hayber ve Tâif seferlerine katılmıştır.<sup>560</sup> Hz. Peygamber (s.a.s.) birçok konuda onunla istişare etmiştir. Hudeybiye anlaşması zamanında Resûlullah'ın (s.a.s.) Müslümanlara tavsiyesini kimsenin yapmadığını görünce Müslümanlara zeval gelmemesi adına Resûlullah'a (s.a.s.) kendisinin kalkıp tıraş olup ihramdan çıkmasını söyleyerek, müslümanlara örnek olabileceğini söylemiştir.

Resûlullah'ın (s.a.s.) hanımları içinde en son vefat edenin o olduğu söylenir. 62 (681) senesinde Medine'de vefat etmiştir. Bakî' mezarlığına defnedilmiştir. Ölüm tarihi 59 (679) veya 61 (680) şeklinde de zikredilmiştir.<sup>561</sup>

Kendisinden kızı Zeynep abdest ve zekât konusunda, âzatlısı Abdullah b. Râfi' ve Kureyb de namaz ve talâk konusunda rivayette bulunmuştur.<sup>562</sup> Bunun dışında oğlu Ömer, Nâfi', Sefîne, Ebû Kesîr, Hz. Âişe, Hayre, Ebû Saîd el-Hudrî, İbn Abbas, İbn Ebû Müleyke, Amre bint Abdurrahman, Esved b. Yezîd, Saîd b. Müseyyeb, Şa'bî, Süleymân b. Yesâr, Hişâm b. Urve, Mesrûk b. Ecda',<sup>563</sup> İbn Süfeyne ve Ebü'l- Vâil rivayet etmişlerdir.<sup>564</sup> Resûlullah'ın (s.a.s.) hanımları içinde Hz. Âişe'den sonra hadis rivayeti konusunda en çok nâkili onun yaptığı söylenmektedir.<sup>565</sup>

### 3.7.2. Hâris b. Ebî Kurza

Hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Ebû Kurzâ el-Mahzûmî'nin halasıdır. Resûlullah'tan (s.a.s.) “Dünya tatlıdır, güzeldir ve yeşildir...” hadisini rivayet etmiştir.<sup>566</sup>

<sup>560</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 329.

<sup>561</sup> Kandemir, “Ümmü Seleme”, 42: 329.

<sup>562</sup> İbn Mencûye, *Ricâlü sahîhi müslim*, 2: 414.

<sup>563</sup> Kandemir, “Ümmü Seleme”, 42: 329.

<sup>564</sup> İbn Mencûye, *Ricâlü sahîhi müslim*, 2: 414.

<sup>565</sup> Kandemir, “Ümmü Seleme”, 42: 329.

<sup>566</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334.

### 3.8. ADİY b. K'AB OĞULLARINDAN OLANLAR

#### 3.8.1. Hafsa bint Ömer

Ümmü'l-mü'minîn olan Hafsa, Resûlullah'ın (s.a.s.) eşi, Hz. Ömer'in kızıdır.<sup>567</sup> Tam künyesi, Hafsa bint Ömer b. el-Hattâb<sup>568</sup> b. Nevfel b. Abduluzza b. Riyah b. Abdullah b. Kırt b. Rezzah b. Ady b. K'ab b. Lüey b. Ğâlib el-Kureşîyye el-Adeviyye el-Medeniyye'dir.<sup>569</sup> Annesi, Zeynep bint Maz'ûn<sup>570</sup> b. Habîb b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah,<sup>571</sup> Osman b. Maz'ûn<sup>572</sup> ve Kudâme b. Maz'ûn'nun kız kardeşidir.<sup>573</sup> Hafsa; bi'set'ten beş sene önce,<sup>574</sup> Mekke'de Kureyş'in Beyt'i yaptığı zaman<sup>575</sup> milâdî 605 yılında doğdu.<sup>576</sup> Ömer b. Hattab'ın oğlu Abdullah'ın anne baba bir<sup>577</sup> ve büyük Abdurrahman'ın kız kardeşidir.<sup>578</sup>

Hafsa, ilk evliliğini Abdullah b. Huzâfe ile kardeş olan<sup>579</sup> ilk Müslümanlardan Huneys b. Huzâfe'yle yapmıştır. Kocasıyla beraber Medine'ye hicret etmiştir. Bu evlilik, Hafsa'nın Bedir Gazvesi dönüşü eşinin ölmesiyle sonlanmış ve Hafsa dul kalmıştır. Hz. Ömer, kızını iyi biriyle evlendirmek istiyordu. Bu sebeple eşini yeni kaybeden (Hz. Peygamber'in kızı Rukıyye) Hz. Osman'a dul kızı Hafsa'yla

<sup>567</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 81; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 98; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 839; İbn Mencûye, *Ricâlü sahihi müslim*, 2: 414; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 84; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1331; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 581; Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 34; M. Yaşar Kandemir, "Hafsa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 119.

<sup>568</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 81; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 98; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 839; İbn Mencûye, *Ricâlü sahihi müslim*, 2: 414; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 84; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1331; İbn Kunfûz, *Kitâbü'l-vefeyât*, 1: 34; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 581; Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 34; Kandemir, "Hafsa", 15: 119.

<sup>569</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 81; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 839.

<sup>570</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 81; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 98; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 839; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 84; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1331; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 581; Kandemir, "Hafsa", 15: 119.

<sup>571</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 81; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 839; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 84; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 581.

<sup>572</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 81; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 98; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 839; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1331; Kandemir, "Hafsa", 15: 119.

<sup>573</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334; Kandemir, "Hafsa", 15: 119.

<sup>574</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 81; Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 34.

<sup>575</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 81.

<sup>576</sup> Kandemir, "Hafsa", 15: 119.

<sup>577</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 84; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1331; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 581; Kandemir, "Hafsa", 15: 119.

<sup>578</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334.

<sup>579</sup> Kandemir, "Hafsa", 15: 119.

evlenmesini teklif etmiştir. Hz. Osman yeni bir evlilik niyetinde olmadığından bu teklifi geri çevirmiştir. Hz. Ömer bu teklifi bir kez de Hz. Ebû Bekir'e yapmıştır. Hz. Ebû Bekir ise Resûlullah'ın (s.a.s.) Hafsa ile evlenme isteğini bildiğinden ve bunu açıklamanın doğru olmayacağını düşündüğünden bu teklifi sükûtle cevaplamıştır. Hz. Ömer bu tepkiye gücendi ve durumu Resûlullah'a (s.a.s.) anlatmıştır. Resûlullah (s.a.s.) da cevaben "Hafsa'nın Osman'dan daha hayırlı biriyle, Osman'ın da Hafsa'dan daha hayırlı biriyle evleneceğini" söylemiştir.<sup>580</sup>

Bundan sonra Resûlullah (s.a.s.) hicrî iki<sup>581</sup> veya üçüncü yılın<sup>582</sup> Şâban ayında<sup>583</sup> (Ocak 625) dördüncü hanımı olarak 400 dirhem mehir vererek<sup>584</sup> Hafsa ile evlenmiştir. Hz. Osman da bir süre sonra Resûlullah'ın (s.a.s.) kızı Ümmü Gülsûm'le evlenmiştir.<sup>585</sup>

Hafsa'nın bir takım davranışları sebebiyle Hz. Ömer tarafından uyarıldığı bilinmektedir. Kaynaklarda bu olaya detaylı olarak yer verilmemektedir. Sebebi kesin olarak bilinmese de bunun Hafsa'nın sır saklamadaki kusuru sebebiyle olduğu sanılmaktadır. Resûlullah'ın (s.a.s.) Hafsa'yı ric'î talâk ile boşadığı bilinmektedir. Hz. Ömer'in bu durumu öğrenmesiyle çok üzüldüğü ve bundan dolayı Hafsa'yı uyardığı ve "Allah ve Resûlü bundan sonra bize değer vermez." dediği rivayet edilmektedir. Resûlullah'ın (s.a.s.) ric'î talâk ile boşaması üzerine Allah Resûlullah'a (s.a.s.) Hafsa'yı boşamamasını emretmiştir. Bir başka rivayette de Ceb râil, Resûlullah'a (s.a.s.) gelerek "Hafsa gece kalkıp çok namaz kılan ve çok oruç tutan bir hanımdır, o cennette de senin eşindir" demiş ve bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) onu boşamaktan vazgeçmiştir.<sup>586</sup>

Hz. Ebû Bekir döneminde çoğaltılan Kur'ân mushafı babasının vefatından sonra Hafsa'da kalmış ve Hz. Osman zamanında çoğaltılırken ondan asıl nüsha

<sup>580</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 81; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 84; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1331; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 581; Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>581</sup> Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 34.

<sup>582</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 81; İbn Mencüye, *Ricâlü sahîhi müslim*, 2: 414; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 84; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1331; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 581; Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 34; Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>583</sup> İbn Mencüye, *Ricâlü sahîhi müslim*, 2: 414; Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>584</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 81; İbn Mencüye, *Ricâlü sahîhi müslim*, 2: 414; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 84; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1331; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 581; Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 34; Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>585</sup> Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>586</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1331.



alınıp, sonra ona tekrar verilmiştir.<sup>587</sup> Okuma yazmayı da Şifâ bint Abdullah'tan öğrenmiştir.<sup>588</sup> Kendisinin hâfız olduğu da rivayet edilmektedir.<sup>589</sup>

Hafsa'nın hicrî 45 yılında<sup>590</sup> Şâban ayında (Ekim 665)<sup>591</sup> Hz. Osman'ın Hilâfeti döneminde Medine'de<sup>592</sup> veya bir başka görüşe göre hicrî 41 yılının Cemâziyelevvel ayında<sup>593</sup> (Eylül 661) veya 27 (647-648) yılında vefat ettiği söylenmektedir.<sup>594</sup> Cenaze namazının o dönemde Medine Valisi olan Mervân b. Hakem tarafından kıldırıldığı ve Bakî' Mezarlığı'na defnedildiği söylenmektedir.

Hz. Hafsa'nın Resûlullah'tan (s.a.s.) ve babası Hz. Ömer'den altmış tane hadis rivayet ettiği belirtilmiştir.<sup>595</sup> Kardeşi Abdullah b. Ömer namaz, hac konusunda,<sup>596</sup> yeğeni Hamza,<sup>597</sup> sahâbilerden Şüteyr b. Şekel, Muttalib b. Ebû Vedâ'a oruç konusunda,<sup>598</sup> Hârise b. Vehb<sup>599</sup> ve tâbiilerden de Abdullah b. Safvân el-Cumahî,<sup>600</sup> Safiye bint Ebî Ubeyd ve Hâris b. Ebî Rebî'a ise ondan hadis rivayet etmiştir.<sup>601</sup>

### 3.8.2. Şifâ bint Abdillâh

Tam künyesi, Şifâ bint Abdillâh b. Abdişems<sup>602</sup> b. Hâlid b. Sâdad b. Abdillâh b. Kırt b. Rezzah b. Adiy b. K'ab b. Lüey el-Adeviyye el-Kureşsiyye'dir.<sup>603</sup> İsminin Leyla olduğu söylenmektedir. Oğlu Süleymân b. Ebî Hasme'ye nispetle Ümmü

<sup>587</sup> Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>588</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1373.

<sup>589</sup> Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>590</sup> İbn Mencüye, *Ricâlü sahîhi müslim*, 2: 414; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 84; İbn Kunfüz, *Kitâbü'l-vefeyât*, 1: 34; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 581; Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>591</sup> Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>592</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 98.

<sup>593</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 84; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 581; Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 34.

<sup>594</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 84; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 581.

<sup>595</sup> Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>596</sup> İbn Mencüye, *Ricâlü sahîhi müslim*, 2: 414; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1331.

<sup>597</sup> Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>598</sup> İbn Mencüye, *Ricâlü sahîhi müslim*, 2: 414.

<sup>599</sup> Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>600</sup> İbn Mencüye, *Ricâlü sahîhi müslim*, 2: 414; Kandemir, "Hafsa", 15: 120.

<sup>601</sup> İbn Mencüye, *Ricâlü sahîhi müslim*, 2: 414.

<sup>602</sup> Aynur Uraler, "Şifâ bint Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 138.

<sup>603</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 268; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 334; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 207; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 728.

Süleymân diye künyelenmiştir. İlk olarak Ebû Hasme b. Huzeyfe ile evlenmiş,<sup>604</sup> onun vefatından sonra ölen eşinin kardeşi Merzûk ile evlenmiştir. Merzûk'tan da Ebû Hakîm künyesiyle tanınan bir oğlu doğmuştur. Bu evlilikten bir tane de kızı olmuştur.<sup>605</sup>

Medine'ye ilk hicret edenlerdendir. Resûlullah (s.a.s.) ona bir ev tahsis etmiş o da oğlu Süleymân ile bu eve yerleşmiştir. Okuma yazma bildiği için kadınlara da okuma-yazma öğretiyordu. Resûlullah'ın (s.a.s.) eşi Hafsa da bu kadınlar arasında yer almıştır. Resûlullah (s.a.s.), ona hanımı Hafsa'ya da okuma yazma öğretmesini söylemiştir.<sup>606</sup>

Şifâ, Câhiliye döneminde “Nemle” diye adlandırılan bir cilt hastalığını “Rukye” denilen yöntemle (dua okuyarak) tedavi ederdi. İslâmiyet gelip de Müslüman olunca bu tedavi yöntemini bırakmıştır. Ancak hastaların tedavi olmak istemeleri üzerine duasını Resûlullah'a (s.a.s.) okumuş, Resûlullah (s.a.s.) da ona bunun şirk içeren bir söz ve davranış barındırmadığı sürece yapılabileceğini söylemiştir. Resûlullah (s.a.s.) bilakis memnun olmuş, hanımı Hafsa'ya da bu tedaviyi öğretmesini istemiştir.<sup>607</sup>

Resûlullah (s.a.s.) Şifâ'yı ara ara ziyaret eder, hatta evinde dinlenip kaylûle yapardı. Şifâ, Resûlullah (s.a.s.) onun evine geldiğinde dinlenmesi için bir yatakla bir çarşaf hazırlamış, onları ona tahsis etmiştir.<sup>608</sup> Kendisinden sonraki aile üyeleri bu yatağı saklamışlardır. Emevîler döneminde Mervân b. Hakem, onu Şifâ'nın torunlarından parayla satın almıştır.<sup>609</sup>

Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de hilâfetleri döneminde Şifâ'ya çok değer vermiş; Hz. Ömer onu bilhassa evinde ziyaret etmiş, kendisine danışmış ve ona çarşı işlerinde görev vermiştir.<sup>610</sup> Birgün namaz vakti gelip de namaza gitmediğini

<sup>604</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 268; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 373; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 207; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 728; Uraler, “Şifâ bint Abdullah”, 39: 138.

<sup>605</sup> Uraler, “Şifâ bint Abdullah”, 39: 138.

<sup>606</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 728.

<sup>607</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 373; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 207; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 728; Uraler, “Şifâ bint Abdullah”, 39: 138.

<sup>608</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 207.

<sup>609</sup> Uraler, “Şifâ bint Abdullah”, 39: 138.

<sup>610</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 207.

gördüğü damadı Şürahbîl b. Hasene'yi azarlamıştır. Bunun üzerine damadı da mazeretini dile getirerek niçin gidemediğini açıklamıştır.<sup>611</sup>

Şifâ bint Abdullah'ın naklettiği on iki rivayet olduğu söylenmektedir. Bu rivayetleri, oğlu Süleymân b. Ebû Hasme, torunları Osman b. Süleymân, Ebû Bekir ve onlar dışında Ebû Seleme b. Abdurrahman, Hafsa ve hizmetlisi Ebû İshak nakletmişlerdir.<sup>612</sup>

### 3.8.3. Ümmü'l-Münzîr bint Kays

Adı, Ümmü'l-Münzîr bint Kays'tır. Hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. “Resûlullah'ın (s.a.s.) onun yanına çadıra geldiğini ve beraberinde Ali'nin olduğunu...” söylemiştir.<sup>613</sup>

## 3.9. CUMAH b. AMROĞULLARINDAN OLANLAR

Bu kabileden hiçbir hanım sahâbî Halîfe b. Hayyât'ın *Tabakât*'ında yer almamıştır. Halîfe burada sadece kabile ismi zikretmiştir.<sup>614</sup>

## 3.10. SEHM b. AMROĞULLARINDAN OLANLAR

### 3.10.1. Rayte bint Münebbih

Tam künyesi, Rayte bint Münebbih b. Haccâc<sup>615</sup> b. Âmir b. Hûzâfe b. Sa'd es-Sehmiyye'dir.<sup>616</sup> Annesi, Zeyneb bint Vâil b. Hişâm b. Saîd b. Sehm'dir.<sup>617</sup>

<sup>611</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 373; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 728.

<sup>612</sup> Mizzi, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 207; Uraler, “Şifâ bint Abdullah”, 39: 139.

<sup>613</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 335.

<sup>614</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 335.

<sup>615</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1355; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 661.

<sup>616</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 269; Halef b. Abdülmelik b. Bişekval Ebü'l-Kâsım, *Ğavâmizi'l-esmâi'l-mübheme el-vâkıatü fî mütûni'l-ehâdîsi'l-müsneve*, thk. İzzeddin Ali es-Seyyid, Muhammed Kemâliddin Aziddin, 1. Bs (Beyrut: Âlim el-kutub, 1407/1986), 2: 877.

Has'am kabilesinden olduğu da söylenir. Mekke'nin fethedildiği gün<sup>618</sup> Müslüman olmuş ve biat etmiştir.<sup>619</sup> Amr b. As b. Vâil es-Sehmî ile evlenmiştir.<sup>620</sup> Bu evlilikten doğan Abdullah b. Amr b. As'ın da annesidir.<sup>621</sup>

Kendisinin adı Resûlullah'tan (s.a.s.) rivayet yapan hanım sahâbîler arasında zikredilse de, kendisinin yapılmış bir hadis rivayeti kaynaklarda yer almamaktadır. Oğlu Abdullah b. Amr b. As'tan gelen bir rivayette, "Ben ve annem Rayte bir şeyi düzeltirken yanımızdan Resûlullah (s.a.s.) geçti. Bize dedi ki: Bu iş daha hızlı yapılır." dediği nakledilmiştir.<sup>622</sup>

### 3.11. ÂMİR b. LÜEYOĞULLARINDAN OLANLAR

#### 3.11.1. Sevde bint Zem'a

O, Sevde bint Zem'a b. Kays<sup>623</sup> b. Abdîşems b. Abdîvûd b. Nasr b. Mâlik b. Hasl (hüseyl) b. Amr b. Lüey el-Kureşîyye'dir.<sup>624</sup> Ümmü'l-Esved diye bilinir.<sup>625</sup> Mekke'de doğduğu<sup>626</sup> bilinmekle beraber babası Kureyş'in önemli kabilelerinden Âmir b. Lüeyoğullarından Zem'a b. Kays'tır.<sup>627</sup> Annesi ise, Medine'nin yerlisi Neccâroğulları kabilesinden Şemûs bint Kays<sup>628</sup> b. Zeyd b. Amr b. Lübeyd b. Haraş b. Âmir b. Ğanm b. Adiy b. Neccar'dır.<sup>629</sup> Soyu baba cihetinden dedesi Âmir b.

<sup>617</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1355.

<sup>618</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 269.

<sup>619</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 269; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1355; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 661.

<sup>620</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 269.

<sup>621</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 269; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1355; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 661.

<sup>622</sup> Ebü'l-Kâsım, *Ğavâmizi'l-esmâi'l-mübheme*, 2: 877.

<sup>623</sup> Aynur Uraler, "Sevde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36: 584.

<sup>624</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 52; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 335; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 183; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 835; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 940; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 721.

<sup>625</sup> Uraler, "Sevde", 36: 584.

<sup>626</sup> Uraler, "Sevde", 36: 584.

<sup>627</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 52; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 335; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 183; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 835; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 940; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 721.

<sup>628</sup> Uraler, "Sevde", 36: 584.

<sup>629</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 52; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 183; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 835; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 721.

Lüey'de Resûlullah'ın (s.a.s.) soyu ile birleşir.<sup>630</sup> İlk olarak amcasının oğlu Süheyl b. Amr'ın kardeşi Sekrân b. Amr'la evlendi.<sup>631</sup> Eşiyle beraber Habeşistan'a hicret etmiştir.<sup>632</sup> Kocası vefat ettikten sonra çocuklarıyla tek kalmıştır. Resûlullah (s.a.s.) Hz. Hatice'nin vefatından sonra peygamberliğin onuncu (620) yılında Ramazan ayında<sup>633</sup> Osman b. Maz'ûn'un eşi Havle bint Hakîm'in teşviki ve önerisiyle<sup>634</sup> Sevde'yle evlenmiştir.<sup>635</sup> Sevde'yle Resûlullah (s.a.s.) 400 dirhem mehir karşılığında nikâhlanmışlardır. Resûlullah (s.a.s.) Medine'de Hz. Âişe'yle evleninceye kadar 3 yıl Sevde onun tek eşi olmuştur.<sup>636</sup>

Sevde, yaşlılığından ötürü Resûlullah'ın (s.a.s.) kendisini boşamasından endişelenerek Resûlullah'a (s.a.s.) gitmiş, onun nikâhı altında haşrolmak istediğini söyleyerek, Resûlullah'ın (s.a.s.) yanında geceleme hakkını Hz. Âişe'ye verdiğini söylemiştir. Bu durum Hz. Âişe'nin hoşuna gitmiştir. Bu durum üzerine "Eğer bir kadın kocasının kötü muamelesinden yahut yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında bir uzlaşmaya varmalarında onlara günah yoktur ve sulh hayırlıdır..." (en-Nisâ, 4/128.) âyeti inmiştir.<sup>637</sup>

Sevde, Hz. Ömer'in hilâfetinin son zamanlarında<sup>638</sup> Medine'de 23 (644) yılında vefat etmiştir. Cenaze namazının Hz. Ömer tarafından kıldırıldığı ve Cennetü'l-bakî'ye defnedildiği rivayet edilir.<sup>639</sup> Hicrî 54<sup>640</sup> veya 55<sup>641</sup> yılında vefât ettiği rivayetleri varsa da bu rivayetler pek itibar görmemiştir.

Resûlullah'tan (s.a.s.) beş hadis rivayet ettiği bilinmektedir. Kendisinden Ebû Hüreyre, Abdullah b. Zübeyr, Atâ b. Yesâr, Urve b. Zübeyr, İkrime el-Berberî,<sup>642</sup>

<sup>630</sup> Uraler, "Sevde", 36: 584.

<sup>631</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 52; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 835; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 940; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 721.

<sup>632</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 52; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 940; Uraler, "Sevde", 36: 584.

<sup>633</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 940.

<sup>634</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 721.

<sup>635</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 52; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 183; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 835; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1371; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 940; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 721.

<sup>636</sup> Uraler, "Sevde", 36: 584.

<sup>637</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1371; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 721; Uraler, "Sevde", 36: 584.

<sup>638</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 104; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 721.

<sup>639</sup> Uraler, "Sevde", 36: 584.

<sup>640</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 721; Uraler, "Sevde", 36: 584.

<sup>641</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 183.

<sup>642</sup> Uraler, "Sevde", 36: 584.

Yahyâ b. Abdurrahman b. Esad b. Zürâre ve Abdullah b. Abbas<sup>643</sup> hadis rivayet etmiştir.

### 3.11.2. Ümmü Şerîk

Guzeyye bint Câbir b. Hakîm<sup>644</sup> Veddân b. Avf b. Amr b. Âmir b. Revâha b. Munkız b. Âmir b. Lüey<sup>645</sup> el-Âmiriyye ed-Devsiiyye'dir. Adı konusunda Gaziiyye ya da Guzeyle denildiği rivayeti de vardır. Kaynaklarda “Ümmü Şerîk” diye künyelendiği yazmaktadır.<sup>646</sup> Âmiriyye veya Devsiyye ve yahut da Ensâriyye diye nisbelenmiştir. Farklı nisbelerle anılmasında onun bağlı olduğu kabileye nispet edilmesi, evlilikleri ve yahut da Medine'ye hicret edip yerleşmesi etkili olmuştur, denilmektedir.<sup>647</sup>

Ümmü Şerîk, Ebü'l-Akr ile evliydi. Mekke'de İslâm'ı kabul edip, Müslüman olmuşlardı. Ümmü Şerîk Kureyş kadınlarına gizlice İslâm'ı anlattığından Mekke'den çıkarılmıştır. Diğer rivayete göre ise, Ümmü Şerîk ile eşi, Mekke'de İslâm'ı kabul ettikten sonra müşrikler tarafından işkenceye maruz kaldılar. Ümmü Şerîk'i huysuz deveye bindirerek, bal ve ekmek yedirip, güneşin altında deve ile yürütüp, su vermediler. Öğlen zamanı işkenceye ara verdikleri zaman Ümmü Şerîk'i güneşin altında bırakıp, onlar dinlenmeye çekildi. Üç gün bu şekilde işkence ettiler. Ümmü Şerîk işkenceden dolayı aklını oynatacak, görme ve işitme kaybına uğrayacak hale geldi. Onu İslâm'dan vazgeçmesi için ikna etmeye çalışıyorlardı. O ise bundan vazgeçmedi. Bir anda göğsünde bir kırba dolusu su belirmiş, o da bundan kana kana içmiştir. Bu Allah'ın ona ikramıdır.<sup>648</sup>

Ümmü Şerîk kendisini Resûlullah'a (s.a.s.) hibe etmiştir. Hz. Âişe onun için “Kendini bir erkeğe hibe eden o kadın (Ümmü Şerîk) en hayırlı kadındır” demiştir.<sup>649</sup>

<sup>643</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 721.

<sup>644</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 111; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1391; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 44.

<sup>645</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 335.

<sup>646</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 111; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1391; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 44; Kemal Sandıkçı, “Ümmü Şerîk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 331.

<sup>647</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 417,420.

<sup>648</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 156.

<sup>649</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 156; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 111; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1391; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 44; Sandıkçı, “Ümmü Şerîk”, 42: 138.

Hakkında "...kendini peygambere mehirsiz olarak bağışlar da peygamber de onunla evlenmek isterse böyle bir mümin kadını -ki sonuncusu diğer müminlere değil, zatına mahsustur - sana helâl kıldık..." (el-Ahzâb, 33/50.) âyeti inmiştir.<sup>650</sup>

Ümmü Şerîk, Resûlullah'tan (s.a.s.) üç hadis rivayet etmiştir. Kendisinden ise, Câbir b. Abdullah, Saîd b. Müseyyeb,<sup>651</sup> Şehr b. Havşeb ve Urve b. Zübeyr<sup>652</sup> hadis rivayet etmişlerdir.

### 3.11.3. Ümmü Muhammed b. Hâtıb

Ümmü Muhammed b. Hâtıb b. Hâris b. Ma'mer b. Habîb b. Huzâfe b. Cumah diye adlandırılır.<sup>653</sup> Asıl adı Fâtıma olarak bilinir. Ona, Ümmü Cemîl binti'l-Mücellil de denir.<sup>654</sup> Daha çok kızına nispetle "Ümmü Cemîl" diye künyelendiği söylense de oğlu Muhammed b. Hâtıb'a nispetle "Ümmü Muhammed" diye tanınmıştır.<sup>655</sup>

## 3.12. MÂLİK b. NADROĞULLARINDAN OLANLAR

### 3.12.1. Fâtıma bint Kays

Fâtıma bint Kays b. Hâlid<sup>656</sup> el-Ekber b. Vehb b. Sa'lebe b. Vâile b. Amr b. Şeyban b. Muhârib b. Fihri el-Fihriyye olarak bilinir. O, Dahhak b. Kays el-Fihri'nin kız kardeşidir. Dahhak ondan on yaş büyüktür.<sup>657</sup> Annesi, Kinâne kabilesinden Ümeyme bint Râbi'a'dır.<sup>658</sup>

<sup>650</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 156.

<sup>651</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1391; Sandıkçı, "Ümmü Şerîk", 42: 138.

<sup>652</sup> Sandıkçı, "Ümmü Şerîk", 42: 139.

<sup>653</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 335; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 336; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1461.

<sup>654</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 336; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1461.

<sup>655</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1461.

<sup>656</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1400; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 264; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 69; Selman Başaran, "Fâtıma bint Kays", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 227.

<sup>657</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1400; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 264; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 69.

<sup>658</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 69; Başaran, "Fâtıma bint Kays", 12: 227.

Medine'ye hicret etmiştir. Ebû Amr b. Hafs b. Muğîre ile evliydi. Ebû Amr onu boşayınca, Fâtıma ondan nafaka istemiştir. Kocası ve ailesi bunu kabul etmeyince Resûlullah'a (s.a.s.) gelerek durumu bildirdi. Resûlullah (s.a.s.) ona boşanınca kocasından nafaka alamayacağını ve onun evinde oturamayacağını söyledi. Resûlullah (s.a.s.), ona önce Ümmü Şerîk'in evinde iddet beklemesini sonra ise Abdullah b. Ümmü Mektûm'un evinde iddetinin kalanını tamamlamasını söylemiştir. Süre dolunca da Resûlullah'a (s.a.s.) haber vermiş ve kendisini Muâviye b. Ebû Süfyân ve Ebû Cehm Âmir b. Huzeyfe'nin istediğini söylemiştir. Resûlullah (s.a.s.) Muâviye'nin yoksul, Ebû Cehm'in de kadınlara sert davrandığını söylemiş ona Üsâme b. Zeyd ile evlenmesini tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Fâtıma Üsâme ile evlenmiştir.<sup>659</sup>

Hz. Ömer vefat ettiğinde, şûra meclisi onun evinde toplanmıştır.<sup>660</sup> Ardından Kûfe valisi olarak görev yapan kardeşi Dahhâk'ın yanına yerleşmiş ve orada vefat etmiştir.<sup>661</sup>

Resûlullah'tan (s.a.s.) birçok hadis rivayet ettiği bilinmekle beraber bunun otuz dört<sup>662</sup> tane olduğu söylenmektedir. Kendisinden Şa'bî,<sup>663</sup> Saîd b. Müseyyeb, Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir, Süleymân b. Yesâr ve Urve b. Zübeyr<sup>664</sup> Esved b. Yezîd en-nehâi, mevlâsı Tenim Ebû Seleme, Âmir eş-şâ'bi, Abdullah el-behî, Abdurrahman b. Âsım b. Sâbit, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe, Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir es-Sıddık, Muhammed b. Abdurrahman b. Sevbân, Ebû Bekir b. Ebî Cehm, Ebû Seleme b. Abdurrahman<sup>665</sup> Hz. Âişe ve Ümmü Seleme<sup>666</sup> hadis rivayet etmiştir.

---

<sup>659</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1400; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 264; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 69; Başaran, "Fâtıma bint Kays", 12: 227.

<sup>660</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1400; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 264; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 69.

<sup>661</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1400; Başaran, "Fâtıma bint Kays", 12: 227.

<sup>662</sup> Başaran, "Fâtıma bint Kays", 12: 227.

<sup>663</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 69; Başaran, "Fâtıma bint Kays", 12: 227.

<sup>664</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 264; Başaran, "Fâtıma bint Kays", 12: 227.

<sup>665</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 264.

<sup>666</sup> Başaran, "Fâtıma bint Kays", 12: 227.



### 3.13. ĞANM b. MÂLİKOĞULLARINDAN OLANLAR

#### 3.13.1. Ümmü Rûmân bint Âmir

Tam künyesi, Ümmü Rûmân bint Âmir (veya Uveymir)<sup>667</sup> b. Abdimenat b. Dühman b. Ğanm b. Mâlik b. Kinâne b. Huzeyme b. Abdişems el-Kinâniyye'dir.<sup>668</sup> Adı, Zeyneb olarak söylenmiştir.<sup>669</sup> İlk önce Abdullah b. Hâris b. Sahbere el-Ezdî ile evlendi. İslâmiyet'ten önce eşi ile beraber Yemen'den Mekke'ye geldiler ve Hz. Ebû Bekir ile hilf (anlaşma) yapıp onun himayesinde Mekke'ye girdiler. Bu evliliğinden Tufeyl adında bir oğlu oldu. Kocasını Abdullah b. Hâris vefat ettikten sonra Hz. Ebû Bekir ile evlendi. İslâm'ı kabul ederek, ilk Müslümanlardan olmuş ve Resûlullah'a (s.a.s.) biat etmiştir. Hz. Ebû Bekir ile yaptığı bu evliliğinden Abdurrahman ve Âişe doğmuştur.<sup>670</sup>

Hz. Ebû Bekir, Medine'ye hicret ettikten sonra Zeyd b. Hârise ile Ebû Râfi'î Mekke'ye göndermiş, Ümmü Rûmân, Âişe ve Resûlullah'ın (s.a.s.) ailesini Medine'ye getirtmiştir.<sup>671</sup> İfk Hadisesi'nde Hz. Âişe'ye destek olmuş, onu teselli etmiştir.<sup>672</sup>

Ümmü Rûmân'ın vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir. Onun hicrî dört (626) veya beş (627) yılında,<sup>673</sup> bir başka ve güçlü olan rivayete göre de hicrî altı yılında, Zilhicce ayının altısında (Nisan 628)<sup>674</sup> Resûlullah'ın (s.a.s.) Hudeybiye anlaşması esnasında öldüğü bilinmektedir.<sup>675</sup> Resûlullah (s.a.s.) onun defnedilmesi esnasında kabrine inmiş ve ona dua etmiştir. “Allahım! Ümmü Rûmân'ın senin ve Resûlü'nün uğrunda neler çektiğini sen daha iyi bilirsin” dediği, ardından da

<sup>667</sup> İshak Emin Aktepe, “Ümmü Rûmân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 328.

<sup>668</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 276; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1438; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 206; Sallâbi, *Ebû Bekr es-sıddık (r.a.)*, 1: 5.

<sup>669</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 206.

<sup>670</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 276; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1438; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 206; Sallâbi, *Ebû Bekr es-sıddık (r.a.)*, 1: 5; Aktepe, “Ümmü Rûmân”, 42: 328.

<sup>671</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 276; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1438; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 206.

<sup>672</sup> Aktepe, “Ümmü Rûmân”, 42: 328.

<sup>673</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1438.

<sup>674</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 276; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1438; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 206; Sallâbi, *Ebû Bekr es-sıddık (r.a.)*, 1: 5.

<sup>675</sup> Sallâbi, *Ebû Bekr es-sıddık (r.a.)*, 1: 5.

sahâbîlere dönüp, cenazeyi göstererek, “Kim Cennet hûrilerinden birini görmek isterse Ümmü Rûmân’a baksın” buyurduğu rivayet edilmiştir.<sup>676</sup> Ümmü Rûmân, Resûlullah’tan (s.a.s.) bir hadis rivayet etmiştir. Mesrûk b. Ecda‘ da Ümmü Rûmân’dan hadis rivayet etmiştir.<sup>677</sup>

### 3.13.2. Rûmeysa bint Hâris

Rûmeysa bint Hâris Benî Firas b. Mâlik b. Kinâne<sup>678</sup> veya Rûmeysa bint Hâris b. Tufeyl b. Sahrabe el-Ezdiyye<sup>679</sup> olarak tanınır. O, Abdullah b. Muhammed b. Ebû Uteyk’ın annesidir.<sup>680</sup> Avf b. Hâris’in kız kardeşi,<sup>681</sup> Hz. Âişe’nin de sütkardeşi olarak bilinir.<sup>682</sup>

Hayatı hakkında geniş bir bilgiye sahip olunmamakla beraber vefat tarihi de bilinmemektedir. Kendisi Ümmü Seleme’den “hedy” ile alakalı rivayette bulunmuş,<sup>683</sup> ondan da kardeşi Avf rivayet etmiştir.<sup>684</sup>

### 3.13.3. Ümmü Süleymân bint Ebü’l-Hakem

Ümmü Süleymân bint Ebü’l-Hakem Benî Ğaffar b. Melil b. Damre b. Bekr b. Abdimenat b. Ali b. Kinâne diye bilinir. Hayatı hakkında pek bilgi bulunmamakta olup, hakkında edinilen bilgi nesebi ve rivayetiyle sınırlıdır. Resûlullah’tan (s.a.s.) “Kişi tâ ki kendisiyle cennet arasında bir zira‘ boy kalıncaya kadar cennete yaklaşır.

<sup>676</sup> İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, 8: 276; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1438.

<sup>677</sup> Aktepe, “Ümmü Rûmân”, 42: 328.

<sup>678</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 336.

<sup>679</sup> Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büsîf İbn Hibbân, *Sikât*, thk. Seyyid Şerif ed-dini Ahmed (Haydarâbâd: Dâr’ül-Fikr, 1395/1975), 4: 244; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 508; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 370.

<sup>680</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 1395, 4: 244; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 370.

<sup>681</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 1395, 4: 244; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 508; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 370.

<sup>682</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 370.

<sup>683</sup> İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, 1: 370.

<sup>684</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 1395, 4: 244; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 508; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 370.

Sonra öyle bir kelime söyler ki, o kelime onu San‘â’dan daha uzak bir uzaklığa ulaştırır.” hadisini rivayet etmiştir.<sup>685</sup>

### 3.14. ESED b. HÜZEYMEOĞULLARINDAN OLANLAR

#### 3.14.1. Zeyneb bint Cahş

Zeynep bint Cahş’ın zikri; anlaşmalı oldukları Benî Abdişems b. Abdimenaf oğullarından bahsedilen bölümde geçmiştir. Bu sebeple burada tekrarlanılmasına gerek duyulmamıştır.

#### 3.14.2. Hamne bint Cahş

Hamne bint Cahş’ın zikri; anlaşmalı oldukları Benî Abdişems b. Abdimenaf oğullarından bahsedilen bölümde geçmiştir. Bu sebeple burada tekrarlanılmasına gerek duyulmamıştır.

#### 3.14.3. Ümmü Kays bint Muhassîn

Tam künyesi, Ümmü Kays bint Muhassîn b. Hirsan el-Esediyye olarak zikredilir.<sup>686</sup> Ükkaşe b. Kays’ın kız kardeşidir.<sup>687</sup> Mekke’de çok erken zamanlarda Müslüman olmuş ve Resûlullah’a (s.a.s.) biat ettikten sonra Medine’ye hicret etmiştir.<sup>688</sup> Ebü’l-Kâsım’a göre onun adı Ümeyme’dir.<sup>689</sup> Babası, Ümeyr b. Andimenaf b. Dehman b. Ğanm b. Mâlik b. Kinâne’dir.<sup>690</sup>

<sup>685</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 336.

<sup>686</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 336; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 459; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 133; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1456; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 379; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 280.

<sup>687</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 459; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 133; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1456; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 379; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 280.

<sup>688</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 133; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1456; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 379; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 280.

Resûlullah'tan (s.a.s.) “Hayız kanının elbiseye deymesiyle” alakalı rivayette bulunmuştur.<sup>691</sup> Bunun dışında “Bir gün süt emen küçük oğluyla beraber Resûlullah'a (s.a.s.) geldiği, oğlunun Resûlullah'ın (s.a.s.) koluna idrarını yaptığını ve Resûlullah'ın (s.a.s.) o idrarlı bölgeye su getirip, yıkamadan sadece su serpiştirdiğini” rivayet etmiştir.<sup>692</sup> Ümmü Kays, Resûlullah'a (s.a.s.) “Biz öldüğümüz zaman birbirimizi görüyor muyuz?” diye sordu. Resûlullah (s.a.s.) da “Ruh cennette dolaşır, her ruh kıyamet günü kendi bedenine tekrar döner.” diye cevap vermiştir. Bu hadisi rivayet edenin Ümmü Kays bint Muhassîn değil de, Ümmü Kays el-Ensâri<sup>693</sup> veya Ümmü Hâni el-Ensâri<sup>694</sup> diye başka bir hanım sahâbî olduğu da rivayet edilmiştir. Başka bir rivayette de “Bir gün oğluyla Resûlullah'a (s.a.s.) geldiği, oğlunun boynuna astığı şeyden dolayı Resûlullah'ın (s.a.s.) ‘Bunu asmayın. Size bunun yerine içinde yedi şifa bulunan Ūdü'l-Hindî<sup>695</sup> gerekir ki o, Zâtü'l-Cenb hastalığına ve kiste iyi gelir’ dediği” rivayet edilir.<sup>696</sup> Bunun dışında “Ümmü Kays'ın ölen oğlunun cenazesinin yıkanması esnasında yıkayan kişiye soğuk suyla onu yıkama, onu öldürürsün dediği ve Ūkkaşe'nin de bunu Resûlullah'a (s.a.s.) anlatmasıyla, Resûlullah'ın (s.a.s.) Ümmü Kays için ‘Biz onu kötü bilmiyoruz. O yapacağını yapmıştır, Allah ömrünü uzun etsin’ dediği” rivayet edilir.<sup>697</sup>

Resûlullah'tan (s.a.s.) kaç hadis rivayet ettiği tam olarak bilinmese de çokça hadis rivayet ettiği tahmin edilmektedir.<sup>698</sup> Kendisinden ise Ubeydullah b. Abdullah,<sup>699</sup> Hamne b. Şüca'ın âzatlısı Nâfi',<sup>700</sup> Utbe, Vâbise b. Ma'bed,<sup>701</sup> kendi mevlâsı Adiy b. Dinâr, mevlâsı Ebü'l-Hasan, Ebû Ubeyde b. Abdullah b. Zem'a, Nafi'in kardeşi Amre,<sup>702</sup> Câbir b. Abdullah ve Ümmü Rû'man<sup>703</sup> rivayet etmiştir.

<sup>689</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 280.

<sup>690</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 459.

<sup>691</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 336.

<sup>692</sup> İbnü'l-Esîr, *Ūsdü'l-gâbe*, 1: 1456; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 280.

<sup>693</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 133; İbnü'l-Esîr, *Ūsdü'l-gâbe*, 1: 1456.

<sup>694</sup> İbnü'l-Esîr, *Ūsdü'l-gâbe*, 1: 1456.

<sup>695</sup> dogalbitkiler.com “Udu hindinin faydaları, ihtivası ve kullanım şekilleri | Doğal Bitkiler - Şifalı Bitkiler”, erişim: 22 Nisan 2019, <http://dogalbitkiler.com/udu-hindi/>.

<sup>696</sup> İbnü'l-Esîr, *Ūsdü'l-gâbe*, 1: 1456; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 280.

<sup>697</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 379; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 280.

<sup>698</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 133; İbnü'l-Esîr, *Ūsdü'l-gâbe*, 1: 1456.

<sup>699</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 133; İbnü'l-Esîr, *Ūsdü'l-gâbe*, 1: 1456; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 379.

<sup>700</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 133; İbnü'l-Esîr, *Ūsdü'l-gâbe*, 1: 1456.

<sup>701</sup> İbnü'l-Esîr, *Ūsdü'l-gâbe*, 1: 1456.

<sup>702</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 280.

#### 3.14.4. Cüdâme bint Vehb

Cüdâme bint Vehb Benî Esed b. Hüzeyme olarak bilinir.<sup>704</sup> Mekke’de Müslüman olmuş, Resûlullah’a (s.a.s.) biat etmiştir. Kavmiyle beraber Medine’ye hicret etmiştir. Üneyse b. Katâde b. Rebi’a b. Benî Amr b. Avf ile evliydi.<sup>705</sup> Ükkaşe b. Vehb’in kız kardeşidir.<sup>706</sup>

Resûlullah’tan (s.a.s.) “doğum kontrolü ve azl olayı”<sup>707</sup> ile alakalı rivayette bulunmuştur. Bunun dışında “hamilenin emzirmesi konusunda” da Resûlullah’tan (s.a.s.) rivayette bulunmuştur.<sup>708</sup> Kendisinden ise, kardeşi Ükkaşe rivayet etmiştir.<sup>709</sup>

#### 3.14.5. Ümmü Ma’kil

Ümmü Ma’kil el-Esediyye<sup>710</sup> veya Eşcâiyye<sup>711</sup> ve yahut da Ensâriyye<sup>712</sup> denilmiştir. Benî Esed b. Huzeyme’dendir.<sup>713</sup>

Ümmü Ma’kil Resûlullah (s.a.s.) ile beraber hac yapmak istiyordu. Eşi Ebû Ma’kil de devesini Allah yolunda kullanmak üzere sadaka olarak vermişti. Kendisi eşinden hac yapmak için bu deveyi istemiş, ancak eşi Allah yolunda onu sadaka verdiğini söyleyerek deveyi vermemiştir. İkisi beraber yürüyerek Resûlullah’a (s.a.s.) gelip, durumu izah edince, Resûlullah (s.a.s.) “Hac ve Umre de Allah yolundadır, Ebû Ma’kil deveni ona ver hac yapsın” demiştir. Ümmü Ma’kil Resûlullah’a (s.a.s.) “Ey Allah’ın Resûlü (s.a.s.) ben çok yaşlandım ve hastayım, benim haccımın yerine

<sup>703</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 459.

<sup>704</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 336; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1324; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 552.

<sup>705</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1324.

<sup>706</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 552.

<sup>707</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 336; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1324; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 552.

<sup>708</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 552.

<sup>709</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1324.

<sup>710</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 295; Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 336; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 70; İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 2: 138; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1464; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 309; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 428.

<sup>711</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 428.

<sup>712</sup> İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 2: 138; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 309; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 428.

<sup>713</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1464.

gececek başka bir amel var mıdır?” diye sormuş,<sup>714</sup> bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) “Ramazan da yapılan Umre’dir” demiştir.<sup>715</sup> Bir başka rivayette ise, Resûlullah (s.a.s.) ona “Seni bizle hac yapmaktan alıkoyan şey nedir?” diye sormuş, bunun üzerine Ümmü Ma’kil “Ey Allah’ın Resûl’ü (s.a.s.) devemizi eşim Ebû Ma’kil sadaka vermiş ben de hac yapamadım, seninle hac yapmaya bedel ne amel vardır?” diye sormuş, Resûlullah (s.a.s.) da “Ramazan da yapılan umre” demiştir.<sup>716</sup> Bu hadisi rivayet edenin Eşca‘ Kabilesi’nden Ümmü Ma’kil<sup>717</sup> veya Ümmü Sinan<sup>718</sup> adındaki bir başka hanım olduğu da söylenmiştir. Ancak Saîd b. Cübeyr, bu olayın Ümmü Ma’kil el-Esedîyye’ye mahsûs olduğunu söyleyerek diğer rivayetlerin doğru olmadığını söylemiştir.<sup>719</sup>

### 3.15. TEMÎM b. MÜRREOĞULLARINDAN OLANLAR

#### 3.15.1. Hamne bint Abdullah

Hamne bint Abdullah Yerbû’î b. Hanzek b. Mâlik b. Zeyd Menat b. Temîm olarak bilinir. Resûlullah’tan (s.a.s.) “Kucağına oturtulan birinin başını elinin arasına koyup, dua ettiğini” rivayet ettiği söylenmiştir.<sup>720</sup> Hakkında elde edilen başka bir bilgi bulunmamaktadır.

<sup>714</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 295; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 70; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1464.

<sup>715</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 295; Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 336; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 70; İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 2: 138; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1464; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 428.

<sup>716</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 309.

<sup>717</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 70.

<sup>718</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 309.

<sup>719</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 70.

<sup>720</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 337.

### 3.16. KAYS ‘AYLAN b. MÛDAROĞULLARINDAN OLANLAR

#### 3.16.1. Ümmü Müslîm

Ümmü Müslîm, Eşca‘ b. Rayse b. Atafan b. S‘ad b. ‘Aylan’dandır. Hayatına dair fazla bir bilgi bulunmayan bu hanım, Resûlullah’tan (s.a.s.) “Onun bir çadırdayken kendisinin yanına geldiğini ve ‘ölüm olmasaydı, bu kubbe ne de güzeldir’ diye buyurduğunu” rivayet etmiştir.<sup>721</sup>

#### 3.16.2. Ümmü Rûbab

Hakkında fazla bilgi bulunmamakla beraber kendisinin Eşca‘ Kabilesi’nden olduğu bilinmektedir. Ümmü Rûbab el-Eşca‘iyye diye bilinir.<sup>722</sup>

#### 3.16.3. Zeyneb es-Sekafiyye

Adı, Zeyneb es-Sekafiyye bint Ebî Muâviye’dır.<sup>723</sup> Onun Ehnes b. Şurayka veya Sâbit b. Ümmü Enmâr’ın mevlâsı Hubâb b. El-Hâris’in kızı olduğu söylenir.<sup>724</sup> Abdullah b. Mes‘ûd’un eşidir<sup>725</sup> ve kocasıyla beraber Kûfe’de yaşamışlardır.<sup>726</sup>

Zeynep es-Sekafiyye çokça sadaka veren, namaz kılan bir hanımdı. Ziyet eşyasından uzak durup hepsini tasadduk etmiştir. Birgün Resûlullah’ın (s.a.s.) sabah namazı dönüşü kadınların bulunduğu yere gelip, “Sizin cehennemde çok olduğunuzu gördüm. Allah’a gücünüzün yettiği kadar yaklaşın.” dediğini duyunca eve gidip tüm ziyetini toplamış ve tasadduk etmek için kalkıp gidecekken İbn Mes‘ûd, ondan tüm

<sup>721</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 337.

<sup>722</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 337.

<sup>723</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 337; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 145; İbn Mencûye, *Ricâlü sahihi müslim*, 2: 418; Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ’ ve tabakâtü’l-asfiyâ*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, 4. Bs (Beyrut: Dâr’ül-Kitâbi’l-Arbiyye, 1405/1984), 2: 69; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 509.

<sup>724</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 337.

<sup>725</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 145; İbn Mencûye, *Ricâlü sahihi müslim*, 2: 418; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 509.

<sup>726</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 1395, 3: 145; İbn Mencûye, *Ricâlü sahihi müslim*, 2: 418.

ziynetini kendisi ve çocuklarına tasadduk etmesini istemiştir. Zeyneb de durumu Resûlullah'a (s.a.s.) sormuş, O'nun (s.a.s.) da bunu tavsiye etmesi üzerine eşi ve çocuklarına tüm ziynetini tasadduk etmiştir.<sup>727</sup>

Kendisinden oğlu Ebû Ubeyde, Udde<sup>728</sup> ve namaz konusunda Busur b. Sa'd, zekât konusunda da<sup>729</sup> Amr b. Harîs<sup>730</sup> hadis rivayet etmiştir.

#### 3.16.4. Rukayye

Sakîf Kabilesi'nden olup, nesebine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle bir rivayeti vardır: "Resûlullah (s.a.s.) Taîf'te yanımıza geldi. Un çorbası içti bize dönüp dedi ki: Taîf halkının isyan edenlerine uyma, namaz kıldığın zaman da onların putlarını arkana koy."<sup>731</sup>

#### 3.16.5. Leylâ bint Kânif

Leylâ bint Kânif es-Sekafiyye, Sakîf Kabilesi'ndendir.<sup>732</sup> Babası, Kânif b. Hüveyris b. Hâris b. Hayseme b. Hâris b. Mâlik b. Hutayt b. Ceşm b. Sakîf'tir.<sup>733</sup> Annesi ise, Ümmü Habîbe bint Ebî Süfyan'dır.<sup>734</sup>

Resûlullah'ın (s.a.s.) kızı Ümmü Gülsûm'ü vefat ettiği zaman yıkayanlar arasında yer almıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) o sırada kefenle kapıda beklediğini ve tek tek kefen parçalarını verdiğini söylemiştir.<sup>735</sup> Kendisinden Davûd b. Âsım b. Urve b. Mes'ûd es-Sekafiyye hadis rivayet etmiştir.<sup>736</sup>

<sup>727</sup> Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ'*, 2: 69.

<sup>728</sup> Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 509.

<sup>729</sup> İbn Mencûye, *Ricâlü sahihi müslim*, 2: 418.

<sup>730</sup> İbn Mencûye, *Ricâlü sahihi müslim*, 2: 418; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 509.

<sup>731</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 337.

<sup>732</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 337; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 361; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1411; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 300; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 105; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 400.

<sup>733</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 361.

<sup>734</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 105.

<sup>735</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 361; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1411; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 300; Hacer, *el-İsâbe*, 1412, 8: 105; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 400.

<sup>736</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 400.



### 3.16.6. Halîme bint Ebî Züeyyib

Tam künyesi, Halîme bint Ebî Züeyyib Abdillâh b. el-Hâris<sup>737</sup> b. Sücne b. Câbir b. Rezam b. Nâsire b. Sa'd b. Bekr b. Hevâzin es-Sa'diyye'dir.<sup>738</sup> Hevâzin kabilesine mensup olup, Sa'd b. Bekr âilesindedir. "Ümmü Kebşe" diye künyelenmiş, "Halîme es-Sa'diyye" şeklinde de adlandırılmıştır.<sup>739</sup> Resûlullah'ın (s.a.s.) sütannesidir.<sup>740</sup> Hâris b. Abdüluzza b. Rufâ'a b. Melâ b. Nasr b. Fûdeyye b. Nasr b. Sad ile evlenmiştir. Çocukları ise, Resûlullah (s.a.s.) ile aynı anda süt emen Abdullah ve Şeyma ile Üneyse'dir.<sup>741</sup>

Mekkeliler yeni doğan çocukları, hem çöldeki sağlıklı havada büyüsün hem de Arapça'yı daha fasih öğrensinler diye bedevî kabilelerden gelen sütannelere verirlerdi. Halîme de kıtlığın olduğu bir yılda kabilesinden bazı kimselerle beraber çocuk almak için Mekke'ye gitmiş ancak zengin bir ailenin çocuğu ona nasib olmamıştır. O zamanlar bebek olan Hz. Muhammed (s.a.s.) yetim olduğundan kimse onu almayınca, Halîme önce almak istemese de sonra onu almaya karar vermiştir. Halîme iki yıl boyunca emzirdikten sonra Hz. Peygamber'i (s.a.s.) süttten kesti ve ailesine vermek istedi. Ancak Âmine, çöl havasının ona iyi geldiğini görünce, başka bir rivayette de Mekke'de veba salgını olduğundan bir süre daha oğlunun sütannesinde kalmasını istemiştir. Hz. Muhammed (s.a.s.) beş yaşına geldiğinde Halîme onu ailesine getirip, teslim etti.<sup>742</sup>

Resûlullah (s.a.s.) sütannesinin yanındayken, şakk-ı sadr (göğsün yarılması) olayı gerçekleşmiş<sup>743</sup> ve Halîme onu aldığı andan itibaren başlayan bir bolluğa

<sup>737</sup> Asri Çubukçu, "Halîme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 338.

<sup>738</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 337; Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, t.y. 1: 40; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1332.

<sup>739</sup> Çubukçu, "Halîme", 15: 338.

<sup>740</sup> Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1: 40; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1332.

<sup>741</sup> Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1: 40, 41.

<sup>742</sup> Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1: 40, 41; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1332; Çubukçu, "Halîme", 15: 338.

<sup>743</sup> Çubukçu, "Halîme", 15: 338.

kavuşmuştur. Bu olaylara Resûlullah'ın (s.a.s.) sütannesi, eşi ve kardeşleri de şahit olmuştur.<sup>744</sup>

Halîme, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliği döneminde gerçekleşen bir kıtlık zamanında O'nun yanına ziyarete gitmiş, Hz. Hatîce ona izzet ve ikram göstermiş, kırk koyun ve bir deve vermiştir. Müslüman olduğu da söylenmiş ve kaynaklara bu şekilde kaydedilmiştir. Bir rivayete göre Huneyn günü Resûlullah'ın (s.a.s.) sütkardeşi Şeyma esir düşmüş, bu durum Resûlullah'a (s.a.s.) haber verilince onu getirip abasının üstüne oturmuş, ona ganimet ve bir câriye ile köle vermiştir.<sup>745</sup>

Halîme bint Züeyyib'in vefât tarihi kesin olarak bilinmemekte olup, bi'setten önce ve yahut da Mekke'nin fethedilmesinden önce ya da Resûlullah'ın (s.a.s.) vefat etmesinden sonra öldüğü söylenmektedir. Bu rivayetler incelendiğinde Halîme'nin Müslüman oluşu da dikkate alınır ve vefatının peygamberlikten sonra ve Mekke'nin fetholunmasından önce olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.<sup>746</sup>

Kaynaklar, Resûlullah'ın (s.a.s.) sütkardeşleri olan Abdullah, Şeymâ ve Üneyse'nin de Müslüman olduklarını kaydetmektedir.<sup>747</sup> Halîme'den Ca'fer b. Ebî Tâlib hadis rivayet etmiştir.<sup>748</sup>

### 3.16.7. Sema

Benî Süleym Kabilesi'nden bir kadındır. Abdullah b. Busr'un halası olduğu bilinmektedir. "Resûlullah (s.a.s.) tek başına cumartesi günü oruç tutmayı nehyetti." şeklindeki hadisi rivayet etmiştir.<sup>749</sup>

<sup>744</sup> Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1: 40, 41; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1332; Çubukçu, "Halîme", 15: 338.

<sup>745</sup> Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1: 40, 41.

<sup>746</sup> Çubukçu, "Halîme", 15: 338.

<sup>747</sup> Çubukçu, "Halîme", 15: 338.

<sup>748</sup> İbn Abdülber, *el-İstü'âb*, 2: 85; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1332.

<sup>749</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 337.

### 3.16.8. Fâtıma bint Yemân

Fâtıma bint Yemân el-‘Abesiyye<sup>750</sup> diye bilinir. O, Abs b. Bağd b. Reys b. Atafan’ın kızlarındandır.<sup>751</sup> Huzeyfe b. Yemân’ın kız kardeşidir.<sup>752</sup> Onlar Benî Eşhel’in halîfidirler.<sup>753</sup> Sahâbîdir, Müslüman olmuş ve Resûlullah’a (s.a.s.) biat etmiştir.<sup>754</sup>

Hastalığı sırasında bir grup kadınla beraber Resûlullah’ın (s.a.s.) yanına gelmiştir. Resûlullah’ın (s.a.s.) başının üzerinde bulunan su kırbasından, üzerine Humma hastalığının ateşini hafifletmesi için su damladığını görmüştür. Bu halden kurtulması için Allah’a dua etmesi söylenince, Resûlullah’ın (s.a.s.) “İnsanların en çok sıkıntı çekenlerinin peygamberler, ardından ondan sonra gelenler, sonra onlardan sonra gelenlerdir.” dediğini rivayet etmiştir.<sup>755</sup> Bunun dışında Resûlullah’tan (s.a.s.) “Kadınların altınla süslenmelerinin kerahatini” rivayet etmiştir. Ancak bu sahih ise, bu hüküm neshedilmiştir veya kerahatten kasdı, ziynetlenmemek ziynetlenmekten daha iyidir görüşüdür, denilebilir.<sup>756</sup>

Kendisinden ise, kardeşinin oğlu Ebû Ubeyde b. Huzeyfe b. Yemân hadis rivayet etmiştir.<sup>757</sup>

### 3.16.9. Ümmü İshâk el-Ganeviyye

Tam künyesi, Ümmü İshâk el-Ganeviyye Ğanî b. ‘Aser b. Sağd b. Kays b. Âlâ’dır. Resûlullah’tan (s.a.s.) hadis rivayet etmiştir. Ümmü İshâk dedi ki: “Oruçlu olduğum bir gün Resûlullah (s.a.s.) yanıma geldi. Ben oruçlu olduğumu unutarak

<sup>750</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 325; Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 338; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 336; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1401; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 266; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 72.

<sup>751</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 338.

<sup>752</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 325; Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 338; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 336; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1401; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 266; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 72.

<sup>753</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 325.

<sup>754</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 325; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 266.

<sup>755</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 325; Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 338; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1401; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 72.

<sup>756</sup> İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1401.

<sup>757</sup> Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 266.

Resûlullah (s.a.s.) ile beraber yemek yedim. Resûlullah (s.a.s.) dedi ki: ‘‘Bu sana zarar vermez, orucunu tamamla. O, Allah’ın sana gönderdiği bir rızıktır.’’<sup>758</sup>

### 3.16.10. Serra bint Nebhan

Serra bint Nebhan el-Ganeviyye olarak bilinir.<sup>759</sup> Sahâbîler arasında sayılmıştır. Müslüman olmuş ve Resûlullah’a (s.a.s.) biat etmiştir.<sup>760</sup> Câhiliye Döneminde Kâbe’nin hizmetlilerinden biri olarak görev yapmıştır.<sup>761</sup>

Resûlullah’tan (s.a.s.) Vedâ hutbesiyle alakalı rivayette bulunmuştur.<sup>762</sup> Resûlullah’tan (s.a.s.) başka rivayetlerde de bulunmuştur. Kendisinden ise, Rebî’a b. Abdurrahman ve Sâkine bint Ca’d rivayet etmiştir.<sup>763</sup>

### 3.17. E’SAR b. SA’D KABİLESİ’NDEN OLANLAR

Bu kabiledelikler E’sar b. Sa’d ve Tefâve’den gelen kimselerdir. Onların anneleri de Cerm b. Rebân b. Havf b. Kudâ’ab b. Hümeyr b. Seb’e’nin kızıdır.<sup>764</sup>

<sup>758</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 338.

<sup>759</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 310; Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 338; Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî Hatîb el-Bağdâdî, *el-Mü’telif ve’l-muhtelif*, thk. Mevfik b. Abdullah b. Abdülkadîr (Dâr’ül-Ğarb el-İslâm, t.y.), 1: 50; Ebû Bekr Muînüddîn (Muhibbüddîn) Muhammed b. Abdilganî b. Ebî Bekr b. Şücâ’ el-Bağdâdî İbn Nukta, *Tekmiletü’l-ikmâl*, thk. Abdülkayyum Abdürab an-Nebî, 1. Bs (Mekke: Câmî’atü Ümmü’l-Kâri, 1410/1989), 3: 155; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 194; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 509.

<sup>760</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 310; İbn Nukta, *Tekmiletü’l-ikmâl*, 3: 155; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 194; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 509.

<sup>761</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 310.

<sup>762</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 310; Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 338; Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvi, (Beyrut: Dâr’ül-Ceyl, 1412/1991), 2: 101.

<sup>763</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *el-Mü’telif ve’l-muhtelif*, 1: 50; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 194; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 509.

<sup>764</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 338.

### 3.17.1. Ümmü (?)<sup>765</sup>

Halîfe b. Hayyât'ın *Tabakât*'ında bu hanımın adı sayfanın zarar görmesinden ötürü okunamamıştır. Bu sebeple hakkındaki bilgi bununla sınırlıdır.<sup>766</sup>

## 3.18. BENÎ HİLÂL b. ÂMİROĞULLARINDAN OLANLAR

### 3.18.1. Ümmü Fazl

Tam künyesi, Lübâbe bint Hâris b. Hazn<sup>767</sup> b. Büceyr b. el-Hezm b. Ruveybe b. Abdullah b. Hilal b. Âmir b. Sağsa'a el-Hilâliyye'dir.<sup>768</sup> "Ümmü'l-Fazl" diye künyelenmiş olup "Lübâbe el-Kübrâ" diye de adlandırılır.<sup>769</sup>

Annesi, Hind bint Avf b. Züheyr b. Hâris b. Hamatat b. zi-Halîl b. Carş el-Kinaniyye<sup>770</sup> veya Hümeysiye'dir.<sup>771</sup> Ümmü'l-Fazl, Resûlullah'ın (s.a.s.) eşi Meymûne'nin kız kardeşidir.<sup>772</sup> Hâlid b. Velîd'in de teyzesidir. Anne bir kız kardeşleri, Resûlullah'ın (s.a.s.) eşi Zeyneb bint Huzeyme,<sup>773</sup> Lübâbe es-Suğra, Resûlullah'ın (s.a.s.) amcası Hamza'nın hanımı Selmâ bint Umeys ve ilk olarak Ca'fer b. Ebû Tâlib'le, vefatından sonra Hz. Ebû Bekir ile ve onun vefatından sonra da Hz. Ali ile evlenmiş olan Esmâ bint Umeys'tir.<sup>774</sup> Resûlullah (s.a.s.) "Onlar dört

<sup>765</sup> Eserin asıl nüshasında bu ismin yer aldığı sayfa rutubetten dolayı yıpranmış ve Ümmü diye başlayan bu ismin devamı okunamamıştır. O sebeple asıl nüshada da yer almayan bu isim, burada sadece Ümmü diye zikredilerek, okunamayan kısmı soru işareti ile belirtilmiştir.

<sup>766</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 338.

<sup>767</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 133; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 947; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 516; Abdülkadir Şenel, "Ümmü'l-Fazl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 317.

<sup>768</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 277; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298.

<sup>769</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 277; Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 338; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 133; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1455; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 947; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 516; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276; Şenel, "Ümmü'l-Fazl", 42: 317.

<sup>770</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409.

<sup>771</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 277; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298.

<sup>772</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 277; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 133; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1408; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 947; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 516; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276; Şenel, "Ümmü'l-Fazl", 42: 317.

<sup>773</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298; Şenel, "Ümmü'l-Fazl", 42: 317.

<sup>774</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 277; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 947; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276; Şenel, "Ümmü'l-Fazl", 42: 317.

mü'min kız kardeşidir: Meymûne, Esmâ, Ümmü Fazl, Selma'dır" demiştir.<sup>775</sup> Bu sebeple Abbas'ın çocukları, Ca'fer'in çocukları Muhammed b. ebî bekr, Yahyâ b. Ali ve Hâlid b. Velid teyze çocuklarıdır.<sup>776</sup> Anne bir erkek kardeşi ise, Muhmiyye b. Cez'e el-Zübeydi'dir.<sup>777</sup> Hz. Hatice'den sonra Müslüman olan ikinci kadın Lübâbe olarak bilinir.<sup>778</sup>

Resûlullah'ın (s.a.s.) amcası Abbas b. Abdülmuttalib ile evliydi.<sup>779</sup> Bu evlilikten Fazl, Ubeydullah, Abdullah, Ma'bed, Abdurrahman ve Kasem adındaki altı erkek<sup>780</sup> ve Ümmü Habîb adında bir kız<sup>781</sup> çocukları doğmuştur.

Lübâbe'nin annesi Hind bint Avf akrabalık yönünden insanların en değerlisi olarak adlandırılmıştır. Çünkü "Resûlullah (s.a.s.) Meymûne ile evlendi, Abbas, Lübâbe el-Kübrâ'nın eşidir. Ca'fer b. Ebî Tâlib, Ebû Bekir ve Ali b. Ebî Tâlib Esmâ bint Umeys'in eşidir." denilmiştir. Kızlarının hepsi değerli kişilerle evlendiğinden bu söz Hind için söylenmiştir.<sup>782</sup>

Resûlullah (s.a.s.) bazı zamanlar Ümmü'l-Fazl'ı ziyarete gider, orada öğlen uykusuna (kaylûle) yatar.<sup>783</sup> Ümmü'l-Fazl rüyasında Resûlullah'ın (s.a.s.) kendi evinde olduğunu görmüş, bunu Resûlullah'a (s.a.s.) anlatınca, Resûlullah (s.a.s.) "Sen, hayırlı ve güzel bir şey görmüşsün; Fâtıma kızım bir erkek çocuk doğurdu, senin oğlun Kasem'in sütünden Fâtıma'nın oğluna da ver" demiştir. Ümmü'l-Fazl da bunun üzerine Hüseyin'i emzirmiştir. Ardından onu Resûlullah'a (s.a.s.) götürmüş, Resûlullah (s.a.s.) onu sevip, öperken, koluna idrarını yapmıştır. Ümmü Fazl çocuğun kolunu cimdiklemiştir. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) "Sen benim oğlumu incittin, Allah sana rahmet etsin." demiştir.<sup>784</sup> Resûlullah, idrarlı olan

<sup>775</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 278; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276.

<sup>776</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 133; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409.

<sup>777</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 277; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298.

<sup>778</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 277; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1408; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276.

<sup>779</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 277; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 133; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1408; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 947; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 516; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276; Şenel, "Ümmü'l-Fazl", 42: 317-318.

<sup>780</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 133; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1408; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 947; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298; Şenel, "Ümmü'l-Fazl", 42: 318.

<sup>781</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 277; Şenel, "Ümmü'l-Fazl", 42: 318.

<sup>782</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276.

<sup>783</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 318; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409.

<sup>784</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 278; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276.

bölgeye su serpiştirerek “Eğer bir erkek çocuk üzerinize idrarını yaparsa, ona biraz su serpiştirin, eğer kız çocuk yaparsa onu suyla yıkayın.” demiştir.<sup>785</sup>

Başka bir rivayette de sahâbîler, Arafat'ta vakfe yaptıkları zaman Resûlullah'ın (s.a.s.) oruçlu olup, olmadığı konusunda tereddüt etmişlerdir. Ümmü'l-Fazl bu durumu görünce Resûlullah'a (s.a.s.) bir bardak süt<sup>786</sup> veya ayran<sup>787</sup> göndermiştir. Resûlullah (s.a.s.) bunu içince sahâbîler onun oruçlu olmadığını anlamışlardır.<sup>788</sup> Lübâbe Resûlullah'ın (s.a.s.) kendi evine geldiğini, başını hastalığı sebebiyle sardığını sonra Akşam namazını kılıp, Mürselat Sûresini okuduğunu bundan sonra da namaz kılamadığını ve Allah'a kavuştuğunu rivayet etmiştir.<sup>789</sup>

Resûlullah'tan (s.a.s.) otuz hadis rivayet ettiği bilinmektedir.<sup>790</sup> Kendisinden ise, oğlu Abdullah b. Abbas<sup>791</sup> ve Temam b. Abbas,<sup>792</sup> Enes b. Mâlik,<sup>793</sup> Abdullah b. Hâris b. Nevfel, Mevlâsı Ümeyr<sup>794</sup> ve Kureyb,<sup>795</sup> Kâbus b. Ebî Muhârik<sup>796</sup> hadis rivayet etmiştir. Eşi Abbas'tan önce, Hz. Osman'ın hilâfeti döneminde vefat ettiği nakledilmektedir.<sup>797</sup>

### 3.18.2. Meymûne bint Hâris

Tam künyesi, Meymûne bint Hâris<sup>798</sup> b. Hazn b. Büceyr b. el-Herm b. Rûveybe b. Abdullah b. Hilâl b. Âmir İbn Sa'sa'a b. Muaviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Hafsa b. Kays-ı Aylan b. Mûdar el-Hilâliyye'dir.<sup>799</sup>

<sup>785</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 278.

<sup>786</sup> Şenel, “Ümmü'l-Fazl”, 42: 318.

<sup>787</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276.

<sup>788</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276; Şenel, “Ümmü'l-Fazl”, 42: 318.

<sup>789</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409.

<sup>790</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 947.

<sup>791</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 516; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276.

<sup>792</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276.

<sup>793</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 516.

<sup>794</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1409; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276.

<sup>795</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 516; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276.

<sup>796</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 298.

<sup>797</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 276; Şenel, “Ümmü'l-Fazl”, 42: 318.

<sup>798</sup> el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 846; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 120; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1415; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 948; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 312; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 126; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1: 1373.

<sup>799</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 138; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 120.

590 yılında doğduğu bilinmektedir.<sup>800</sup> Adı Berre idi, Resûlullah (s.a.s.) ile evlendikten sonra, Resûlullah (s.a.s.) adını Meymûne şeklinde değiştirmiştir.<sup>801</sup> Annesi, Hind bint Avf olarak bilinir.<sup>802</sup> Babası ise, Hâris b. Hazn el-Hilaliyye'dir.<sup>803</sup> Anne bir kardeşleri Ümmü'l-Fazl Lübâbe, Lübâbe es-Suğrâ, Selmâ bint Umeys, Esmâ bint Umeys<sup>804</sup> ve Zeyneb bint Huzeyme'dir. Resûlullah (s.a.s.) ile yaklaşık üç ay evli kalıp, sonra vefat etmiştir.<sup>805</sup>

İlk evliliğini Câhiliye döneminde Mes'ûd b. Amr b. Ümeyr es-Sekafî ile yapmıştır.<sup>806</sup> Ondan ayrıldıktan sonra genel görüşe göre Ebû Rühm b. Abdülzâ ile diğer bir rivayette, Sahrabe b. Ebî Rehm ile,<sup>807</sup> başka bir görüşe göre de Huveytib b. Abdülzâ<sup>808</sup> ile bir başka rivayette ise, Ferve b. Abdülzâ<sup>809</sup> ile evlenmiştir. Genel kabul gören bilgiye dayanarak Ebû Rühm b. Abdülzâ ile evlendiği kabul edilir.<sup>810</sup>

Meymûne kocası öldükten sonra Resûlullah (s.a.s.) ile evlenmek istemiş ve durumu Hz. Abbas aracılığıyla Resûlullah'a (s.a.s.) bildirmiştir. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) Ca'fer b. Ebû Tâlib'i Meymûne'ye göndermiş ve onu istemiştir. Nikâh için de Meymûne Abbas'ı vekil tayin etmiştir. Resûlullah (s.a.s.) amcası Abbas'ın nikâh kıyması ile hicretin yedinci senesinde Umretü'l-kazâ'da iken<sup>811</sup> Zilkâde ayında<sup>812</sup> bir görüşe göre de Şevval ayında<sup>813</sup> bugün Nüveyriye<sup>814</sup> denilen

<sup>800</sup> M. Yaşar Kandemir, "Meymûne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 506.

<sup>801</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 138; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 846; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 120; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1415; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 948; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 312; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 126; İbn Hacer, *Takribü't-tehzîb*, 1: 1373; Kandemir, "Meymûne", 29: 506.

<sup>802</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 138; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 120.

<sup>803</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 948.

<sup>804</sup> el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 846; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 120; Ebû Mansûr Abdurrahman b. Mahmud b. Hibetullah İbn Asâkir, *Kitâbü'l-Erba'in fî menâkıbi ümmihâti'l-mü'minîn*, 1. Bs (Beyrut: Dâr'ül-Fikr, 1466), 1: 102; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1415; Kandemir, "Meymûne", 29: 506.

<sup>805</sup> Kandemir, "Meymûne", 29: 506.

<sup>806</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 138; Kandemir, "Meymûne", 29: 506.

<sup>807</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 121; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1415; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 126.

<sup>808</sup> el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 846; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1415; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 126.

<sup>809</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1415; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 126.

<sup>810</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 121; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1415.

<sup>811</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 139; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 846; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 121; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1416; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 948; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 312; İbn Hacer, *Takribü't-tehzîb*, 1: 1373; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 126; Kandemir, "Meymûne", 29: 506.

<sup>812</sup> el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 846; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 121; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1416; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 126.

<sup>813</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 139.



Serîf bölgesinde Meymûne ile evlendi.<sup>815</sup> Resûlullah'ın (s.a.s.) Safiyye'den sonra onunla evlendiği<sup>816</sup> ve nikâhlandığı son hanımı olduğu rivayet edilir.<sup>817</sup>

Meymûne'nin Resûlullah'a (s.a.s.) kendini hibe ettiği de rivayet edilmiştir. "Resûlullah'a (s.a.s.) kendini hibe eden mü'min bir kadının nikâhı, Resûlullah'ın (s.a.s.) da onunla nikâhlanmayı istemesi halinde sadece Peygamber'e mahsus olacak." (el-Ahzâb, 33/50.) şekildeki âyetin bu olay üzerine inmiş olduğu,<sup>818</sup> Resûlullah'ın da Meymûne'ye 500 dirhem mehir vererek, kendisiyle nikâhlandığı ve bunun onun son evliliği olduğu rivayet edilmektedir.<sup>819</sup>

Resûlullah'ın (s.a.s.) bu evliliğiyle, yetmiş sahâbînin şehid edildiği Bi'rîmaûne faciasından (4/625) sonra Meymûne'nin de mensubu olduğu Âmir b. Sa'sa'â kabilesi ile akrabalık kurmak istemiş olabileceği anlaşılmaktadır.<sup>820</sup> Resûlullah'ın (s.a.s.) bu evliliği ihramlıyken yaptığını söyleyenler olduğu gibi ihramdan çıktıktan sonra yaptığını söyleyenler de vardır. Ancak rivayetlerden anlaşılacağı üzere Resûlullah (s.a.s.) bu nikâhı ihramlıyken kıymış, zifaf ise umreden sonra gerçekleşmiştir.<sup>821</sup> Bu evlilikten dolayı Âmir b. Sa'sa'â kabilesinden heyetler Resûlullah (s.a.s.) ile görüşüp, İslâm'ı kabul etmişlerdir.<sup>822</sup> Meymûne'nin Hayber Gazvesi'ne katıldığı ve bu gazvede Resûlullah'ın (s.a.s.) ona seksen vasek (yük) hurma, arpa veya buğday verdiği rivayet edilir.<sup>823</sup>

Meymûne hicrî 51 senesinde Serîf'te vefat etmiş, oraya defnedilmiştir. Abdullah b. Abbas cenaze namazını kıldırmıştır.<sup>824</sup> Meymûne'nin hicrî 52, 53,<sup>825</sup>

---

<sup>814</sup> Kandemir, "Meymûne", 29: 506.

<sup>815</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 138; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 846; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 121; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1416; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1: 1373; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 126; Kandemir, "Meymûne", 29: 306.

<sup>816</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1416; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 126.

<sup>817</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 1416.

<sup>818</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 139; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 120; İbn Asâkir, *Kitâbü'l-erba'in*, 1: 102; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1416; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 126; Kandemir, "Meymûne", 29: 506.

<sup>819</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 139.

<sup>820</sup> Kandemir, "Meymûne", 29: 506.

<sup>821</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 138; el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2: 846; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 121; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1416; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 126.

<sup>822</sup> Kandemir, "Meymûne", 29: 506.

<sup>823</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 140.

<sup>824</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 140; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 121; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1416; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 948; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 312.

<sup>825</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 948.

veya hicrî 61<sup>826</sup> yılı Yezîd b. Muâviye'nin hilâfeti döneminde;<sup>827</sup> ve yahut da hicrî 63<sup>828</sup> ya da 66<sup>829</sup> yılında vefat ettiği söylenmektedir. Bunun dışında hicrî 39 veya 49'da<sup>830</sup> vefat ettiği rivayeti de vardır. Ancak bu rivayetler doğru değildir. Vefat ettiği zaman 80 veya 81 yaşında olduğu söylenmiştir.<sup>831</sup> Kabre kendisini, İbn Abbas,<sup>832</sup> Abdurrahman b. Hâlid b. Velîd,<sup>833</sup> Yezîd b. Es'am, Ubeydullah b. Havlâni ve Abdullah b. Şeddâd b. Hâd<sup>834</sup> koymuştur.

Meymûne'nin Resûlullah'tan (s.a.s.) kırk altı<sup>835</sup> veya yetmiş altı<sup>836</sup> hadis rivayet ettiği söylenmektedir. Kendisinden; İbn Abbas, Süleymân b. Yesâr, Abdullah b. Şeddâd b. Hâd, Abdurrahman b. Sâib, Atâ b. Yesâr, Yezîd b. Es'am, Küreyb,<sup>837</sup> İbrâhim b. Abdullah b. Ma'bed b. Abbas, Abdullah b. Süleyt, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd, Ubeydullah el-Havlâni, Ubeyd el-Şebk, İmran b. Hüzeyfe, Âliye b. Sübey', Nedbe, Süfyan b. Uyeyne ve başkaları hadis rivayet etmiştir.<sup>838</sup>

### 3.18.3. Behîse

Behîse<sup>839</sup> veya Büheyse<sup>840</sup> olarak bilinir. Resûlullah'tan (s.a.s.) rivayette bulunmuştur. Babasının Resûlullah'a (s.a.s.) "İnsanlara kullanımının yasaklanması

<sup>826</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 140; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 121.

<sup>827</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 140.

<sup>828</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 121; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1416; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 312.

<sup>829</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 948; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 312.

<sup>830</sup> Kandemir, "Meymûne", 29: 507.

<sup>831</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 140.

<sup>832</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 140; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 121; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1416; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 312.

<sup>833</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 140.

<sup>834</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 140; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 121; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1416; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 312.

<sup>835</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 948.

<sup>836</sup> Kandemir, "Meymûne", 29: 507.

<sup>837</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 948; Kandemir, "Meymûne", 29: 507.

<sup>838</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 312.

<sup>839</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1322.

<sup>840</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 338; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1322.

veya onlara parayla satılması haram olan şey nedir?” diye sorduğunu, Resûlullah’ın (s.a.s.) ise, “Su ve tuzdur.” dediğini rivayet etmiştir.<sup>841</sup>

#### 3.18.4. Selâme bint Hurr

Selâme bint Hurr<sup>842</sup> el-Ezdiyye, Fezaiyye,<sup>843</sup> Ca‘feriyye<sup>844</sup> veya Esediyye<sup>845</sup> de denilmiştir. O, Harse b. Hurr’un kız kardeşidir.<sup>846</sup>

Resûlullah’tan (s.a.s.) birçok hadis rivayet etmiştir. Resûlullah’tan (s.a.s.) “İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelir ki, o zamanda onların önünde namaz kıldırarak bir imam bulamazlar” dediğini rivayet etmiştir.<sup>847</sup> Bunun dışında, Resûlullah’tan (s.a.s.) onun şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Sakîf kabilesinden yalancı ve iyilik yapanlar olacak”<sup>848</sup> ve ‘Ben İslâm’ın ilk yıllarında koyun güderdim. Resûlullah (s.a.s.) yanımdan geçti ve dedi ki: ‘Sen neye şahitlik yapıyorsun?’. Ben de dedim ki: ‘Allah’tan başka ilâh yoktur, Muhammed (s.a.s.) O’nun Resûlü’dür.’ Resûlullah (s.a.s.) tebesüm etti.”<sup>849</sup>

#### 3.18.5. Yüseyre

Hakkında pek fazla bilgi bulunmamakla beraber adının Yüseyre olduğu bilinmektedir. Resûlullah’tan (s.a.s.) “tesbih” konusunda rivayette bulunmuştur.<sup>850</sup>

<sup>841</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 338; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 1: 376; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1322.

<sup>842</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 338; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 101; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1366; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 204; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 703.

<sup>843</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 101; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1366; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 703.

<sup>844</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1366; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 703.

<sup>845</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 101.

<sup>846</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 338; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 101; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1366; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 204.

<sup>847</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 101; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1366; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 204; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 703.

<sup>848</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 101.

<sup>849</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 101; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1366.

<sup>850</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 338.

### 3.18.6. Ümmü Süleym bint Âmir

Ümmü Süleym bint Âmir b. Abbad<sup>851</sup> b. Amr b. Sevâd b. Ğanm b. K‘ab b. Seleme el-Ahvas<sup>852</sup> olarak tanınır. Ebü‘l-Yesr K‘ab b. Amr‘ın kız kardeşidir. O ikisinin anneleri, Nesîbe bint Kays b. el-Esved‘dir. Ümmü Süleym, Nâbî b. Zeyd b. Harâm b. K‘ab b. Ğanm b. K‘ab b. Seleme ile evliydi.<sup>853</sup>

Müslüman olmuş ve Resûlullah‘a (s.a.s.) biat etmiştir. Anne ve babasıyla beraber Akabe Biati‘na ve Bedir Savaşı‘na katılmıştır.<sup>854</sup> Resûlullah‘tan (s.a.s.) çakıl taşlarıyla alakalı rivayette bulunmuştur.<sup>855</sup>

## 3.19. REBÎ‘A b. NEZZÂROĞULLARINDAN OLANLAR

### 3.19.1. Cühdeme

Cühdeme<sup>856</sup> veya Leylâ es-Sudüsiyye<sup>857</sup> diye tanınır. Adının Cühdeme olduğu ve Resûlullah (s.a.s.) tarafından Leylâ olarak değiştirildiği rivayet edilir.<sup>858</sup> Benî Şeyban‘dan olduğu söylenir.<sup>859</sup> Beşîr b. Hassasiyye‘nin eşidir.<sup>860</sup> Eşinin adının Zahmân<sup>861</sup> veya Rahmân<sup>862</sup> olduğu, Resûlullah‘ın (s.a.s.) onun adını “Beşîr” diye değiştirdiği de rivayet edilir.<sup>863</sup>

Cühdeme sahâbîler arasında zikredilir.<sup>864</sup> Resûlullah‘tan (s.a.s.) iki veya üç rivayeti bulunur.<sup>865</sup> “Resûlullah‘ı (s.a.s.) namaza gitmek üzere evden çıktığı, başını

<sup>851</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü‘t-tabakât*, 1: 338; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 227.

<sup>852</sup> İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, 8: 407.

<sup>853</sup> İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, 8: 407; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 227.

<sup>854</sup> İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, 8: 407.

<sup>855</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü‘t-tabakât*, 1: 338.

<sup>856</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü‘t-tabakât*, 1: 339; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 82; İbnü‘l-Esîr, *Üsdü‘l-gâbe*, 1: 1377; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 564.

<sup>857</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü‘t-tehzîb*, 12: 400.

<sup>858</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 564.

<sup>859</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 82; İbnü‘l-Esîr, *Üsdü‘l-gâbe*, 1: 1377; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 564.

<sup>860</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü‘t-tabakât*, 1: 339; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 82; İbnü‘l-Esîr, *Üsdü‘l-gâbe*, 1: 1377; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 564.

<sup>861</sup> İbnü‘l-Esîr, *Üsdü‘l-gâbe*, 1: 1377.

<sup>862</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 564.

<sup>863</sup> İbnü‘l-Esîr, *Üsdü‘l-gâbe*, 1: 1377; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 564.

<sup>864</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü‘t-tehzîb*, 12: 400; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 564.

silkelediği, onun yıkanmış olduğu ve başında henadan (kınadan) bir parça bulunduğu halde gördüğünü” rivayet etmiştir.<sup>866</sup>

### 3.20. ENSÂR’DAN OLANLAR

#### 3.20.1. Esmâ bint Yezîd

Tam künyesi, Esmâ bint Yezîd b. Seken<sup>867</sup> b. Kays b. Zaûra el-Ensâriyye’dir.<sup>868</sup> Evs kabilesinden olan Abdüleşheloğullarındandır.<sup>869</sup> “Ümmü Seleme”<sup>870</sup> veya “Ümmü Âmir”<sup>871</sup> olarak da künyelenmektedir. Kendisine “kadınların hâtibi” de denilmiştir.<sup>872</sup> Kaynaklarda adı “Fükeyhe” olarak da zikredilmektedir.<sup>873</sup> Ancak Fükeyhe bint Seken’in bahsedilen Esmâ olmadığı anlaşılmaktadır.<sup>874</sup> Muâz b. Cebel’in halası kızı<sup>875</sup> olup, Resûlullah’a (s.a.s.) biat etmiştir. Bey’atü’r- Rıdvân’a katıldığı ve Resûlullah’a (s.a.s.) bu esnada biat ettiği de söylenmektedir.

Esmâ, kadınları temsilen Resûlullah’ın (s.a.s.) yanına giderek ona güzel bir konuşma yaptıktan sonra “Biz kadınlar, siz erkeklerin ecrine ortak mıyız?” diye bir soru sormuştur. Resûlullah (s.a.s.) bunun üzerine “Sizin en hayırlı olanınız eşlerini memnun edenlerinizdir.” diyerek onu hanımlara duyurmasını istemiştir. Bu olaydan

---

<sup>865</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 82; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 564.

<sup>866</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 339; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1377; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 564.

<sup>867</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 339; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 23; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 2: 76; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 7; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1313; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 128; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 502; İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, 1: 1344; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 498; Ali Osman Ateş, “Esmâ bint Yezîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 423.

<sup>868</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 23.

<sup>869</sup> Ateş, “Esmâ bint Yezîd”, 11: 423.

<sup>870</sup> Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 128; İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, 1: 1344; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 498; Ateş, “Esmâ bint Yezîd”, 11: 423.

<sup>871</sup> Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 128; İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, 1: 1344; Ateş, “Esmâ bint Yezîd”, 11: 423.

<sup>872</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 7; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 498.

<sup>873</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 319.

<sup>874</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 76.

<sup>875</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1313; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 498.

sonra ona “Hatîbetü’n-nisâ (Kadınların Hâtibi)” denmiştir.<sup>876</sup> Resûlullah’tan (s.a.s.) “Kim Allah için bir mescit yaparsa, Allah da kıyamette o kimse için bir ev yapar” dediğini rivayet etmiştir.<sup>877</sup> Bunun yanında “Çocuklarınızı gizlice öldürmeyin...” hadisini de o rivayet etmiştir.<sup>878</sup> Bir görüşte biat etmek için bir görüşe göre de soru sormak üzere Resûlullah’a (s.a.s.) geldiği bir zamanda kolundaki iki bileziği Resûlullah’ın (s.a.s.) görüp de “Ateşten iki bileziğin senin üzerinde olmasına sevinir misin?” demesi üzerine onun “o ikisini çıkarıp attığı” rivayet edilir.<sup>879</sup>

Esmâ bir başka zaman Resûlullah’a (s.a.s.) kadınların hayız ve cünüplükten nasıl temizlenmeleri gerektiğini sormuş, bu duruma şahid olan Hz. Âişe, onu takdir etmiş ve ensar kadınlarının utanma duygusunun dinlerini öğrenmesine engel olmamasına sevinmiştir. Her ne kadar bazı kaynaklarda bu olayı yaşayanın Esmâ bint Şekel adında bir hanım olduğu kaydedilmişse de ensar kadınları arasında Bintü Şekel diye biri bulunmamaktadır. Yanlışlıkla bu kişinin Seken adı yerine Şekel diye kaydedilmiş olabileceği anlaşılmıştır.<sup>880</sup>

Esmâ bint Yezîd Hayber Gazvesi ve Mekke’nin fethine katılmış,<sup>881</sup> bunun yanında Yermük Savaşı’na da katılıp, çadırının direğiyle dokuz Rum-Bizans askerini öldürmüştür.<sup>882</sup> Daha sonra Dımaşk’a gitmiş ve oraya yerleşmiştir.<sup>883</sup> Kaynaklarda vefat tarihi belirtilmemiş olup, Dımaşk’ta vefat ettiği bilinmektedir.<sup>884</sup>

Esmâ’nın Resûlullah’tan (s.a.s.) seksen bir hadis rivayet ettiği söylenmektedir.<sup>885</sup> Kendisinden ise, Şehr b. Havşeb,<sup>886</sup> Mücâhid b. Cebr,<sup>887</sup> kız kardeşinin oğlu Mahmûd b. Amr el-Ensârî,<sup>888</sup> mevlâsı Muhâcir b. Ebû Müslim,<sup>889</sup>

<sup>876</sup> Ateş, “Esmâ bint Yezîd”, 11: 423.

<sup>877</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1313.

<sup>878</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1313; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 498.

<sup>879</sup> Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 2: 76.

<sup>880</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 7; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 485-486; İbn Hacer, *Tehzîbü’l-tehzi*, 12: 399, 400.

<sup>881</sup> Ateş, “Esmâ bint Yezîd”, 11: 423.

<sup>882</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1313; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 128.

<sup>883</sup> Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 502.

<sup>884</sup> Ateş, “Esmâ bint Yezîd”, 11: 423.

<sup>885</sup> Ateş, “Esmâ bint Yezîd”, 11: 423.

<sup>886</sup> Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 2: 76; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1313; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 128; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 502; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1412, 7: 498.

<sup>887</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1313; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 128; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 502.

<sup>888</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1313; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 502.

<sup>889</sup> Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 498.

İshak b. Râşid,<sup>890</sup> Abdullah b. Abdurrahman b. Sâbit b. Sait ve Ebû Süfyan Mevla b. Ebî Ahmed<sup>891</sup> hadis rivayet etmiştir. Ondan en çok Şehr b. Havşeb'in rivayette bulunduğu söylenir.<sup>892</sup>

### 3.20.2. Ümmü 'Uleyye

Hakkında adının Nesîbe<sup>893</sup> olması dışında ulaşılan herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

### 3.20.3. Rubeyyi' bint Muavviz

Rubeyyi' bint Muavviz b. Afrâ' olarak tanınır.<sup>894</sup> Babası, Muavviz b. Afrâ', Muavviz b. Rifa'a b. Hâris b. Sevâd b. Mâlik b. Ğanm b. Ma'zen b. Neccâr el-Ensâriyye'dir.<sup>895</sup> Babası, Bedr günü Allah'ın düşmanı Ebû Cehil'i öldürmüştür.<sup>896</sup>

Hazrec kabilesinden olan Neccârîler kolundandır.<sup>897</sup> Annesi ise, Ümmü Yezîd bint Kays b. Züâra'dır.<sup>898</sup> Rubeyyi', İyas b. Bükeyr el-Leysî ile evliydi. Bu evlilikten Muhammed adında bir çocuğu doğmuştur.<sup>899</sup> Aynı zamanda 'Iyaş ve Abdullah b. Ebî Rebî'a el-Mahzûmiyye'nin de annesidir.<sup>900</sup>

Rubeyyi', Müslüman olmuş, Hudeybiye'de Rıdvan Biâtı'na katılmış ve Resûlullah'a (s.a.s.) biat etmiştir. Resûlullah (s.a.s.) ile beraber gazvelere katılmış;

<sup>890</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1313; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 128.

<sup>891</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 128.

<sup>892</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 498.

<sup>893</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 339.

<sup>894</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 447; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 339; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 132; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 93; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2: 71; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1349; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 935; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 173; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 508; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 368; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 641.

<sup>895</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 339; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 132; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 368.

<sup>896</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 935.

<sup>897</sup> Hasan Cirit, "Rubeyyi' bint Muavviz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 179.

<sup>898</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 641.

<sup>899</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 447; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 641.

<sup>900</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1349.

gerektiğinde su taşımış, yaralıları da tedavi etmiştir. Yaralıların Medine'ye geri dönmeleri için onlara yardım etmiştir.<sup>901</sup>

Resûlullah (s.a.s.) Rubeyyi' ile ilgilenir, ona yardımcı olurdu. Rubeyyi'den gelen rivayete göre düğün gecesinden sonraki sabah Resûlullah (s.a.s.) onu ziyarete gelmiş ve yatağının ucuna oturmuş ve orada def çalan kızların Bedir günü vefat eden babası ve diğer akrabaları için söylediklerini dinlemiştir. Def çalanlardan birinin, "Aramızda bir peygamber var ki, O yarın ne olacağını bilir" demesi üzerine müdahale etmiş ve ona 'böyle söyleme' diyerek daha önceki söylediklerini okumasını tavsiye etmiştir.<sup>902</sup> Yine Rubeyyi' Resûlullah'ın (s.a.s.) nasıl abdest aldığına rivayet etmiştir.<sup>903</sup> Resûlullah'a evine geldiği bir zamanda hurma ikram etmiş, bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) da ona ziynet eşyası hediye olarak vermiştir.<sup>904</sup> Rubeyyi', kendisine Ebû Ubeyde b. Muhammed'in, Resûlullah'ın (s.a.s.) şemâilini sorması üzerine "Eğer onu görseydin güneşin doğuşunu gördüğünü sanırdın" şeklinde cevap vermiştir.<sup>905</sup> Resûlullah (s.a.s.) döneminde çocukların oruca alıştırılması konusunda Rubeyyi', karınları acıkan çocukları mescide götürüp, orada onları oyuncaklarla oyalayarak iftar zamanına kadar sabretmelerini sağlamıştır.<sup>906</sup>

Taberânî, Rubeyyi'nin otuz iki tane rivayeti olduğunu, İbn Hazm da yirmi bir rivayeti olduğunu belirtmiştir.<sup>907</sup> Kendisinden ise, Süleymân b. Yesâr, Übade b. Velîd b. Übâde b. Sâmit, Ebû Ubeyde b. Muhammed b. İmar b. Yesâr, Hâlid b. Zekvân, Nâfi', Abdullah b. Muhammed b. Ukayl,<sup>908</sup> Âişe bint Enes b. Mâlik,<sup>909</sup> Udde, Amr b. Şuayb,<sup>910</sup> Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf<sup>911</sup> ve Muhammed b. Abdurrahman b. Sevban<sup>912</sup> rivayette bulunmuştur.

<sup>901</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 93; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2: 71; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1349; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 935; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 641.

<sup>902</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 447; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1349; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 935; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 173; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 641.

<sup>903</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 93; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 641.

<sup>904</sup> Cirit, "Rubeyyi' bint Muavviz", 35: 179.

<sup>905</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1349; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 641.

<sup>906</sup> Cirit, "Rubeyyi' bint Muavviz", 35: 179.

<sup>907</sup> Cirit, "Rubeyyi' bint Muavviz", 35: 179.

<sup>908</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 93; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 368; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 641.

<sup>909</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 368; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 641.

<sup>910</sup> Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 508.

<sup>911</sup> Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 508; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 368; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 641.

<sup>912</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 368.



Rubeyyi'in vefat tarihi hakkında genel kabul görmüş bir tarih bulunmamaktadır. Onun hicrî 45 senesinde vefat ettiği söylenmiş, Zehebî ve Safedî ise onun hicrî 70 senesinden sonra vefat ettiğini söylemişlerdir.<sup>913</sup>

#### 3.20.4. Ferî'a bint Mâlik

Ferî'a bint Mâlik b. Sinan<sup>914</sup> b. Ubeyde b. Sa'lebe b. el-Ebcer<sup>915</sup> olarak tanınır. Babası, Hudre b. Avf b. Hâris b. Hazrec b. Hârise'dir.<sup>916</sup> Annesi ise, Habîbe bint Abdullah b. Ebû Selûl'dur.<sup>917</sup> O, Ebû Saîd el-Hudrî'nin de kız kardeşidir.<sup>918</sup> Rıdvan biatına katıldığı bilinmektedir.<sup>919</sup>

Resûlullah'a (s.a.s.) gelip, eşinin öldürüldüğünü ve kendisine herhangi bir ev veya mal bırakmadığından kendi ehline dönmek için izin istemiş, Resûlullah (s.a.s.) da önce tamam demiş sonra ise tekrar yanına çağırıp, iddetini beklemesini söylemiştir. Ferî'a iddetini dört ay on gün beklemiştir. Hz. Osman kendi hilâfeti döneminde de ona bu hükmü sormuştur. Mısır fâkihlerinin çoğu bu hadisi kaynak olarak kullanmışlardır.<sup>920</sup> Kendisinden Zeynep bint K'ab b. Acre<sup>921</sup> ile Sa'd b. İshâk b. K'ab b. Acre<sup>922</sup> rivayette bulunmuşlardır.

#### 3.20.5. Ümmü Süleym bint Milhân

Ümmü Süleym bint Milhân b. Hâlid b. Zeyd b. Harâm b. Cündep b. Âmir b. Ğanm b. Adî b. Neccâr el-Ensâriyye el-Hazreciyye el-Neccâriyye olarak

<sup>913</sup> Cirit, "Rubeyyi' bint Muavviz", 35: 179.

<sup>914</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 116; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1402; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 73.

<sup>915</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 339; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 337.

<sup>916</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 339.

<sup>917</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 116; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1402; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 73.

<sup>918</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 337; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 116; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1402; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 73.

<sup>919</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 116; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1402.

<sup>920</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1402; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 73.

<sup>921</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 116.

<sup>922</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 337.

tanınmıştır.<sup>923</sup> Adı konusunda Ğumeysa,<sup>924</sup> Melike, Rümeyle, Sehle,<sup>925</sup> Rümeyşâ, Rümeyse, Enîka ve Üneyfe<sup>926</sup> rivayetleri de vardır.

Hazrec kabilesinden, Neccâroğulları koluna dayanır. Annesinin adı ise, Müleyke<sup>927</sup> veya Melîke bint Mâlik b. Adî b. Zeyd'tir.<sup>928</sup> Ümmü Harâm<sup>929</sup> ile Harâm ve Süleym onun kardeşleridir.<sup>930</sup> Rümeysa adında bir de süt kız kardeşi vardır.<sup>931</sup>

İlk evliliğini Mâlik b. Nadr ile câhiliye döneminde yaptı.<sup>932</sup> Bu evliliğinden Enes b. Mâlik doğdu.<sup>933</sup> Ümmü Süleym, Müslüman olunca eşi Mâlik b. Nadr ona kızmış ve Medine'yi terketmiştir. Suriye'ye gitmiş ve orada öldürülmüştür.<sup>934</sup> Annesi, bu süre zarfında Enes b. Mâlik'i Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına götürüp, onun hizmetine vermiştir. Enes b. Mâlik o günden itibaren on yıl Resûlullah'a (s.a.s.) hizmet etmiştir.<sup>935</sup>

Ümmü Süleym, dul kalınca; Ebû Talha el-Ensârî onunla evlenmek istemiş ve bunun üzerine Ümmü Süleym'e evlenme teklifinde bulunmuştur. Ümmü Süleym de mehir almadan sadece Müslüman olduğu takdirde kendisiyle evlenebileceğini

<sup>923</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 424; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 339; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 461; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 30; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2: 65; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1443; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 365; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 525; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1: 1381; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 227; Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 35.

<sup>924</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 424; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 461; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2: 65; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1443; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 365; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419; Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 35.

<sup>925</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 424; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 461; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2: 65; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1443; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 365; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 525; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1: 1381.

<sup>926</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 424; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 461; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2: 65; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1443; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 365; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1: 1381.

<sup>927</sup> M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Süleym", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 330.

<sup>928</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 424.

<sup>929</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 365; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419; Kandemir, "Ümmü Süleym", 42: 330.

<sup>930</sup> Kandemir, "Ümmü Süleym", 42: 330.

<sup>931</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 365.

<sup>932</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 461; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2: 65; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419.

<sup>933</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 424; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 339; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 30; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2: 65; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1443; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 365; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1: 1381; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 227.

<sup>934</sup> İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2: 65; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 227.

<sup>935</sup> Kandemir, "Ümmü Süleym", 42: 330.

söyleyince, Ebû Talha Müslüman olmuş ve Ümmü Süleym ile evlenmiştir.<sup>936</sup> Bu ikinci evliliğinden Ümmü Süleym'in önce Ümeyr adında bir çocuğu olduğu ama öldüğü hatta bu çocuğa nispetle çok üzülen Ebû Talha'ya "Ebû Ümeyr Sâhibü'n-Nüfeyr" dendiği rivayet edilmiştir.<sup>937</sup> Akabinde ise Abdullah<sup>938</sup> adında bir çocuğu oldu. Resûlullah'ın duasıyla çocukları bereketlenmiş ve her biri ilim irfan sahibi olmuşlardır.<sup>939</sup>

Resûlullah (s.a.s.) bir gün Ümmü Süleym'in evine gitmiş, duvardaki su kırbasından su içmiştir. Ümmü Süleym bunu görünce kırbanın ağzındaki emziği kesmiş ve saklamıştır.<sup>940</sup> Ümmü Süleym akıllı, cesur ve faziletli bir kadındı. Uhud Gazvesi'ne katılmış, yaralıları tedavi etmeye çalışmış, su dağıtmıştır. Hayber Gazvesi'ne de katılmıştır. Huneyn Gazvesi'ne katılanlar arasında da yer almıştır.<sup>941</sup> Ümmü Süleym, Resûlullah'a (s.a.s.) gelerek "Gece rüyasında ihtilâm olan kadının da erkekler gibi gusül yapıp; yapmayacağını" sormuş, Resûlullah (s.a.s.) de, "Suyu gördüğünde yıkanmalıdır." demiştir. Bu sorusuna Hz. Âişe'nin tepki gösterip "Bu da sorulur mu?" dediği rivayetler arasındadır.<sup>942</sup> Resûlullah (s.a.s.), rüyasında Ümmü Süleym'i cennette gördüğünü söylemiştir.<sup>943</sup>

Resûlullah'tan (s.a.s.) on dört hadisi rivayet ettiği bilinmektedir. Kendisinden ise, Enes b. Mâlik, Abdullah İbn Abbas,<sup>944</sup> Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf,<sup>945</sup> Amr b. Âsım el-Ensariyye,<sup>946</sup> Zeyd b. Sâbit ve Saîd b. Müseyyeb<sup>947</sup> gibi râviler hadis rivayet etmişlerdir. Ümmü Süleym'in vefat tarihi tam olarak bilinmemekte olup, Hz. Osman'ın hilâfeti döneminde vefat ettiği söylenmektedir.<sup>948</sup>

<sup>936</sup> İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, 2: 65; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 227.

<sup>937</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419.

<sup>938</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419; Kandemir, "Ümmü Süleym", 42: 330.

<sup>939</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 431-434; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419.

<sup>940</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 428.

<sup>941</sup> Kandemir, "Ümmü Süleym", 42: 331.

<sup>942</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 30.

<sup>943</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 365; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419; Kandemir, "Ümmü Süleym", 42: 331.

<sup>944</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 365; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 525; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419; Süyûtî, *İs'âfü'l-mübetta*, 1: 35.

<sup>945</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 365; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 525; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419.

<sup>946</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 365; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 419.

<sup>947</sup> Kandemir, "Ümmü Süleym", 42: 331.

<sup>948</sup> İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1: 1381.

### 3.20.6. Ümmü Harâm bint Milhân

Tam künyesi, Ümmü Harâm bint Milhân b. Hâlid b. Zeyd b. Harâm b. Cündep b. Âmir b. Ğanm b. Adî b. Neccâr el-Ensâriyye el-Hazreciyye'dir.<sup>949</sup>

Her zaman künyesiyle anılmıştır. Bu sebeple adı net olarak bilinmemektedir. Daha önce zikredilen Ümmü Süleym'e nispet edilen Gumeysâ<sup>950</sup> veya Rûmeysâ<sup>951</sup> isimleri ona da nisbet edilmiştir. Nesebi Hazrec kabilesinden Neccâr oğulları'na dayanır. Annesi, Neccâr oğullarından Müleyke<sup>952</sup> veya Melîke bint Mâlik'tir.<sup>953</sup> Babası, Milhân diğer adıyla Mâlik b. Hâlid b. Zeyd b. Harâm b. Cündep b. Âmir b. Ğanm b. Adî b. Neccâr el-Ensâriyye olarak tanınır.<sup>954</sup>

Ümmü Harâm, Ümmü Süleym'in kız kardeşi olduğundan aynı zamanda Enes b. Mâlik'in de teyzesidir.<sup>955</sup> Erkek kardeşleri Harâm ve Süleym de Bi'rîmaüne Vak'ası'nda şehid olmuşlardır.<sup>956</sup> Resûlullah'a (s.a.s.) biat etmiştir. İlk olarak Ubâde b. Sâmî ile evlenmiştir.<sup>957</sup> Bu evliliğinden Muhammed adında bir oğlu doğmuştur.<sup>958</sup> Eşi Ubâde'nin ölümünden sonra ise, Amr b. Kays b. Zeyd b. Sevvâd el-Ensâriyye ile evlendiği söylenmiştir. Ancak bunun doğruluğu konusunda şüpheler bulunmaktadır.<sup>959</sup>

Resûlullah'ın (s.a.s.) dedesinin (Abdülmuttalib) annesi Selmâ, Neccâr oğulları Kabilesi'nden olduğu için Ümmü Süleym ve Ümmü Harâm Resûlullah (s.a.s.) ile

<sup>949</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 339; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 132; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 2: 61; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 126; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432; Mizzi, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 338; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 411; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1: 1378; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 189.

<sup>950</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 522; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 411.

<sup>951</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 132; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 522; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 189; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 411.

<sup>952</sup> M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Harâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 321.

<sup>953</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 339; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432.

<sup>954</sup> Mizzi, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 338; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 411.

<sup>955</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 339; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 126; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432; Mizzi, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 338; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 411; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1: 1378; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 189; Kandemir, "Ümmü Harâm", 42: 321.

<sup>956</sup> Kandemir, "Ümmü Harâm", 42: 321.

<sup>957</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 339; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 126; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432; Mizzi, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 338; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 522; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 411; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 189; Kandemir, "Ümmü Harâm", 42: 321.

<sup>958</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 411; Kandemir, "Ümmü Harâm", 42: 321.

<sup>959</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 411.

akraba oluyorlardı. Bu sebeple Resûlullah (s.a.s.) sık sık onları ziyaret etmiş, evlerine misafir olarak yemek yemiş, öğle uykusuna (kaylûle) yatmıştır.<sup>960</sup> Ümmü Harâm'dan nakledilen bir rivayete göre, Resûlullah (s.a.s.) onun evinde öğlen uykusuna yattığı bir zamanda uykusundan gülerek uyanmış, Ümmü Harâm onu güldüren şeyin ne olduğunu sorunca da uyuduğu zaman rüyasında ona ümmetinden bazı kimselerin Akdeniz'e fetih amacıyla gittiğini ve o kimselerin cennetlik olduğunu söylemiştir. Ümmü Harâm bunu duyunca kendisinin de o cennetlik kimselerin içinde yer alması için Resûlullah'tan (s.a.s.) dua etmesini istemiştir. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) ona dua etmiştir.<sup>961</sup> Sonra tekrar uyumuş ve yine gülerek uyanmıştır. Durumu gören Ümmü Harâm, bu kez neye güldüğünü sorunca, ümmetinden bazı kimselerin İstanbul'un fethi için sefer yapacağını ve onların günahlarının bağışlanacağını söylemiştir. Ümmü Harâm yine o kimselerden olmak için dua istemiş, Resûlullah (s.a.s.) ona birinci grubun içinde olduğunu söylemiştir.<sup>962</sup>

Uhud ve Huneyn savaşlarına katılmış, daha sonra kocasıyla beraber Suriye savaşlarına katılmak için Dimaşk'a gittiği söylenmiştir.<sup>963</sup> Hz. Osman'ın hilâfeti zamanında yapılmış olan,<sup>964</sup> Müslümanların ilk deniz gazvesi olarak bilinen ve Ebü'd-Derdâ ve Ebû Zer el-Gıfârî gibi sahâbîlerin de katıldığı<sup>965</sup> Kıbrıs seferine eşiyile beraber katılmış, bu savaşta binmiş olduğu katırdan düşerek boynunu kırmış ve şehid olmuştur.<sup>966</sup> Hicrî 27'de orada defnedilmiştir.<sup>967</sup> Ümmü Harâm'ın kabri bugün Kıbrıs'ta bulunan Hala Sultan Tekkesi olarak bilinmektedir.

Ümmü Harâm'ın, Resûlullah'tan (s.a.s.) beş hadis<sup>968</sup> rivayet ettiği bilinmekte olup, kendisinden eşi Ubâde b. Sâmî, <sup>969</sup> Ya'lâ b. Şeddâd b. Evs, Enes b. Mâlik,<sup>970</sup> Umeyr b. Esved ve Atâ b. Yesâr<sup>971</sup> rivayette bulunmuştur.

<sup>960</sup> Kandemir, "Ümmü Harâm", 42: 321.

<sup>961</sup> Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ'*, 2: 61; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 126; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 411; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 189; Kandemir, "Ümmü Harâm", 42: 321.

<sup>962</sup> Kandemir, "Ümmü Harâm", 42: 321-322.

<sup>963</sup> Kandemir, "Ümmü Harâm", 42: 322.

<sup>964</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 126; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 189; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 411; İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1: 1378; Kandemir, "Ümmü Harâm", 42: 322.

<sup>965</sup> Kandemir, "Ümmü Harâm", 42: 322.

<sup>966</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 126; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1432; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 189; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 411; Kandemir, "Ümmü Harâm", 42: 322.

<sup>967</sup> Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 522.

<sup>968</sup> Kandemir, "Ümmü Harâm", 42: 322.

### 3.20.7. Ümmü Bücâd

Hakkında fazla bir bilgi bulunmamakla beraber adının Havva bint Yezîd b. Seken olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda ona “Ümmü Becîd” de denir.<sup>972</sup>

### 3.20.8. Ümmü Umâre bint K‘ab

Ümmü Umâre künyesiyle tanınmış olup, adı Nesîbe bint K‘ab b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Âmir b. Ğanm el-Mâziniyye el-Hazreciyye’dur.<sup>973</sup>

Hazrec kabilesinden olup, Benî Neccâr’dandır. Annesinin adı, Rebâb bint Abdullah’tır. Abdullah ve Abdurrahman Bedir gazilerinden olup, aynı zamanda onun kardeşleridir.<sup>974</sup> Zeyd b. Âsım ile evlenmiş, bu evlilikten Abdullah ve Habîb adlarında oğulları olmuştur.<sup>975</sup> Temîm adında bir oğlu olduğu da rivayet edilir. Zeyd vefat ettikten sonra Gaziyye b. Amr ile evlenmiş ve bu evlilikten de Havle adlı bir kızı doğmuştur. Başka bir rivayete göre de Gaziyye aynı zamanda Temîm’in de babasıdır.<sup>976</sup>

Ümmü Umâre, İkinci Akabe Biati’na eşi Zeyd<sup>977</sup> veya başka bir rivayete göre de Gaziyye<sup>978</sup> ve yanında iki oğluyla katılmıştır. Bu biata katılan iki kadından birisinin Ümmü Umâre olduğu söylenir.<sup>979</sup> Uhud, Yemâme<sup>980</sup> Hudeybiye, Benî Kurayza Gazvesi, Hayber’in fethine, Mekke’nin fethine, Umretü’l-kazâ’ya, Huneyn’e katıldığı ve bu savaşlarda en önde savaştığı rivayet edilir.<sup>981</sup> Uhud,

<sup>969</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 189.

<sup>970</sup> Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 522; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 189; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 411.

<sup>971</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 189; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 411.

<sup>972</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 339.

<sup>973</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 339; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 122; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1419 - 1453; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 265.

<sup>974</sup> Halit Özkan, “Ümmü Umâre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 332.

<sup>975</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1419 - 1453; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 265; Özkan, “Ümmü Umâre”, 42: 332.

<sup>976</sup> Özkan, “Ümmü Umâre”, 42: 332.

<sup>977</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1419 - 1453; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 265.

<sup>978</sup> Özkan, “Ümmü Umâre”, 42: 332.

<sup>979</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1419 - 1453; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 265.

<sup>980</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1453.

<sup>981</sup> Özkan, “Ümmü Umâre”, 42: 332.

Yemâme<sup>982</sup> ve Huneyn savaşlarında çok büyük hizmet etmiştir. Uhud'ta ailece gösterdikleri mücadeleye karşılık Resûlullah (s.a.s.) onun için dua etmiştir; “O gün hangi yöne baksam Ümmü Umâre’yi beni korumaya çalışırken görüyordum” demiştir.<sup>983</sup> Ümmü Umâre’nin, Rıdvân biatına katılan dört kadın içerisinde yer aldığı rivayet edilir.<sup>984</sup>

Ümmü Umâre’nin, oğlu Habîb, Resûlullah’ın (s.a.s.) mektubunu Müseylimetü'l-Kezzâb’a götürürken yolda işkenceyle öldürülmüştür.<sup>985</sup> Ümmü Umâre de oğlunun intikamını almak için Yemâme savaşına katılmış<sup>986</sup> ve savaş esnasında on bir yara alarak, bir eli kesilmiş ve buna rağmen Müseylime’yi aramıştır. Ümmü Umâre’nin oğlu Abdullah ve Vahşî b. Harb bu savaşta Müseylime’yi öldürmüştür.<sup>987</sup>

Ümmü Umâre, bir gün Resûlullah’a (s.a.s.) gelip, “Bakıyorum da inen âyetlerdeki herşey erkeklerle alakalı, kadınlarla alakalı bir şey yok.” demesi üzerine “Müslüman erkekler ve kadınlar, mümin erkekler ve kadınlar, ibadet ve itaat eden erkekler ve kadınlar, özü sözü doğru erkekler ve kadınlar, sabreden erkekler ve kadınlar, gönlünü ibadete vermiş erkekler ve kadınlar, yardım yapan erkekler ve kadınlar, oruç tutan erkekler ve kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve kadınlar, Allah’ı çokça anan erkekler ve kadınlar, işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır.” (el-Ahzâb, 33/35.) meâlindeki âyet inmiştir.<sup>988</sup>

Resûlullah’tan (s.a.s.) “Oruçlu kişinin yanında kim yemek yerse, yemek yediği sürece melekler o kişiye dua eder” hadisini rivayet etmiştir.<sup>989</sup> Hz. Ömer’in hilâfeti döneminde vefat ettiği bilinmekte olup, kendisinden Hâris b. Abdullah, Abbâd b. Temîm, İkrime el-Berberî ve câriyesi Leylâ’nın hadis rivayet ettiği söylenir.<sup>990</sup>

<sup>982</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1453; Özkan, “Ümmü Umâre”, 42: 332.

<sup>983</sup> Özkan, “Ümmü Umâre”, 42: 332.

<sup>984</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1453; Özkan, “Ümmü Umâre”, 42: 332.

<sup>985</sup> Özkan, “Ümmü Umâre”, 42: 332.

<sup>986</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1453.

<sup>987</sup> Özkan, “Ümmü Umâre”, 42: 332.

<sup>988</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1453; Özkan, “Ümmü Umâre”, 42: 332.

<sup>989</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 339; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1453; Özkan, “Ümmü Umâre”, 42: 332.

<sup>990</sup> Özkan, “Ümmü Umâre”, 42: 332.

### 3.20.9. Ümmü Hümâm

Hakkında fazla bir bilgi bulunmamakta olup nesebi, Ümmü Hümâm binti Hârise b. Nu‘man b. Nüfey‘ b. Zeyd b. Ubeyde b. Sa‘lebe b. Ğanm b. Mâlik b. Neccâr olarak zikredilmiştir.<sup>991</sup>

### 3.20.10. Ümmü Mübeşşir bint Berâe

Hakkında pek fazla bilgi bulunmamakla beraber künyesi olan ‘Ümmü Mübeşşir’ ile meşhur olmuştur. Nesebi, Ümmü Mübeşşir binti’l-Berâe b. Ma‘rûr<sup>992</sup> b. Sahrâ b. Hansâe b. Sinân b. Ubeyde b. Ğanm b. K‘ab b. Seleme b. Sa‘d b. Ali b. Esed b. Serîde b. Tezîd b. Cüşem b. Hazrec el-Ekber el-Ensâriyye’dur.<sup>993</sup>

Zeyd b. Hârise’nin eşi olduğu söylenir.<sup>994</sup> Resûlullah’tan (s.a.s.) birkaç hadis rivayet etmiştir. Resûlullah’tan (s.a.s.) “Bedir şehitleri ve Rıdvân biatına katılanlardan kimse cehenneme girmeyecektir.” dediğini,<sup>995</sup> bir başka rivayette de “Dikkat edin, size insanların en hayırlısını bildireyim mi?” dediğini, insanların da ‘Bildir Ey Allah’ın Resûlü’ demesi üzerine, “Mal, mülk ve zenginlik içerisinde, namazını dosdoğru kılan, zekâtını veren ve insanların şerrinden korunandır” şeklinde cevap verdiğini rivayet etmiştir.<sup>996</sup> Bunlar dışında “kabir azabı” ve “hastalığı sırasında Resûlullah’ı (s.a.s.) ziyaret ettiği” konusunda da rivayette bulunduğu kaynaklarda zikredilmiştir.<sup>997</sup>

<sup>991</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 339.

<sup>992</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 339; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 300.

<sup>993</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 339.

<sup>994</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428.

<sup>995</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 300.

<sup>996</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428.

<sup>997</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 300.



### 3.20.11. Nesîbe

Nesîbe'nin hakkında fazla bilgi bulunmamakla beraber Resûlullah'ın (s.a.s.) savaşlarına O'nunla (s.a.s.) beraber katıldığı ve bizzat savaştığı bilinmektedir.<sup>998</sup>

### 3.20.12. Havle bint Kays

Tam künyesi, Havle bint Kays b. Fehd b. Kays b. Sa'lebe b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Ğanm b. Mâlik b. Neccâr el-Ensâriyye'dir.<sup>999</sup> Ona Huveyle de denmiştir.<sup>1000</sup> Oğlu Muhammed'e nispetle "Ümmü Muhammed" şeklinde künyelenmiştir.<sup>1001</sup> Künyesi konusunda "Ümmü Habîbe" veya "Ümmü Sabiyye" dense de doğru olan "Ümmü Muhammed"tir.<sup>1002</sup> Annesi, Ferî'a binti Zürâre b. Adese b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Ğanm b. Mâlik b. Neccâr olarak bilinir.<sup>1003</sup>

Resûlullah'ın (s.a.s.) amcası ve aynı zamanda sütkardeşi olan Hamza b. Abdülmuttalib'in eşidir.<sup>1004</sup> Her ne kadar bazı kaynaklarda, "Hamza'nın eşi, Havle bint Sâmir'dir" dense de doğrusu bu değildir.<sup>1005</sup> Hz. Hamza ile evliliğinden, Ya'la ve Ümare ile iki kızı doğdu. Ancak bu çocukları büyümeden vefat ettiler.<sup>1006</sup> Hz. Hamza'nın Uhud günü şehid edilmesinden sonra Ensârdan Züreykoğullarından Hanzala b. Nu'mân b. Amr b. Mâlik b. Amr b. Aclân b. Amr b. Âmir b. Züreyk ile evlendi.<sup>1007</sup> Bu evlilikten oğlu Muhammed dünyaya geldi. Bu oğluna nispetle "Ümmü Muhammed" şeklinde künyelenmiştir.<sup>1008</sup>

<sup>998</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340.

<sup>999</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 444; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 92; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 366.

<sup>1000</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 444; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 366.

<sup>1001</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 444; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 92; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 366.

<sup>1002</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1428.

<sup>1003</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 444; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340.

<sup>1004</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 444; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 92; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 366.

<sup>1005</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 92; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 366.

<sup>1006</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 444.

<sup>1007</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 444; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 92; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345.

<sup>1008</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 444.

Resûlullah'tan (s.a.s.) birçok hadis rivayet etmiştir. Bunlar arasında; “Resûlullah'ın yanında maldan bahsedildiğinde, O (s.a.s.) da, mal tatlıdır, yeşildir. İnsanı çeker. Kim hakkıyla onu kullanırsa, o mal bereketli olur. Kim de Allah ve Resûlü'nün tavsiye etmediği ve kendi nefsinin arzuladığı mala dalarsa, o kişi de kıyamet günü ateştedir” şeklindeki hadisi<sup>1009</sup> ile “Resûlullah (s.a.s.) ashâbına ben size günahlarınıza kefarete birşeyler haber vereyim mi?” diye sorunca, onlar da ‘belâ, söyle’ dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) da “Sıkıntılar esnasında güzel bir abdest almak, camilere koşar adımlarla gitmek, namazdan sonra bir diğer namazı beklemektir” şeklindeki hadis rivayeti vardır.<sup>1010</sup>

Kendisinden ise; Ubeyd Ebü'l-Velîd Senûti, Muaz b. Rufâa,<sup>1011</sup> Mahmud b. Rubeyyi', Muhammed b. Yahyâ b. Hibbân<sup>1012</sup> Nu'man b. Ebî İyâş<sup>1013</sup> hadis rivayet etmişlerdir.

### 3.20.13. Havle bint Hakîm

Adı, Havle binti Hâkim olup, hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Resûlullah'a (s.a.s.) hayız kanıyla alakalı soru sorduğu ve “Sizden biriniz bir yere geldiğinde...” diye başlayan hadisi rivayet ettiği bilinmektedir.<sup>1014</sup>

### 3.20.14. Üneyse bint Hubeyb

Nesebi, Üneyse bint Hubeyb b. Esaf<sup>1015</sup> b. Utbe b. Amr b. Hatîce b. Âmir b. Cüşem b. el-Harîs b. Hazrec b. Hârise el-Ensâriyye<sup>1016</sup> olarak bilinir. Annesi,

<sup>1009</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 92; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 366.

<sup>1010</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345.

<sup>1011</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 366.

<sup>1012</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345.

<sup>1013</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 366.

<sup>1014</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340.

<sup>1015</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 364; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 24; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 78; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1318; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 133; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 503; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 519.

<sup>1016</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 364; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 24; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 519.

Zeyneb bint Kays b. Şemmâs b. Mâlik b. İmrû'î-Kays b. Mâlik b. E'ar b. Sa'lebe b. K'ab b. el-Hâris b. Hazrec b. Hârise'dir.<sup>1017</sup> Sâbit b. Kays b. Şemmas'ın kız kardeşinin kızıdır.<sup>1018</sup> Hubeyb b. Abdurrahmân b. Hubeyb b. Esaf'ın da halasıdır.<sup>1019</sup> Basra ehlinden sayılmıştır.<sup>1020</sup> Müslüman olmuş, Resûlullah'a (s.a.s.) biat etmiş ve onunla beraber hac yapmıştır.<sup>1021</sup> Zeyd b. Hârice b. Zeyd b. Ebî Züheyr ile evlenmiş ve bu evlilikten Abdullah, Muhammed, Ümmü Gülsûm doğmuştur.<sup>1022</sup>

Resûlullah'tan (s.a.s.) hadis rivayet etmiştir. Bunlar arasında, “Abdullah ibn Mektum geceleyin ezan okur. Onun ezanından sonra Bilal'i duyuncaya kadar yiyiniz, içiniz.” hadisi de yer alır.<sup>1023</sup> “Mahallenin kadınlarının koyunları Hz. Ebû Bekir'e götürüp sağmasını istediklerini”<sup>1024</sup> ve “kabilesinin erkeklerinin hac yaparken develerin gölgelerini takip ettiklerini, rıdâlarını başlarına koyduklarını ve cumadan sonra kaylûle yaptıklarını”<sup>1025</sup> rivayet etmiştir. Kendisinden yeğeni, Hubeyb b. Abdurrahman hadis rivayet etmiştir.<sup>1026</sup>

### 3.20.15. Amre bint Revâha

Amre bint Revâha<sup>1027</sup> b. Sa'lebe b. İmrû'î-Kays<sup>1028</sup> b. Mâlik el-E'ar b. Sa'lebe b. K'ab b. Sa'lebe b. İmrû'î-Kays b. Hazrec b. Hârise el-Hazreciyye<sup>1029</sup> olarak tanınır. Oğlu Nu'mân'a nispetle “Ümmü'n-Nu'mân” olarak

<sup>1017</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 364; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340.

<sup>1018</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340.

<sup>1019</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 364; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 78; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1318; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 133; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 503; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 519.

<sup>1020</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 78; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1318; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 133; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 519.

<sup>1021</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 364; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 519.

<sup>1022</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 364.

<sup>1023</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 364; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 78; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1318; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 133; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 519.

<sup>1024</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 364; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 519.

<sup>1025</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 364.

<sup>1026</sup> Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 503.

<sup>1027</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 324; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 56; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 110; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1388; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 961; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 31.

<sup>1028</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 324.

<sup>1029</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340.

künyelenmiştir.<sup>1030</sup> Doğum tarihi ve ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir. Hazrec kabilesinden olan Benî Hâris kolundandır. Annesi, Kebşe bint Vâkıd b. Amr b. el-İtnâbe'dir.<sup>1031</sup> Meşhur sahâbîler arasında yer alan Abdullah b. Revâha'nın da kız kardeşidir.<sup>1032</sup>

Sahâbîler arasında yer alan kumandan Beşîr b. Sa'd el-Hazrecî el-Ensâriyye ile evlenmiş<sup>1033</sup> bu evlilikten Nu'mân<sup>1034</sup> ve Übeyye<sup>1035</sup> adında iki çocuğu olmuştur. Kocasıyla beraber hicret öncesinde Müslüman olmuş, Resûlullah'a (s.a.s.) biat etmiştir. Oğlu Nu'mân b. Beşîr için kocasından özellik tanınması adına ona bir tane köle bağışlamasını ve bu bağışa da Resûlullah'ı (s.a.s.) şahit göstermesini istemiştir. Beşîr, bu durumu sormak ve şahid göstermek için Resûlullah'a (s.a.s.) gitmiştir. Resûlullah (s.a.s.) da bu durumu bütün çocuklarına yapıp yapmadığını sormuş, hayır cevabı alınca da, çocuklar arasında âdil davranılması gerektiğini söyleyerek, bu bağışı onaylamamıştır.<sup>1036</sup> Oğlu Nu'mân doğduğu zaman, onu Resûlullah'a (s.a.s.) getirmiştir. Resûlullah (s.a.s.) bir hurmayı çiğneyip, çocuğun ağzına koymuş ve çenesini oynatarak yutmasını sağlamıştır. Amre'nin "Ya Resûlullah (s.a.s.) Allah ona bol mal ve evlat versin diye dua et" demesi üzerine, Resûlullah (s.a.s.) da "Sen razı olmaz mısın ki, o da dayısı Humeyd gibi yaşasın, şehid olsun sonra da cennete girsin." diye karşılık vermiştir.<sup>1037</sup>

Evs kabilesinden olan müşrik şair Kays b. Hatîm, Amre bint Revâha için şiir yazmıştır.<sup>1038</sup> Resûlullah'tan (s.a.s.) bir hadis rivayet ettiği söylenmektedir.<sup>1039</sup>

<sup>1030</sup> Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 961; Mustafa Fayda, "Amre bint Revâha", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 96.

<sup>1031</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340; Fayda, "Amre bint Revâha", 3: 96.

<sup>1032</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 324; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 56; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 110; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1388; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 961; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 31; Fayda, "Amre bint Revâha", 3: 96.

<sup>1033</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 110; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 31; Fayda, "Amre bint Revâha", 3: 96.

<sup>1034</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 324; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 56; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 110; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1388; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, 1: 961; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 31; Fayda, "Amre bint Revâha", 3: 96.

<sup>1035</sup> Fayda, "Amre bint Revâha", 3: 96.

<sup>1036</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 56; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1388; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 31; Fayda, "Amre bint Revâha", 3: 96.

<sup>1037</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 110.

<sup>1038</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 31; Fayda, "Amre bint Revâha", 3: 96.

<sup>1039</sup> Fayda, "Amre bint Revâha", 3: 96.

### 3.20.16. Havva bint Yezîd

Nesebi, Havvâ binti Yezîd b. Sinân (Seken) b. Kurz b. Zeûra b. Abdileşhel b. Cüşem olarak bilinir.<sup>1040</sup> Doğum tarihi bilinmemektedir. Sahâbîlerden Sad b. Muâz, onun dayısıdır.<sup>1041</sup> Annesi, Akreb binti Muâz b. Nu‘man b. İmraü'l-Kays b. Yezîd b. Abdileşhel b. Cüşem'dir. Babasına nispetle Ümmü Büceyd veya Becîd diye künyelendiği rivayet edilmiştir.<sup>1042</sup> Kays b. Hatîm ile evlenmiş,<sup>1043</sup> bu evlilikten de Sâbit b. Kays dünyaya gelmiştir.<sup>1044</sup>

Havva bint Yezîd, Müslüman olmuş ancak bunu eşinden gizliyordu. Kays Mekke'ye gelince, şehre girebilmek için Kureyş'ten birinin himayesini arıyordu. Resûlullah (s.a.s.) onu çağırıp, İslâm'ı anlatmış, Müslüman olmasını istemiştir. O da cevap vermeden Resûlullah'ı (s.a.s.) bir müddet bekletmiştir. Havva'nın Müslüman olduğunu ve bunu eşinden sakladığını bilen Resûlullah (s.a.s.), Kays'ı yanına çağırıp, eşinin Müslüman olduğunu ve ona ilişmemesini söylemiştir. Kays da Resûlullah'a (s.a.s.) verdiği sözü tutarak eşine ilişmemiştir.<sup>1045</sup> Başka bir rivayette de eşi Kays'ın, Havva'nın Müslüman olduğundan haberi olduğu ve bundan dolayı ona eziyet ettiği rivayet edilmiştir.<sup>1046</sup> Kaynaklarda bu durumu yaşayan Havva'nın eşinin Kays b. Şemmas olduğu da söylenmiş, ancak Kays b. Şemmas'ın, Kays b. Hatîm'den daha yaşlı olduğundan İslâm'a ulaşmadığı da söylenerek bu rivayetin doğru olmadığı da ayrıca belirtilmiştir.<sup>1047</sup>

<sup>1040</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1335; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 589.

<sup>1041</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 589.

<sup>1042</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 589.

<sup>1043</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1335; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 589.

<sup>1044</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 589.

<sup>1045</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1335; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 589.

<sup>1046</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 589.

<sup>1047</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 85; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1335; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 589.

### 3.20.17. Esmâ bint Yezîd

Havva binti Yezîd'in kardeşi olduğu bilinen Esmâ binti Yezîd'in<sup>1048</sup> bahsi, Ensâr kadınlarından bahsedilen bölümün ilk sırasında zikredilmiş olup, tekrar kendisinden burada bahse lüzum görülmemiştir.

### 3.20.18. Kebşe bint Sâbit

Nesebi, Kebşe binti Sâbit b. Hârise b. Sa'lebe b. Cüllâs b. Ümeyye b. Hüdâre b. Avf b. Hâris b. Hazrec b. Hârise olarak bilinir. Annesi, Benî Hudre'dendir. Abdurrahmân b. Ebî Amre'nin de nenesidir. Resûlullah'tan (s.a.s.) "Asılı bir kırbadan su içti..." şeklinde bir rivayeti mevcuttur.<sup>1049</sup>

### 3.20.19. Ümmü Âlâ bint Hâris

Kaynaklarda tam künyesi, Ümmü Âlâ binti Hâris b. Sâbit b. Hârise b. Cüllâs b. Ümeyye b. Cüdâre b. Avf b. el-Hazrec b. Hârise el-Ensariyye olarak geçmektedir.<sup>1050</sup> Zeyd b. Sâbit'in hanımı olduğu söylenmekte ve Hârice'nin annesi olarak bilinmektedir.<sup>1051</sup> Osman b. Maz'ûn'un da komşusu olduğu kaynaklarda yer almıştır.<sup>1052</sup>

### 3.20.20. Havle bint Sa'lebe

Nesebi, Havle bint Sa'lebe<sup>1053</sup> b. Esrem b. Fehm b. Sa'lebe b. Ğanm el-Ensâriyye olarak bilinir.<sup>1054</sup> Ona Huveyle de denmiştir. Kaynaklarda kendisinin

<sup>1048</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340.

<sup>1049</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 340-341.

<sup>1050</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 422.

<sup>1051</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 422.

<sup>1052</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341.

<sup>1053</sup> Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 506; M. Yaşar Kandemir, "Havle bint Sa'lebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: 539.

Havle bint Hakîm olarak da yer aldığını söyleyenler de mevcuttur.<sup>1055</sup> Adının Havle bint Delîc (Cemîle) olduğu da söylenmiş, ancak bu rivayet çok zayıf bulunmuştur.<sup>1056</sup> Hazrec Kabilesi'nden olup, Kevâkil bölgesinden olduğu söylenir.<sup>1057</sup> Medine'ye hicret ettikten sonra Resûlullah'a (s.a.s.) biat etmiştir.<sup>1058</sup> Amcasının oğlu olan Ubâde b. Sâmit'in kardeşi Evs b. Sâmit ile evlenmiş,<sup>1059</sup> bu evlilikten de Rebî' adında bir çocuğu olmuştur.<sup>1060</sup>

Havle, eşi ile yaşadığı sıkıntılardan ötürü Resûlullah'a (s.a.s.) danışmış, hakkında Mücâdele Sûresi'nden ilk dört âyet inmiştir. Bu sebeple kendisine “el-Mücâdile” de denmiştir.<sup>1061</sup> Havle'den gelen rivayete göre, bir gün çokça yaşlanan, geçimsizleşen ve dengesini kaybeden eşi Evs, kendisine kızmış ve zihâr denilen Arap toplumunda boşanma amacıyla kullanılan “Sen artık bana annemin sırtı gibisin” sözünü kullanmıştır. Ardından evden çıkıp, ahâlinin arasında biraz kalıp, sakinleştikten sonra eve dönmüş ve Havle ile beraber olmak istemiştir. Müslüman olan Havle, İslâm'da da bu boşanmanın geçerli olabileceğini düşünerek kocasının teklifini reddedip Resûlullah'a (s.a.s.) danışmıştır. Resûlullah (s.a.s.) Havle'ye, “O senin amcan oğludur ve yaşlıdır diyerek ona karşı anlayışlı olmasını ve Allah'tan korkmasını” buyurmuştur. Havle Resûlullah'ın (s.a.s.) yanından ayrılmayıp, kesin bir hüküm beklemiş ve Allah, o ve kocası hakkında “Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir...” (el-Mücâdele, 58/1.) mealindeki âyetini indirmiştir. Âyet'in devamında ise, zihâr kefaretinden bahsedilmiş olup, “...eşlerine tekrar dönmek isteyen erkeklerin bir köle âzat etmeleri gerektiği, onu yapamazlarsa ardarda iki ay oruç tutmaları, bunu da yapamamaları durumunda, altmış fakiri doyurmaları gerektiği...” (el-Mücâdele, 58/1-4.) emredilmiştir. Havle kocasının ne köle azâd edecek malı ne iki ay oruç tutacak gücü ne de altmış fakiri doyuracak maddiyatı bulunmadığını ifade edince, Resûlullah (s.a.s.) ona bir torba

<sup>1054</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 91; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1342; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 365; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 618.

<sup>1055</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 91; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1342.

<sup>1056</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 91; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1343; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 506; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 365; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 618.

<sup>1057</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341.

<sup>1058</sup> Kandemir, “Havle bint Sa'lebe”, 16: 539.

<sup>1059</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 341; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 91; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1342; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 365; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 618; Kandemir, “Havle bint Sa'lebe”, 16: 539.

<sup>1060</sup> Kandemir, “Havle bint Sa'lebe”, 16: 539.

<sup>1061</sup> Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 506; Kandemir, “Havle bint Sa'lebe”, 16: 539.

hurma vereceğini söylemiş, bir o kadar da Havle eklemiş ve kocası adına fakirlere dağıtmıştır.<sup>1062</sup>

Bir gün Hz. Ömer'in mescitten çıktığı bir anda Havle, onunla konuşmuş ve bu konuşmayı biraz uzun tutunca sahâbîler beklemekten sıkılmış ve içlerinden biri, bu kadın yüzünden bu kadar insanın bekletildiği konusunda şikâyet etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Hz. Ömer adama tepki göstererek, “Bu kadının kocası ile alakalı şikâyetini Allah’a yaptığı ve hakkında Mücâdele Sûresi’nin âyetlerinden bir kısmının indiğini söyleyerek, kendisinin Namaz vakti dışında gerekirse akşama kadar bu hanımı dinleyebileceğini” ifade etmiştir.<sup>1063</sup> Bir başka rivayette de, bir gün Hz. Ömer yanında Abdülkays kabilesinin lideri ve aynı zamanda sahâbî olarak bilinen Cârûd b. Muallâ ile beraber giderken Havle ile karşılaşmış, ona selam vermiştir. Havle, Hz. Ömer’e yönelip, “Bir zamanlar ona Ömercik dendiğini, sonra Ömer ardından da halîfe olmasıyla beraber “Emîrû’l-mü’minîn” şeklinde hitap edildiğini” söylemiş, Müslümanlara iyi muamele de bulunmasını tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Havle’yi tanımayan reis, Hz. Ömer’e bu kadının ne kadar da fazla konuştuğu şeklinde şikâyette bulununca, Emîrû’l-mü’minîn Ömer Havle’yi ona tanıtarak, “Allah’ın onun hakkında yedi kat göklerden sesini duyarak âyet indirdiği bu hanımı daha fazla dinlemesi gerektiğini” ifade etmiştir.<sup>1064</sup> Havle’nin kaç hadis rivayet ettiği bilinmemekle beraber vefat tarihi hakkında da kaynaklarda herhangi bir tarih belirtilmemiştir.

### 3.20.21. Nesîbe bint K‘ab

“Ümmü Ümâre” olarak künyelenen Nesîbe bint K‘ab<sup>1065</sup> hakkında elde edinilen bilgiler, Ensâr hanımlarının zikredildiği bölümde ‘Ümmü Ümâre’ başlığı altında incelendiğinden burada tekrarına lüzum görülmemiştir.

<sup>1062</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 341; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 91; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1342, 1343; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 365; Kandemir, “Havle bint Sa‘lebe”, 16: 539.

<sup>1063</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1343; Kandemir, “Havle bint Sa‘lebe”, 16: 539.

<sup>1064</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 91; Kandemir, “Havle bint Sa‘lebe”, 16: 539.

<sup>1065</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 122; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1419; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 265.



### 3.20.22. Rumeyse bint Hâris

Adı, Rumeyse bint Hâris'tir. O, Âsım b. Amr b. Katâde'nin nenesidir. "Ben Resûlullah'tan (s.a.s.) 'Âişe ile ilgili bana eziyet etmeyin' dediğini duydum." demiştir.<sup>1066</sup>

### 3.20.23. Ümmü Sevbe

Ümmü Sevbe Fükne bint Mes'ûd olarak tanınır. Resûlullah'a (s.a.s.) biat ettiği bilinmektedir.<sup>1067</sup>

### 3.20.24. Ümmü Ferve

Ümmü Ferve hakkında nesebine dair bilgi bulunmamakta olup, "Hangi amel daha efdaldir?" hadisini rivayet ettiği bilinmektedir.<sup>1068</sup>

### 3.20.25. Ümmü Târik

Sâd b. Ubâde'nin<sup>1069</sup> bir rivayete göre de Sâd b. Muâz'ın<sup>1070</sup> âzatlı cariyesidir. Adı ve nesebi hakkında detaylı bir bilgi bulunmamakta olup, Hazrec seyyidelerinden sayıldığı ve "Ümmü Târik" diye künyelendiği bilinmektedir.<sup>1071</sup>

Kendisiyle alakalı Ca'fer b. Abdurrahmân'dan şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "Resûlullah (s.a.s.) bize geldi. İçeri girmek için birkaç kez izin istedi. Biz cevap vermedik. Bu durum üç kez tekrarlandı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) dönüp gitti. Sâd, Resûlullah (s.a.s.) dönüp gidince arkasından beni gönderdi ve

<sup>1066</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341.

<sup>1067</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341.

<sup>1068</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341.

<sup>1069</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 131; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1447; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 245.

<sup>1070</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341.

<sup>1071</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 131; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1447; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 245.

Resûlullah'a (s.a.s.) benden selam söyle 'biz sana izin vermemek için bir engel oluşturmadık, senin sesini birkaç kez daha duyalım diye sustuk' diye iletmemi istedi. Ben bunu Resûlullah'a (s.a.s.) iletince, O da bana 'Biz de O, selamını arttırsın' diye sustuk" demiştir.<sup>1072</sup> Bunun dışında Resûlullah'tan (s.a.s.) "Humma hastalığı" ile alakalı rivayette bulunduğu bilinmektedir.<sup>1073</sup>

### 3.20.26. Kayle bint Mahreme

Nesebi, Kayle bint Mahreme el-Ğaneviyye<sup>1074</sup> olarak bilinmekle beraber el-Aneziyye,<sup>1075</sup> el-Anberiyye,<sup>1076</sup> et-Temimiyye<sup>1077</sup> olarak da tanınır. Annesi de Temîmi kabilesindedir.<sup>1078</sup> O, Benî Cenâb'ın kardeşi<sup>1079</sup> Habîb b. Ezher ile evlendi<sup>1080</sup> ve bu evlilikten Nîsa adında bir kızı doğdu. Bu kızların amcası ise, Esved b. Ezher idi. Kayle aynı zamanda As b. et-Tıfâri'nin de halasıdır.<sup>1081</sup>

Ubeyde'nin iki kızı Safiye ve Düheybe Kayle'nin bakıcısıydı. Kayle onların babalarının nenesidir.<sup>1082</sup> Müslüman olmuş ve Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına hicret etmiştir. Hâris b. Hasan eş-Şeybâni ve Vâfid Bekr b. Vâil, Resûlullah'a (s.a.s.) gidebilmesi için ona hicretinde refâkat etmişlerdir.<sup>1083</sup> Rebeze denilen mevkîde Resûlullah (s.a.s.) ile beraber savaştığı rivayet edilir.<sup>1084</sup>

Resûlullah'tan (s.a.s.) "Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Su onları kaplar, ağacın gölgesinde ortaklırlar. Fîtneler konusunda birbirlerine yardımcı olurlar"

<sup>1072</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1447; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 245.

<sup>1073</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341.

<sup>1074</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 117; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1406; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 275; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 83.

<sup>1075</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 117; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1406.

<sup>1076</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1406; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 275.

<sup>1077</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 312; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 117; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1406; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 275; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 83.

<sup>1078</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 275.

<sup>1079</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 312.

<sup>1080</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 312; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1406.

<sup>1081</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 312.

<sup>1082</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 312; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 117; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1406; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 275; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 83.

<sup>1083</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 312; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1406; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 275; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 83.

<sup>1084</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 312.

şekinde rivayette bulunmuştur.<sup>1085</sup> Resûlullah'a (s.a.s.) gelmiş ve “Bana öyle bir şey söyle ki, Allah onunla beni faydalandırın” demiştir. Resûlullah (s.a.s.) da ona “Sakın ha kulağa kötü gelen bir şeyi yapma!” demiştir.<sup>1086</sup> Kendisinden ise, Safiyye ve Düheybe rivayette bulunmuştur.<sup>1087</sup>

### 3.20.27. Ümmü Ma‘bed bint Hâlid

Ümmü Ma‘bed bint Hâlid el-Huzâiyye el-Ka‘biyye olarak tanınır.<sup>1088</sup> Adının Âtike olduğu söylenmektedir. O, Hubeyş b. Hâlid’in kız kardeşidir. Resûlullah (s.a.s.) hicret ettiği zaman onun evine gelmiştir.<sup>1089</sup>

Kendisinden rivayet edildiğine göre Resûlullah'a (s.a.s.) göğüsleri süt dolu bir koyun hediye etmiş, ancak Resûlullah (s.a.s.) bunu kabul etmemiştir. Resûlullah (s.a.s.) bunda süt var diye kabul etmedi, diyerek göğsünde süt olmayan bir koyunu tekrar Resûlullah'a (s.a.s.) göndermiştir. Resûlullah (s.a.s.) bu koyunu kabul etmiş, onun göğsüne dokunmuştur. Bunun üzerine koyun süt vermeye başlamıştır. Ümmü Ma‘bed bu koyunu sabah akşam sağmasına rağmen sütü eksilmemiştir. Bu olaydan sonra Müslüman olduğunu söyleyenler olduğu gibi öncesinde de Müslüman olduğunu söyleyenler vardır.<sup>1090</sup>

### 3.20.28. Ümmü Âmir bint Yezîd

Ümmü Âmir bint Yezîd b. Seken el-Ensâriyye el-Eşheliyye olarak tanınır.<sup>1091</sup> Ebû Ömer “Eğer bu nesep sahihse, o zaman o Esmâ bint Yezîd veya onun kız kardeşidir.” demiştir.<sup>1092</sup> Ona Ümmü Âmir bint Saîd b. Seken de denilmiş olup, bu durumda da Esmâ bint Yezîd’in amcası kızı olmaktadır. İbnî Mende de onun Ümmü

<sup>1085</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1406.

<sup>1086</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 312.

<sup>1087</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 117.

<sup>1088</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1463; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 307.

<sup>1089</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1463.

<sup>1090</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 307.

<sup>1091</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1448; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 248.

<sup>1092</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1448; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 248.

Âmir bint Ümeys b. Seken olduğunu söylemiştir.<sup>1093</sup> Adının Fâkihe olduğu söylenmekle beraber künyesi konusunda ihtilaf vardır.

Resûlullah'a (s.a.s.) biat edenlerin ilklerinden olup, O'ndan (s.a.s.) hadis rivayetinde bulunmuştur. "Resûlullah (s.a.s.) mescitteyken yanına gelip, O'na (s.a.s.) içecek ikram ettiğini, Resûlullah'ın (s.a.s.) da bunu içtiğini sonra namaza kalktığını, ancak tekrar abdest almadığını" rivayet etmiştir.<sup>1094</sup> Başka bir rivayette ise bu olay "Resûlullah'ın (s.a.s.) bir hayvanın omuz etinden yediği, ardından kalkıp namaza durduğu ancak tekrar bir abdest almadığı" şeklinde nakledilmiştir.<sup>1095</sup>

### 3.20.29. Abdüleşheloğullarından Bir Kadın

Adı bilinmemekte olup, Abdüleşhel'den bir kadın olduğu rivayet edilmiştir. Resûlullah'tan (s.a.s.) "Onunla mescidi arasında yollar var, onların bazısı bazıları temizler." şeklinde rivayette bulunmuştur.<sup>1096</sup>

### 3.20.30. Ensâr'dan Bir Kadın

Adı bilinmemekte olup, ensârdan bir kadın olduğu söylenmiştir. Kaynaklarda, Resûlullah'tan (s.a.s.) "İki kulağından birine dokunma (mesh)" ile alakalı rivayette bulunduğu geçmektedir.<sup>1097</sup>

### 3.20.31. Sâhile

Adı Sâhile olarak bilinir. Hakkındaki bilgi Ensâr'dan olduğu şeklindeki bilgiyle sınırlıdır.<sup>1098</sup>

<sup>1093</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1448.

<sup>1094</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1448; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 248.

<sup>1095</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341.

<sup>1096</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341.

<sup>1097</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 341.

<sup>1098</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342.

## 3.21. HUZÂ‘A OĞULLARINDAN OLANLAR

### 3.21.1. Ümmü Kurz

Ümmü Kurz Huzâ‘iyye<sup>1099</sup> el-Ka‘biyye<sup>1100</sup> el-Mekkiyye<sup>1101</sup> olarak tanınır. “Ümmü Kurz” diye künyelenmiştir. Kurz’un eşinin adı olduğu söylenmektedir.<sup>1102</sup>

Hudeybiye günü Resûlullah (s.a.s.) devesinin etlerini taksim ederken gelip, Müslüman olmuştur.<sup>1103</sup> Sahâbîler arasında zikredilmiştir.<sup>1104</sup> Resûlullah’tan (s.a.s.) rivayetlerde bulunmuştur. Bir gün Resûlullah’a (s.a.s.) gelip, Akîka kurbanıyla alakalı soru sormuş, Resûlullah (s.a.s.) da ona “Erkek çocuk için iki, kız çocuğu için bir koyun kesilir.” cevabını vermiştir.<sup>1105</sup> Yine Resûlullah’a (s.a.s.) Hedy kurbanıyla alakalı soru sormuştur.<sup>1106</sup> Kendisinden ise, İbn Abbas,<sup>1107</sup> Habîbe bint Meysere,<sup>1108</sup> Mücâhid,<sup>1109</sup> Tâvus,<sup>1110</sup> Atâ b. Ebî Rabah,<sup>1111</sup> Sibah b. Sâbit<sup>1112</sup> ve Urve<sup>1113</sup> hadis rivayet etmiştir.

<sup>1099</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 342; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 459.

<sup>1100</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1457.

<sup>1101</sup> İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, 8: 294; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 134; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 517; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 286.

<sup>1102</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 286.

<sup>1103</sup> İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, 8: 294; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 286.

<sup>1104</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 459; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 517.

<sup>1105</sup> İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, 8: 294; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 134; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1457; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 286.

<sup>1106</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 286.

<sup>1107</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1457; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 517; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 286.

<sup>1108</sup> İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, 8: 294; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 134; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1457.

<sup>1109</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 134; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1457; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 286.

<sup>1110</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 286.

<sup>1111</sup> İbn Sa‘d, *et-Tabakât*, 8: 294; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 134; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1457; Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 517; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 286.

<sup>1112</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 134; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 286.

<sup>1113</sup> Zehebî, *el-Kâşif*, 2: 517; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 286.

### 3.21.2. Fâtıma

Nesebine dair Halîfe b. Hayyât'ın *Tabakât*'ında herhangi bir bilgi bulunmadığından burada sadece Huzâ'a kabilesinden Fâtıma adında bir hanım sahâbî olduğu zikredilmiştir.<sup>1114</sup>

### 3.21.3. Cüveyriye bint Hâris

Cüveyriye bint Hâris<sup>1115</sup> b. Ebî Dırâr<sup>1116</sup> b. Habîb b. 'Âid b. Mâlik b. Cüzeyme olarak bilinir. O, Müstalik b. Sa'd b. Amr b. Rebî'a b. Hârise b. Amr el-Müzeykıya olarak bilinmektedir.<sup>1117</sup> 607 yılında doğduğu söylenir.<sup>1118</sup> Huzâ'a kabilesinden Mustalikoğullarının reisi olan Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızıdır. Asıl adının Berre olduğu ancak Resûlullah'ın (s.a.s.) onun adını Cüveyriye şeklinde değiştirdiği kaynaklarda yer almaktadır.<sup>1119</sup>

Resûlullah (s.a.s.) ile evlenmeden önce amcasının oğlu Müsâfi' b. Safvân ile evliydi. Müstalikoğullarına karşı yapılan Benî Müstalik Gazvesi'nde esir düşenler Medine'ye getirilerek, savaş ganimeti olarak dağıtıldı. Cüveyriye de bu esirler içerisinde yer alıyordu. Kocası bu gazvede ölmüştü. Genç ve güzel bir kadın olan Cüveyriye o sırada yirmi yaşında idi. Esir olarak Sâbit b. Kays b. Şemmâs'a bir başka rivayete göre de onun amcası oğluna ganimet payı olarak verildi. Esaretten kurtulmak için Sâbit b. Kays ile akd-i kitâbet yaparak diyetini ödedi. Ardından Resûlullah'a (s.a.s.) giderek kendisinin Müstalikoğullarından Hâris b. Dırâr'ın kızı olduğunu söylemiş ve akd-i kitâbet yaptığını bundan dolayı kendisine yardımcı olmasını istemiştir.<sup>1120</sup> Resûlullah (s.a.s.) ona diyetini ödeyerek kendisiyle nikâhlanıp

<sup>1114</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342.

<sup>1115</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342.

<sup>1116</sup> İbn Asâkir, *Kitâbü'l-erba'in*, 1: 143; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358; Rıza Savaş, "Cüveyriye bint Hâris", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8: 146.

<sup>1117</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 66; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 82; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1327; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 565; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358.

<sup>1118</sup> Savaş, "Cüveyriye bint Hâris", 8: 146.

<sup>1119</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 62; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1328; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 565; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358.

<sup>1120</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 82; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1328; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 565; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358.

nikâhlanmayacağını sorunca, o da bunu kabul edip Resûlullah (s.a.s.) ile evlendi.<sup>1121</sup> Bu evlilik hicrî beşinci veya altıncı yılda gerçekleşmiştir.<sup>1122</sup> Cüveyriye'den gelen bir başka rivayette de babasının esir düşen kızını Resûlullah'tan (s.a.s.) gelip istediği, fidesini ödediği ancak Cüveyriye kalmak isteyince onu Resûlullah (s.a.s.) ile evlendirdiği söylenir.<sup>1123</sup>

Resûlullah (s.a.s.) Cüveyriye ile evlenince diğer Müslümanlar da ellerinde olan esirleri serbest bırakmışlardır.<sup>1124</sup> Cüveyriye'nin mihrinin de 100 tane esirin serbest bırakılması olmuştur.<sup>1125</sup> Hz. Âişe bu durum karşısında “Kavmine Cüveyriye'den daha faydalı olan kimse görmedim.” demiştir.<sup>1126</sup> Bu evlilik ile Müstalikoğullarıyla akraba olunmuş ve onların Müslüman olması sağlanmıştır. Müstalikoğulları kabilesinin de zamanla İslâmiyet'i kabul etmesi de buna işarettir.

Cüveyriye, h. 56 yılı Rebülevvel ayında Muâviye'nin hilâfeti sırasında 65 yaşında iken Medine'de vefat etmiştir.<sup>1127</sup> Cenâze namazını Mervan b. Hakem kıldırmıştır.<sup>1128</sup> Bazı kaynaklarda ise vefatının h. 57<sup>1129</sup> veya h. 50<sup>1130</sup> yılı olduğu da rivayet edilmiştir.

Cüveyriye'nin Hz. Peygamber'den (s.a.s.) yedi hadis rivayet ettiği söylenmiştir.<sup>1131</sup> Kendisinden ise, Abdullah b. Abbas,<sup>1132</sup> Ubeydullah b. Sâbık,<sup>1133</sup> İbn Ömer, Câbir b. Abdullah,<sup>1134</sup> Abdullah b. Şedâd b. Hâd, Ebû Eyyüp el-Merâği, Kureyb, Külsûm b. el-Müstalik<sup>1135</sup> ve Mücâhid b. Cebr rivayette bulunmuşlardır.<sup>1136</sup>

<sup>1121</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 66; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 82; İbn Asâkir, *Kitâbü'l-erba'in*, 1: 43; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1328; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 565; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358; Savaş, “Cüveyriye bint Hâris”, 8: 146.

<sup>1122</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 82; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1328; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 565; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358; Savaş, “Cüveyriye bint Hâris”, 8: 146.

<sup>1123</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358; Savaş, “Cüveyriye bint Hâris”, 8: 146.

<sup>1124</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 82; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1328; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 565; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358.

<sup>1125</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 66; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1328.

<sup>1126</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 82; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1328.

<sup>1127</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 66; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 82; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358.

<sup>1128</sup> İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 66; İbn Asâkir, *Kitâbü'l-erba'in*, 1: 43; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358.

<sup>1129</sup> İbn Asâkir, *Kitâbü'l-erba'in*, 1: 43.

<sup>1130</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358.

<sup>1131</sup> Savaş, “Cüveyriye bint Hâris”, 8: 146.

<sup>1132</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1328; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358; Savaş, “Cüveyriye bint Hâris”, 8: 146.

<sup>1133</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1328; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358.

<sup>1134</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1328.

<sup>1135</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358.

### 3.21.4. Azze

Hakkındaki bilgi Huzâ'a kabilesinden Azze adında bir hanım sahâbî olduğu<sup>1137</sup> ile sınırlıdır. Nesebine dair herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır.

## 3.22. ESLEM b. EFSAOĞULLARINDAN OLANLAR

### 3.22.1. Sübey'a bint Hâris

Sübey'a bint Hâris el-Eslemiyye olarak tanınır.<sup>1138</sup> Hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla beraber Sâd b. Havle ile evli olduğu bilinmektedir.<sup>1139</sup>

Sâd, Resûlullah (s.a.s.) ile Veda Haccı'nda iken Mekke'de vefat etti. Sübey'a o sırada hamileydi. Kocasının ölümünden yarım ay<sup>1140</sup> veya yirmi<sup>1141</sup> veya yirmi beş gün<sup>1142</sup> ve yahut da bir ay<sup>1143</sup> sonra çocuğunu dünyaya getirdi. Bu sırada onunla iki kişi evlenmek istedi. Şenâbil b. Ba'lek ona "Evlenemeyeceğini iddetinin 4 ay 10 gün olduğunu" söyledi. Bunun üzerine Resûlullah'a (s.a.s.) gidip, durumunu sordu. Resûlullah (s.a.s.) da ona "Doğumuyla beraber iddetinin bittiğini bu sebeple evlenebileceğini" söyledi.<sup>1144</sup> Şenâbil b. Ba'lek'in onu isteyenler içinde yer aldığı ve bu sebeple de ona böyle bir şey söylediği rivayet edilmiştir.<sup>1145</sup> Bundan sonra Bilal ile evlendiği rivayet edilmiştir.<sup>1146</sup>

Resûlullah'tan (s.a.s.) "Sizden kim Medine'de ölmek ister de buna güç yetirirse, ben kıyamet günü ona şahit ve şef'i olurum." şeklindeki hadisi rivayet

<sup>1136</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 358; Savaş, "Cüveyriye bint Hâris", 8: 146.

<sup>1137</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342.

<sup>1138</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 287; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 362; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 193; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 692.

<sup>1139</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 287; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 362; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 193; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 692.

<sup>1140</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 287; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1362; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 692.

<sup>1141</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342.

<sup>1142</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1362; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 193.

<sup>1143</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1362.

<sup>1144</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 287; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 193; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 692.

<sup>1145</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 287.

<sup>1146</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1362.



etmiştir. Ancak Tirmîzi dışındakiler bunu sahih görmemişlerdir. Kendisinden ise, Züfer b. Evs b. Haddesen, Ubeyd Ebû Seviyye, Ömer b. Abdullah b. Erkam, Amr b. Utbe b. Ferdek ve Mesruk b. el-Ecda‘ hadis rivayet etmiştir.<sup>1147</sup>

### 3.22.2. Ümmü Bilâl bint Hilâl

Ümmü Bilâl bint Hilâl<sup>1148</sup> olarak tanınmakla beraber el-Eslemiyye,<sup>1149</sup> el-Müzeiyye,<sup>1150</sup> es-Sülemiyye<sup>1151</sup> veya el-Medeniyye<sup>1152</sup> de denmiştir. Babası Resûlullah (s.a.s.) ile beraber Hudeybiye’ye katılmıştır.<sup>1153</sup>

Resûlullah’tan (s.a.s.) babası aracılığıyla “Koyunların bir yaşını doldurmuş olanlarını kesmek caizdir” şeklinde rivayette bulunmuştur.<sup>1154</sup> Kendisinden ise, Muhammed b. Ebî Saîd ve Yahyâ b. Saîd hadis rivayet etmiştir.<sup>1155</sup>

### 3.22.3. Ümmü Süfyân

Ümmü Süfyân b. Dahhâk olarak bilinir.<sup>1156</sup> Sahâbîler arasında sayılmıştır. Şöyle bir hadis rivayet etmiştir: “Bir Yahûdi kadın Hz. Âişe’ye geldi. Onunla konuştu. Kalktığı zaman Hz. Âişe’ye ‘Allah seni kabir azabından korusun’ dedi. Resûlullah (s.a.s.) geldiğinde Hz. Âişe bu durumu ona anlattı. Resûlullah (s.a.s.) ‘O,

<sup>1147</sup> Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 193.

<sup>1148</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 342; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 124; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 1334; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 177; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 409.

<sup>1149</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 1334; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 409.

<sup>1150</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 124; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 177.

<sup>1151</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 177.

<sup>1152</sup> Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 334; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 409.

<sup>1153</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 177.

<sup>1154</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 342; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 124; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428; Mizzî, *Tehzîbü’l-kemâl*, 35: 334; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 177.

<sup>1155</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1428.

<sup>1156</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 342; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1441; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 221.

yalancıdır. Bu ehli kitap arasında söylenir' demiştir. O an güneş tutuldu. Resûlullah (s.a.s.) kabir azâbından Allah'a sığınırım." dedi.<sup>1157</sup>

### 3.23. EZD b. ĞAVSOĞULLARINDAN OLANLAR

#### 3.23.1. Ümmü Cündeb

Ümmü Cündep el-Ezdiyye olarak bilinir.<sup>1158</sup> Kendisine Ümmü Süleymân b. Amr b. el-Ahvas da denildiği söylenmiştir.<sup>1159</sup> Başka bir rivayette de Ümmü Cündeb ve Ümmü Süleymân'ın aynı kişi olduğu rivayet edilmiştir.<sup>1160</sup> Müslüman olmuş, Resûlullah'a (s.a.s.) biat etmiştir.<sup>1161</sup> Süleymân b. Amr b. el-Ahvas'ın annesidir.<sup>1162</sup>

Resûlullah'tan (s.a.s.) hadis rivayet etmiştir. Resûlullah'ın (s.a.s.) bir vadi içerisinde küçük çakıl taşlarından yedi tane akabe cemresine attığını<sup>1163</sup> ve arkasında onu diğer insanların taşlarından korumak için Abbas b. Abdülmuttalib'in durduğunu, aktarmış<sup>1164</sup> ve Resûlullah'ın (s.a.s.) insanlara dönüp, "Ey insanlar, Şeytan taşlamayı küçük çakıl taşları atarak yapın, birbirinizi öldürmeyin" dediğini rivayet etmiştir.<sup>1165</sup> Bir başka rivayette de Resûlullah'a (s.a.s.) Akabe Cemreleri'ne taş attıktan sonra gelip, hasta çocuğu için dua istediğini belirtmiştir.<sup>1166</sup>

<sup>1157</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1441; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 221.

<sup>1158</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 306; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 125; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1430; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 336; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 182.

<sup>1159</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 306; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 125; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1430.

<sup>1160</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1430.

<sup>1161</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 306.

<sup>1162</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 306; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 125; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1430; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 336; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 182.

<sup>1163</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 306; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 125; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1430; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 336; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 82.

<sup>1164</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 306.

<sup>1165</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 306; Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 125; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1430; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 336; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 182.

<sup>1166</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 306.

Kendisinden ise, oğlu Süleymân b. Amr b. el-Ahvas, Abdullah b. Hâris'in mevlâsı Ebû Yezîd,<sup>1167</sup> Yezîd b. Hârun ve Abdullah b. Şedâd b. Hâd<sup>1168</sup> hadis rivayet etmiştir.

### 3.24. HAS'AMOĞULLARINDAN OLANLAR

#### 3.24.1. Esmâ bint Umeys

Adı ve nesebi Esmâ bint Umeys<sup>1169</sup> b. Ma'd b. Hâris b. Teym b. K'ab b. Mâlik b. Kuhâfe b. Âmir b. Rebî'a b. Âmir b. Muâviye b. Zeyd b. Mâlik b. Bişir b. Vehbullah b. Şehran b. Afras b. Hâlef b. Eftel el-Has'amiyye olarak bilinir.<sup>1170</sup> Âlimler nesebi konusunda hem fikir olmuşlardır ancak İbnü'l-Kelbî Rebî'a b. Âmir b. Sâd b. Mâlik b. Bişir şeklinde bir kısmında ihtilaf etmiştir.<sup>1171</sup> "Ümmü Abdillâh" diye künyelenmiştir.<sup>1172</sup>

Babasının adı, Umeys b. Ma'bed veya Mâ'd; annesi ise, Hind bint Avf b. Züheyr b. Hâris b. Kinâne'dir. Esmâ, Resûlullah'ın (s.a.s.) eşi Meymûne bint Hâris'in, Abbas b. Abdülmuttalib'in eşi Lübâbe bint Hâris'in ve Hz. Hamza'nın eşi Selmâ bint Umeys ile kız kardeşidir. Kendilerinin dokuz veya on kardeş oldukları söylenmektedir.<sup>1173</sup> Esmâ, Resûlullah (s.a.s.) henüz Dârülerkam'a girmezden önce Müslüman olmuştur. Resûlullah'a (s.a.s.) biat etmiştir. İlk evliliğini Ca'fer b. Ebû Tâlib ile yapmıştır. Onunla beraber ilk olarak Habeşistan'a hicret etmiştir. Bu evliliğinden Muhammed, Abdullah ve Avn adında çocukları doğmuştur. Sonra yine kocası ile beraber ikinci hicretini, hicrî yedinci yılda Medine'ye yapmıştır.<sup>1174</sup> Mûte

<sup>1167</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 125; Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 336; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 182.

<sup>1168</sup> Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, 35: 336.

<sup>1169</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 75; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311.

<sup>1170</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 75; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311.

<sup>1171</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311.

<sup>1172</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 75; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311; M. Yaşar Kandemir, "Esmâ bint Umeys", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 322.

<sup>1173</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 75; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311; Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11: 422.

<sup>1174</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 75; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311; Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11: 322.

Savaşı'nda<sup>1175</sup> Ca'fer b. Ebû Tâlib şehid edilince Hz. Ebû Bekir ile evlenmiştir. Bu evliliğinden de Muhammed adında bir oğlu olmuştur.<sup>1176</sup> Bu çocuğunun Vedâ haccına giderken yolda doğduğu söylenmiştir. Hz. Ebû Bekir vefat ettiği zaman onu Esmâ yıkamıştır.<sup>1177</sup> Ebû Bekir'in vefatının ardından Hz. Ali ile evlenmiş, bu evliliğinden de Yahyâ,<sup>1178</sup> Avn veya Muhammed el-Asğar<sup>1179</sup> adında çocuğu dünyaya gelmiştir.

Hz. Ömer, Medine'ye hicret eden kişilerin fazilet ve sevap yönünden daha üstün olduğunu söylemiş, bu duruma itiraz eden Esmâ, Resûlullah'a (s.a.s.) gelerek durumu ona sormuştur. Resûlullah (s.a.s.) da kendilerinin hem Habeşistan hem de Medine hicreti olduğundan iki hicret sevabı kazandıklarını söylemiştir.<sup>1180</sup>

Esmâ'nın rüya yorumlamada yetenekli olduğu söylenmiştir. Resûlullah'ın (s.a.s.) hastalığı sırasında onun hastalığının ne olduğunu tahmin edip, ona göre acı bir ilaç vermiştir. Dericilikle uğraştığı bilinmektedir. Rukye yapmayı bildiği ve hatta nazar değdiğini düşündüğü çocuklarına rukye yapmak için Resûlullah'tan (s.a.s.) izin istediği bildirilmiştir.<sup>1181</sup>

Resûlullah'tan (s.a.s.) altmış hadis rivayet ettiği bilinmektedir. Kendisinden ise, çocukları Abdullah b. Ca'fer,<sup>1182</sup> Avn b. Ca'fer, Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir, Abdullah b. Şeddâd, Abdullah b. Abbas<sup>1183</sup> Hz. Ömer,<sup>1184</sup> Ebû Mûsa el-Eş'âri,<sup>1185</sup> Saîd b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr<sup>1186</sup> ve Şa'bî rivayette bulunmuştur. Kaynaklarda Hz. Ali'nin vefatından sonra öldüğü söylenmekle beraber 40 (661) yılında vefat ettiği de söylenmiştir.<sup>1187</sup>

<sup>1175</sup> Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11: 322.

<sup>1176</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 75; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311; Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11: 322.

<sup>1177</sup> Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11: 322.

<sup>1178</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 75; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311.

<sup>1179</sup> Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11: 322.

<sup>1180</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311; Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11: 322.

<sup>1181</sup> Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11: 322.

<sup>1182</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 75; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311; Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11: 322-323.

<sup>1183</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311; Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11: 423.

<sup>1184</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 75; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311.

<sup>1185</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 75.

<sup>1186</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1311; Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11: 423.

<sup>1187</sup> Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11: 422, 423.

## 3.25. BÜCEYLEOĞULLARINDAN OLANLAR

### 3.25.1. Ümmü Husayn

Ümmü Husayn el-Ahmâsi olarak tanınır. Hakkındaki bilgi Büceyle kabilesinden olduğuyla sınırlıdır.<sup>1188</sup>

## 3.26. CÜHEYNE b. ZEYDOĞULLARINDAN OLANLAR

### 3.26.1. Ümmü Safiyye

Adı ve nesebi bilinmemekle beraber “Ümmü Safiyye” diye tanınır. Kendisine insanlar tarafından “Ümmü Sabiyye” de denmiştir. Resûlullah (s.a.s.) ile çoğu zaman “Abdest hakkında münakaşa yaptıklarını” aktarmıştır.<sup>1189</sup> Hakkındaki bilgi bununla sınırlıdır.

### 3.26.2. Kuteyle

Adının Kuteyle olduğu dışında başka bir bilgi aktarılmamıştır. Resûlullah’tan (s.a.s.) “Siz şirk koşuyorsunuz, diyorsunuz ki Allah ve sen dilerse...” şeklindeki hadisini nakletmiştir.<sup>1190</sup>

<sup>1188</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342.

<sup>1189</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342.

<sup>1190</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 342.

## 3.27. BÜHZE b. ZEYDOĞULLARINDAN OLANLAR

### 3.27.1. Ümmü Mâlik

Adı, Ümmü Mâlik el-Behziyye olarak bilinir.<sup>1191</sup> Resûlullah'tan (s.a.s.) hadis rivayet etmiştir. Resûlullah'a (s.a.s.) “Bir fitne esnasında insanların en hayırlısı kimdir?” diye sormuş, Resûlullah (s.a.s.) da ona “Atının başını tutmuş bir adam ki, düşmandan korkar, düşman da ondan korkar. Kendi malıyla Rabbi olan Allah'a kulluk eder, malının hakkını verir.” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine “Düşman kimdir?” diye sormuş, Resûlullah (s.a.s.) da “Şirkidir” demiştir.<sup>1192</sup>

### 3.27.2. Kureyre

Adı Kureyre diye bilinir. Adî b. Hâtim Ettâ'i'nin halası olduğu söylenmektedir.<sup>1193</sup> Hakkında bunun dışında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

### 3.27.3. Kıyle bint Mesrûh

Kıyle bint Mesrûh el-Eş'âri diye tanınır.<sup>1194</sup> Hayatı hakkında bunun dışında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

<sup>1191</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 343; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 135; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1460; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 299; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 427.

<sup>1192</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 135; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1460; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 299; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, 12: 427.

<sup>1193</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 343.

<sup>1194</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 343.

### 3.27.4. Safiyye bint Huyey

Safiyye bint Huyey b. Ahtab<sup>1195</sup> b. Saîd b. Amr b. Ubeyd b. K‘ab b. Hazrec b. Ebî Habîb b. Nadr b. Nâhum b. Yenhûm olarak tanınır. Benî İsrail’den Hârûn b. İmran’ın torunlarından<sup>1196</sup>.

610 yılında Medine’de öldüğü rivayet edilir.<sup>1197</sup> Babası Yahûdi kabilelerinden Benî Nadîr kabilesinin reisi olan Huyey b. Ahtab’tır. Annesi ise yine aynı kabileye mensup olan Berre bint Semev’el’dir.<sup>1198</sup> İlk evliliğini Sellâm b. Mişkem ile yapmış, onunla boşandıktan sonra Kinâne b. Rebî‘ Ebü’l-Hukayk ile evlenmiştir.<sup>1199</sup> Bu iki evliliğinden de çocuğu olmamış ancak “Ümmü Yahyâ” diye künyelenmiştir.<sup>1200</sup> Hayber günü kocası Kinâne öldürülmüştür. Bundan sonra Safiyye de esir alınmış ve ganimet taksimi sırasında Dihye b. Halîfe’nin payına düşmüştür. Yahûdi kabilesinin reisinin kızı olduğundan Resûlullah’tan (s.a.s.) başkasına verilmesi hoş görülmemiş ve Resûlullah’a (s.a.s.) yakışacağı söylenince, Resûlullah’ın (s.a.s.) hissesine verilmiştir.<sup>1201</sup> Bir rivayette de yedi altına Resûlullah (s.a.s.) onu satın almıştır.<sup>1202</sup> Resûlullah (s.a.s.) Safiyye’ye Müslüman olursa kendisiyle evleneceğini söylemiş, Müslüman olmak istemezse de kavmine gönderileceğini söylemiştir. Safiyye İslâmiyet’i kabul etmek isteyince Resûlullah (s.a.s.) onu âzat etti. Sonra onunla nikâhlandı ve mihir olarak da hürriyetini vermiştir.<sup>1203</sup> Medine’ye giderken bir konaklama yerinde onunla evlenmiştir. Hurma ve yağdan oluşan bir de düğün yemeği vermiştir. “Resûlullah (s.a.s.) düğün günü Safiyye’nin yüzünde gördüğü izin ne olduğunu sormuş, Safiyye de bir gün rüyasında Medine tarafından yükselen bir ayın kendisinin kucağına düştüğünü gördüğünü ve bu rüyasını kocasına bir başka

<sup>1195</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 343; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 35; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, 2: 582; Aynur Uraler, “Safiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 474.

<sup>1196</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 120; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 105; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1375; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 380.

<sup>1197</sup> Uraler, “Safiyye”, 35: 474.

<sup>1198</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 120; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 105; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1375.

<sup>1199</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 120; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 105; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1375.

<sup>1200</sup> Uraler, “Safiyye”, 35: 474.

<sup>1201</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 121; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 105; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1375; Uraler, “Safiyye”, 35: 475.

<sup>1202</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 122; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 105.

<sup>1203</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 121; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 105; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, 2: 582; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1375; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 380.

rivayette de babasına anlattığını, bundan dolayı kocasının veya babasının, ‘Sen Medine Hükümdarı olan Muhammed’le evlenmek istiyorsun?’ diyerek ona bir tokat attığını” söylemiştir.<sup>1204</sup>

Safiyye, Hz. Osman’ın muhasara altına alındığı zamanda ona yiyecek götürmüştür.<sup>1205</sup> Safiyye Yahûdi olduğundan Âişe ve Hafsa bunu îma ederek, kendilerini üstün görmüş ve Resûlullah’ın (s.a.s.) eşi olmakla övünmüşlerdir. Safiyye buna çok üzülmüş, Resûlullah (s.a.s.) da ona neye üzüldüğünü sorunca aldığı cevap karşısında, “Siz nasıl benden daha hayırlı olabilirsiniz, benim eşim Muhammed, babam Hârûn, amcam Mûsâ’dır deseydin ya!” demiştir.<sup>1206</sup> Safiyye’nin devesi hac yolculuğundayken hastalanmış, bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) Zeyneb bint Cahş’a fazla olarak yanında bulunan develerden Safiyye’ye vermesini istemiş, o da “Şu Yahûdi kadına mı vereceğim?” diye cevap verince Resûlullah (s.a.s.) Zeyneb’e kızmış ve üç ay gibi bir süre yanına gitmemiştir.<sup>1207</sup> Hz. Ömer döneminde Safiyye’nin câriyesi, Resûlullah’ın (s.a.s.) hanımı olarak onun hâlâ Yahûdilere özenip, onlar gibi cumartesi gününe önem vermeye devam ettiğini söyleyerek, onu Hz. Ömer’e şikâyet etmiştir. Hz. Ömer Safiyye’yi çağırılmış ve durumu sormuştur. O da gereken açıklamayı yaptıktan sonra câriyesini affedip, âzat etmiştir.<sup>1208</sup>

Resûlullah (s.a.s.) mescitten çıktığı bir zamanda yanında hanımı Safiyye vardı. O sırada yanlarından geçmekte olan iki adama, yanlış anlaşılmalara mahal vermemek için, yanındaki hanımın hanımı Safiyye olduğunu açıklamıştır.<sup>1209</sup>

Safiyye, Muâviye zamanında h. 50 yılında, Ramazan ayında Medine’de vefat etmiştir.<sup>1210</sup> Hicrî 52<sup>1211</sup> veya 36<sup>1212</sup> yıllarında vefat ettiği de rivayet edilir. Cenaze namazını Muâviye’nin başka bir rivayette de Saîd b. Âs’ın kıldırıldığı ve Bakî’ Mezarlığı’na defnedildiği rivayet edilmiştir.<sup>1213</sup> Resûlullah’tan (s.a.s.) on hadis

<sup>1204</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 122; İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 2: 105; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1375; Uraler, “Safiyye”, 35: 475.

<sup>1205</sup> Uraler, “Safiyye”, 35: 475.

<sup>1206</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 122; İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 2: 105; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1375.

<sup>1207</sup> Uraler, “Safiyye”, 35: 475.

<sup>1208</sup> İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 2: 105; Uraler, “Safiyye”, 35: 475.

<sup>1209</sup> Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâ*, 1: 35.

<sup>1210</sup> İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8: 123; İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 2: 105; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 380; Uraler, “Safiyye”, 35: 475.

<sup>1211</sup> Uraler, “Safiyye”, 35: 475.

<sup>1212</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü’t-tehzîb*, 12: 380.

<sup>1213</sup> Uraler, “Safiyye”, 35: 475.



rivayet ettiği söylenmiştir. Kendisinden, kardeşinin oğlu, mevlâları Kinâne ve Yezîd b. Mu‘leb, Ali b. Hüseyin, Müslim b. Safvan ve İshâk b. Abdullah b. Hâris hadis rivayet etmiştir.<sup>1214</sup>

### 3.27.5. Habîbe bint Ebî Ticârât

Habîbe bint Ebî Ticârât olarak tanınır. Resûlullah’tan (s.a.s) “Allah üzerinize çalışmayı farz kılmıştır.” şeklinde bir hadis rivayet etmiştir.<sup>1215</sup>

## 3.28. NESEBİ BİLİNMEYENLER

### 3.28.1. Ümmü Habîb

Ümmü Habîb veya Ümmü Habîbe denmekle beraber nesebi bilinmemektedir. Resûlullah’tan (s.a.s.) “Kimin üç çocuğu olur da, ölürse...” şeklindeki hadisi rivayet etmiştir.<sup>1216</sup>

### 3.28.2. Fâtıma

Nesebine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Adı Fâtıma olarak bilinmekle beraber Resûlullah’tan (s.a.s.) “Onu kesme, bağla...” şeklinde başlayıp devam eden hadisi rivayet ettiği bilinmektedir.<sup>1217</sup>

<sup>1214</sup> İbn Hacer, *Tehzîbü’l-Tehtîb*, 12: 380.

<sup>1215</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü’t-Tabakât*, 1: 343.

<sup>1216</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü’t-Tabakât*, 1: 343.

<sup>1217</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü’t-Tabakât*, 1: 343.

### 3.28.3. Bilâl'in Hanımı

Ümmü Bilâl olarak da tanınmakla beraber, nesebi konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Buhârî onu Huzâ'a kabilesinden sayıp, Resûlullah'tan (s.a.s.) hadis rivayet ettiğini söylemiştir.<sup>1218</sup> Bir gün eşi Bilâl ona kızmıştır. Bundan dolayı, Resûlullah (s.a.s.) ona “Bilâl'in sana kırgınlığı devam ettiği sürece Allah senin namazını kabul etmez.” demiştir.<sup>1219</sup>

### 3.28.4. Biat Edenlerden Bir Kadın

Adı ve nesebi bilinmemekte olup, kaynaklarda biat edenler arasında bulunan biri olduğu zikredilmiştir. Resûlullah'tan (s.a.s.) “Saç içerisindeki beyazlıklarla” alakalı rivayette bulunduğu bilinmektedir.<sup>1220</sup>

### 3.28.5. Abdüleşheloğullarından Bir Kadın

Abdüleşheloğullarından olduğu bilinir. Adı bilinmemekle beraber künyesi, Ümmü Muhammed bint Abdullah b. Amr olarak zikredilir. “Deli bir kimseye dik dik bakılmaz.” hadisini rivayet ettiği söylenmektedir.<sup>1221</sup>

### 3.28.6. Abdullah b. Ali'nin Ninesi

Adı ve künyesi bilinmemekte olup, Abdullah b. Ali b. Ebî Râfi'in ninesi olarak tanınır. Resûlullah'tan (s.a.s.) “Baş ağrısı için kına yakma” ile alakalı hadis rivayet etmiştir.<sup>1222</sup>

<sup>1218</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1428; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1412, 8: 177.

<sup>1219</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 343.

<sup>1220</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 343.

<sup>1221</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 343.

<sup>1222</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 343.

### 3.28.7. Husayn b. Muhassîn'in Halası

Husayn b. Muhassîn'in halası olarak bilinir. Resûlullah'tan (s.a.s.) 'koca hakkı' ile alakalı rivayette bulunmuştur.<sup>1223</sup>

### 3.28.8. Ümmü Abdurrahman b. Târik

Ümmü Abdurrahman b. Târik diye bilinir. Nesebi hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır. "Resûlullah (s.a.s.) bir yere geldiği zaman namaz kılar, eve yönelir dua ederdi" şeklinde rivayette bulunmuştur.<sup>1224</sup>

### 3.28.9. Biat Edenlerden Bir Kadın

Biat ettiği bilinmekle beraber adı ve nesebi konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Resûlullah'tan (s.a.s.) "Yakamızı parçalamayalım, yüzümüzü tirmalamayalım diye bizden söz aldı." şeklinde bir rivayeti de bulunmaktadır.<sup>1225</sup>

### 3.28.10. Havle bint Sâmir

Havle bint Sâmir<sup>1226</sup> (Kays) b. Sa'lebe b. Ğanm b. Mâlik b. Neccâr el-Ensâriyye en-Neccâriyye olarak tanınır. Kendisine Havle bint Kays da denilmiştir. Kays b. Kahd'ın kızıdır. Kaynaklarda Sâmir'in, Kays b. Kahd'ın lakabı olduğu söylenmektedir. Hz. Hamza'nın hanımıdır.<sup>1227</sup> Künyesi ise, Ümmü Muhammed'tir. Kendisine, 'Ümmü Habîbe' veya 'Ümmü Sabiyye' de denmiştir. Ancak bu son zikredilenlerin ona ait olmadığı, onun başka bir hanım sahâbî ile karıştırıldığı da söylenmektedir. Ümmü Sabiyye, Cüheyne'ye denmiştir.

<sup>1223</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 343.

<sup>1224</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 343.

<sup>1225</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 343.

<sup>1226</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 343; İbn Hibbân, *Sikât*, 3: 116.

<sup>1227</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 617.

Hız. Hamza Uhud günü öldürölünce, Nu'man b. Aclan el-Ensâri ez-Zerkî ile evlendi.<sup>1228</sup> Resûlullah'tan (s.a.s.) "Mal, tatlı ve yeşildir. Kim hakkıyla onun hakkını verirse, o bereketlenir, kim de Allah ve Resûlü'ne ait olmayan şeylerde nefsinin arzulanığı şekilde çokça dalarsa o kıyamet günü cehennemdedir." şeklinde rivayette bulunmuştur.<sup>1229</sup> Resûlullah'ın (s.a.s.) "Dikkat ediniz, ben size günahlarınıza kefarete olan bir şey söyleyeyim mi?" diye sorması üzerine "Belâ, söyle ya Raûlullah (s.a.s.)" demişlerdir. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) "Sıkıntılı zamanlarda, abdesti dosdoğru almak, koşar adımlarla mescitlere yürümek, namazdan sonra bir sonrakini beklemek" şeklinde cevap verdiğini rivayet etmiştir. Kendisinden ise, Ubeyd Ebû'l- Velîd Senûti, Mahmud b. el-Rebî', Muaz b. Rifâ' ve Muhammed b. Yahyâ b. Hibbân hadis rivayet etmiştir.<sup>1230</sup>

### 3.28.11. Ümmü Sünbül

Ümmü Sünbül el-Eslemiyye<sup>1231</sup> el-Mâlikiyye olarak tanınır. Medîne ehlinden sayılır. Müslüman olmuş ve hicretten sonra Resûlullah'a (s.a.s.) biat etmiştir.<sup>1232</sup>

Ümmü Sünbül bir gün Resûlullah'a (s.a.s.) hediyeyle gelmiş, ancak Resûlullah'ın (s.a.s.) hanımları onu almaktan imtina etmiş, "Biz hediye almayız." demişlerdir. O sırada Resûlullah (s.a.s.) gelince, "Ümmü Sünbül'ün hediyesini alın." demiştir. Hz. Âişe'nin "Ya Resûlullah (s.a.s.) sen bizi çöl arabalarının getirdiklerini almaktan nehyettin." demesi üzerine Resûlullah (s.a.s.) "Onlar çöl arabı değildir. Bizim yöremizin insanıdır, biz de onların yöresinin insanıyız. Biz onları çağırduğumuzda davetimize icâbet ediyorlar." diye cevap vermiştir.<sup>1233</sup> Başka bir rivayette de Ümmü Sünbül'ün getirdiğinin süt olduğu, Resûlullah (s.a.s.) ile beraber Hz. Ebû Bekir'in de bundan içtiği yer almaktadır.<sup>1234</sup>

<sup>1228</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345.

<sup>1229</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 617.

<sup>1230</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1345.

<sup>1231</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 344; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 130; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1445; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 232.

<sup>1232</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 294.

<sup>1233</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 294; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 130; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1445; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 232.

<sup>1234</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 130.

### 3.28.12. Huleyde bint Ka‘neb

Huleyde bint Ka‘neb el-Senbiyye<sup>1235</sup> ed-Dabiyye<sup>1236</sup> olarak tanınır. Sa‘lebe bint Huvar, teyzesi Huleyde bint Ka‘neb’ten şöyle rivayet etmiştir: “Biz, Resûlullah’a (s.a.s.) biat eden kadınlar arasında yer alıyorduk. O sırada biat etmek için bir kadın geldi ve kolunda iki altın bilezik vardı. Bundan dolayı Resûlullah (s.a.s.) onunla biatlaşmadı. Bunun üzerine kadın iki bileziğini de kolundan çıkarıp attı. Sonra gelip biat etti. Biat ettikten sonra gidip bu bilezikleri aradı ancak onları bulamadı”<sup>1237</sup>.

### 3.28.13. Bukayre

Bukayra, Ka‘ka‘ b. Ebî Hadred<sup>1238</sup> el-Eslemî’dendir.<sup>1239</sup> Bir başka rivayette el-Hilâliyye olarak da zikredilir.<sup>1240</sup> O, Eslemî’nin hanımıdır, ancak kendisinin Eslemî’den olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir.<sup>1241</sup> Medîne ehlinden sayılmıştır.<sup>1242</sup>

Resûlullah’tan (s.a.s.) “Ey fakirler, siz bir ordu duyarsanız ki, o ordu da yere batmışsa, o gün kıyamet yaklaşmıştır.” şeklinde rivayette bulunmuştur.<sup>1243</sup>

### 3.28.14. Ümmü Verka

Şehîde, Ümmü Verka<sup>1244</sup> bint Abdullah b. Hâris b. Uveyym el-Ensâriyye olarak tanınır. Ona Ümmü Varaka bint Nevfel de denir. Resûlullah (s.a.s.) onu ziyaret ederdi. “Şehîde” adını ona Resûlullah (s.a.s.) vermiştir.<sup>1245</sup>

<sup>1235</sup> İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1341.

<sup>1236</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 89; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 609.

<sup>1237</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 89; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1341; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 609.

<sup>1238</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’l-tabakât*, 1: 344.

<sup>1239</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 79; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1321; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 538.

<sup>1240</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 79.

<sup>1241</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 79; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1321; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 538.

<sup>1242</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 79.

<sup>1243</sup> İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 2: 79; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1321; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 538.

Resûlullah (s.a.s.) Bedir gazvesine gittiğinde, Şehîde onunla gelip, yaralıları tedavi etmek istemiş ve “Belki Allah bana şehâdet nasib eder.” demiştir. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) da “Ona evinde kalmasını, kendi ehline farz namazlar konusunda imamlık yapmasını ve Allah’ın ona şehitliği nasib edeceğini” müjdelemiştir.<sup>1246</sup> Bunun üzerine Şehîde evde kalıp, kendisine ait olan bir köle ve bir câriyesiyle akd-i tedbir (kendisi öldüğü zaman onların serbest kalacağı anlaşması) yapmıştır. Hz. Ömer’in hilâfeti sırasında bu iki köle onu öldürmüşlerdir. Bu durum Hz. Ömer’e ulaştı. Hz. Ömer, onların kaçmış olduğunu öğrendi ve onların aranmalarını emretti. O iki köle bulunup, getirildiler ve asıldılar. Medîne’de ilk asılanlar Ümmü Şehîde’yi öldürenlerdi. Böylece Resûlullah’ın (s.a.s.) Şehîde’yle alakalı söyledikleri doğru çıkmıştır.<sup>1247</sup>

### 3.28.15. Sevda

Adının Sevda olduğu bilinmekle beraber nesebi konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.<sup>1248</sup>

### 3.28.16. İsmi Okunamayan Hanım

Halîfe b. Hayyât’ın *Tabakât*’ında bu ismin yazılı olduğu kısım zarar görüp yıprandığından ismin okunması mümkün olmamıştır.<sup>1249</sup>

<sup>1244</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 344; İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 2: 139; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1374; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 735.

<sup>1245</sup> İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 2: 139.

<sup>1246</sup> İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 2: 139; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, 1: 1374; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 735.

<sup>1247</sup> İbn Abdülber, *el-İstî’âb*, 2: 139; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 735.

<sup>1248</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 344.

<sup>1249</sup> Halife b. Hayyât, *Kitâbü’t-tabakât*, 1: 344.

### 3.28.17. Ümmü'l-Kirâm

Adı ve nesebi bilinmemekte olup, künyesinin Ümmü'l-Kirâm olduğu rivayet edilmiştir. Resûlullah'tan (s.a.s.) hadis rivayet eden hanımlar arasında sayılmıştır.<sup>1250</sup>

### 3.28.18. Zeyneb bint Nebî

Zeyneb bint Nebî<sup>1251</sup> b. Câbir<sup>1252</sup> b. Mâlik b. Adî b. Zeyd Menât b. Adî b. Amr b. Mâlik b. Neccâr el-Ensâriyye el-Medeniyye olarak tanınır.<sup>1253</sup> Zeyneb bint Câbir de denilerek nesebi dedesine de dayandırılmıştır. Ona Ahmasî de denmiştir.<sup>1254</sup> Ancak bu yanlıştır. Aynı zamanda Zeyneb bint Şerîf de denilmiştir,<sup>1255</sup> ancak bu bilginin de yanlış olduğu kaynaklarda geçmiştir. Annesi, Esâd b. Zürâre'nin kızı Farî'a bint Sa'd b. Zürâre b. Ads b. Sa'lebe b. Ğanm b. Mâlik b. Neccâr'dır.<sup>1256</sup> O, Enes b. Mâlik'in eşidir.<sup>1257</sup> Resûlullah'a (s.a.s.) biat eden kadınlar arasında yer almıştır. Zeyneb bint Nebî, "Resûlullah'ın (s.a.s.) annesine ve iki teyzesine ruâs denilen altın bilezik hediye ettiğini, onları bununla ziynetlendirdiğini" söylemiştir.<sup>1258</sup>

Enes b. Mâlik'ten, Câbir b. Abdullah'tan, Dubâ'a bint Zübeyr b. Abdülmuttalib ve başkalarından rivayette bulunmuştur. Kendisinden ise, Humejd et-Tavîl, Kesîr b. Zeyd el-Eslemî, Muhammed b. Ümâre b. Amr b. Hazm, Abdullah b. Temâm ve başkaları hadis rivayet etmiştir.<sup>1259</sup>

<sup>1250</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 344.

<sup>1251</sup> Halîfe b. Hayyât, *Kitâbü't-tabakât*, 1: 344.

<sup>1252</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 478; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 100; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1362; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 689.

<sup>1253</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 478.

<sup>1254</sup> İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1362; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 689.

<sup>1255</sup> İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 100.

<sup>1256</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 478; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 100; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 689.

<sup>1257</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 478; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 100; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1362; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 689.

<sup>1258</sup> İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8: 478; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 2: 100; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1: 1362.

<sup>1259</sup> İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 689.

## SONUÇ

Halîfe b. Hayyât önemli bir tabakât yazarı olarak tanınmaktadır. Basra'da doğduğu ve Basra'da yaşadığı bilinmektedir. 'Usfurî' nisbesiyle tanınmıştır. Kur'an, Hadis, Ahbar, Tarih ve Ensâb alanlarında âlimlerden ilim tahsil etmiş ve birçok öğrenci yetiştirmiştir.

Abbâsî halifelerinden Me'mûn (813-833) ve Mu'tasım'ın hükümdarlığı (833-842) dönemlerinde yaşamıştır. Kendisine ait birkaç eser olduğu rivayet edilse de günümüze sadece *Kitâbü't-tabakât* ve *Târîh* adlı eserlerinin ulaştığı görülmektedir.

Tabakât tarzı biyografik eserler içerisinde önemli bir yere sahip olan Halîfe'nin *Tabakât*'ı nasıl bir metotla yazdığı incelenmiş, eser içerisinde yer alan hanımlar belirlenerek nesep bilgisi ortaya çıkarılmıştır. Eser içerisinde yer alan hanım sahâbîlerin mensup olduğu yirmi sekiz kabile ve ardından bu hanım sahâbîler araştırılarak yüz yirmi dokuz hanım sahâbîye ulaşılmıştır.

Bu araştırmada, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde yaşamış, Resûlullah'ın (s.a.s.) bizzat yanında yer almış gerek eşleri gerek yakın aile efradı veya önemli sahâbîlerin eşlerinden olan hanım sahâbîlerin nesepleri baba ve anne cihetine göre ayrı ayrı ele alınmış ve aktarılmıştır. Bunun yanında bizzat Resûlullah'ın (s.a.s.) hizmetinde bulunan hizmetliler de tespit edilmiştir. Eserdeki sıralamanın alfabetik olmadığı tespit edilmiş olup, bu durum incelendiğinde şahısların Hz. Muhammed'e (s.a.s.) yakınlığına göre zikredildiği anlaşılmıştır. Eserde hanımların zikri Resûlullah'ın da (s.a.s.) kabilesi olan Kureyş kabilesine mensup olanlarla başlamış, Resûlullah'ın (s.a.s.) kızı Hz. Fâtıma'yı zikrettikten sonra Resûlullah (s.a.s.) ile yakınlık düzeyine göre kabile kabile sıralanmıştır.

Araştırmalar neticesinde *Tabakât*'ın içerisinde bulunan hanımların tamamının sahâbî olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında arka planda olup adı duyulmamış ancak İslâm'a önemli hizmetleri olan hanımların da olduğu tespit edilmiştir. *Tabakât*'ta yer verilen hanım sahâbîlerin bir kısmı tekrar etmektedir. Sayı her ne kadar 129 olarak tespit edilmişse de tekrarlarla bu sayının aslında bu kadar olmadığı da anlaşılmaktadır. Bu durumda zikri geçen hanımların sayısı yüz yirmi dört olarak tespit edilmiştir. Bunun yanında ismi farklı olmakla beraber yaşadıkları



olaylardan hareketle aynı kişi olduğu düşünölen hanımlar da adının zikredildiği yerde bu benzerliğe işaret edilerek belirtilmiştir.

Eserde yer verilen kimselerin yaşadıkları şehirlerin beraberinde yaptıkları seyahatleri, katıldıkları gazve ve seriyyelerle fetihleri, vefat yılları, idarî görevleri, hadis aldıkları kişiler ile kendilerinden hadis nakleden kişiler de ayrıca zikredilmiştir.

Sonuç itibariyle İslâm'ın ilk dönemlerinde kadınların da bilfiil sahada oldukları, yeri geldiğinde mallarıyla, canlarıyla Hz. Peygamber'e (s.a.s.) destek oldukları görölmektedir. Her şeyden önce bir eş ve anne olmaya çalışan bu hanımların Müslüman olduktan sonra hiçbir hizmetten geri kalmadan gerek ilmî yönleriyle gerek savaşı yönleriyle İslâm'a çok büyük katkılarda buldukları anlaşılmaktadır.

Sahâbî tabakâtına dair yapılan çalışmaların arttırılarak önemli olan bu kimselerin gün yüzüne çıkarılması gerekliliği göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. İslâm tarihi alanında yapılan bu çalışma ile alana zenginlik kazandırmak ümit edilmektedir.

## KAYNAKÇA

- Aktepe, İshak Emin. “Ümmü Rûmân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 328. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ateş, Ali Osman. “Esmâ bint Yezîd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 423. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Aykaç, Mehmet. “Hamne bint Cahş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 497. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Başaran, Selman. “Fâtıma bint Kays”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 227. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Belâzürî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir. *Ensâbü'l-eşraf*. 13 Cilt. y.y. t.y.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim Cûfî. *Kitâbü't-târîhi'l-kebîr*. 8 Cilt. Haydarâbad: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1362/1943.
- Cirit, Hasan. “Rubeyyi‘ bint Muavviz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 179. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çubukçu, Asri. “Halîme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 338. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî. *Hilyetü'l-evliyâ' ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*. Thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. 4. Bs, 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arbiyye, 1405/1984.
- Ebü'l-Kâsım, Halef b. Abdülmelik b. Bişekval. *Ğavâmizi'l-esmâi'l-mübheme el-vâkiatü fi müttüni'l-ehâdisi'l-müsne*. Thk. İzzeddin Ali es-Seyyid, Muhammed Kemâliddin Aziddin. 1. Bs, 13 Cilt. Beyrut: Âlim el-kütüb, 1407/1986.
- Eren, Mehmet. “Ümmü Râfi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Erul, Bünyamin. “Telfik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 400, 401. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Erul, Bünyamin. “Ümmü Eymen”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 317. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Fayda, Mustafa. “Âişe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 201-205. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Fayda, Mustafa. “Amre bint Revâha”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3: 96. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Fayda, Mustafa. “Âtike bint Abdülmuttalib”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 73. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Fayda, Mustafa. “Halife b. Hayyât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 301-303. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Fayda, Mustafa. “İbn İshâk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 93-96. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

- Fayda, Mustafa. "Vâkıdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 471-475. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Franz, Rosenthal. *İlmü't-târîh inde'l-müslimîn*. çev. Sâlih Ahmed Ali. Bağdat: Mektebetü'l-müsenna, 1963.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh İbnü'l-Beyyî' Muhammed. *Ma'rifetu ulûmi'l-hadîs*. Thk. Muazzam Hüseyin. 1 Cilt. Kâhire: Dârü'l-kütübî'l-Mısriyye, 1356/1937.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî. *Kitabü't-tabakât*. Thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî. 1. Bs, 1 Cilt. Bağdat: Matba'atü'l-'âni, 1387/1967.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî. *Kitâbü't-târîh*. Thk. Süheyl Zekkâr. 1 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-fikr, 1412/1992.
- Hamîdullah, Muhammed. "Zeyneb bint Cahş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 357-358. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. *el-Esmâü'l-mübhem fi'l-enbâ'i'l-muhkeme*. Thk. İzzeddin Ali es-Seyyid. 1 Cilt. Kahire, 1405/1984.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*. Thk. Mevfik bin Abdullah b. Abdülkadîr. 1 Cilt. Dâr'ül-Ğarb el-İslâm, t.y.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-Ashâb*. 2 Cilt. Kahire, 1358/1939.
- İbn Asâkir, Ebû Mansûr Fahrüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. el-Hasen ed-Dımaşkî. *Kitâbü'l-Erba'in fî menâkıbi Ümmihâti'l-Mü'minîn*. 1. Bs, 1 Cilt. Beyrut: Dâr'ül-Fikr, 1466.
- İbn Asâkir, Ebû Mansûr Fahrüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. el-Hasen ed-Dımaşkî. *Târîhu Medîneti Dımaşk*. Thk. Selâhaddin el-Mücenîd. 80 Cilt. Dımaşk: Matba'atü'l-mecmâ'i'l-ilmîyyi'l-Arabî, 1374/1954.
- İbn Ebû Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzi. *el-Cerh ve't-ta'dil*. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ümem, 1371/1952.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe fî temyîzi's-Sahâbe*. Thk. Ali Muhammed el-Bicâvi. 8 Cilt. Beyrut: Dâr'ül-Ceyl, 1412/1991.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Takrîbü't-tehzîb*. Thk. Ebü'l-Eşbal Sağır Ahmed Şağîf el-Baksetânî. 1 Cilt. Beyrut: Dâr'ül-Âsime, t.y.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Ta'cîlü'l-menfa'a bi-zevâ'idî ricâli'l-e'immeti'l-erba'a*. Thk. İkrânullah İmdal el-Hak. 1. Bs, 2 Cilt. Beyrut: Dâr'ül-Beşâir, 1416/1996.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbü't-tehzîb*. 12 Cilt. Haydarâbâd, 1387/1968.

- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtü'l-a'yan ve enbâ'ü ebnâ'iz-zamân*. Thk. İhsan Abbâs. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1398/1978.
- İbn Hazm, Ebü Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Sâid ez-Zâhirî. *Cemheretu ensâbi'l-Arab*. Thk. Abdüsselam Muhammed Hârun. 1 Cilt. Kâhire: Dârü'l-maârif, 1382/1962.
- İbn Hibbân, Ebü Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Meşâhîru ulemâi'l-emsâr*. Thk. Maufred Fleischhammer. 1 Cilt. Kâhire: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1379/1959.
- İbn Hibbân, Ebü Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Sikât*. Thk. Seyyid Şerif ed-dini Ahmed. 9 Cilt. Haydarâbâd: Dâr'ül-Fikr, 1395/1975.
- İbn Kunfüz, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Hasen b. Alî el-Kustantînî. *Kitâbü'l-vefeyât*. Thk. Adil Nüveyhid. 1 Cilt. Beyrut: Dâr'ül-İkâme el-Cedîde, 1398/1978.
- İbn Mâkûlâ, Ebü Nasr Alî b. Hibetillâh b. Alî el-İclî. *el-İkmâl fî ref'i ('ârîzi)'l-irtiyâb 'ani'l-mü'telif ve'l-muhtelif fi'l-esmâ' ve'l-künâ ve'l-ensâb*. 1. Bs, 7 Cilt. Beyrut: Dâr'ül-kitab el-âlemîyye, 1411/1990.
- İbn Mencûye, Ebü Bekr Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Yezdî el-İsfahânî. *Ricâlü Sahîhi Müslim*. Thk. Abdullah el-Leysî. 2 Cilt. Beyrut: Dâr'ül-Maârif, 1407/1986.
- İbn Nukta, Ebü Bekr Muînüddîn (Muhibbüddîn) Muhammed b. Abdilganî b. Ebî Bekr b. Şücâ' el-Bağdâdî. *Tekmiletü'l-ikmâl*. Thk. Abdülkayyum Abdürab an-Nebî. 1. Bs, 4 Cilt. Mekke: Câmi'atü Ümmü'l-Kâri, 1410/1989.
- İbn Sa'd, Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *Kitâbü't-tabakâti'l-kebîr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâr'ı Sâdır, t.y.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Sifatü's-safve*. Thk. Mahmûd Fâhûrî, Muhammed Revvâs Kal'acî. 2. Bs, 4 Cilt. Beyrut: Dâr'ül-Ma'rife, 1399/1979.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. 1 Cilt. t.y.
- İbnü'n-Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshâk. *el-Fihrist*. 1 Cilt. Kâhire: Matba'atü'l-istikâme, 1348/1929.
- İbnü's-Salâh Şehrezûrî, Ebü Amr Takıyüddîn Osmân b. Selâhaddîn Abdirrahmân b. Mûsa. *Mukaddimetü İbni's-Salâh*. 1 Cilt. Kâhire: Matba'atü's-saâde, 1326/1908.
- Kallek, Cengiz. "Medâinî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 291-292. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kandemir, M. Yaşar. "Esmâ bint Umeys". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 422-423. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kandemir, M. Yaşar. "Fâtıma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 219-223. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hafsa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 119-120. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

- Kandemir, M. Yaşar. “Havle bint Sa‘lebe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 539. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kandemir, M. Yaşar. “Meymûne”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 506-507. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ümmü Hânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 320-321. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ümmü Harâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 321-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ümmü Seleme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 328, 330. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ümmü Süleym”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 330-331. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Kelâbâzî, Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Buhârî el-. *el-Hidâye ve l-irşâd fî ma rifeti ehli’s-sika ve’s-sedâd*. Thk. Abdullah el-Leysî. 1. Bs, 2 Cilt. Beyrut: Dâr’ül-Mağrife, 1407/1986.
- Martı, Huriye. “Ümmü Külsûm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 325. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Mizzî, Ebü’l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf. *Tehzîbü’l-kemâl*. Thk. Beşşar Avad Mağrut. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1460/1980.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Tehzîbü’l-esmâ ve’l-lügat*. Thk. Mustafa Abdülkâdir Ata. 1 Cilt. Beyrut, t.y.
- Özkan, Halit. “Ümmü Umâre”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Sabuncu, Ömer - Sabuncu, Mahmut. “Halife b. Hayyât’ın Tarih Yazıcılığı Metodu”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (15 Aralık 2018): 1321-1345. <https://doi.org/10.18505/cuid.465797>.
- Sallâbi, Ali Muhammed. *Ebû Bekr es-Sıddık (r.a.) Şahsiyetuhu ve Asruhu*. 1 Cilt. 2001.
- Sandıkçı, Kemal. “Ümmü Şerîk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 331-332. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Savaş, Rıza. “Cüveyriye bint Hâris”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8: 146. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Sehâvî, Ebü’l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *el-İ‘lân bi’t-tevbîh limen zemme ehli’t-târih*. Thk. Franz Rosenthal. çev. Sâlih Ahmed Ali. 1 Cilt. Bağdat: Mektebetü’l-müsenna ve Müessesetü Franklin, 1383/1963.
- Sem‘ânî, Ebû Sa‘d Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr. *el-Ensâb*. 13 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1400/1980.
- Sezgin, M. Fuad. “*Buhârî’nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*” İstanbul: İbrâhim Horoz Basımevi, 1956.

- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiû. *İs'âfü'l-mübetta' bi-ricâli'l-muvatta*. Thk. Abdüvehhâb Abdüllatîf. 1 Cilt. Kahire: mektebetü'l ticariyyeti'l Kübra, 1382/1962.
- Şenel, Abdülkadir. "Ümmü'l-Fazl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 317-318. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Tülücü, Süleyman. "Kelbî, Hişâm b. Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 204, 205. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Tülücü, Süleyman. "Ma'mer b. Müsennâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 551-552. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Uraler, Aynur. "Safiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 474, 475. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Uraler, Aynur. "Safiyye bint Abdülmuttalib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 475, 476. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Uraler, Aynur. "Sevde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36: 584, 585. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Uraler, Aynur. "Şifâ bint Abdullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 138-139. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Uraler, Aynur. "Ümmü Habîbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 318, 319. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Uraler, Aynur. "Ümmü Hâlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 320. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yardım, Ali. "Dürre bint Ebû Leheb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 30-31. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yardım, Ali. "Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 402-404. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Halku'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 371-375. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*. Thk. Ali Muhammed Bicavi. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1382/1963.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-kütübi's-sitte*. Thk. Muhammed Gavvame-Ahmed Muhammed en-Nemi. 2 Cilt. Cidde, 1413/1992.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *el-Müştebeh fi'r-ricâl: esmâihim ve ensâbihim*. Thk. Ali Muhammed el-Bicavî. 2 Cilt. Kâhire: Dâru ihyâi'l-kütübi'l-Mısriyye, 1382/1962.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. Thk. Şuayb el-Arnaut, Sâlih es-Semer. 1. Bs, 23 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1402/1982.

## İnternet Kaynağı

dogalbitkiler.com “Udu hindinin faydaları, ihtivası ve kullanım şekilleri | Doğal Bitkiler - Şifalı Bitkiler”. Erişim: 22 Nisan 2019. <http://dogalbitkiler.com/udu-hindi/>.

